ALOIS JIRÁSEK

U NÁS[1]

KNIHA PRVÁ: ÚHOR

Psáno roku 1895–1896 (Lumír)

Upozornění pro čtenáře

Tenkráte, v první polovici devatenáctého století, panovala u nás, na Náchodském panství, Kateřina Zaháňská. Ta se třikráte provdala a třikrát se dala rozvést a skoro pořád cestovala, aby prý měla ustavičně jaro, aby stále viděla svět v jasné záři a v samém květu.

Ta vévodkyně, kterou na Ratibořicích carové a králové navštěvovali, kterou Tiedge opěval, byla paní Náchodského panství, ale vrchní Essentr jím vládl. Před ním se rychtářové ze vsí a poddaných městeček krčili a ruce mu líbali, když se o „amtstáku“ sešli na Náchodském zámku.

Nebylať tenkráte ještě nadobro odpravena a uklizena robota, „ta ukrutnost tatarská, zkrácení celého národa, ztupilost lidu“. Tenkráte ještě chodil potlukač, tloukl na okna a oznamoval, aby robotíři přišli v tu a tu dobu k Plhovskému nebo Dubenskému dvoru na robotu. I pouto na nohu a na ruku ještě nosíval v šátku pro toho, kdo několikrát neposlechl.

Tenkráte za vrchního Essentra byl v městečku Padolí na tom panství Náchodském rychtářem Josef Lelek, jenž o lejstra tuze nestál a péro bral těžko do ruky. Chodíval v koženkách po kolena, bez punčoch a bos nejen po domě, ale i po městečku, a jeho konšelé větší parády také nehonili, ať měli lýtka hladká čili nic. Anobrž konšel Mityska se po domácku i povříslem opasoval, jako leckdes na vsi v okolí dělali, ač byl „půlpán“, neboť v městečku Padolí byli samí „půlpáni“. Tak jim přezdívali.

[1] Převzato z: Jirásek A., *U nás*, Praha 1952 (redakčně upraveno).

Příbytek konšela Mitysky stál do „městečka“, to jest do rynku, sit venia verbo. Před tím stavením měl vysoký jeřáb a hodnou lípu a louž, která byla nejnepříjemnější v zimě. Poblíže té louže do téhož městečka či rynku měl výše psaný konšel s povříslovým pasem chlév a v tom chlévě bílou kobylu, na které nikdo nemohl chytat vlaštovičky, pročež si ji starý farář vypůjčoval, když v tmavomodrém límcovém plášti a v čepici s ušima se přes pole vydával.

Kolem nedlážděného náměstí stály dřevěné domy s podsíněmi. V těch se pěkně slavila černá hodinka za vlažných večerů, kdy všecko městečko tichlo, a když u mariánské statue prostřed rynku pod čtyřmi košatými jasany se do černa setmělo a jen zarudlé světlo z lucerny tam tiše svítilo. Tenkráte měli padolští „půlpáni“ skoro všecka stavení ode dřeva pod šindelovými nebo doškovými střechami. Ty od větrů a dešťů do temna zešedly; ale také se zelenaly sametovým mechem, z něhož se čepejřilo bejlí a povívaly porůznu i obilné klasy ze zbloudilých zrn.

Roubená byla i škola mezi ovocnými stromy na malém návrší nad cestou či jedinou ulicí z rynku vedoucí, škola chudičká, o jedné klase. Ode dřeva byla i fara opodál v zátopě psího vína; i zvonice šindelové, špičaté střechy měla dřevěný svršek, prkenné bednění na zděném spodku. S okna tohoto bednění konal každý rok o sv. Jakubě bradatý, ověnčený kozel skutečné salto mortale dolů, kde čekal pověrčivý dav s muzikou, dychtivý hrozného, smrtelného skoku i kozlovy krve.

Jen kostel byl zděný. Probělával se opodál zvonice prostřed hřbitova, za nímž jeho návrší táhlo se do výše a šířilo se a rostlo do svahu a strání. Po těch pole a políčka v pestré směsi a mezi nimi odshora dolů táhlé průrvy, travnaté ouvaly, zapadlé, tiché dolce. Nad nimi šustěly osamělé březinky mezi kamením, ve vřesu, v mateřídoušce, zkropené rudými slzičkami, nahoře lesy a od těch s pláně jaké rozhledy!

Dolů pod lesy a mezi ně do oupadů, do kotlin zelených palouků tak snivých a poetických, ať dřímají na parném slunci, kdy mlčí i les, ať nad nimi svítí osamělá hvězda, když vlhnou rosou a tmějí se v soumraku a tonou ve tmách černých kol lesů.

Nebo dolů do dlouhého údolí při řece, do koberce jeho luk světlé zeleni mezi tmavými vrchy, a nad ně po širý obzor k Turovu, za nímž vyvstává Sněžka na nebe jako nadechnutá, k Ostaši ve tmavém plášti lesů, ke spoustám Teplických skal, po pásmo příkrých Stěn na půlnoc,

kterým sousedí modravá Hejšovina, a dál k hranicím na východ pod táhlý, skalnatý Bor opodál cesty do Kladska, kterou hlídá Homole se zapadlým hradem kdys Jiříka krále a nad kterou naproti po kopcích tmějí se široširé, husté lesy, někdy králů českých, až po vrchol Kačenčiných Hor.[1]

Z vesnic k Padolí pletivo cest a stezek dolem i strání, bělavé, červené; mnoho tu červené země, červených polí i červených lomů. A když v neděli, ve svátek zazvučel z městečka zvonový hlahol údolím, do strání až za „vrcha“, oživly cesty a zpestřily se živými barvami.

Ze Zlíčka, Srbské, Sedmákovic, ze Žďárek, kde mají jenom krok do Prus,[2] a z ostatních přifařených vesnic až do Turova báječného kopce chodili staří, mladí v koženkách, v modrých kazajkách i v zelených kabátech s lesklými knoflíky, v čepicích i vysokém „mezníku“,[3] chodily staré, mladé v mezulánkách, kandraškách veselých barev, v kabátcích s varhánky, v bělostných holubinkách nebo v „plackách“ z pestrých šátků.

V ty slunečné jarní a letní neděle, tak zářící a krásné, plné míru a posvátného ticha, kvetly všechny ty cesty a stezky jako záhony máku. A dole v městečku blýskaly se cestou ke kostelu zlaté čepce půlpanských sousedek v angorových šátkách, salupech s velikými esy, nebo se leskla i hedvábná šerpa měňavé barvy přes záda a lokte lehounko přehozená.

Toho času byli „půlpáni“ víc sedláci než řemeslníci. O pole dbali nade vše. Pracovali na něm klopotně v slotě, v palčivém slunci, až mívali hřbet do hněda opálený, neboť ho tenkráte zplna nekryla košile, na zádech otevřená, v týle olověným knoflíkem spínaná.

Dřeli se, půda však nedávala bohaté úrody. Dost s ní neuměli a celé lány ležely ladem. Úhořilo se a v širých pastvinách leželo také mnoho mrtvé síly. Tenkráte víc pásli nežli krmili drobné kravky, množství koz, dost ovcí a také koně.

V polích nezardíval se žádný kus jetelem. Ještě ho neznali. Zato celé lány prosvítaly svěží, libou zelení vysokého lnu a promodrávaly se jeho něžným květem. Tenkráte všechno přadlo: báby, mladé ženy, dívky, starci i pacholci po práci, ba i kantor, i farář, a po vsích i v městečku, v chalupách, často i ve statcích hlučely a rachotily tkalcovské stavy, až se stavení otřásala.

V lukách na dole proudila přes kamení čistá řeka, ničím nekalená. Na jejích březích nad spoustou lupenice[4] a fialového kostivalu trčely jen staré stromy, javory, košaté olše a vrby, při nichž se chvěla změť divokého chmele. Nikde tu nedýmal vysoký komín a pronikavá tovární píšťala nehvízdala už za ranního šera na dělníky.

Ale první „světáci“ tenkráte už nastali. Do světa, ze světa ještě jen formané jezdili, do Prahy a dál, někdy až k moři, do Terstu. Jejich vozy, pod bělavými plachtami vysoko naložené, rachotily a klapaly po bídných cestách za dne i za soumraku. Jím se rdívala jejich lucerna a tratila se s vozem ve tmách lesa nebo pod kolnou osamělé hospody u cesty.

Jinak byl svět zavřen a málokdo o něj zavadil. Leda že tu ten z městečka se vydal na vandr a že každého roku musil houfec mladých mužů do světa, na čtrnáct, pak na deset let. A když uplynula dlouhá doba těžké vojenské služby, nevrátili se všichni, a z těch, kteří zase přišli, byl nejeden zmrzačen nebo zchromlý. Mnoho pak vypravovali o světě, o Veroně, Benátkách i Mantově, o krásách Itálie, a chodili nádeničit, drva klát, nebo nakonec žebrotou, prosit, jako mnozí z těch starců, kteří nosili dělový křížek na vetchém plášti a kteří kdysi bojovali proti Napoleonu.

Tenkráte se ještě neblýštěly na slunci železné koleje drobným kamením na vysoké trati v lukách, lokomotiva nesupala tichým údolím, neházela do něho oblaky dýmu, neoddechovala za tmy rudými zážehy mezi lesy.

Těch bylo tenkráte víc, a ještě se v nich zjevovaly lesní ženy. Z přítmí hvozdů sestupovaly někdy travnatými břehy až do kvetoucích luk, do zlatých pruhů pryskyřníku, v zardělé ostrovy masopustu[5], nebo v podzimní čas do zarosených palouků modrých kakostem a posněžených květy pamasie, když ve stráních kvetl hořec.

Zjevovaly se. Vídali je jistojistě, leckterý kmotr vrazil také na výžlata ženoucí se v měsíčné záři pustým, tichým lesem. A jiné čertoviny bylo také ještě dost. Duchové přicházeli si ponaříkat a postrašit své milé příbuzné, za tmavých nocí svítil opilcům i střízlivým ohnivý muž, a vodník, ten skoro každé noci jinak se ukazoval, i jako kůň bez spodní kabele[6], i jako hořící lucerna na vodě v černém stínu olší. Hrůzu plodil vždycky.

Ale také s těmi duchy tenkrát uměli. Citirovali je mocným, kouzelným slovem v kruzích svěcené křídy; leckterý krajánek, šelma, i to dovedl do černa přimrazit i odmrazit, třeba formana s koňmi a s celým povozem; a čarovných babic, které košile dojily, aby dojení kazily, a jinak svá kouzla strojily, byl poslední zlatý věk.

Ten národ, který teď panuje, neumí zpívat. Dříve se zpívalo, doma i na polích, až se všecko rozléhalo, až se kopce ozývaly. Pobožnou písní vítali den a na noc se písní poroučeli v ochranu Nejvyššího. Zpívali ženci při díle, zpívaly žnečky, přástevnice, zpívali všude. A tancovali! A jak, s jakou chutí, s jakým ohněm, s jakou silou! Tenkráte když spustili maděru, David Žid, mlynář, velký a silný, roztočil svou velkou a silnou ženu tak, že mezulánkou vyrazila všecky z kola a že pak měla s mužem sólo.

Tenkráte se tedy mnoho zpívalo, i v tanci. Ale málo četlo. Skoro nic. Noviny zabloudily sotva na faru, z knížek říkali skoro jen v kostele, a to ještě ne všichni. Jen helveti pod skalnatým Borem v Máchovském zákoutí mezi lesy a hrstka jiných sem tam po vsích se navštěvovali a Písmo čítali, skoro však tajně a s bázní, ač po zákonu směli. Ale mocnější nežli zákon byla nesnášelivost sousedů.

Co tísnilo ostatní národ, oč pracovali jeho nejvěrnější, o to u nás tenkráte dbal málokdo. Ale nespouštěli se starého mravu, ani své jadrné, mateřské mluvy tu na kraji země, na samých hranicích království, a zachovali ji až za ně. Méně tenkráte přemýšleli a uvažovali, aby bylo líp; více snášeli a trpěli na své klopotné cestě za krušným chlebem, na níž nebylo mnoho veselých zastávek.

Až přišly novoty, nejprve volným, tichým krokem, a počaly měniti a prosakovati náš kraj někdy při zemské bráně do Slez a Polska, kterou kdysi hřměly vozové řady vítězných husitů, kterou se brali do vyhnanství naši emigranti a kterou se nejprv přihnaly pruské přívaly, hrozné pro ten náš kraj, hroznější nežli „boží moc“, když nadělá po lesích spoustu vývratů, ztluče osení a potrhá pole.

Bylo, bývalo.

Teď jiné živobytí, jiný lid, jiné blaho a jiná tíha. Mnoho se změnilo a jako stín pominulo. Ale ať nezajde bez památky, jak u nás chodilo tenkrát, když panovala vrchnost a vládl vrchní,

když rychtář z půlpanského Padolí chodil o „amtstáku“ na zámek a chodili rychtářové všichni, když nastali první „světáci“ a přišla pak svoboda, a jak si ji u nás předkládali, a pak když se počaly duše hřát ohněm národního vědomí; jak chodilo, nežli za hučící lokomotivou a dýmající továrnou přihrnuly se proměny a jako jarní vody splachovaly, smývaly, stíraly prach i svěží, osobitou barvu, nežli idyla nouze a odevzdané, až tupé trpělivosti počala se měniti v drama zápasu za uvolnění, aby ta cesta za chlebem nebyla tak krušná, aby věk dělného lidu byl lidštější.

Jak tedy tenkrát bývalo –

I.

Léta 1823 byly tak říkajíc ležácké žně. Všecko sklidili pohodlně a dobře, žita, nějaké ty ječmeny, směsu, ovsy; pšenici měl toho času v Padolském okolí, dole i na vrchách, málokdo. V polích hodně ztichlo. Jen z lánů vysokého lnu, zasetého před sv. Antonínem, rozléhaly se teď, po sv. Bartoloměji, písničky a pokřiky veselých, žvátorných trhaček.

Strnišť, určených pro jař, nikdo se ještě ani netknul. Nechávali je až na pozdní podzim. Zato předělávali dlouhým, těžkým hákem (pluhu ještě neměli) úhory, jež přede žněmi po prvé zhakovali; kypřili jejich půdu pro ozim. Na všecko byl krásný čas, pohoda, radost pro hospodáře.

V polích hodně ztichlo, ale v stodolách padaly, pršely rány a hlučely za humna, do polí. Leckde si s tou muzikou hodně přispíšili, neboť i v hodném místě bývalo přede žněmi zle o chleba. Nyní si ho mohl i podruh dost popřát a také v tkalcovských rodinách ho bylo spíše vidět, třebaže ho neměli nikdy dosyta.

Také pomíjela jiná velká starost, která zvláště zámožnější hrubě tížila. Od minulého podzimu až do jara nevycházeli v Padolí a v širém okolí z obav a ze strachů, neboť toho času spáchány velké krádeže. Co těm zlodějům slunce ukázalo, to jim měsíc musil dát. Brzo tu, brzo tam se dobývali, dobyli, vykradli na samotách, ve vsích i v městečkách. A vždycky tak směle a s

velikou škodou. Podkopávali se, vloupali se do stavení, a když pokradli, často i násilně vyloupili, zmizeli beze stopy. Nebylo možná se jich dohlídat.

Na jaře se uvolnilo, a tu a tam, jako v Padolí, měli už od té metly dlouho svatý pokoj. Leckdes však starostně počítali, nenastane-li tohoto podzimu zase ta svízel. Byliť od loňska tuze přeplašeni. Tenkrát, loni na podzim a pak v zimě, chodil strach všude, a pro něj zavírali hned za prvního soumraku vrata, dveře, kdejakou branku, a pouštěli psy s řetězu. Leckde tenkráte se strachy ulehali, v mnohém místě svítili skoro až do rána, ponocovali, hlídali a na obranu si přichystali, co kdo měl: starou šavli, pušku nebo jen obušek.

Přišel-li v noci pocestný a zatloukl-li na vrata, na dveře, prose o nocleh, ani se mu neozvali, neřku-li aby otevřeli, ač tenkráte ještě kvetla pohostinnost. A jestliže přece šel hospodář nebo čeledín na takové noční bušení a volání otevřít nebo se přesvědčit, vzal do ruky topor a na hlavu dal škopíček jako přilbu i štít, aby, až by otevřel, měl ochranu, kdyby někdo z té bandy chtěl ho uhodit a omráčit.

Že těch zlodějů byla celá rota, a jistě veliká, o tom nikdo nepochyboval. Ale kdo v ní tovaryšil, o tom nevěděl nikdo jistoty. Ani zámečtí, ani vesnická „práva“, ani městecká nikoho nechytili, protože tuze nechytali a nepátrali. Jaká tenkrát panovala bezpečnost![7] To však se skoro najisto mohlo říci, že ta nekázaná chasa zlodějská má své hlavní brlohy na samotách u lesů za Boušínem a své skrejše a tajné stavy po celém panství. –

Boušínská zděná fara byla těm berkům hodně na ráně. Stála s kostelem o samotě na kraji vysoké pláně, zrovna nad prudkou lesnatou strání, jež pod kostelem spadá dolů k řece. Za řekou, nad druhým břehem, proti Boušínu, zase stráň a také hustým lesem se tmící. Tu na východ v těch stráních nad Oupou samý hvozd, a na půlnoc za farou přes pole také. Všude jinde za farou tou plání pole a pole; jen stranou polední opodál fary Boušín, vesnička bez školy, vlastně jen několik málo čísel, sotva s třiceti dušemi, několik málo roubených chalup pod doškovými a šindelovými střechami. Od fary, od kostela vedla těmi chalupami cesta, tenkráte zlá, bídná, do přifařené, velké vsi se školou.

V takové samotě stála Boušínská fara se starým kostelem, jehož hřbitov měl dřevěnou obrubu se šindelovou stříškou, mechem zelenou. Ale nic se tu nezběhlo po všechen ten nejistý čas od podzimu až do jara; ani husečka másla, ani přadénko příze, ani slepice se tu neztratila. Ostatně

byl Boušínský farář, Antonín Ondrášek, na všechno připraven. Okna jeho přízemního bytu, dvou vybílených pokojíků, hleděla sice, až na jedno, do samoty, přes zahrádku do pole a k černému lesu za ním; ale byla zamřížovaná, a v předním pokojíku visela na zdi nabitá puška. V zadním, kde měl farář lůžko a klekátko před obrazem p. Marie a psací stůl s matrikami, visely pušky dvě.

Čtvrtou pak uchystal spíše pro strejce příhodu nežli pro hosta nahoře v hostinském pokoji, nad jehož dveřmi, na síni čistě vybílené, kdež pošlehovaly zlaté zákmity paprsků a honily je míhavé, lehké stíny ze stromů před farou, visely dva staré portréty, dvou z rodu Piccolomini, bývalých patronů zdejších.

Tuto zásobu pušek nepořídil si Boušínský farář kvůli té zlodějské chase. Zbraň tu měl ještě z mladých let, kdy nadmíru rád si vyšel do polí a do lesa za zvěří. A ještě ani teď nezamítl, kdykoli ho páni pozvali. To se však přihodilo málokdy.

V onen nejistý čas byly ty pušky velmi vhod. Nevisely, alespoň ty dole v přízemí, jen tak, na strašáky. To členové toho lotrovského tovaryšstva jistě dobře věděli. Boušínskému faráři, který své pušky, ale ještě víc své včely miloval, bylo sice přes šedesát let a měl hlavu prokvetlou, ale viděl jako rys a naprázdno nikdy nestřelil. To vydalo nejvíc, třebaže farář sám nebyl žádný obr, nýbrž mužík prostřední velikosti, spíš menší, suchopárné postavy.

Dávali mu tedy pokoj. Než teď, když se podobalo, že se ta lotrovina nadobro rozešla nebo že se vystěhovala, stihla Boušínského faráře nehoda, ne zrovna krutá, ale pro něj tuze mrzutá.

Vpravo, vlevo od hlavních farských dveří, skoro stále zavřených, bylo po zahrádce a před každou, za cestou, po lavičce pod hustým lískovím. V zahrádce napravo panoval starý ořech nad roubenou, pokaženou studní. V zahrádce nalevo stálo šest špalků jako vojáci jeden vedle druhého. Kolem plotu před nimi samé malinčí a za nimi, a v postranní zahradě, do které hleděla zamřížovaná okna farářova bytu, zase změť šedozeleného křoví malinového, pustina malinová, nad níž trčela jediná, stará třešně.

U farních dveří bývalo nejhlučněji, zvláště v pěkné červnové a červencové dni, kdy zářivý vzduch, jenž voněl lesem, kvítím a lipou, hemžil se včelami. Poletovaly, bzučely, sbíraly, odletovaly, vracely se k česnům starých špalků. Z těch nejmocnější a jako pantáta všech byl

krajní, první ode dveří, s podobou vousatého mnicha, hrozně polychromovaného, v hnědé kutně, se širákem na hlavě, s očima ztrnule vyvalenýma.

Placaté kameny kryly ten špalek, jakož i ostatní. A všechny ty kameny zelenaly se travou a netřeskem. O ten pečovala farářova stará hospodyně, dost velká, trochu v zádech věkem prohnutá, přibledlá, černého, hustého obočí, s načernalým, nadechnutým chmýřím pod nosem. Její zapadlé černé oči měly pořád nějak teskný výraz; často povzdechovala, zvolna chodila, stále v pantoflích, ustavičně byla polámaná a dávala se každé soboty hrobařkou mazat.

Panna Aninka ten netřesk na oulech vypěstovala, jakož i na farní střeše a vzadu na srubu, tam ve starém pekáči, aby „boží posel“ minul ouly, faru i srub.

Farář o tom věděl, proč se hospodyně tolik stará o netřesk, ale nechal ji. Myslil, co že by jí bránil, že si to nedá vzít a že to nevinná věc. A včeličkám to neškodí. To vážilo nejvíce. „Včeličky dušičky“ byly jeho prvním pomyšlením. Ráno hned, jak šel okolo nich do kostela na mši, často i dřív, zastavil se u plotu, přehlédl ouly, chvilku pozoroval ruch a shon jejich obyvatelek, naslouchal jejich bzučení, a po mši, hned jak posnídal, zase ven do zahrádky nebo před ni na lavičku pod ořeší, a díval se ze stínu do prozářeného vzduchu, na malinčí, na špalky z něho trčící, na starého frátera, jak říkali největšímu oulu s podobou mnicha.

A zrovna toho stihla ta nehoda. Jednou ráno, samý konec měsíce srpna, po tiché, klidné noci, nestál na kraji ostatních špalků, nýbrž ležel na zemi. Vyvalené oči, jež předtím pořád k plotu a k lavičce upíral, měl toho rána k nebi vytřeštěny. A kolem a pod ním kusy rozbitých placáků, netřesk rozházený, rozmačkaný, zkáza učiněná.

Větřice v noci nebyla, fráter sám také neupadl, nemohl. Někdo ho převalil. A kdyby ho byl ten škůdce jen povalil, ale to ho porazil násilou, o zem jím udeřil, z úmyslu, naschvál, aby dílo zničil. Z úmyslu, ze zlé vůle, jistě; provaz, kterým byl fráter ke kolu přivázán, byl na dvou místech přeříznut, stržen a visel s kolu.

Farář, ještě ve vyšívaných vyrudlých střevících, v starém kabátě, s černou sametovou čepičkou na hlavě, stál nad tou zkázou jako přimražený, zmámený. Ale pak hned honem ke dveřím a volal, křičel do síně na kuchařku, na děvečku, aby šly, šly.

Panna Aninka, držíc se levou rukou za bok, chvátala v pantoflích seč byla, všecka ulekaná. Za ní vylítla Marjánka, děvečka, mladé děvče, v sukni jen a košili, jak přichvátala z chléva. Hospodyně nevyrazila ani hlasu a hleděla víc na faráře nežli na oul. Její teskný jindy zrak byl v ten okamžik pln úzkosti.

Lekala se o jemnostpána. Ten byl všechen divý.

Pobouřen ukazoval na frátera, na kůl, na přeříznutý provaz.

„Podívejte se! Podívejte se! A nestůjte, pomozte!“ volal rozčileně, jako by běželo o člověka těžce raněného, jemuž bylo nutno rychle pomoci. Shýbl se a zas prudce pobízel ženské, co lelkují, aby pomohly. Jak oul zdvihli a zase na jeho místo postavili, jal se ho hned ohledávat. Div se mu ruce netřásly, když oddělával dřevěné hřeby upevňující dluž, a když pak dluž samu opatrně odlupoval, aby se podíval okénkem do fráterova nitra.

Sklo bylo medem zastříknuto, zkaleno.

„Potlučenina! Je zle!“ Vykřikl farář. Sklonil se k oulu a napjatě, úzkostně do něho hleděl a pozoroval. Bylo zle. Dílo pilných dělnic ztroskotáno, sraženo dohromady. Med tekl po kříži a dolů po díle. „Včeličky dušičky“ medem zmáchané těžko lezly a drápaly se sladkou záplavou mezi plásty.

„Chudáci! Chudáci!“ povzdychoval farář všechen od sebe, pořád do oulu sehnutý. První jeho pomyšlení bylo, když tu „potlučeninu“ zhlédl, co plod, co matka. O tu ho pojal strach. Prohlížel, seč byl, celé dílo a přitom trhaně poroučel:

„Podložte špalek! Marjánko! Dobře podložte! Pozor! Aninko! Pojďte se podívat.“ Panna Aninka vstoupila na jeho místo. Zatím co se poslušně dívala, obcházel farář ostatní ouly, není-li jim také něco. Včeličky lítaly, bzučely v horlivé práci jako jindy a nedbaly nic, jak jejich ošetřovatel, chodě od úlu k úlu, v rozčilení nahlas mluví:

„To mně, to mně! Který dareba? A že jste nic neslyšela!“ To se k hospodyni obrátil. „A ty, Marjánko, ty také spíš jako dřevo, jako dub!“

„Azor ani nehles," hájila se hospodyně u špalku, a Marjánka to vysvětlovala:

„To oni mu něco hodili." Myslila Azora a zloděje, o kterých se takové řeči trousily, že dovedou umlčet a očarovat každého psa, že mají takovou moc, a také aby nebyli zpozorováni, ale cibuli do vrat nedávají, to že sobě jinak pomáhají.

„Snad nebude tak zle," chlácholila hospodyně faráře, jenž se opět postavil za frátera a prohlížel jeho útroby. „Snad se to dá spravit –"

„Dá, dá, ale matka! Je-li pryč! Kde vezmu jinou? Teď v tenhle čas si už jinou nevychovají. Je pozdě, už je pozdě."

„A je pryč?"

„Kdopak ví, kdopak to může říct? Vidět to není. Nějaké loučky sem, honem –"

Marjánka s nimi přilétla. Farář jal se dřívka chvatně nožem upravovat, aby jimi alespoň na tu chvíli přispěl, aby se včely mohly udržet i jejich stavení. Jak byl všechen vzrušen, nevšiml si ani, že k plotu přiběhla mladá Kormášková ze sousedství. Šla právě z trávy všechna urousaná. Plachetku plnou trávy i srp nechala u chalupy na záspi.

Za Kormáškovou přichvátala k farské zahrádce stará Středka v košili jen a sukni. Vyšla právě pro několik polének, vzít je ze dříví vyrovnaného s pařezy při stěně kolem okének jejich chalupy. Ale nechala dříví a všeho, jak zhlédla, že se na faře něco zběhlo. Za Středkou přiběhly dvě košilaté, umouněné děti. Kormášek, jenž od stavu oknem viděl k farské zahrádce, nechal stavu a kopky a vyšel ven, jak byl, bez čepice, v plátěnkách, bez vesty s vyhrnutými rukávy u košile.

Poslední sem přibyl Marek, zvoník a hrobař, nevelký, přihnutý padesátník, jenž v pravici nesl za ouška páně farářovy boty, vysokých, tuhých holení. Cídit je měl za vedlejší funkci. Vykonával ji jak náleží. Boty i holeně leskly se na ranním slunci jako stříbrné. Byly jako zrcadlo. Marek šel v nízké čepici, v usmolené vestě, z jejíž kapsy čouhal hladký, ohmataný řemínek na víčku březové tabatěrky. Když došel k plotu zahrádky, dohodovalo se shromáždění, že to udělali ti –

Tak všichni usoudili až na faráře, jenž jako by neslyšel, poskytoval fráterovi nejnutnější pomoc. Marek také nepřisvědčil. Chvilku stál mlčky, pozoroval jemnostpána, který ho neviděl, a pak, to již postavil boty a držel pikslu v ruce, vstoupil k němu do zahrádky, ukázal na frátera a řekl:

„Jemnostpane, tohle? S tím že by se ta banda ohavěla – jako, chci říct, meškala? Se špalkem? A nevzít ani za nehet, ani což jeho jest? V tom je něco domácího, ňáká msta.“ Řekl to jistě a skoro slavnostně.

Farář se prudce po něm obrátil a vyhrkl:

„Je!“ A víc ani slovíčka. Pojednou však vytáhl z kapsy stříbrné hodinky, veliké jako cibule, podíval se na ně a zvolal:

„Jejejej! Marku! Zmeškáme. Jděte zvonit, zvoňte! Pospěšte si. A kde je učitel?“ optal se znenadání. Marek upřel oči na faráře, okamžik hleděl mlčky, zpytavě, pak řekl:

„Není tu. Dnes on nepřijde.“ A usmál se.

Farář se podíval zkoumavě na hrobaře a zraky jejich se setkaly.

V Markových očích zasvitlo a jako by povídaly: „Aha, takys na to připad.“ Dotvrzení se však nedočkal. Farář přiklopil narychlo dluž, připevnil hřebíky, a pak odešel do fary dostrojit se do kostela. Hospodyně za ním, Marjánka také. Ta s botama v ruce. U plotu ostali Kormášek se ženou, Středka a Marek.

„Tak co byste, Marku, myslil?“ ptala se Kormášková, popletená určitým výrokem hrobníkovým.

„Já?“ Hrobař vytáhl dýnko a nabral do prstu tabáku. „Já? Že má jemnostpán pravdu, že je už čas zvonit na mši svatou.“ Šňupl si klidně a zamířil ke kostelu, nedbaje, že se Středka dala do smíchu a že Kormášková za ním volá, že toho ví, on rozšafa. Pospíchal ke kostelu jako prve k farské zahrádce. Ve hřbitovní bráně se zastavil a tu si po druhé šňupl.

Za chvíli rozezvučel se z kostela zvon. Hlas jeho jasně pronikal do ranního klidu a ticha nad plání, nad ouhory, strništi, nad lány lnu a záhony zelí a bramborů; i dolů vanul nad lesy nad řekou, od stráně do stráně, ještě do temna modré a zamžené lehounkou clonou bělavé ranní páry. –

Fráter ve farské zahrádce té chvíle osaměl. Lidé jej opustili. Včely kolem se míhaly na slunci, bzučely, lítaly do polí na meze, do lesů na vřesy. Ale žádná z fráterova života. Na jeho česně nekmitlo se v slunci ani křidélko.

II.

Před Boušínským kostelem, před jeho roubenou obrubou se šindelovou stříškou mechem zelenou, stály tenkráte tři vysoké lípy. Jako baldachýny vznášely se jejich koruny nad hřbitovní branou. Jejich zelení, tou dobou již sušší a bez lesku, prosvítaly nesčíslné, vybledlé květy, místy již zahnědlé a zkroucené.

Za obrubou na chudém hřbitově bylo ticho. A jasno. Tráva i mateřídouška na nízkých zapadlých hrobech, prosté kvítí v plůtkách dětských hrobečků, plané karafiáty, odkvetlé pivoňky s kohoutky sametově hladkými třpytily se rosou v zátopě ranních paprsků. V tom svítivém mihotání rosných krůpějí, v jejich měňavých, duhových zákmitech, v náhlém zhasínání a v novém zahoření ležely tiše dlouhé stíny několika chudých, dřevěných křížků.

Bez pohnutí trčely níž pod obrubou, pod okrajem pláně, vrcholy širého lesa, pod hřbitovem ve stráni k řece. Vrch lesa stál jako hradba, tichý, tmavý; a za ním východní jasné nebe, už do běla vyzářené.

Zvon dozněl; klid všude, až v to ranní jako sváteční ticho pronikl ze starého kostelíka hlas zvonku. Ozval se z nitra, zkrátka, úsečně, u dveří sakristie, jak ministrant prudce zatrhl zvonidlem. Farář Ondrášek šel v prostém ornátě k oltáři. V lavicích na kraji, podél nichž trčely červené, zelené i fialové korouhve a leskly se pohřební lucerny, seděly jenom dvě

stařeny. Farář, mrknuv po nich, podíval se do pozadí, po dřevěné kruchtě s obrazy dvanácti apoštolů. Bystrý jeho zrak nikoho tam nezhlédl. Varhany se neozvaly.

V úplném tichu sloužil mši svatou. Ministrantův a jeho hlas, jak ztlumeně četl z misálu nebo se modlil, samotný zněly osamělou prostorou, čistě vybílenou, plnou příjemného chladu. Chvilkou však jednotvárný, bzučivý šum polohlasných těch zvuků náhle se zarazil.

Farář stál tiše, zamyšlen. Fráter se mu kmitl myslí, jak leží v zahrádce povalen. Ale hned se vytrhl a hlasitěji bzučel latinskou modlitbu. Nežli však dosloužil mši, ještě dvakrát se tak zapomněl. Starost o „matku“ a že by bez ní zahynul celý roj, ulehla mu na duši, a také to, kdo asi, kdo jen to spáchal, kdo ubohé včeličky – Vtom se vytrhl, po prvé, bezděky hlavou zakroutil, jako by myšlení chtěl setřást, a modlil se zase rychleji, hlasitěji. Po té druhé roztržitosti se prudčeji obrátil, aby proslovil: „Dominus vobiscum“.

Tu postřehl, že do kostela přibyl ze Slatiny starý Lazar, výměník. Seděl s růžencem v ruce jako stařeny opodál a modlil se s hlavou sklopenou. V dlouhých bílých vlasech za uši sčesaných leskl se mu vzadu mosazný hřeben. Nosil ho, teď už ve vsi sám jediný, jak ho nosíval za mlada, kdy hospodařil a kdy jím také nejednou proškrábl zpečenou hřívu svých vranek nebo vyčistil bez okolků zastříkané jejich ohony.

Jak Boušínský farář starocha zhlédl, zase mu pobožnost utíkala. Byl rád, že výměník přišel, a hned při tom „Dominus“ pomyslil, že s ním promluví, že si ho zavolá na faru, co kantor. Když přišel od oltáře, rychle svlékl roucho, aby už byl doma. Chtěl správku v oule dodělat, chtěl pátrat, stopovat. Také hned poslal pro Slatinského Lazara; ten však stál už u dveří sakristie a sám čekal na faráře, v krátké kazajce, v koženkách po kolena, dědeček jako hřib, ale bezzubý, jenž za mlada se účastnil selské „leberie“ za časů Marie Terezie a pamatoval a viděl, jak tenkráte sedláci jejich, Slatinského svobodníka před Náchodským zámkem u kříže do krve ztloukli, protože prý pánům na zámek donášel.

Jak farář ze sakristie vycházel, smekl stařec; ale prve nežli pozdravil, už ho duchovní živě oslovil. „Vítám vás, starý. Jdete zrovna do rány.“

„Jdu se vzkazem, jemnostpane.“

„Ale, ale, a s jakým?“ ptal se farář dychtivě; čekal něco o včelách, o fráteru. Tak jich měl plnou hlavu.

„Tak že syn pojede, jako do Náchoda, pro ten obraz, tak jestli poroučejí –“

„Á tak, á tak,“ vzpomínal farář. „No, ať jede, toť se ví, dokud je tvrdý čas, dokud je trochu cesta. Já napíšu ceduličku. To budete koukat, starý, obraz až z Vídně! Těším se také, a-a-a – Co dělá kantor?“ náhle se optal.

„Nevím, není snad doma.“

Farářem ta zpráva trhla.

„Jako teď, ráno? Proto nepřišel na kůr! Ale na noc byl doma?“

„I ne, snad nebyl. Ale kde se toulá, to nevím.“

„Hele! Hele!“ Farář hleděl na okamžik před se, pak se pojednou optal:

„A s tím helvitem ještě mluví?“

„To jako s mlynářem, jemnostpane?“

„S Kylarem, s tím beranem.“

„A to oni se scházejí.“

„Jakpak ne, oba mají rozumu jako stlaní. A ne si dát říct, ne a ne. A ještě když ho člověk napomene, když mu domluví, rejpe po straně, pošklebuje se, i včeličkám – paňáca! Víte-li pak, starý, jaké neštěstí mne stihlo? Opravdu, neštěstí. Jde o matku, o celý roj. Chudáci, včeličky dušičky! Pojďte se podívat.“

Spěchal k oulům. Starému Lazarovi všecko pověděl, ukázal, znova se rozčiloval a hned také šlápoty hledal, nějakou stopu. Ceduličku mladému Lazarovi, aby mu v Náchodě vydali obraz určený na hlavní oltář, napsal teprve, když ho starý dvakráte připomenul.

Také k snídani ho musila hospodyně dvakrát zavolat a připomenout, že kyselo[8] vystydne. Kyselo snídal každý den.

Šetřil, on i drobečky nožem se stolu sbíral, a říkal, že jeho farka na kafe nevynáší. Kyselo bylo lacinější, a také je rád, od malička. Doma, pocházel z Policka, mívali je skoro denně. Nadto věřil, že dává sílu, že je zdravější nežli káva, zvlášť s čerstvými hříbky a novými brambory. Toho rána však jedl, aby jedl; ani mladých „okurčátek“[9] v kyselu nedbal. Pořád v duchu stopoval, kdo to udělal, t. j. utvrzoval se v domnění, které však jemu bylo jistotou, hned jak se mu tam na zahrádce nad pokáceným fráterem zablesklo hlavou, to že Slatinský kantor. V tom podezření ho nejprve Marek posílil a po mši, nevěda, starý Lazar.

Bylo to snadno. Boušínský farář měl na Slatinského učitele již dlouho černé oko. Skoro hned od těch čas, co se na Boušín dostal. To bylo před devíti lety, roku čtrnáctého, kdy patronka, paní vévodkyně, dělala ve Vídni o kongresu své divy a utrácela tisíce tisíců.

Ve škole uhodila často nouze. Kantor měl velkou rodinu a na tolik krků sobotales nestačil ani koleda, ani chudá štola. Proto přivydělával. Psal modlitební knížky, maloval do nich (to nejmíň vynášelo), chodil po hospodách, jak tenkrát bylo, a hrál. Jenže si čím dál tím více muzik hleděl, někdy víc nežli školy. Boušínský farář si z počátku toho hrubě nevšímal. Pak častěji přimhouřil oko, a někdy i obě. Měl rád svatý pokoj, s lety čím dál tím víc, a nerad se dal vytrhnout ze svého pořádku, ze svého hospodářství. Duchovní služba nebyla tu namahavá, mezi lid nechodil; byl hlavně hospodářem a především včelařem. Ani na knihy mu mnoho času nevybylo. Také jich přespříliš neměl, a noviny žádné.

Náchodský zámecký kaplan, velký národovec, ho jednou o Náchodské pouti přemluvil, že slíbil, že bude odbírat Zieglerova „Dobroslava“. To se stalo na děkanství v Náchodě. Ale na Boušíně byly včeličky dušičky, pole, domácí hospodářství, a pro ty farář Ondrášek zapomněl.

Jen ten Šolta!

Boušínský farář měl na své kolatuře jedinou školu, a ta byla v takových rukou! Již nešlo oči přimhuřovat. Učitel časem silně pil. Farář ho musil napomínat. Netěšil se na to, nečinil to chutě, nebyl z těch, kteří rádi ukazují svou autoritu a moc. Napomenul jednou, dvakrát, ale varovná slova nevydala nic. Nebylo líp, a pak ještě to, že učitel začal chodit dolů do mlýna, k helvetskému mlynáři, a že prý od něho přinášel knihy. To mrzelo faráře nejvíce. Knih neviděl, nevěděl, jaké jsou, byly však od helveta a podle toho soudil. Tu si zase zavolal Šoltu, bylo o prázdném dni, ve čtvrtek po mši, a spustil na něj už hodně zostra, aby těch spolků nechal a těch knih, v těch že je jed, ty že pro něj nejsou, a chce-li ostat učitelem katolických dětí, aby těch helvetských spolků nechal.

Když takto s pohrůžkou skončil, oddechl si v duchu, že to má s krku. Byl sám s sebou spokojen a přesvědčen, že ho ťal, teď že dá pokoj. Ale kantor se ozval; hájil se a jistil, že to byla jen jedna kniha, a to že je kniha docela pořádná, od katolického kněze sepsaná: Hájkova kronika. Také ji přinesl v šátku svázanou. Když uzlík rozvázal, ležel při tlusté knize v dřevěných deskách koží potažených hodný skrojek chleba; pocházel patrně z bochníka, jenž byl jako kolo.

„Co, co je to!“ vyhrkl farář.

Kantor se ani neusmál, nýbrž zkroušeně řekl:

„To on, jemnostpane, mlynář, jak Písmo praví: ‚Ne samým slovem živ jest člověk,‘ poslal dětem bochánek a tuhle ostal ten skroječek. Děti radši –“

Nedomluvil. Farář se na něj utrhl, ať dá pokoj, ať mlčí, ať si dá pozor, aby za bochníček duši nedal, a že je paňáca.

Na čas byl pokoj. Ale pak přišly zase jiné noviny: o hospodě, a také to, že se Šolta přece jen vídá dole s mlynářem. To všecko přicházelo do hlasu, a farář začal se již proto znepokojovat. Když někdo z pánů bratří ho navštívil nebo se u něho zastavil, tu hned každý: „A co Šolta? To s ním máte!“

Když sám někam přišel, také se ho hned ptali na učitele nebo mu něco na něj pověděli, a Rtyňský farář přímo mu řekl o pohřbu, na který si ho přizval:

„Já bych to s tím kantorem tak nenechal. Ještě budete mít z toho, pane bratře, oplétání.“

A Kostelecký farář mu předevčírem docela psaní poslal a varoval ho, co že myslí, ten Šolta že mu něco vyvede, že snad odstoupí i s rodinou; a tuhle neděli že se v Kostelci opil a v té opici že pořád vyvolával: „Včeličky dušičky! Včeličky dušičky! Já nejsem včelička? Nemám dušičku? A mé děti, mé dušičky! Ten muchař se mnou tak nedělá jako s těma mouchama. Nic nedělá, nic, všecko jen samé mouchy. Já mám jiné dušičky, své i cizí, a matku, hladovou matku – Mouchy! Mouchy! A za to ruce líbat?“ Tak a jinak že vyvolával, ale nikoho nejmenoval. Ale pan bratr ať všecko uváží. „Všecko“ bylo podtrženo a připsáno: „Sapienti sat. Kdo čteš, rozuměj.“ Toto psaní, dobře míněné, zkazilo Boušínskému faráři tenkrát celý den a skoro celou noc. Znepokojovalo jej a ještě více ho dohřívalo a uráželo pro včeličky.

„Je to člověk?“ opakoval hospodyni, které o tom psaní pověděl, aby si ulevil v návalu. „Má nějaký cit? Mouchy, že mouchy? Včeličky dušičky? Takhle se mně smát za všechnu dobrotu? A mouchy? Mouchy? Jemu jsou! Toť, kdypak si jich všiml, kdypak se u nich zastavil? Nebo kdypak se na ně optal?“

Tuto netečnost, tuto nevšímavost měl farář kantorovi již dávno za zlé. A teď nadto ještě to, jak v Kostelci veřejně na celou hospodu vyvolával! Proto když tohoto rána našel frátera na zemi a dílo zkažené, ihned Šoltu obvinil, bez rozmýšlení, že to je jeho dílo. Dohřál se na něj, a proto tak o něm mluvil a chystal se na něj energicky, zle, tentokrát že nepovolí, a v duchu si opakoval:

„Já to budu musit udat. Musím, a udám, vikáři a vrchnímu, ať zvědí, jakého tu mám člověka.“

Jak dojedl kyselo, a jedl rychle, lžíce se jen kmitala, poslal pro zvoníka-hrobaře.

„Marku, půjdete do Slatiny.“

Marek přikývl a dodal:

„Do školy.“

Farář se na něj podíval a opakoval:

„Do školy. Řekněte mu (učitele již ani nejmenoval), aby sem přišel.“

„Hned?“

„No, bude-li doma,“ řekl farář s úsměškem.

Marek šel ke dveřím, tam se však zastavil.

„Jemnostpane, a jakpak, ty ostatní ouly, ty nechají před farou?“

„A to tak, kdepak, aby mně ještě ty také pokácel. Večer je odnesem, na dvoreček, dáme je za srub, tam budou jisty. Ale bude to chyba, chyba!“ a třepal před se oběma dlaněma.

„A proč, jemnostpane?“ konejšil Marek, „když bude večír –“

„Večír, večír – toť v oule zůstanou, ale ráno! Ráno budou včeličky přec na staré místo lítat, chudáci, budou hledat svůj oul, a přitom se jich dost protratí! Lotr lotrovská! Tak už jděte, Marku.“

III.

Marek šel, ale jen pod krajní lípu. Tam se zastavil a čekal, neboť docházel směrem k faře velký člověk v ošumělé čepici, v kazajce divně vyrudlé, v plátěnkách, bos, bez šátku na červeném krku, s holí v ruce. Šel zvolna, vážně, klada paty hodně k sobě a špičky silně od sebe. Marek ho znal, že je z Padolí, Doubenus, starý voják. V Padolí nádeničil, nejvíce na faře, drva klál, při všem pomáhal. Za stavem nemohl vydržet, nejraději tak podělkoval nebo s poselstvím chodil. Sic zrovna nelítal jako Padolský krejčí Fidél Hanuš, který se z ničeho nic, jak si najednou vzpomněl, někam rozběhl, třeba do Prahy, a hned zase byl doma a šil, jako by byl jen za humna vyběhl.

Doubenus tak metešit neuměl. Ale šel, kdykoliv ho zavolali, třeba o půlnoci, do tmy a do každé sloty, ať pršelo nebo chumelilo. A byl ve všem spolehlivý, chodil lacino, často za najedení. Ovšem jeho najedení –

To se najisto povídalo, že měl na vojně dvojí porci. Teď doma bralo mu žerno zrovna tak znamenitě, jako když ještě sloužil v bílém fráčku s červenými výložky.

O vojně tuze vypravovat nemohl, protože v ohni nebyl a jen „ležel“ ve Veroně. Dlouhá léta. Naučil se tam slušně italsky, líp nežli všichni kamarádi a krajané, a ještě teď, když někdy v hospodě trochu zmokl, nebo za nocí, když v poli hlídal, na mezi nebo u boudy, zanotoval nějakou italskou píseň, jak ji slýchal tam dole ve Veroně, na niž rád vzpomínal. –

Doubenus Marka znal; ale nepřidal do kroku, jak ho pod lipou zhlédl. Jen jeho hladká, zdravá, krevnatá tvář tupého nosu se usmála, t. j. ústa se silně roztáhla, až bylo vidět zdravé ještě, silné zuby, a hnědá očka se přimhouřila.

„Co neseš?“ volal na něj Marek, dychtivý novin. „Ale málo, skoro nic. Dej pánbůh dobrýtro,“ docházeje dodal a pořád se dobrácky usmíval. „Chtěl bych pár volavých.“ Doubenus stanul pod lipou. „Jakých?“

„Kvíčaly a ikauce, našemu jemnostpánu.“

„A co už teď?“

„Když o všechny přišel. Tuze o ně dělá.“

„A jak, co?“

„Marku!“ ozvalo se od fary. Farář stál na prahu a hrozil prstem; Marek se hnul, hned se měl k odchodu, ale nahlas odmlouval, třebaže a právě proto, že to jemnostpán neslyšel:

„No, no, pro chvilku, vždyť on kantor beztoho není doma.“ A k Doubenovi řekl:

„Však ty se pozdržíš.“

I šel, dál mezi chalupami, cestou ke Slatině, Doubenus na faru. Už u zahrádek smekl, políbil ruku farářovi, jenž na něj čekal, vyřizoval od Padolského jemnostpána pozdravení, rozepjal soukennou vestu, až ke krku zapjatou, lovil pod ní, až vylovil psaníčko. Farář si je vzal, poslal posla do kuchyně, a sám vešel ze dlážděné síně dřevěného stropu do svého pokojíku. Ani pořádně dveří nezavřel a již rozdělával psaní, složené z tuhého půlarchu. Posílal je farář Zeidler, jeho dobrý, důvěrný přítel už hned ze semináře.

Ale v psaní lamento, samé lamento! Farář Zeidler, náruživý čihař, oznamoval o nenadálé smrti dvou znamenitých kvíčal, které si pečlivě choval od minulého podzimu na čižbu letošního podzimu v temnu, v zastřených klecích jako všechny volavé, že mu sešly jedna po druhé, že ani neví, co se jim stalo. A ještě že jich neoželel, že přišla druhá rána: kocour mu zakousl jikavce, znamenitého, a druhého, také chlapíka, pustila Márinka z hříšné neopatrnosti. „Ale ty se měly!“ psal Padolský farář, a Boušínský se neusmál, nýbrž soucitně pomyslil, jak se to spiklo, tady, tam.

„To všecko mě stihlo ve třech dnech,“ psal farář Zeidler.

„A co mě za jedinou noc!“ pomyslil Ondrášek. „A Honzíček alespoň ví, že to udělal kocour a kuchařka a za kvíčaly že nikdo nemůže. Ale mně, mně tohle! A kdo, kdo?“ Maně se obrátil k oknu po úlech a vzpomněl, s jakou se asi Marek vrátí a co Šolta. Pak četl dál. Padolský farář oznamoval s netajeným zármutkem, že nemá za tu škodu žádné náhrady, že tam u nich nikde nemůže nic sehnat a čas že skoro již kvapí, a tak „kdybys, milý Toníčku, o něčem věděl, o volavých, ať by to byla kvíčala nebo jikavec, nebo obojí, kdybys mně je opatřil nebo o nich vědomost dal –“

Po tom, co jej samého dnes ráno stihlo, byl Boušínský farář pro takové neštěstí citelnější a ochotnější. Hned začal uvažovat a vzpomínat, kde by tu ty volavé sehnal, má-li je tu někdo. V tom zamyšlení vyšel pro pomoc a poradu do kuchyně. Zastavil se však u otevřených dveří, když zaslechl:

„– krásných pár koní ukradli, pryč.“

Doubenus to vykládal, sedě blízko dveří na lavici u pece, drže v pravé kudlu, v levé krajíc chleba jako hrubý klín veliký, pomazaný čerstvým tvarohem.

„A cecavé hříbě. Ale to zapíchli.“

„Kdo!“ Farář stanul ve dveřích na prahu. Doubenus položil krajíc a kudlu na lavici, vstal uctivě jako před důstojníkem a usedl teprve, když ho farář vybídl.

„To oni, jemnostpane, ti co ukradli těch pár koní. Ve Zbečníku Denigrovi je ukradli a nad Zbečníkem, na Hájku, zapíchli to hříbátko. Zrovna u lesa. Nestačilo jim, nebo co. Takové krásné hříbátko! Taky jsem je viděl, nožičky jako srnka, takový čistý oudělek mělo.“ Hospodyně, stojíc u stolu plného zeleniny u zamřežovaného okna, jež hledělo do sadu směrem ke hřbitovu a kostelu, teskně povzdechla.

„A kdy to bylo?“ ptal se farář.

„Včera, jemnostpane, na včerejšek na ráno.“ Farářovi se rozšířily oči. To byl náraz. Hned od rána byl přesvědčen, že frátera mu ti lotři zlodějští neporazili, jistě ne, protože už od jara nebylo po nich ani památky a protože nejprv kantora a najisto obvinil. Teď slyšel, že včera spáchali takovou odvážnou krádež. Jsou tu, nevyklidili se. Tam včera a dnes tady snad. To by už bylo možná – a Šolta – Ucítil znepokojení, nelad z toho, že by se tak byl zmýlil. Hned se vyptával, jak s tou krádeží bylo, kdo je stíhal, byla-li nějaká stopa, jestliže se také někde jinde ohlásili.

„Stopa byla, jemnostpane, až na Hájek, až k tomu lesu, co to hříbě leželo, a víc dost, jako by se do země zpropadli. Honili je, Denigr a ze sousedství, ale cák to, když se páni toho líp neujmou? A právo se bojí, u nás a jinde taky. Anebo nechce. Když ono, jemnostpane, ono se všelicos povídá. Jakpak tohle, když se ještě žádnému rychtáři nic nestalo, to je co říct, žádnému ani kuře nevzali. A na zámku –“ Přehodil sousto, jež za zuby se mu do tváře vtiskovalo, a mávl rukou, až se čepel někdy žluté kudly zableskla.

Hospodyně hlasitě povzdechla a tesklivé oči obrátivši na faráře řekla:

„To oni taky zkazili naše včeličky.“

Poznámka nebyla farářovi ani vhod ani milá. „Kdopak ví," zkrátka odvětil a hned zamlouval: „U vás bylo zle, viďte, Doubenuse. Co pan farář?"

„A zle, jemnostpane, tuze zle. Jemnostpán – bože, ten jim lítal po pokoji a pořád: ‚Ty nejlepší! Zrovna ty nejlepší – a co teď, co teď?' a kocourovi nařezal, jemnostpane, rákoskou, a panna Márinka, věřejí, ta se skovala za faru, do březinky."

Doubenus mhouřil očka a šířil ústa a pak zase vážně: „A hned jsem musel shánět, ve Zlíčku, v Poříčí, inu všude; taky jsem se stavil v Kostelci, ale nikde nic. A kde mají, tam nechtěli dát a nedají, že sami potřebujou. Inu toť, on to každý chová na podzimek."

„A tady, božíčku," zastesknila panna Aninka, hledíc na faráře, jenž upřel oči do země, jako by se rozmýšlel, vzpomínal.

„Tady – –" ozval se, „tady já nevím. Kdyby tak drozda nebo číže nebo kosa, to bych sehnal, ale kvíčaly, jikavce – pane králi, pane králi! No, počkáme až přijde Marek."

Otočil se a odešel do svého pokojíka. Na stole leželo přítelovo psaní. Vzal je do ruky, ale hned je zas položil, a jak byl v zamyšlení, sundal pušku, jal se prohlížet kohoutek i pánvičku koudelí otočenou, sdělal druhou, i myslil na tu chasu zlodějskou, porazili-li přece frátera, a proč jen toho? Snad že se jen chtěli ohlásit, nebo se něčeho lekli. A Šolta – To byl suk v jeho myšlení. Je-li nevinný, křivdil-li mu – Ale vždyť se v Kostelci smál a mouchy, jen pořád mouchy. A opilý byl, ostudu dělal. Uhodit na něj musí a uhodí; a zle. Takové toulání, a kostel, varhany nic, a škola také nic. Zatopí mu – Pověsil pušku a zase vyhlédl ven do přední zahrádky přes ouly k cestě, kudy odešel Marek.

Doubenus zatím ukrajoval kudlou z krajíce mohutná sousta, jedl a vykládal přitom další noviny. Byly všecky vážné a pro farskou hospodyni až napínavé, takže pro ně zapomněla na práci. Opustila stůl se zeleninou i necky s moukou (chtěla zadělat na buchty) a pokročila až k Doubenovi, majíc levici v boku, jako by si tam přidržovala bolavé místo. Posel vypravoval podrobnosti, jak ty koně ve Zbečníku ukradli, a tak došel na přechovávače, především na starého Lišáka v Padolí, po jehož stavení se prý každý ohlédne, a po něm, jako po Lišákovi, že si prstem ukazují, že je s tou rotou v jednom pásmu. Doubenus vypravoval docela klidně a

nic se mu nezměnily ani oči ani tvář, jak začal tu nejtajemnější svou historii, nad kterou panna Aninka zapomněla až povzdychovat, o Lancutském, že to je takový velký, černý člověk, opálený jako cikán, že přijíždí ze Slizska, z Landshutu, u Lišáků že je jako doma. Žádný že neví, kdo je co je, ale co má peněz! Lišákovi říkají, že má obchod plátny, ale pan Lancutský že není žádný pláteník, ale že je kápo té zlodějské chasy, tajný jejich vůdce, a že to pásmo jde až do Žaclíře. Ten Lancutský že přijde znenadání a najednou že zmizí, žádný že ho neviděl odcházet, a dost že už lidé Lišákovo obcházeli a špehovali, ale nic naplat.

Poslední sousto ohromného krajíce zmizelo. Panna Aninka podala ochotně bochník poznovu a poznovu ubyl z něho notný štafalec. Jak ho Doubenus mazal tvarohem, mínila teskně, ach bože, jak takoví lidé mohou spát, a ten Lišák, že se nebojí pekelného trápení, až přijde hodinka smrti, co pak?

„A takových je víc, on není sám. Máme tam ještě jednoho takového. Ani by žádný neřek. Lišák je přec člověk, je ho trochu, ale ten Svobůdek, to je taková kočka."

„Kočka, a proč? Taky zloděj?"

„Není, ale jako by byl. Povídá jim, udává. A je jako špunt, jako kočka. No, ze zemrlíka[10] mu udělají kalhoty a ještě si nechá krk na kapsy. Ze zemrlíka, to je co říct!" Doubenus mhouřil zas v úsměvu oči; „jiný musí mít dvě koziny. A mluví tak tenkým hláskem a tak pobožně jako ňáký svatý, a je z té bandy –"

Hospodyně pověděla, co se jim dnes v noci přihodilo, a že to jistě udělali ti – Doubenus jedl a souhlasil, i v tom, když hospodyně povzdechla, to že zas bude podzimek a zima, tady na samotě, za těch dlouhých nocí. Tu zrovna přimazoval tvarohu a přisvědčoval hlavou. Když pak hospodyně sáhla po konvi a viděla, že nemá dost vody, vstal Doubenus, vzal obě konve a klátil se s nimi ven, od fary volným pochylem kolem hřbitovní obruby pod kostel a hřbitov, kde se skláněla stráň a začínal les.

Stezičkou pustil se kus dolů až ke studánce ve svahu, ve stínu jedlí, smrků a habří, opodál omšené skály. Pískovcové koryto studánky, plné vody jako křišťál čisté a jako led studené, bylo se tří stran zahrazeno roubením se šindelovou stříškou. Doubenus nabral do konve vody, pozdvihl ji k ústům, pil a pil, až se mu po vestě krůpěje blýskaly, dlouho pil. Pak usedl na

lavičku, zrovna u studánky, z trámků sbitou, vytáhl dřevěnku, nacpal z měchuřiny, zakřesal, jiskry do hubky chytil, hubku na tabák přiložil. Zabafal, kotouče dýmu zamodraly se lesním šerem a letěly v ranním, lesním průvanu strání vzhůru, až se rozplynuly mezi stromy.

To byla Doubenova pěkná chvilka. Slušně se najedl, teď uhasil žízeň, a po takové cestě přes vrchy až sem pěkně se odpočívalo v lesním stínu. A dýmka chutnala. Bylo mu dobře, volno. Bafal, díval se stinným lesem dolů, myslil si, jaká je tu ukrutná stráň, díval se stezníkem, jenž se šikmo dolů stáčel a v lesním šeru mizel. Vzpomněl na oběd, věděl, že ho nemine, těch buchet že se také dočká, ty že budou, a kdyby mu tak dali ňákou na cestu. A co že je ta hospodyně taková ustrašená – Inu ženská, a tady že oni, myslil zloděje, mohou mít své skrejše, kdepak takové lesy (docela klidně to uvažoval), a tohle že zapomněl kuchařce povědět, že tuhle Rokytenský Král, on brdař, chodil v neděli po houbách, zrovna o hrubé, a že přišel až na Turov. A jak bylo ticho po lesích, že najednou uslyšel v tom tichu z toho kopce troubení a bubnování, docela jasně, a pak i zpěv, jako když mnoho lidí, ale z daleka zpívá. A na Krále že padla taková hrůza, a jak z lesa utíkal strání dolů, a jak přiběhl, kudy to letěl že nevěděl, celý bez sebe k Beranově chalupě u „nyvy“. Tohle že musí povědět farské hospodyni. Vstal, nabral čerstvé vody do konví a pomalu, paty k sobě, špičky hodně ven, od sebe, stoupal lesnatým svahem vzhůru k faře.

IV.

Prostřed Slatinské hospody v jizbě stál dřevěný sloup, do tmava hnědý, hodně očazený. Podpíral ohromný trám, jenž se nesl nad celou prostornou světnicí černého, povalového stropu.

U tohoto sloupu stála uvázaná bradatá, strakatá koza mlčky, ocáskem potřásajíc. A jestliže snad zamečela úžasem v té neobvyklé místnosti a společnosti, nikdo jí z těch dopilkubů neslyšel a nedbal. Basa to všecko přemáhala a pronikala. Starý Dušek, v zeleném kabátě úzkých rukávů, na ni hrál opodál tmavého šenkyše, stojícího v rohu vpravo ode dveří. Hrál – jezdil divoce šmytcem po strunách, až mu prameny sivých vlasů, které od týla přes temeno k čelu česával, se třásly i volně poletovaly. A basa hučela, bručela, vrčela a zase flažoletem žalostivě až ječela.

Ostatek muzikantské bandy, dva klarinety, Macek, bleděmodrých, vykulených očí, a Falta, tenkého nosu a širokých tváří, oba mladí, oba v plantách, pak dvě trumpety, bratří Šimonové, starší holohlavý, mladší trochu šilhavý, a Středa, lesního rohu mistr, krátký, vyvstalých ramen, s ohrnutými pantalony a s čepicí skoro až do nosu sraženou, stáli kolem starého Duška a jeho basy, všichni jako všechno kolem v polosvitu.

Bylo časně ráno toho dne, co našli na Boušínské faře frátera na zemi povaleného. Všichni se vraceli ze Lhoty ze slavných svateb; od outerka tam hráli, od outerka tam pili a teď, už doma, ještě se stavili a dušičku zalévali. A notně. Tři dni mokli pod sklínkou, a teď, nadobro zmoklí, smáli se a shýbali se k Duškově base, arci ne na pevných nohou. Ba Šimon mladší, blikavý, s trumpetou na zádech, se o bratra opíral, jak se skláněl k base, do jejíchž velikých es podivně šilhal, jako by chtěl její temné nitro prozkoumat, co tam dělá zelená žabka.

Bombardon vedle, dlouhý a tenký Postupa, nevyspalý, rozcuchaný, v pikové vestě, měl svou velikou troubu před sebou, před nohama na korpus postavenou, a volal, ruce v kapsách, nohy do kolen, jako nalomený:

„Sólo! Zelená panenka, sólo!“

To volal na podivnou tanečnici, které nebylo vidět, ale která té chvíle, kdy Duškův šmytec na hrubých strunách tak řádil, jistě hodně vyskakovala. A tomu se smáli. Jen starý Pašťalka ne. Ten, také sám jediný, seděl na židli, vedle Postupy, maje starý lesní roh na klíně, a klímal. Tu třetí noc bylo znáti na tváři všech i na účesech a silně také na Postupově pikové vestě, kterou mu žena dala, když šel na ty svatby do Lhoty hrát, čistě vypranou a pěkně vykoulenou trdlem a deskou. Této ranní chvíle vypadala skoro tak jako loni o masopustě, když Postupa o muzice na Hořičkách, zapomenuv na ni, vlezl pro švandu do komína a vzal hospodskému kolik šrůtů uzeného masa.

Kápo všech, kantor Šolta, čtyřicátník, za stolem u okna, v hřebíčkovém kabátě, s černým šátkem na krku a v černé zapjaté vestě, se s nimi nesmál. Hlavu černých vlasů, do zardělých spánků česaných, opíral o dlaň a něco mumlal, jako by se s někým přel. Ale seděl sám a nevšímal si jako ostatní dvou starších sedláků, svatebních hostí, kteří se s nimi vraceli ze Lhoty a kteří stáli u šenkyše proti sobě, také ne pevně, takže se pořád potrhovali, jako by si

poklony dělali. A pořád si do řeči skákali. Ten starší, v nedělním šosatém kabátě zelené barvy s persiánkou na hlavě, pořád uraženě sebou potrhoval a vyrážel, maje dlaně na prsou:

„To mně?! Tak mne zneuctít před celou společností? Já se nemám za to hanbit? Já, starý Hornych?“

A protějšek, také v takovém kabátě, bral starého Hornycha pořád za knoflík a mluvil do něho zcela něco jiného:

„Já ho nehaněl, ty ho nehaníš. Poslouchej, jaký on má kvalt. Jak by tě jednou chyt, tak seš jeho.“

„Tak mě zahanbit! Jozo, Jozo!“

V to basa bručela, vrzala. Postupa v pikové vestě tleskal rukama a volal:

„Sólo! Zelená panenka, sólo!“

Učitel Šolta seděl pořád stejně, maje plecháč u ruky, pořád v monologu, pořád reptaje, až začal před sebe mluvit, vykládat přerývaně a ne hbitým jazykem:

„Co je stříbro – není zlato,
hlad je – není-li co jíst.
Prší-li – tak bývá bláto,
kdo má len – ten může příst“

Umlkl, ale za chvilku opakoval před se a hlavou pokyvuje: „Kdo má len, ten může příst – příst, ale len, len!“

Vedle protějšek starého Hornycha horlivě vykládal, silně se dopředu chýle:

„Tak tě veme a ty se budeš točit jako na talíři.“

Bombardon Postupa odstrčil šilhavého Šimona, klekl u basy a díval se do jejích es; pak vykřikl:

„Panenka nechce tancovat! Muziky, hrejte!“

Chytl svůj bombardon; ostatní poslechli také. I starý Pašťalka se vytrhl z dřímoty a přiložil mechanicky svůj sešlý lesní roh k ústům dlouhých, jako zvarhanělých pysků. Byl bezzubý, a proto nemohl troubit; ale brali ho ze starého kamarádství, neboť léta letoucí chodil s nimi po muzikách. Teď „hrál“ už jen svým hlasem. A jak Postupa vykřikl, začal hned svým „esprmprm“ přizvukovat. Oči však pořádně otevřít nemohl. Muzika kolem basy spustila zelené panence, sólové tanečnici, žabce, která, když sem na úsvitě ze svateb šli a u potoka pod olšemi odpočívali, skočila na basu a esem sklouzla do basy. S hlukem ji sem přinesli, starý Dušek jí pak hrál, až „káču“ šmytcem mrskal, aby se ta tanečnice zbláznila.

Teď jí hráli všichni až na Šoltu. Ten zůstal za stolem, jak byl v trpké náladě, jaká na něj chodila, když byl víc nežli „na půl muže“.

Kmotři u šenkyše mleli také svou a sotva se ohlédli, když pak první klarinetista Macek začal lít do basy pivo a křičel na zelenou panenku, aby si zavdala. To se již ve světnici rozednilo a venku zářil jasný den. Toho vsak nikdo z rozjívených muzikantů nedbal a také jich z jejich koncertu nevyrušil Marek, Boušínský hrobař.

Stanul ve dveřích, rozhlížel se; jak postřehl Šoltu, rovnou k němu ke stolu. Pozdravil, stanul před učitelem. Ten se ušklíbl a mrskl očima po hrobaři.

„Jen si sedněte, Marku, aby vám kapsa nevisela. Vítám vás, pěkně vítám, sedněte.“ Učitel zval horlivě, ironicky. „Vy se k nám slavně hodíte, vy jste ke vší barvě.“

Marek byl na okamžik v rozpacích a vytahoval z vesty svou březovku.

„I,“ začal sedaje, „takové řízení — a to tu jste veselí!“

„Slavíme — zelenou princeznu a tamhle kozu. Jdete taky něco protáhnout volátkem?“

„A to ne, pane učitel, ale hledám, tuze hledám volavé.“

Začal o Doubenovi a Padolském faráři. Chytil to za záminku. Šolta upíral na něj černé oči, zarudlých víček, zkoumavě a posměšně zároveň. Tím pohledem a svým hořkým, uštěpačným úsměvem ho mátl.

„Ikauce hledáte, volavé?“ opakoval, „hejly ne, hejly? A víte, Marku, slovo větrem učiněno jest. A co jemnostpán, co náš jemnostpán, co včeličky dušičky?“

Marek se toho slova chytil jako hladový sousta. Pověděl všechno, co se před chvílí stalo, o fráterovi, a přitom pozoroval kantora.

Ten se dal do smíchu.

„Čemu se smějete?!“

„Včeličky dušičky, ikauci, kvíčaly, mouchy — To jsou starosti! Pastýři, pastýři! No, no, to jsou důležitosti — kdepak dějeprava, kronika! To je hřích, to je hřích! Ale ikauci, včeličky,“ a uhodil plochou rukou do stolu.

Marek určitě nerozuměl, cítil však, že se učitel směje pánům farářům. To bylo dost, ale ne všechno. Chtěl vědět více a začal se vyptávat, nejprve zdaleka, zdali pořád ve Lhotě hráli.

„Hráli, hráli a vyhráli tamhle toho ikauce.“ Učitel ukázal na kozu. „Toho snad nechá pást na mlynářově mezi? Víme? Snad to koze neublíží? Co myslíte, Marku? Vy tak –“

„Pane učitel, a tady jste nic neslyšeli?“ vyzvídal hrobař. „Copak jste nešli kolem fary? Vždyť jste museli něco vidět. Nic jste neviděli? Šli jste kolem!“

Učitel se na hrobaře ani nedíval, ale usmíval se posměšně a hlavou kýval, až pojednou se obrátil a vbodnuv tmavé své oči do Marka, spustil:

„Víte, Marku – slovo větrem učiněno jest, a – poslouchejte:

Chce-li někdo brejle nosit,
ten musí mít nos – nos.
Kosa – kámen – těžko kosit,
mnohý žvandá ledacos.

Tady ikauce nenajdete, ani – ani, víte, víte? Však vy víte koho – toho, co svalil – víte – toho darebáka.“

Vstal, chopil housle, jež ležely za ním na okně, zaklepal na jejich spodek šmytcem a zkřikl na muzikanty: „Trauermarš! Markoj Trauermarš!“

Na okamžik nastal zmatek v kapele, jež zase začala veselý kousek. Naráz neumlkli; klarinety dokvikovaly nejdéle. Hned se však všechno sbíralo, nástroj po nástroji, jak jejich kápo za stolem na housle zanotoval smuteční. Basa bručela, klarinet žalostně kvílel, Postupův bombardon otřásal okny, starý Pašťalka prskal do lesního rohu a přimhuřoval oči, koza počala sebou škubat a mečet. Žabka v base bůhví jaké smuteční skoky prováděla nebo se v temnu přikrčovala, vyvalujíc vyděšené oči. Starý Hornych, klátě se vpřed i vzad a chytaje svůj protějšek za kabát, teprve v ten okamžik podlehl kouzlu smuteční hudby.

„Já starý Hornych?“ opakoval plačtivě. „Já starý Hornych?“

Hlas mu přeskočil a oči se mu zalily slzami. –

Marek nevydržel ani do polovičky smuteční skladby. Hned jak spustili, vytratil se ze světnice. Ale ne z hospody. Na síni se zastavil všechen poplašen i popuzen a naslouchal. Ale jak za okamžik zahlédl v otevřené kuchyni hospodskou, hned tam a již ji zpovídal, co a jak, kdy ta banda opilá přišla, co s tou basou a kozou a je-li opravdu učitelova, koupil-li ji a zaplatil.

Uslyšel, že ji nekoupil, ale vyměnil s nějakým kmotrem tam o svatbách.

„Zač ji vyměnil?“ vskočil Marek do řeči. „Vždyť sám kozu nemá.“

„To je to. On s těmi štvanci tomu strejci namluvil, jakou má kozu vykrmenou.“

„Leda dřevěnou.“

„No však, právě tu, co mají na řezání dříví. A ten kmotr ze Lhoty si dnes přijde pro kozu.“

Hospodská se dala do smíchu. Marek si mrzutě šňupl, a zas už o noční cestě, kdy přišli, a byl-li Šolta pořád s nimi, nepřišel-li sám. O tom však mu hostinská světla nepodala. Nevěděla nic určitého. Nežli se na toto vše přeptal, dozněla ve světnici smuteční hudba, jež byla také pohřební jeho poslání. Valně nepochodil; rozmrzelý nad tím i nad tím, co mu kantor vyvedl, zamířil domů. Jedině to jej hřálo, že má co na něj povědět, jaký toho je rejstřík. A ještě se mu ten rejstřík protáhl, když zašel, co by kamenem dohodil.

Z hospody se vyvalil hlučně, s mnohým křikem, veselý průvod. Napřed kluk hospodského s mečivou kozou, vedle něho učitel, housle v jedné a uzlík se svatební výslužkou v druhé ruce, za ním oba klátiví kmotři, pak starý Dušek a Macek nesoucí basu a za těmi ostatní muzikanti. Ti hráli. Postupa, jemuž se bombardon na slunci blýskal a piková vesta své spuštění ještě více ukazovala, kráčel poslední, vedle starého Pašťalky, jenž svůj rozmačkaný roh tiskl k bezzubým ústům.

Lidé vybíhali ze stavení, ze stodol, děti běžely za průvodem; všude se smáli, ale také broukali, odvraceli se, a nejvíce starý Lazar s mosazným hřebenem v bílých vlasech, tohle že jsou mužové, a kantor, učitel?

V.

Nežli minula hodina, věděl Boušínský farář o všem, co bylo v hospodě, co na vsi i ve škole, kde se průvod zastavil. I to, že učitelka právě poklízela v klase, že byla už prve celá vyděšená, když jí Marek přišel říct, aby učitel přišel k jemnostpánu, a teď, když jí muž přišel s kozou a s těmi opilci, že utekla.

„A co on?“ ptal se farář.

„A nic, jen samé šašky; rozdával dětem koláče, uvázal kozu, pak šel hledat učitelku, až ji našel na půdě. Plakala tam.“

„Má nad čím. A co on, jako oul?“

Už to nešlo zamluvit. Marek pokrčil rameny.

„Udělal to neudělal, to ještě nemám jak se patří vyzpytováno. Ale moh, moh. Zas už se smál – a jak! jemnostpánům – jako ikaucům, a – a taky včelám.“

„Co řek?“

„No, co by řek – zas mouchy, samé mouchy.“

„Tak, tak,“ farář zčervenal. „Paňáca! A teď rovnou cestou k němu, hned, ať nechodí, ať už nechodí. Nechci ho ani vidět,“ a třepal rukama. „Jděte, Marku, a vyřiďte to jí, jemu ne, tomu paňácovi. Jemu ne.“

„Kdo by s ním mluvil, jemnostpane!“

Marek vydal se nanovo na cestu.

Jak jen přes práh vykročil, zašel farář do druhého pokojíku, odstrčil na stole rozevřenou matriku, vytáhl ze zásuvky arch papíru ne valně bílého a chystal se do psaní. Všecko konal rychle, odhodlaně. Prve, nežli Marek přišel s novinou, pozbýval zas energie. Kolísal. Což kdyby Šoltovi křivdil? mínil stran včel. Teď také nevěděl o nic více, ale ostatní zprávy Markovy nutily ho k rozhodnosti. Tak to nemůže zůstat, pomýšlel. Neváhaje, namočil brkové péro, aby podal zprávu vikáři.

Ale jen napsal nadpis, už se zastavil. Co učitelka, co děti? Šest dětí! Opřel loket pravice o stůl, levou o bok a přiklonil šedivou hlavu. Utekla na půdu, vzpomínal, hanbila se, plakala; hodná, přičinlivá žena, a ta drobotina – Ale kdyby ono – Ale přijde všecko do hlasu a jak – A vždycky mu říkal: Uhlíček k uhlíčku a bude oheň, a je. A Rtyňský a Kostelecký – co psali? A zas mouchy, zase dnes, a pošklebovaI se, jemu a Padolskému, a také stran volavých, stran

ptactva. A kronika – vida, na tu nemůže zapomenout. A jaképak orace! Vždyť je chytrý dost, samé moudro, ví, co dělá. Farář namočil brk a jal se psáti oznámení vikářovi. – Marek se již tak nehnal jako prve. Věděl, že se ničeho nedoví, že jistoty nenabude, kdo povalil frátera. Že ráno zrovna na učitele připadl, toho byl jeden kořen jako u faráře. Svěřilať včera panna Aninka Markovi, a to, když si mu postěžovala, jaké měla v noci pškání[11] a jaké pak hrozné sny o duších v očistci, že se Slatinský učitel v Kostelci v neděli opil a jak tam nectně mluvil o včelách o dušičkách i o jemnostpánovi. Hrobař tím spíše obvinil učitele, protože měl na něj sám svrchu pro jeho žerty a vtipy, kterými si jej kantor často dobral; to za to, že o něm Marek řekl, že učitel má takové divné boty: jedna že nechce do kostela a druhá z hospody.

U školy, nízkého roubeného stavení malých oken pod šindelovou střechou, bylo ticho. Slavný průvod učitelovy kozy se rozešel, muzikanti se roztrousili po vsi. Jen ze školy, z klasy, vyrážel vřískavý pláč. Na síni, dlážděné placatými, nepřitesanými kameny, nezastal Marek nikoho. V otevřené třídě nízkého stropu, stěn bílených, ale zašlých, stály bídné, pořezané lavice ve dvou řadách jen částečně. Přední byly dozadu sklizeny a na ostatní vyrovnány, stojan se zaprášenou tabulí opíral se ještě o zeď.

Na jeho místě spočívala na dvou židlích vana s prádlem; u ní stála kdysi malovaná kolébka. Z ní se ozýval ten vřískot a z ní, z jejích chudých peřinek, třepetaly se dětské ručky. Děcko bylo od pláče celé červené a od očí ke spánkům leskly se dva vlhké proužky, cestičky slz. A nové a nové po nich sbíhaly, stékaly, a všecky pro cumel, jenž ujev dítěti z úst, zapadl stranou, do peřinek. Jediným hmátnutím Marek všecko spravil. Hladové děcko chňaplo po cumlu (byl z chleba), až mlasklo. Marek se dál o ně nestaral. Z klasy vyšel přes síň do učitelova bytu.

Byl o jedné světnici, stropu zrovna tak nízkého jako ve třídě a zrovna tak vyšlapané podlahy, plné suků. Kamna s pecí, police, dvě postele, stůl, truhla a malý černý stolek plný knížek a partesů, nad nímž visely dvojí housle a violy, nechávaly málo volné prostory. V jizbě nezastal Marek nikoho kromě učitele. A ten spal jako zabitý. Ležel v posteli v peřinách, takže mu bylo vidět jen zarudlý obličej a chomáč černých vlasů nad čelem a spánky.

Marek se na něj podíval a zašel hned za stavení, kde našel, koho hledal, a ještě víc. Skoro všecka učitelova rodina, až na nejmladšího s cumlem a na nejstaršího, jenž byl v lese na houbách, stála v chlívku u kozy: dvě malé holčičky v chudých sukénkách s devítiletou světlovlasou sestrou s tenkými rulíčky přes spánky k ouškům sčesanými, chovající

umouněného, košilatého hoška, jenž držel v ruce užumlaný okolek svatebního koláče. Všecky děti byly bosy a všecky se dívaly na kozu, kterou tatínek ráno přivedl. Jedna z těch menších holčiček podávala jí padavku a ostatní se smály, jak koza mele hubou a jak se jí brada třese.

Marek se chtěl optat na maminku. Než vtom přicházela, nesouc koze pití. Učitelka byla v modračce s životem bez rukávů, jen s proramenicemi, takže jí bylo vidět krátké, hladké rukávky košile, jež kryly jen ramena pohublých, povadlých rukou. Přibledlá, předčasem zestaralá žena se zarazila, jak Marka zhlédla.

„Jemnostpán mne posílá nanovo," začal hrobař bez úvodu, zkrátka. „Aby pan učitel už nechodil, jemnostpán nechce –"

Učitelka postavila škopek na zem a upřela na neblahého posla oči ještě od pláče zardělé. Ani nemohla hned promluvit.

„Jemnostpán se zlobí?" nejistě se ozvala. „Už všechno ví? Bože, bože, Marku! Co se to děje, co nás – A když oni mého lidé kazí. On není zlý, ale když má tolik starostí. Je nespokojený, když za všecko přičinění nikde nic; a tu pak z alterace –"

Marek pokrčil rameny.

„Co byste to ještě přikrývala, vždyť – no, já nevím, ale jemnostpán se tuze zlobí. A pan učitel nedá taky žádnému pokoj."

„A že nemá už na faru ani chodit?"

„Ne, jemnostpán to přísně poroučí."

„Někdo mého očernil?"

„Jaké černění!" až ostře odvětil Marek. „Tady to máte," ukázal na chlívek, „jako s tou kozou. A tam v hospodě, takové pasáry, a toho korejhnění! Je mně vás líto, ale jaká pomoc. Tak aby už nechodil, bylo by to marné. Spánembohem."

Marek odešel a nedbal, že učitelka za ním hledí ustrnulá jako sloup. Hnula se teprve, když vedle, v chlévě, vesele zahlaholilo. Děti se chechtaly mlsné koze. Učitelku zrovna píchlo. Hlasitý povzdech se zachvěl jejími rty, když se shýbala pro škopek s pitím.

Tou dobou se vrátil Doubenus po druhé od studánky s vodou, postavil konve bělostně vydrhnuté s lesklými obručemi do kuchyně a našel si hned zas nějakou práci, aby nemusil před obědem odtud; dal se na dvorečku do klaní. Klál chutě, až z hromady hrubých polen vůčihledě ubývalo, a myslil na oběd, co bude, a těšil se na buchty. Až ho pak Marek z díla vyrušil.

Přišel s novinou, že se po vsi poptával, jak jemnostpán nařídil, ale že nepořídil, že nic nenašel, žádných volavých, protože tu nikdo nemá čihadla, a tak že nepřinesl ani kvíčaly, ani jikavce. Doubenem to hrubě nehnulo; ale když hrobař začal o hospodě, o žábě, o koze a Šoltovi, opřel sekyru o nátoň, poslouchal jako omámený, smál se, až zčervenal jako rak, očka mhouřil a pak u nátoně uvažoval, co s žábou, jak ji dostanou ven, a nechtěl ani věřit, že ji Duškovi hoši vytáhli dřívky a provázkem za nožičku, opilou. Také tomu nešlo na rozum, proč se Marek na kantora tak zlobí, proč o něm tak mluví a jemu hrozí, však že mu jemnostpán zasolí.

U oběda byl Doubenus s Marjánkou děvečkou. Měli jahelnou polévku a velikou mísu šťouchance slušně maštěného, kterouž mísu skoro sám snědl, protože Marjáně pořád vypravoval o té zelené žábě, jak ji opili a jak se nafoukla. Ještě klínem chleba dorážel, od jídla zardělý, s drobným potem na čele i na nose, a vtom musil k jemnostpánovi.

„Tohle psaníčko dáte panu faráři – stran volavých, už víte. Taky o tom píšu.“

Doubenus uschoval psaní do kapsy pod vestou. Nežli ji dopjal, zeptal se farář, jak často bývá v Náchodě.

„Ale zejtra zrouna tam půjdu, jemnostpane. Náš jemnostpán už povídal. Ponesu tam něco na děkanství, a bude ono také psaní ze školy, do Prahy, vědí, mladému, ponesu to na poštu.“

„A to, vidíte, to byste mně moh,“ sáhl na stůl, kde leželo druhé, větší psaní, „tohle vzít a odevzdat panu vikáři v Náchodě. Neztratíte to?“

Doubenus se usmál.

„Jemnostpane, to kdyby nevím co bylo –“

Než farář přece váhal. Ne z nedůvěry k poslu, nýbrž jako prve, když začal tu zprávu psáti. Nyní však ne tak dlouho. Pojednou podal list rychle Doubenovi a řekl: „Tak to tam spánembohem doneste.“

Za chvíli poté vypravil se Doubenus z Boušínské fary, té chvíle zasycený, červený, dvě buchty v kapsách své kazajky a ve vestě diškreci od faráře. S Markem se již nesetkal. Dal se kolem kostela dolů lesem ve svahu k řece, lávkou přes ni a protější strání na Stolínskou pláň. Šlo se mu dobře po mezích, stezníky v polích. Vítr nevál. Všecka pláň, posečená luka, širá pole i lesy na chlumích a po obzoru, vše bylo vyjasněno zátopou zlaté záře, klidné a nepalčivé. Vše se v ní naposled hřálo, všecky blednoucí i zašlé barvy v ní obživovaly na paloucích, po mezích, kde se z mateřídoušky ještě tu a tam zachvívaly modré zvonky, i na ouhorech s posledními květy bílého rmenu a trsy hnědnoucího šťavele.

V té klidné záři leskla se strniště, i řada vytrhaného, zahnědlého lnu po nich prostřeného, lány bledě plavého ovsa tu onde ještě stojícího, i srst koní, blýsknavá mosazná kola na jejich chomoutech a řemení i radlice háku, v němž byli zapřaženi.

Doubenus kráčel pořád stejně a vytrvale a před ním jeho stín, jenž víc a více rostl. Padolský posel málo si všímal okolí. Ledaže se ohlédl po stádu krav a koz nebo po ovcích v houfu tu větším, tam menším, pasoucích se na ouhorech nebo u vsi za statky, většinou bez stálého dozoru, jak tenkráte bývalo.

Doubenus se nikde nestavil, ač, když šel Kostelcem, začaly ho pálit peníze v kapse. A zas, jak toho ďábla pokušení přemohl, dostal se záhy do polí, na rozlehlou vysočinu, na cestu k Hájku, vypínajícímu se nad Padolským údolím, jehož však dosud nebylo viděti. Doubenův stín vzrostl tu do náramné délky a kmital se po červené cestě, jež v poslední záři rděla se ještě víc, až do cihlova. Vinula se jako pentle v zeleném lemování s třásněmi bleděfialového vřesu i trsů borůvčích už rudnoucích a suché metlice, jež prozářená se jen leskla.

Rudá cesta pak ztemněla v řídkém lese, po jehož kmenech unikala do korun a vršků hořící, zlatě růžová zář. Za lesem bylo zase volno. Vysočina se zúžovala v klín a svažovala se. Rozhled tu byl daleký, na Maternici, tmavý les na vrších vlevo, na Zbečník, táhlou ves pod nimi v pobočném údolí, a vpřed, přímo, na hory a kopce při hranicích. Tam stály Bor, za ním Hejšovina, dál od něho Homole, vysoké Vrchmezí, všecky určitých obrysů, s širými lesy do temna modrými v tom čistém zářivém vzduchu.

A před nimi a kolem vrchy, chlumy a svahy plné ploch a tabulí různě barevných, pole a políčka, plavá strniště, lány ovsa, temné skvrny lesíků a lesů, zahnědlá červeň zoraných polí, pruhy lnu, paseky s křovím, brunátné ouhory. A všude ve stráních i na dole oráči, trhačky – Leckdes vystupoval bílý kouř skotáckého ohně, blíž i dál vyrážely chraplavé zvuky kravských rohů, a v to s temene chlumu halekal pasák:

Eva-laúva-laúva–

To „laúva“ znělo nekonečně, jasně, pronikavě, do šira daleka, až výskavým, vysokým „úh“ vyznělo.

Na Doubena pokřikovaly trhačky z lánů opodál cesty; než on jen ústa rozšířil, oči přimhouřil k úsměvu a holí pohrozil. Šel nevšímavě dál a pozdravil u sousedního pole hospodáře v díle, jenž seděl v klobouku na podsedním a vláčil, jak tehdáž, kdo s párem pracoval, jízdmo vláčili. A když sedláka minul, dostal se záhy na konec vysočiny, na poslední její svah k hlavnímu údolí. Bylo již cele vidět i řeku v olších a vrbách a u řeky městečko Padolí i bílý kostel na návrší nad ním, a zvonici vedle i školu mezi stromy i farský les na vrchu v pozadí. Vlastní městečko, nízkých, většinou roubených stavení, táhlo se zdlouha na levém břehu. Menší část, „Malá strana“, byla roztroušena po pravém břehu, také samá dřevěná, bílená stavení se zahradami. Z těch stavení nejvíce vynikal poblíže řeky „dvůr“, nejkrajnější na „Malé straně“, kdysi zemanské sídlo, té doby rozlehlý, starý, dřevěný statek v kruhu zašlého, skleslého valu, travou porostlého.

Pole v údolní rovince kolem něho byla všecka jeho, i nevelký rybník pod svahem, kterým se Doubenus bral, a všechna pole v tom svahu i les opodál červené cesty „Vyniklice“. Nežli se však Doubenus dostal na dol, ke „dvoru“, kam vedla pěšina, stihlo jej neštěstí. Když docházel k dvorskému lánu, na kterém trhaly trhačky len, uvítán byl opět pokřiky a smíchem. To mu ty

ženské v plackách[12] udělaly. Nežli se nadál, vyrazily na něj, starší, staré i mladé, obklíčily ho kolem dokola, a nežli zvedl ruku k obraně, byly na něm, visely na něm, na rukou, na nohách. I zakolísal se starý voják, pak naráz klesl jako podťatý strom, jak ho prudce na mez strhly. Když se natáhl, bradou do země, začaly výskat a mrskat ho hrstěmi lnu. A mrskaly, „šňápaly“ do taktu, jak mladé, staré zpívaly:

„Na ten len – na ten len,
na ty konopičky –“

A jiné křičely:

„Tu máš, tu máte! Sic byste nevěděl, kdo trhá len.“ A mrskaly, užívaly svého práva, kterému někdy i sám hospodář neušel.

Doubenus držel dost a ještě se smál. Naráz však jeho krevnatý obličej zrudl do temna a celé jeho dlouhé tělo začalo se mrskat a škubat, když trhačky padly na Boušínskou výsluhu, na buchty. O ty pak nastal zápas mezi divými menadami a Doubenem Veronským. Ten se rozlítil, rozčertil. Buchty nesl tak daleko, nechával si je na ráno, těšil se na ně. Bránil se divým ženským, až se vytrhl a na nohy se zase postavil. Ale jen napolo zvítězil. Jednu buchtu mu vyrvaly. S druhou hnal se odtud a nadával česky, taliánsky a zas česky, rudý jako krocan. Ale trhačky se jen chechtaly, buchtu mu ukazovaly a posměšky jejich i zpěv vyprovázely jej na hodný kus.

Slyšel je ještě u řeky, u „dvora“, jehož nízký val, stará, roubená stavení pod šindelem a došky, i brána z červeného, netesaného kamení temněly prvními stíny i šerem čtyř starých hruší a topolu na nádvoří i ohromnou, vysokou vrbou a javory hned vedle u řeky. Tu, nežli na lávku vkročil, aby vešel do městečka, prohlédl Doubenus kapsy u vesty; malou s diškrecí a velkou vespod s listy Boušínského faráře. Bylo všecko v pořádku.

VI.

Tenkráte nemělo Padolí skoro žádných židů a skoro žádných studovaných lidí, t. j. svých, studovaných rodáků, ze starosousedských, půlpanských rodů.

Židovská rodina žila tu po léta jedna jediná, Lustyka Herrmanna, jenž ostával v bednářově příbytku nahoře v ulici, vlastně při silnici vedoucí z náměstí či městečka.

A pak v tento čas, totiž s podzima toho léta třiadvacátého, shora psaného, přistěhovala se druhá rodina židovská do Padolí. Vlastně půl rodiny: Jakub Lewit, mladý, asi třicetiletý, a sestra jeho Justyna, o hodně let mladší. Lewit usadil se v Krůčkově zděném domě, jenž byl v Padolí první zděný a patrový, kousek výš nad Lustykem vydavačem, pod kostelem, a začal si šenk kořalky.

Padolští měli Krůčkovi hrubě za zlé, že si vzal žida do nájmu. Rovněž tuze vytýkali, že ten židovský šenk je zrovna pod kostelem, a před lety, když si ho tu chtěl zařídit domácí Člověk, tomu že krajský úřad nedal povolení, a to z té příčiny, že je to prý blízko kostela. Teď pojednou bylo dost daleko.

Ovšem, když Lewita poznali, upřímně se všude divili, jak si to povolení vymohl. Nic se nelichotil, nevtíral, a slovo aby mu skoro dukáty platil. Hosta uvítal na půl huby, hovorů nezačínal. Mlčky a skoro zasmušile sedal v hnědém šenkyši plném placatých, velkých lahví skleněných i skleniček a plecháčků, nebo si v knize zapisoval, počítal, trochu rochličkovatý,[13] ale málo, přibledlý, kučeravých, tmavých vlasů, s licousky na skráních, pohledu zamyšleného, ne ošklivý člověk. O jeho sestře se už mluvilo, jaké je podobné děvče, a také o tom, že jí je bratr jako máma. To byli Padolští židé.

Učených, domácích bylo tím časem také jen dvé.

Mladší z nich, ze „dvora“ Antonín Jírovec, měl v létě slavnou, ba přeslavnou primicii (byla zas první po stu letech) a dostal se pak za kaplana někam do kraje. Druhý byl už léta letoucí z místa ve světě, než tohoto roku se obzvláště přihlásil. Pocházel z Langrovské velké hospody na náměstí, dřevěné, s dlouhou pavlačí do dvora. Tou dobou byl skoro sedmdesátník a žil v

Praze. Staří Padolští ho pamatovali, jak občas z Prahy domů přijel, v minulém století, v tupetu, s copem a ve vyšívaném fraku sametovém. To byl ještě svobodný.

Pak přijel po letech a ne již v tupetu a v copu, nýbrž s vlasy hladko učesanými, v pantalonech, mezi půlpány, on, Jan Langer, celý pán a velký pán, při „slavné české appellací protokolsdirektor“, a ne již svobodný, nýbrž s dlouhou, štíhlou paní, jež měla klobouk jako slepičí kukaň, plný květin a peří, kus to přepodivný v půlpanském hnízdě, kde panovaly placky a čepce. Když šla první neděli do kostela na hrubou, když tam s manželem usedla v konšelské stolici u oltáře, v úzkých, světlých šatech, vysoko pod ňadry spjatých, v rukavičkách až nad loket, s „bajaderem“ z růžového krepu přes lokte, nechávali na ní oči a šeptali si, že je vystrojena jako Náchodská kněžna. Také si dala dost ruce líbat a promlouvala tak milostivě, zvysoka, a ještě ne s každým.

Nejvíce si oblíbila mužovu sestru, provdanou za padolského učitele Antonína Kalinu. Tuto sestru Annu měl také direktor nejradši ze všeho příbuzenstva a lecjak pomocně jí svou přízeň projevil. Nejprve hned, když se měla vdávat, r. 1795. Tenkráte běželo o vrchnostenské povolení a propuštění z poddanství. Pražský bratr všecko uspíšil na Náchodském zámku a sestře svobodu vyzdvihl.

Od té doby na ni pořád pamatoval. Bylo toho také potřeba, poněvadž švagr neměl své školy, nýbrž učil při svém otci Janu Kalinovi, a to již na dvacátý rok, od svého čtrnáctého. Roku devátého, nového století, umřel starý kantor Jan Kalina, jenž v Padolí učiteloval bezmála padesát let, už od času Marie Terezie, kdy ještě v Padolí nebylo ani fary ani faráře, kdy se křtilo v Náchodě, kamž tenkráte děti z Padolí čemu říkajíc samy ke křtu chodily. Kalina umřel, Kalina nastoupil. Po Janu Antonín. Důchodů přibývalo, ale byly děti. A přibývalo jich a důchodů již ne.

Než tu pomáhal pražský pan strýc. Občas něco poslal, a když někdy přijel navštívit své půlpanské hnízdo, dal ještě víc, až se v příbuzenstvu omílalo s nepřízní tu větší, tam menší. Naposled byl vážný úředník české appellaci ve své domovině před desíti lety, zrovna toho hlučného roku třináctého, když Padolím táhlo proti Francouzům na šedesát tisíc Prusů a Rusů, těch nejvíc, kozáků s píkami, dělostřelců a pěších, většinou od gardy, mužové jako skála, a když tisíce vozů a vozíků nekovaných, v nichž namnoze nebylo ani jediného hřebíku

železného, za nimi jelo často kolikerou kolejí vedle sebe, cestou necestou, bezedným blátem a kalužemi.

Od té doby se pan appellační „protokolsdirektor“ mezi krajany půlpány neukázal. Ale dvě léta po tom vypravil učitel Kalina mladého synka svého Antonína do Prahy, kdež mu pan strýc opatřil místo u známého hodináře. Starší syn učitelův, po dědovi Jan, zůstal při otci a pomáhal mu při škole jako kdysi otec jeho dědovi. Jenže tento Jan neostal tak dlouho učitelským.

Desátého roku po tom ruském tažení odešel kantor Kalina, Antonín, na věčnost. Šestadvacet let byl spomocníkem, učitelem čtrnáct, ale sumou nesloužil ani tak dlouho jako jeho otec; oba však dohromady skoro celé století na jedné škole. Učitel Kalina zemřel na jaře toho roku 1828 zrovna o velikonoční pondělí. Osiřelá škola byla hned opatřena. Za Kalinu zase Kalina. Za Antonína Jan. Ten z těch tří Kalinů se stal nejdřív principálem. Otec skonal v březnu, a v červenci dostal syn od Hradecké konsistoře dekret na Padolskou školu. Bylo mu čtyřiadvacet let.

Ve škole samé se mnoho nezměnilo. Ostaly tu všecky nástroje po nebožtíkovi, housle, basička, flétna, viola, a všecko na svém místě. Také nevelká, tmavá skříň, v níž bylo více not než knih, nehnula se ze svého místa, aniž její sousedka vedle na zdi, velká kožená brašna s divnými příhradami ve svých hlubinách i po straně, jež měla pro nejrůznější dary, když ji nosili o kantorské koledě po celém Padolí od kostela až na nejdolejší konec.

Jen v jednom byla velká změna. Vdova po nebožtíku učiteli, dobrá padesátnice, drobná postavou, milé, vlídné tváře, v placce na hlavě a v modračce, nešukala již tak vesele, neuklízela tak chutě a nezpívala si při práci jako jindy, ať u ohniště ať v sednici. Ba první čas, na jaře, často se najednou ztratila, i od vaření, a zaběhla někam do kouta nebo na půdu a tam si zamračila.[14]

V srpnu, za měsíc po tom, co syn dostal dekret, se stěhovala. Co do opatření nebylo jí nejhůř. Kromě syna učitele a pak Antonína, jenž tou dobou byl v Praze za tovaryše, měla ještě dvanáctiletého Lojzíka a desítiletou Annu. Ale nejstarší, učitel, uvolil se, že jí bude odvádět část štoly i deputátního dříví, jež měl jako regenschori. A pražský bratr se jí postaral o byt a jaký!

Ale přece, když ze staré školy odcházela, bylo za vlažného večera den předtím, nežli na faře vedle zhynuly volavé kvíčaly, vázl jí krok. Když došla na síň, otevřela si klasu a podívala se naposled do jizby. Všechno tonulo v šeru, škamna, stojan s tabulí, stolek, celá jizba, v níž její nebožtík taková léta pracoval, učil a se soužil. A v tom šeru mihl se jí jako živý, v zeleném „polizonu“, u stolku, jak ořezává žáčkům brky, nebo jak s houslemi stojí před škamny.

Jak tak stála a hleděla, majíc sepjaté ruce k ústům pozdviženy, pojednou se rozplakala, až se jí hlava i ramena třásly. Šetrně, mírně ji vyvedl syn učitel a vyprovodil dolů do nového bytu. Tím právě se její pražský bratr tak obzvláště přihlásil. Ten byt byl celé stavení, jež pro ni koupil níže pod školou, zrovna při cestě, opodál bednářova, příbytek dřevěný, ale jako klícka, s dvěma úzkými zahrádkami vpředu.

Mezi nimi se šlo ke dveřím a na síň, z té nalevo do sedničky, napravo do sednice se zelenými kamny a pecí. Vpravo ode dveří stála police bělošedě natřená, v rohu pak nad stolem viselo několik nevelkých rytin a pod nimi v rámečku z červenavého dřeva silueta pražského pana strýce.

Pozdě odpoledne, kterého se vracel Doubenus z Boušína, dopisoval u toho stolu mladý učitel Kalina Jan, tmavovlasý, dost plné tváře, ale přibledlý, v tmavém kabátě úzkých rukávů, psaní. Skládal je za maminku pro bratra Antonína v Praze. Z jizby se již tratilo světlo a stíny prvního soumraku ulehaly do koutů, za kamna, nad pec, na níž stál kolovrat. Připozdívalo se, a také stromy před okny na zahrádce tlumily poslední zásvit u nevelkých oken.

Stará učitelka, v placce z tmavého šátku na hlavě, v modré zástěře, seděla u stolu na lavici táhnoucí se u stěny a dívala se s patrným uspokojením mateřským a tichou libostí na syna, jak rychle jezdil brkem po tuhém papíru. To psaní zkracovalo velikou dálku. Učitelce bylo, jako by měla syna Antonína blíž, jako by s ním promlouvala. Již dávno ho neviděla. Nepřijel ani na jaře domů, otci na pohřeb. Za tehdejších poměrů cestovních nebylo to možná. Teď mu bratr Jan oznamoval, že jsou všichni chválabohu zdrávi, i pan kmotříček, jemnostpán, a dále ohlašoval, že se matka přestěhovala do svého příbytku, jaké má pohodlné a pěkné obydlí, aby pánbůh panu strýčkovi v Praze nastokrát vynahradil, tak učitelka do péra pověděla, že mu také píše, ale aby Antonín ještě k němu došel a vyřídil mu její poděkování.

A dále psal učitel, že je maminka chválabohu dobře opatřena, ale na školu že přece nemůže zapomenout a na nebožtíka pantátu, aby Antonín na něj pamatoval a za něj se modlil. To také dle matčina přání napsal a již jí přečetl. Sám také žádal, aby mu bratr opatřil a opsal nějaké noty, něco do kostela a k muzikám, co by myslil šikovného. (Bylť Antonín dobrým hudebníkem.)

Teď skoro již za soumraku rychle dopisoval matčin poslední diktát. A když dopsal, otočil se víc ke světlu a četl nahlas, aby matka zvěděla a dala své schválení:

„Ty šaty, které žádáš, pečuju ti zaopatřit, jen piš, zdaliž frak nebo kaput pro takového mládence v Praze v módě jest a jaké barvy by tobě k libosti bylo. My tě všichni, jak maminka, tak já a všichni pozdravujeme a líbáme.“ Položil papír na stůl.

„Tak, teď je to snad všechno, maminko.“

„Je, je, hochu, tak, a ještě, ale – no co, už nic, nového nic není. Leda bys mu napsal o tom židoj – že tu máme nového.“

„To by měl Antonín radost! No ale, napíšu mu to.“ A napsal, připsal dolů, na dva řádky. Pak složil psaní, napsal adresu, zapečetil a položil hotový dopis na stůl.

„Doubenus půjde zítra do Náchoda, maminko. Až půjde okolo –“ Vstal.

„Dám pozor, to já už opatřím.“

„A Lojzík aby přišel na housle.“

„Už šel. Tak, tak, Honzíčku, cvič ho, drž ho,“ řekla učitelka vděčně a měkce zároveň.

„Musím, to víte; Aninku taky, má hezký hlas.“

„Nebožtík tatínek říkával,“ tu vdově měkl hlas, „to že bude zpěvačka, tu že si vycvičí. Chudák; to si nepomyslil –“ Hlas se jí zachvěl.

„Bohu poručeno, maminko,“ rychle, skoro netrpělivě vpadl syn, jejž ty vzdechy a stesky matčiny již rozčilovaly, „vždyť já se budu starat, no, jen ať se učí. Ale už musím jít. Tak to psaní! Spánembohem, maminko.“

Vyšel rychle ven. Stará učitelka zůstala sama v náhlém roztesknění, jež bolestněji sevřelo jí nitro v tom tichu a šeru, zatopujícím osamělou světnici.

VII.

Mladý učitel neměl do školy daleko. Minul stavení v matčině sousedství, pak bednářovo a byl na rozcestí. Nalevo silnice vedla z městečka, napravo cesta s řadou starých lip do volného návrší ke kostelu. Kousek dál mezi těmi cestami, ale víc u silnice, stálo Krůčkovo zděné, bílé stavení, kde měl mladý Lewit svůj šenk.

Učitel se dal mimo, vpravo pod lípy vzhůru; ale již za kousek cesty zahnul zase vpravo, na užší cestu k faře, za kterou dál vpravo se probělávala dřevěná škola mezi ovocnými stromy. Kmeny starých lip i část bělavé cesty pod nimi začaly tonout a tratit se v hebkém šeru. Výše však napravo nad farou a jejím okolím, zvonicí a kostelem, bylo světleji pod jasným ještě nebem, stromy tak zacloněným. V posledním jeho světle určitě se ještě obrážela mansardová, šindelová střecha farského stavení; zátopa však psího vína, tlumící skoro zplna bělost dřevěných stěn, hodně již temněla. Jen v průčelí k západu obráceném jasněji prorážely skvrny rudého listí v hynoucí zeleni kolem lesknoucích se nevelkých oken. K farským dveřím, pod erbem pana patrona, vévody Kuronského, vedly schody z červeného pískovce.

Na jednom z nich stál Padolský farář, ve vysokých botách lesklých holení, stařec vysoké postavy, dlouhých bílých vlasů, na konci mírně kadeřavých. Na hlavě měl starou domácí čapku černé barvy, na sobě podvlíkač dost obnošený, pod ním vestu po krk zapjatou a dost blýsknavou. Stál se založenýma rukama a díval se cestou dolů.

Hejna vrabců, zapadlá do korun starých lip, čiřikala, hašteřila a vadila se, až jejich hlas daleko pronikal, jako křik chlapců honících se dole pod lipami. Kluci však naráz umlkli, jak šel

kolem mladý principál. Ale hned zas začali, když je minul. Než on se ani neohlédl. Na faru, na pana kmotra měl zraky upřeny. Tušil najisto, že vyhlíží Doubena.

Mladý učitel věděl o všem, co se stalo na faře s volavými, a také o poselství Doubenově. A také mu na tom záleželo, s jakou se asi stará vojna vrátí. Sám sice nebyl žádný ptáčník, jako nebožtík otec nebo bratr Antonín v Praze, jenž, dokud byl doma, vždycky pomáhal na čihadle, ale kvůli panu kmotrovi mu na tom záleželo.

Byltě jemnostpán vždycky upřímným přítelem jejich rodiny. Když před čtyřiadvaceti lety se dostal na Padolskou faru, seřídil mu učitel Kalina, děd nynějšího, slavné uvítání, a nejvíce muzikou. Tenkráte byl farář Zeidler neobyčejně překvapen. Přijelť pozdě odpoledne, již v soumrak, bylo v listopadu, a nenadál se ničeho. Chtěl docela tiše a bez hluku vjeti do fary. A hle – když dorazil na městečko, rozhlaholily se zvony a pod lipami stálo lidu natlačeno, ač bylo pozdě a vál ostrý vítr. A když dojížděl tou živou ulicí k faře, v otevřeném kočáře v límcovém plášti a v beranici, zavířily slavné intrády, zazněly bubny, trouby, klarinety, a pak ještě zahráli, deset jich bylo a kantor v jich čele, ještě několik kusů na poctu nového faráře.

A druhé, co bylo po cestě za mrazivého větru velmi příjemno, že měl farář na nové faře všecko pohodlně připraveno, pokoj mile vyhřátý, chutnou večeři uchystánu. To zas péčí učitelovy ženy.

Tak příjemně sešel se farář s kantorem, a když ho pak poznal, přál mu víc a víc. Jemu i pak jeho synu, jehož dětem kmotroval, a teď zase jeho vnuku. Na toho teď už se schodů volal:

„Honzíčku, neviděls Doubenusa?“

„Jemnostpane, neviděl.“ Učitel zašel ke schodům. Starý farář sestoupil níž.

„Je to! Takovou dobu! Začali oni někde o Veroně –“

„Nebo snad nese klece a to –“

„Taky jsem už pomyslil.“ Starcovou růžovou tváří zrovna svitlo. „Kdyby tak přines! Víš, je na čase. Čihadlo už budu řídit. Letos holečku potáhnou, budou padat. Jeřabin všude jeden

růženec, jalovce jako máku. To bude: ťak, ťak, ťak – žák! Drrrr! Ikavců mandele. A čakčakčakčakčak – fuch! Kvíčal na kopy.“

Farář, jenž znamenitě napodobil hlasy ptačí, usmíval se a pohlédl vzhůru k nebi, jako by již kvíčaly a jikavci táhli a padali. Ale hned opět zvážněl.

„Ale kdyby nepřines –“ pravil, „mám ti starost, hochu. Tak mně něco říká – Odpoledne jsem si sedřím a hned se ti mně zdálo o kočce, chytla jikavce – honil jsem ji, mlátil po ní pantoflem, až jsem se zpotil. Ale co nejde, čmerta starého, už by tu moh být.“

„Taky bych se ho rád dočkal.“

„A tak počkej,“ ihned a horlivě vyzýval starý farář. „Počkej.“

„Mám hraní, jemnostpane, a pak je cvičení, máme novou mši.“

„Však ono ti to neuteče. A víš-li pak, že ty mé volavé kvíčaly nemusily ani pojít. Ráno tu byl myslivec ze Záles; dali jsme se do řeči o ptácích a domluvili se, a tu, když jsem mu to řek o těch kvíčalách, jen se usmál a povídá: ‚Psí jahoda by je spravila‘.“

Ani on, ani farář nevšimli si štíhlé dívčí postavy, jež se zjevila pojednou v zášeří pod lipami jako laň, když náhle se zjeví, stane a plaše se rozhlíží. Děvče stálo nehnuté a hledělo k farským dveřím. Ale učitel ji neviděl, farář jí nedbal a vykládal horlivě dál o ptačích lécích.

„Povídal ti taky Záleský myslivec –“ Umlk, jako by uťal, naráz ukázal níž pod lípy a živě, až rozčileně zvolal: „Už jde!“ Sestupoval rychle pod schody; učitel se kvapně obrátil. V ten okamžik se mu mihlo to děvče pod lipou. Zahlédl, jak se rychle obrátila, jak se jí kmitly v týle po štíhlých zádech dlouhé pletence tmavých vlasů. Když poznal, že to je Lewitová, mladá židovka, již se po ní neohlédl a díval se dolů po cestě s panem kmotrem. Doubenus si vykračoval stejně jako ráno, nic rychleji, nic volněji, paty k sobě, špičky ven od sebe. Starý farář div že se mu nerozběhl naproti. Upřeně ho pozoroval a pojednou vykřikl:

„Nic, nenese nic!“ Znělo v tom zklamání, stesk i rozmrzelost. Doubenův raport byl stručný. Odbyl si ho hned pod farskými schody. Odtud, když oznámil, že nese psaní, musil za farářem

do fary. Mladý učitel zvěděv, že Doubenus už psaní od maminky má, pospíchal domů. Pan kmotr ho nezdržoval, aniž pozval, aby šel dál. Na výklad o radách záleského myslivce také zapomněl. Bylť vzrušen tím zklamáním, ačkoliv se na ně připravoval výkladem snu, jak honil kočku, jak po ní házel pantoflem. –

Před farou ztichlo, a den již u ní, nad ní hasl. Už její průčelí ztemnělo i střecha i zahrada kolem nevalného, sešlého plotu. Pod lipami šero zhoustlo. Kde se vzal, tu se vzal opozdilý „strnad“[15] v zelenavém kabátci, se žlutými výložky, se žlutými „jelítky“ na ramenou a se zbraní po boku. Kráčel z městečka ke kostelu a mířil patrně dál za kostel do kopce přes farský les ke Zličku a Srbské na hranice. Chvátal a brzo zanikl nahoře u kostela v temnu lip. Pak i jeho kroky ztichly. Vtom přivanul od školy nával strunových tónů. Kolikeré housle tam spustily; hoši hráli s učitelem a jasněji, temněji ozývalo se: „Dyž seš ty sedláčku pán –“ Ve farních oknech, v pokoji farářově, pronikla zardělá zář.

Té chvíle Jakub Lewit ještě nesvítil.

Chodil sám po světnici, hosta té chvíle žádného neměl, a kouřil z dlouhé dýmky. Dřevěný strop prostorné jizby již zčernal, i šenkyš v koutě. Jen od oken do cesty obrácených padal poslední zásvit na stoly nenatřených tabulí. Vypitá sklenka na jednom z nich zrovna proti oknu mdle se leskla.

Mladý žid myslil na objednávku, že si měli z Pavlovic dnes přijet pro soudek kořalky a že nepřijeli, a dnes že již nepřijedou. Maně se zastavil u okna a díval se ven přes cestu do velké zahrady a na rudý, hořící pruh nebes za jejím tmavým stromovím. Díval se na to, na kouř své dýmky, a vzpomněl na sestru. Otočil se, zašel ke dveřím vedoucím vedle do světničky, volal sestru jménem, volal mírně, skoro něžně, a když se mu neozvala, vyšel na síň a zavolal hlasem: „Justyno!“

Ale ticho. Když opět vkročil do světnice, postavil dýmku do Šenkyse, pak se zastavil a křísl do ocílky, v prapísku. Jen zakřísl a již poodstoupil. Vešla sestra, kterou právě volal. Vstoupila rychle, živě.

„Kde pořád chodíš?“ ptal se vyčítavě.

„Byla jsem vedle, u Frýdků,“ znělo vesele. Domluva se dívky, jež stála v Šeru proti bratru, netkla.

„Do teďka?“ křísl nanovo do troudu.

„Ne, šla jsem pod lípy.“

„Pořád se touláš!“

„Ale vždyť jsem dlouho nebyla,“ ozvalo se ze Šera vesele, chlácholivým tónem. Vtom zaplanula modravým světlem sirka v troudu zanícená, jež ozářila židovu tvář zasmušilého pohledu, s licousky, s kučerami nad čelem. Justyna skočila do šenkyše a hned tu zas byla s lojovou svíčkou v dřevěném svícnu. Zardělé kolo z rudého plamene zažehnuté svíčky vzplanulo mezi bratrem a sestrou, jež držela svíčku v ruce. V té záři vynořilo se mladé, sedmnáctileté děvče ze šera. Ale ne cele. Jasně jen mladá hlava bujných tmavých vlasů, stezičkou na temeni rozdělených, krásného čela, tmavého obočí, velkých modrých očí, její hrdlo, vlněný, barevný šátek přes ňadra zkřížený, nahá, pěkně kulatá ruka. Krátké rukávy modrého živůtku nesahaly ani po loket. Ostatek urostlé postavy, plné mladistvé jarosti, tratil se v šeru.

„Bylas u školy,“ vyslýchal bratr.

„Nebyla, ale chtěla jsem tam.“

„Proč tam chodíš?“

„Jdu tam, když zpívají.“ Donesla svíčku na stůl; bratr zůstal u dveří.

„Ale co zpívají, do jejich kostela!“

„A to já neposlouchám, já jen hlasy. Frolku Štrofovu, ta pěkně zpívá.“

„Ale ve škole nebylas?“ zkoumal bratr.

„Já jen venku stojím, za stromy.“

„A neříkali ti, abys vešla?“

„To ne.“

„Nechoď tam, Justyno.“ Znělo to přísně, a přece dost prosebně. „Mrzí mě to. Kdo ví, co říkají.“

„Co by říkali!“ odvětila sestra naivně, vesele. „Tady nejsou zlí lidé.“

Rty mladého žida pohnuly se úsměškem.

„U Frýdků ti nic neříkají? Nevyptávají se?“

„Ale ne, ještě mě zvou, abych zas přišla. Vincka mě hned zavolá, jak mne zhlédne.“

„No tam – to bych neříkal, ale ke škole nechoď.“

„Tak tam nepůjdu, když nechceš.“ Hned a bez nesnází, ochotně a vesele povolila sestra.

Jakub pokročil ode dveří.

„To je dobře, ale – včera večer jsi se nemodlila. Nečetlas.“

„Přišlo na mě takové spaní. Čekala jsem na tebe, že budeš číst. Začala jsem, ale když jsi nešel –“

„Dnes to musíme vynahradit.“ Řekl to určitě. Odnášela právě skleničku. Ohlédla se po něm kvapně, jak to myslí, ale jeho vážný obličej, jeho zasmušilý pohled zarazil řeč. A nechtěla, aby se mrzel. Také vtom vešel host.

Hostů mívali do té doby málo. Nějak se jejich šenku vyhýbali, a pak „ode zdi ke zdi“ tenkráte ještě nepanovala. Ledaže se jí kapka vypila o obžinkách, nebo o svatbách a pohřbech, a také

za „dlouhé noci“. Proto byl Doubenus, jenž vstoupil, dost vzácný host. Usedl. Lewit přinesl čtvrtku, ale mlčky, pak zašel do šenkyše; mladá sestra jeho ztratila se vedle v sedničce. A bylo ticho. Žid nepromluvil.

Doubenus tak dlouho nevydržel. Všechno, co dnes viděl, slyšel, zkusil, ho dusilo. Začal sám, bez okolků, bez úvodu.

A nepřestal, ač byl Lewit nevděčným posluchačem. Nezajímal ho patrně zápas vzácného hosta s dvorskými trhačkami o Boušínskou buchtu. Než co pak Doubenus zvláště u druhé čtvrtky vykládal, přivábilo ze sedničky mladou židovu sestru. Nejprve stanula ve dveřích a poslouchala o Boušíně, o včelách, o zlodějích. U třetí čtvrtky, kterou Lewit mlčky jako dvě první přinesl, vykládal Doubenus, v tváři už rudý a s očky se lesknoucími, o žábě v base, jakož i o živé a dřevěné koze, také o volavých, o kvíčalách a jikavcích.

To už seděla mladá židovka na židli u dveří do sedničky. Slyšela, že je pan farář náramně zarmoucený, protože Doubenus nic nepřinesl, a jak se zas osopil (pan farář) na Marjánku, tak že z toho má, všecko že již potáhne, kvíčaly, jikavci, cvrčaly, všechno že již je skoro tu, a on nic, volavé žádné, a kdože je tím vinen, a kdeže si je teď opatří, kde? Doubenovi se přitom smála tmavá očka i krevnatá, zardělá tvář; mladá židovka však naslouchala s účastenstvím.

Starý farář s těmi dlouhými, bílými vlasy se jí zalíbil hned, jak ho po prvé spatřila; když ho pozdravila, hned na první potkání, pěkně jí poděkoval, a tuhle, když šla kolem, se jí docela vlídně optal, nestýská-li se jí tu v Padolí.

Velké, modré oči zahleděly se jí přímo do prázdna. Myslila na to, kdyby tak ty volavé měla. Neslyšela ani pořádně, že Doubenus vykládá dál, teď už tíže, nějak neohebným jazykem, o ptácích v Itálii, jak tam všechno mordují, všechno, i křepelky a lašťovičky, lašťovičky! A kohoutí hřebínky že tam jedí, s polentou. Polenta že je kaše, kukuřičná kaše, a, pane králi, co se jí najedl, když menáž nestačila, a jak by stačila, copak také vydá, to že chodil ve Veroně do takové uličky, tam že prodávali polentu, takovéhle mísy (ukazoval), ukrutně, vrchovatě plné, a to že si, pane, pochutnal, do papíru, na dlaň že ji prodávali.

To mladinká židovka zaslechla necelé. Bratr ji ze šenkyše po německu vyzval, aby již šla, aby knížku uchystala. Poslechla ho jako tatíka. Za chvíli, to se již hvězdy na nebi mihotaly, jasné

hvězdy srpnového nebe, vešel žid za sestrou do sedničky a usedl k ní za stůl. Vzal hebrejské knížky a jal se při svíčce nahlas říkat modlitby. –

Doubenus šel té chvíle domů, ne však cestou dolů do náměstí, nýbrž stezníkem, „okolo vody“, na pravém břehu řeky. Městečko za vodou skoro již spalo, ač nebylo pozdě; jen tu a tam rdělo se světlo z hustého šera za stromy, z oken. Jírova hora vpravo za polem temně se zvedala s lesem ve stráni. Řeka nalevo pod chodníkem šuměla ve tmavých olších a vrbách.

Doubenus šel volně jako vždy. Pro hastrmana, v nějž věřil, do kroku nepřidal, protože na něj nevzpomněl. Šel co noha nohu mine, ale s hlavou více vzhůru. Měl ji trochu rozpálenou od té čertoviny. Všechno se v ní divně honilo a rojilo, vše, od Boušína až po dvorské lniště, nemluvný žid – to si uplivoval – i jeho mladičká sestra, jak se srdečně smála, když povídal o kantorově koze, jak se vyptávala na volavé a na jemnostpána. To děvče, židovinka jí v duchu říkal, se mu líbilo a spokojeně mručel, když se mu hlavou mihla. I nahlas začal myslit:

„Jako Taliánka – opravdu, podobné ďouče, tuze podobné. Taliánka – oh to byly, to byly –“

Tu monolog se ve zpěv měnil. Pod olšemi nad řekou ozval se Doubenův neškolený, ne však nepříjemný hlas:

„Che piacere – che piacere –“

Stanul, okamžik mlčel, pak začal od repetice:

„Che pia – ce – re“

A tu zas uvázl.

To již ke „dvoru“ docházel. Starý, dřevěný statek, skoro celý v okruhu slehlého valu tonul v hustém stínu obrovské, rozložité vrby i olšin u řeky i pod zčernalými korunami košatých hruší v nádvoří. Nad ně vysoko trčel za branou, již odtud nebylo vidět, štíhlý topol jako černý monolit. Silueta jeho spočívala na jasném nebi tiše, bez hnutí, ale kolem i nad ním mihotaly se a třepetaly jasné hvězdy.

Vpravo ode dvora, na vnějším svahu nízkého valu, kde spadal do pole v rovince, táhnoucí se k Jírově hoře v pozadí, a splýval v tom šeru, pásli se tiše tři ze dvorských koní. Byli jako stíny v černu tkvící. Čtvrtý, obrovský stín, jejich hajka[16], trčel nad nimi. Němý Franta to byl. Šla o něm řeč, že ho sem před lety tajně zavezli a tu nechali. Kdo, proč, o tom nebylo žádné jistoty. On sám povědět nemohl a také nevěděl. Toulal se krajinou, leckdes přitom vypomohl v práci, nejčastěji tu, ve „dvoře“.

Na nocleh chodíval obyčejně také sem. Nechali ho tu, kdykoliv přišel, jako každého, jako ty stálé nebo časté nocleháře: Verunku modlivou i Markouše Němce s volatou ženou i s kolika dětmi, jenž chodil světem s kolovrátkem,[17] tak jako nechávali šedivého žida náchodského, když tudy jel se svým křesťanským trakařníkem po peří, i Stacha, kadidláka od Šumavy, starého kanonýra, když sakruje a kulhaje (u Lipska mu dělo nohu přejelo) do „dvora“ vjel s vozíkem psy taženým a s ním dvě dcery jeho v divném kroji, v červených punčochách. Jindy by se byl Doubenus u němého obra zastavil, nebo alespoň na něj zavolal, cože tak stojí a nejde k večeři, nebo je-li už po ní. Ale té chvíle, zabrán italskou notou, kráčel rovně před se ke dvoru. Násep až k řece samé nesahal. Tu byl už dávno uklizen pro cestu, vedoucí dolů mezi roztroušená staveni Malé strany. Do té cesty hledělo také podélnou stranou dvorské obytné stavení s výstupkem a s pavláčkou nade dveřmi, napravo od výstupku. Do té cesty byla také obrácena roubená stěna mocných trámů dlouhé, nevysoké kolny, spojující stavení se stodolou rudohnědé podezdívky.

Na té cestě, u dvorského výstupku, se Doubenus zastavil a naslouchal. Z nádvoří zvučela směs hlasů, nejvíce ženských. Trhačky šly od večeře. Doubenus, jak byl rozpařený, přece na to připadl, a proto zaklel nahlas, a jak v té Itálii byl, po italsku. Nevydržel však, nevyčkal hrdinsky. Šel dál, momtaje a bruče něco o buchtě, o ženských, až zanikl v dřevěné chalupě dál za dvorem, kde byl v podruží.

Také ve dvoře ztichly hlasy. Zatím měsíc vyšel. Za řekou probleskoval bledým svým zlatem do olší, jejich temenem, až na černý proud pod nimi. Blýskal se na něm jiskřivými zákmity, chomáči jisker, jež z černa se rojily a do černa proudily, a v něm, pod svislým houštím, hasly.

Také „dvůr“ prosvital, jeho bílený výstupek, celé stavení i tmavá pavlač nade dveřmi. Stíny jejích sloupků padaly na obílenou, prozářenou zeď. Vedle nich mihl se pojednou stín staré

Jírovcové, výměnice dvorské, stařenky ohnuté, osmdesátileté. Vstoupila nenatřenými nízkými dveřmi ve tmavé placce, zpod níž se nad čelem probělávaly dva proužky bílých vlasů.

Ve zvadlé, třesoucí se pravici nesla hliněný talířek.

To byla Sibyla starého dvoru někdy zemanského, živá kniha dávných proroctví, zvyků i pověr, jejíž komora páchla a voněla svazky a snopečky léčivých bylin a květů, kteráž pečlivě hleděla v koutku na zahrádce pramáteř všeho koření, přemocný černobýl. Ta ještě v mnohé věřila, nač mladí zapomínali; ona ještě, v celém Padolí snad samojediná, nikdy ve čtvrtek nepředla, podle pradávné pověry, že by ve stavení strašilo. A teď, jako každý čtvrtek, přinášela na hliněné misce od večeře trochu mléka s nadrobeným chlebem skřítkovi hospodáříčkovi. Věřila svatosvatě, že odpočívá pod prahem domovým jako had, ale že se také proměňuje v šedého kocoura, a že kdysi seděl i jako chlapeček s drápky na vršku na staré hrušce v nádvoří, jak ho tam nebožtík otec její na své oči viděl v noci při měsíčku.

Okamžik stála, hleděla k řece, k temné hradbě jejích stromů a křovin, slitých šerem v měkké obrysy, pohlédla k měsíci, jenž jejich vršky zářil. Řeka tiše proudila, stromy sotva zašoumaly. Ze stínu za dvorem zalehlo do ticha zařehtání pasoucího se koně.

Zvolna, jako úkradkem, přistoupila stará výměnice k bednění pavlače a postavila tam u sloupku hliněnou misku. Plaše se ohlédla, pokřižovala, pak ustoupila zase do nízkých dveří. Zanikla, ale hned za prahem zanotovala pobožnou, svou večerní, a zpívala, jak zvolna lezla od hořejších komor dolů po dřevěných schodech, a ven vyznívalo:

„Podvečer tvá čeládka
co k slepici kuřátka
k ochraně tvé hle –“

Vtom stařecký, třeslavý hlas zapadl, zanikl ve stavení. Měsíc stoupal výš a svítil jasněji na „dvůr“ ve stromech, na temnou jeho pavlač, na bílou stěnu za ní a na oběť u sloupku domovému bůžkovi, skřítku, „starému hospodáři“.

VIII.

Hned odpoledne, jak Doubenus odešel, poklidili na Boušínské faře kus dvorečku za starým srubem. Marjána odnesla zbylá polena, farář sám vyměřil vzdálenosti a Marek dílo dokonal. Farář pořád dohlížel a nehnul se, dokavad nebyla poslední jamka pro kůl vykopána. Poté zašel opět k oulům. Jak ze dveří mezi zahrádky vycházel, zadíval se na cestu mezi stavení, na cestu od Slatiny. Byla prázdná.

„Aha, tak ty ještě vzdorovat," pomyslil si. Vzkázal sice kantorovi, aby mu ani na oči nechodil, nicméně se nadál, že přijde, že zkroušeně přijde. A kantor nic. Hlaváč! Mrzelo ho to, ale v tom cítil sílu, neústupnost, a to působilo. Skoro mu to imponovalo.

Zamyšlen postál nad včeličkami, pak spravoval frátera, a když slunce zapadlo, počal stěhovat. Nejprve musila Marjánka všecko odklidit, všelikou památku na staré stanoviště, především koly, pak rozbitý placák.

O netřesk se starala sama hospodyně. Na ouly mělo dojít později, až za šera. Zatím šel Marek na dvoreček zatloukat koly, a farář za ním. –

Co se tak na faře starali, učitel Šolta pořád ještě odpočíval. Spal dlouho přes poledne. Kdykoliv tak vyspával, nikdy ho učitelka nebudila. Nechala ho, přála mu spaní, omlouvajíc ho v duchu, že se chudák o muzice něco namorousuje, ať to tedy dožene. Také dnes ho nevyrušila, také dnes nepustila děti do světnice. Jindy však bývala trpělivější a času tak nedbala.

Dnes přes tu chvíli přišla se do světnice podívat. Nemohla se dočkat, až se protrhne ze spaní. Ale on spal jako zabitý. Až nad tím dubovým spánkem trnula a v duchu si trpce opakovala, jak to tak může vydržet, tak pokojně a klidně jako malý Toník na kolébce.

Byla jako na trní. Lekala se, že se něco stalo a stane. Jemnostpán se tak rozzlobil, on takhle! Ani mluvit nechce, ani vidět! To zas ho muž někde pošťuchal. Trpkost, hořkost se jí rozlévala útrobou. Prala, prala, máchala, ale na dílo nemyslila.

Obědvali v klase. Děti jedly jako vlčinky, jí sousto v ústech rostlo. Děti mluvily o koze, chtěly ji vyvést, pást ji. Utrhla se na ně, ať mlčí, ať o ní ani nemluví. Když se pak Toník na kolébce probudil a ona s nim usedla do kouta na stoličku, tu se jí zas zakalily oči slzami. Doléhalo na ni, jaký to má věk, co s dětmi zkusila, co práce s nimi a starostí, co užila, co má, a teď kdyby ještě – Marek se jí mihl na mysli a vzkázání farářovo. A muž nic. Nedbá, ještě takové kudrlinky shání.

Na síni se ozval vřeštivý hlas. Příchozí mluvil neobyčejně pronikavě a ptal se dětí po učiteli. Řeč zrovna sypal. Vtom už vcházel do klasy, nevelký, s čepicí na jeřabaté, velké hlavě, v brslenkách, asi padesátník. Usmíval se, ale malá očka chytrostí zrovna nemluvila.

„Tak co koza, dojí, viďte," drmolil, „to si myslím – a vaše, jako ta má, vyhandlovaná, kolik žejdlíků, kolik, a žere, žere? Dobře? A, a, tlustá, poudal jako váš, pan kantor, a poudali všichni, abych se nestaral, že je tlustá, vykrmená, poudali všichni, jo, tak si jdu pro ni." Vida, že učitelka na něj tak oči upírá, spustil nanovo, že si jde pro kozu, že je Hurdálek ze Lhoty. Učitelka vstala a zanesla dítě na kolébku. Tomu člověku nemohla ani odpovědět. Co mu říci? Ukázala otevřenými dveřmi přes síň a řekla, že učitel je tam, aby si mu řekl, ten že mu poví.

Hurdálek se otočil a šel. Učitelka postoupila ke dveřím. Muž právě vycházel ze světnice, polooblečen, bez vesty, v starých trepkách. Hlavu měl ještě nečesanou, rozcuchanou, všechen zarudlý, s víčky červenými. Hurdálek hned na něj; učitel ho uvítal tím svým úsměškem, a jde-li si pro kozu, tak aby šel. Učitelce nedalo. Zpovzdálečí je pozorovala.

Kantor už cestou kmotra zarážel.

„To jste mne, Hurdálku, napálil, ta vaše tolik nedojí, jak jste povídal. Koza pitomá, a s muzikou jsme ji přivedli, a při muzice dojili, a nic –" Učitel se jen šklíbil.

„To ono, to ona ta muzika třeba jí mlíko zarazila; víme, to ňáko – a kde, kde máte svou?"

Učitel stanul u chlívka, otevřel dvířka, a kmotr Hurdálek se tam nahnul; ale již se zase nazpátek vyškubl.

„Dyť je tam sama, naše koza; ale ta má, ta vaše, jako vyhandlovaná –"

„Ta je tadyhle vedle. Ona není uvázaná, není na to zvyklá.“ Učitel vedl Hurdálka pod kolničku. Vtom se učitelka rychle obrátila. Víc neviděla a vidět nechtěla; ale uslyšela. Hurdálka jako by sršeň píchla. Učitel se smál, bylo ho až na síň slyšet, a Hurdálka pak ještě víc. Hlas jeho pronikal všecko stavení. Klel, lál, drmolil, až pak bouřka začala slábnout. A za chvíli viděla muže s Hurdálkem zase na síni.

Ten se už usmíval a drmolil jako prve. U dveří si najednou vzpomněl a vrátil se do klasy, že nedal spánembohem a také že si musí plácnout na tu koupi pro štěstí a pro boží požehnání. Učitelka o koupi nic nevěděla, musila však nastavit ruku; Hurdálek uhodil a sypal dál, to že jsou kunti, ti že ho dostali, a tak že by měli pít zase litkup.

Učitelka neodpovídala, nemluvila. To vše jí bylo protivno i zlost měla. Vzala dítě a řekla, že musí do světnice. Tam pak ještě chvíli slyšela Hurdálka z klasy a ještě pak zas ze síně, a pořád o koze, o paření, o jejím pití, a zase smích. Konečně se vrátil učitel do světnice. Žena se neptala jako jindy, chce-li jíst, neřekla, kde má jídlo. Převinovala mlčky své děcko.

„Tak jsem ti koupil kozu,“ ozval se muž. Cítila na jeho hlase, že se usmívá.

„Zač?“

„Za peníze. A je už zaplacena. Vyhráli jsme hodně.“

„Kozu máš, ale chlívek ti vezmou.“

Řekla to s trpkou výčitkou. Šolta vytahoval právě z trouby hrníček. Nechal ho na kraji a rychle se obrátil po ženě.

„Byl tu Marek, viď?“

„Dvakrát.“ A řekla, co jemnostpán vzkázal, aby mu učitel nechodil na oči.

„Bodejť bych šel!“ Donesl hrneček ke stolu a sedl k jídlu.

„Jemnostpán se tuze moc zlobí, tys –“

„Ať zlobí, já taky – já nic, ale on. Když on,“ položil lžíci a prudce vstal, až židle zahřmotila, „si myslí, když si může myslit, že jsem takový sprosťák, že jsem ze sprosté msty ty mouchy, toho frátera mu skácel, když má takové mínění –“ Učitel zrudl, tmavé oči mu zahořely.

„To nevíš.“

„Ten otevřhuba Marek to vyzvonil, ten –“

Učitelka mlčela. Cítila, že to obvinění je velká křivda. Hleděla na muže, jenž přecházel světnicí a za řeči prudce rozkládal rukama.

„Copak jsme takoví mizerové, copak je kantor takový ošlapek, aby každý – ne!“

„Josefe,“ chlácholila učitelka. „Kdožpak ví, vždyť jsi s jemnostpánem nemluvil. Kdybych mu tak snad vyložila –“

Učitel se rázem před ní zastavil a upřel na ní rozjiskřené, tmavé oči.

„To jsem si myslil! Nikam nepůjdeš! Ještě abys tam mračila a prosila. Copak jsem – Za to všechno dření, za tu nouzi dát se takhle fackovat? A pak ještě prosit, ne? Ó ne, nikam nepůjdeš!“

A nenechal ji. Zůstal doma až do slunce západu. Pak se ustrojil a odešel. Učitelka viděla, že jde vesnicí dolů a věděla ihned kam, že na dol k řece, do mlýna k mlynáři. –

V tu dobu sbírala farská hospodyně netřesk na zahrádce u špalků. Byla tu sama. Jemnostpán dohlížel vzadu na dvorečku na Marka, jak zatlouká koly. Když vstala a chtěla se narovnat, znenadání ji píchlo. Učitelka přicházela. Byla již skoro u plotu, v nedělních šatech, se svinutým šátkem v ruce. A pro ni farskou hospodyni píchlo. Bylo jí té ženy líto; a chudák vzala si nedělní šaty. To má cestu! Také se hned lekla, co z toho bude, co jemnostpán.

Učitelka přistoupila nejistě, skoro ostýchavě, a také tak pozdravila. Nutila se do úsměvu a ptala se, co panna Aninka tak plela.

„Ale neplela, sbírala jsem netřesk. Někdo nám dnes v noci skácel tuhle," ukázala na frátera a povzdechla. „Neslyšela jste o tom?"

„Slyšela, před chvilkou. Můj mi o tom pověděl."

„Pan učitel?"

„Ten to zas má od Marka. Vždyť vlastně proto jdu." Najednou se obrátila. Na prahu ve dveřích stanul farář Ondrášek; patrně se lekl, jak zhlédl usouženou Šoltovou, jak plaše a s bázní k němu vzhlédla. A on to už poslal, oznámení vikářovi! Už je pryč!

Přistoupila k němu a políbila mu ruku. Zeptal se, ale ne dost jistě, co dobrého.

„Ráčili, jemnostpane, vzkázat –"

„No, vzkázal jsem, pravda, musil jsem, jakpak ne, ale ne vám. Copak, proti vám nic nemám, to všechna čest."

„Ale můj muž, jemnostpane –"

„Za toho jdete; ale neposlal vás, viďte?"

Mlčela, a držíc svinutý šátek v rukou, pohlédla do země.

„To jsem si hned pomyslil, že neposlal!" Farář nabýval rozhodnosti. Ta neústupnost začala ho popuzovat. „Kdepak on!"

„Ono je líp, jemnostpane, že nepřišel, alespoň dnes," řekla učitelka mírně, skoro zkroušeně, „on je dobrý člověk, ale prudký, když mu někdo ukřivdí." Řekla to rychleji a plaše pohlédla na faráře. Ten zamrkal.

„A kdo, kdo mu křivdil? Snad ještě –“

„Jemnostpane, Marek, ráno,“ a řekla, co jí muž doma pověděl o Markovi a včelách, a jak to muže silně hnětlo. Farář sebou nejistě zavrtěl. Právo jej opouštělo. Vědomí, že měl učitele v domnění a že chvílemi v ně věřil, otřáslo jeho jistotou. Chtěl kárat, a začínal se sám bránit.

„Ale však taky váš pěkně mluvil, o včeličkách a o mně.“

„Jemnostpane, to on byl trochu,“ ukázala na hlavu, „a jiní ho popichují, to on se někdy zapomene, ale že by tuhle ten oul, to ráčejí věřit, kdyby ho viděli, jak ho ta křivda –“ A začala prosit.

„Copak já –“ Farářovi bylo úzko, neboť nemohl potěšit, nemohl nic slíbit, a měl, musil povědět, co se stalo, že již psal vikáři. „O mne by nebylo. Ale jde tu o školu. Dnes taková ostuda! A kdyby byla první – a, a – má zlatá, naposled bych to odskákal já. Já to už musil udat.“

To poslední vyhrkl, jako by něco těžkého naráz shodil, aby se toho již zbavil. A nedíval se ani na učitelku. Přemáhala pláč; než jak zaslechla o tom udání, trhla hlavou a jako vyplašená upřela úzkostný pohled na faráře. Bledá její tvář zdála se v tom prvním soumraku ještě bledší. A vtom ji pochýlila, přitiskla k ní šátek v dlaních.

Farář by byl nejraději utekl. Viděl náhlý, tichý pláč, a vedle u plotu hospodyně teskně zavzdychala. Nevěděl, co říci. Chytil čepici za štít, držel jej prsty a dlaní si přejel několikrát šedé své temeno. Pak pokročil rychle od prahu a jal se těšit plačící ženu.

„No, neplačte, já – když to jináč nešlo, opravdu ne, a – Vždyť já se za vás přimluvím, za vás, za děti.“

Tou připomínkou pláč špatně tišil.

„Vy za nic nemůžete,“ chlácholil, „já to všecko vím, všecko jsem uvážil, ale když on – ne a ne si dát říct, jako by ho zlý podmámil.“

Umlkl, nevěda, jak skončit. Učitelka začala zas prosit.

„Jděte spánembohem," vpadl jí do řeči mírně, ale nutě se do rozhodnosti, aby už byl konec, „jak jsem povídal, vám kvůli a kvůli dětem – a víte, svého držte víc na řemeně, víc na řemeně. Jste na něj moc dobrá."

Vešel kvapně do fary. V pokojíku přecházel s pochýlenou hlavou, pak přistoupil k oknu. Učitelka stála tam dosud, s hospodyní. Otočil se, zašel do druhého pokojíku, vrátil se však záhy a zase k oknu. Oddechl si. Učitelka odcházela.

Držíc šátek v obou rukou, tiskla ho ke rtům. Šla soumrakem domů a v očích se jí zamžívalo. Úzkost ji pojímala z toho oznámení. Farář je odeslal, opravdu, panna Aninka to potvrdila. Co z toho pojde! Teď se všechno shrkne, co kdy bylo, muž půjde k výslechu, a jaký on je, jestliže se neudrží a nějak je sekne, a na kněze má svrchu – bože, vyženou ho, a kam pak, kam jen –

Na faře začali ouly stěhovat. Česna již dávno prázdná, včeličky ztichly a hodně se stmívalo. Stěhovali všichni: Marek s Marjánou, farář i hospodyně. Vzali oul po oulu, odklidili kameny, všechno, a zanášeli ze zahrádky na dvoreček za srub. Každý špalek stavěli opatrně na připravené stanoviště a to, jak farář ukázal, aby byl oul řádně obrácen, aby jako na zahrádce stál v tu stranu, kam měly včely „výlet".

Práce ta přišla farářovi vhod. Tísnivá nevolnost v duši při ní žasnula; pozapomněl na ni. Ani se mu od včel nechtělo. Když všichni odešli, zůstal sám u špalků. Stíral si s čela pot a díval se na ouly v šeru se tmící; na jejich pravém kraji stál zase fráter, jehož kutna, klobouk i dlouhé vousy tratily se v temnu. Jenom obličej s vyvalenýma očima se probělával, a dost strašidelně.

Farář myslil, jak bude zítra, jak budou asi moc lítat na staré své místo. Teď že ony včeličky dušičky nic nevědí; první noc – A jak bude ve „fráteru" s „matkou". Tu se mu mihla učitelka, jak stojí u zahrádky, bledá, jak tiše pláče. Obrátil se rychle a kolem starého srubu s pavláčkou, kterou již zaplavila černá tma, pospíchal do fary.

Hledal světlo. Zasedl ke stolu, na němž hořela lojová svíčka a na němž bylo přichystáno k večeři. Jen dosedl a již zaslechl na síni kroky. Marek odcházel z kuchyně. Farář rychle vstal a zavolal si ho.

„Marku, mně se zdá, že jste učiteli křivdil.“

Hrobař pokrčil rameny, roztáhl ruce a zas je prudce spustil k bokům.

„Jemnostpane, abych pravdu řek, já nevím. Je mně jako bleše v koudeli. Nevím kudy kam. Ale to se mně taky zdá, že se pan kantor od těch muzikantů ani na krok nehnul.“

„Tak vidíte! Teď to máme.“

Nespokojen zasedl k večeři. Nejvíce ho tížilo, že by snad tu zprávu nebyl psal, kdyby nebylo včeliček a toho důmnění.

IX.

Zrovna před dvacíti lety, t. j. r. 1803, dne 28. září, jmenovitě na sv. Václava, provozovala se v Padolském kostele figurální muzika s parádami, a to od kantora Jana Kaliny, jeho syna Antonína a jejich vyučenců. Za ta léta, t. j. za dvacet let a dřív, mnozí z těch vyučenců ztratili ovšem stříbro svých hlasů. Ale o skřivánky nebylo zle. Vždycky si nějakého kantor ve škole vyhledal a vycvičil. A hluboké hlasy spíš vydržely.

Soused Lelek už dvacet let chválil pána boha svým nejhlubším basem, ať byla hrubá zpívaná, ať byly figurálně litanie, zvláště české k sv. Janu Nep. a latinské de Beata a Salvě, o kterých míval veliké sólo. A ti při nástrojích, hlavně při houslích, jak rostli z mládenců v sousedy, také se ve hře nekazili. U varhan seděl za tu dobu již třetí generál, a nadto mladý, nynější učitel a regenschori. Ale jako by jeho pantáta tu seděl a všecko vedl a řídil. Mladý byl kromě bratra Antonína v Praze nejlepší žák svého otce a muzikant od kosti.

Dopoledne v neděli po tom čtvrtku, kterého Doubenus přišel z Boušína s nepořízenou, zavívaly zpěv i hudba z Padolského kostela na hřbitov, přes poslední květy jeho hrobů, a dál přes jeho obrubu do stráně. Bylo ticho, zářivo. V zátopě světla hořel svým tvrdým purpurem jeřáb u cesty za hřbitovem a výš ve svahu svítila březina prvním zlatem.

„Kyrie“ jasných, mladistvých hlasů s průvodem doznělo; už „Credo“ začali. V tu chvíli stanul ve vrátkách hřbitova farář Zeidler v černé čepičce a v klerice, nesa v ruce knížku černě vázanou. Bílé, dlouhé vlasy splývaly mu až na ramena.

Dole na cestě pod lipami nebylo nikoho. Bába, jež po ranní prodávala zeleninu, sklidila již svůj krámek. A také dál mezi staveními ticho. Sotva tu tam mihl se někdo přes ulici, tu ženská v nedělní sukni, v nedělním šátku, tu klučina ve vestě, v bělostných rukávech čerstvé košile. Černé dveře jediného krámu kramářského, označeného růžencem limounů, byly zavřeny.

Farář dolů po staveních jen mrkl. Déle se ohlížel nalevo, k březině a po cestě za ní vedoucí výš ke „Kocournici“ lesu a farskému lesu, kde začal s čihadlem. Že tam po požehnání půjde, si pomyslil, a zejtra že bude Michal Langrů se vším hotov. „Jen kdyby,“ bezděky povzdechl. Na volavé si vzpomněl. Stoupal zamyšleně po červených, pískovcových schodech dolů k faře. Měl po kázání, a hrubou sloužil kaplan. Hudba a zpěv nesly se za bělovlasým farářem tiše, ztlumeně až do fary.

Ze síně napravo měl svůj pokoj, nalevo byl čeledník a zrovna naproti klenutá kuchyně. Bílá síň voněla pečení, z čeledníka ozýval se pronikavým zpěvem kanár. Farář se chtěl v kuchyni zastavit a říci, aby mu dali koflíček polévky. Vtom jako by vzadu, u dveří něco zacupalo. Ohlédl se. Židovka! Ta mladá, čiperná židovka. Skoro se až lekl a div že „i čmerte!“ nevykřikl. Zapálila se jako mák. Modré velké oči pod tmavým klenutým obočím hleděly na něj nejistě, ale usmívaly se. Přejela rukou jemně kadeřavé vlasy nad čelem a pozdravila:

„Dobré předpoledne.“

„Dej pánbůh. Co je libo?“ Ptal se starý farář udivený.

Pokročila o krok. Všiml si její pružné, urostlé postavy, jejích vlasů krásných. Už o nich předtím slyšel. Hospodyně o nich tuhle mluvila.

„Pane farář, jestli bych jim směla opatřit kvíčaly, volavé.“

„Kvíčaly? Vy?“

„Dvě a ještě jednoho, jikavec to je.“

Již stál u ní.

„Vy? A jak? Opravdu kvíčaly?“

„Já myslím, pane farář. Ten člověk tomu rozumí.“ I pověděla, že ve čtvrtek byl u nich Doubenus. Od něho zvěděla o těch volavých, a tak že si myslila, kdyby je mohla panu faráři opatřit. Řekla to prostě, upřímně; a tak že se poptávala, když k nim někdo přišel.

Farář zamnul ruce, pokroutil hlavou a divě se s úsměvem opakoval:

„Hele, hele – No, a doptala jste se?“

Přisvědčila a vysvětlila, že v pátek přijeli z Pavlovic dva mužští pro soudek kořalky a tu že se jich také ptala, a oni, že u nich nic nebude, ale jeden z nich slíbil, že se ohlédne a přeptá. A dnes že přišel a přinesl – Zdravě zardělá tvář farářova zčervenala.

„Kde je, kde je má,“ vyhrkl, „u vás?“

Mladé židovce mihl se po svěží tváři rudý stín a rychle odvětila:

„Ne, u nás ne. Řekla jsem, aby počkal u Frýdků.“ Chtěla tam seběhnout, ale farář ji nepustil a poslal tam Frantinu.

Hospodyně, stará jeho sestřenice, jak zaslechla jeho hlas, uchystala polévku a nesla ji z kuchyně do pokoje. Farář už nechtěl, že až pak, až pak, a k Justyně se obrátil, to že je hodná, to že by si byl nepomyslil, opravdu, a zval ji, aby se šla podívat do čeledníka, na ty ostatní volavé, a na kuřátka, že mají pozdní, ale taková krásná, taková –

Ptactvo všecko bylo jeho svět. Pozoroval divoké a tažné; v čeledníku choval volavé a zpěvné a tam také často i drůbež. O hospodářství nedbal, pole pronajal, dobytka nechoval ani kus a

zahrada mohla být onačejší i její plot lišejníky zarostlý a hodně nachýlený. Na čihadle a v čeledníku byl víc doma.

Teď tam vedl mladou židovku. Šla ostýchavě za ním a pozdravila s nelíčenou, přirozenou vlídností starou hospodyni, jež úžasem ztuhla ve dveřích kuchyně. Čeledník byla prostá, vybílená jizba dřevěného stropu, plná klecí. Visely na stěnách, u okna, také na lavicích u zdi stály; ty byly všechny zastřené.

Kanár zas drčivě spustil a přemáhal všeliký hlas. V koutě pištělo plno opožděných kuřátek. Jako v zahrádce tu nevonělo. Farář byl na to zvyklý a nevzpomněl ani na to, i když hosta uváděl. Justynu hned ke kuřátkům vedl.

Sám tentokráte nad nimi dlouho nevydržel. Jak nechal otevřeno, ven, na síň, hned se vychýlil, nejde-li Frantina, nejde-li ten člověk z Pavlovic. A šel a nesl, a přinesl klece, dvě, dobře zastřené. Farář se dychtivě, nedočkavě sehnul, cípky nadzdvihl, prohlížel, až všecek zardělý pružně se vytyčil.

„Jsou, opravdu to jsou," oznamoval radostně. „A chlapáci, zvláště ten jikavec. No, to jste hodná. A co budu povinován?"

Pohlédla na něj, míní-li to doopravdy. Usmála se a řekla:

„To by přišly moc draho."

„No, až chytím něco krásného –" Usmíval se, bílou hlavou pokýval, a vtom se k Pavlovickému obrátil a ptal se, který on je.

„Kolovrátník, jemnostpane."

„Braha?"

„To je můj strejc."

„Aha –“ Farář se obrátil. Mladá židovka dávala spánembohem. Vstoupil za ní až do dveří a opakoval, že jí dekuje. Mihla se síní jako pták. Ve dveřích se ještě obrátila, usmála a hupky dolů po schodech přes cestu k lipám. Kolovrátníka farář snadno odbyl. Dal mu, co chtěl. Když odešel, svlékl ve svém pokoji kleriku a vrátil se ve vysokých botách, v podvlíkači zase do čeledníku. Na polévku zapomněl nadobro. Ze sakristie přišel hoch s kadidelnicí pro uhlí. Ani ho neviděl. Teprve když zaduněl velký zvon, když se pestrý proud „půlpanské“ i vesnické mládeže začal valit od kostela hřbitovními vrátky, vyšel z čeledníku.

X.

Mladá Justyna Lewitová přišla do městečka Padolí odkudsi od moravských hranic, ze samoty, ze dvorce s pálenkou, jejž měl její strýc v nájmu. Tam se dostala z Nového Města v útlém věku s bratrem, když osiřeli, a zůstala tam i pak, když strýc dal bratra do města do školy a pak do obchodu. Strýc dětí neměl a tak rostla mladičká neť jeho v rodině samojediná. Bez společnosti však nebyla. Šafářovy děti, tři děvčata, k ní chodily a ona zase k nim; hrála si s nimi doma, na nádvoří, za dvorem v topolové aleji, toulala se s nimi v polích, i do lesa s nimi chodila.

Ani strýc, jenž měl ustavičně hlavu plnou starostí a hleděl si jen dvorce a závodu, ani jeho sestra, vedoucí mu domácnost, jí v tom nebránili. Zato vlastní bratr to nerad viděl, kdykoliv přibyl návštěvou na osamělý dvorec. Mračil se, když šafářovy děti přišly za Justynkou, a hned je nějak vystrnadil ze světnice; a když zase Justyna utekla k šafářovým, už byl za ní a odvedl ji, že má jít honem domů, že ji tetička volá.

Chtěl ji mít pořád u sebe po všechen ten čas, obyčejně krátký, co meškal ve dvorci návštěvou. Byl šetrný, až skoupý, ale sestře toho vždycky přivezl: hraček, cukroví, pak, jak dorůstala, ozdoby nějaké, pentle, prstýnek, náušnice nebo část obleku. Těšíval se na ni, když měl jet k strýci, a kvůli ní hlavně tam pospíchal. Měl ji rád, ale slovíčkem o to nikdy ani nezavadil.

Spíše ji ještě napomenul i pokáral, aby měla rozum, co s těmi šafářovými děvčaty. Sic si už s nimi nehrála na nádvoří a v topolové aleji, chodila však k nim, sedala s nimi navečer pod lipou u brány, smála se s nimi, vztekala, honila i zpívala. A to nemohl bratr ani vidět, a proto

ji káral. To již nebylo jen proto, že chtěl, aby byla jenom s ním, to již přísný žid z něho mluvil.

Když zase odjel do města, kde byl v obchodě u starého, pobožného žida, psával sestře dost často. I tu ji po každé napomínal a nabádal. On vyrostl ve společnosti pravověrných, přísných židů a ona skoro mezi samými křesťany. Jej mrzela její společnost, ona zas dobře nechápala jeho napomínání. Když meškal u nich ve dvoře, poslouchala ho dost. Byl jí vzácný, povídal o městě, měla ho ráda, nechtěla ho zarmucovat; také se ho dost bála.

Než i tu potají, jak mohla, odběhla na skok k šafářovým nebo slezla se, třeba jen na slovíčko, na zasmání, s některou ze tří šafářových holek. A psaná napomenutí bratrova – vítr. Převanula beze stopy, bez účinku, a bylo dobře.

Teď ji měl stále na očích, co mu strýc zjednal koncesi a zařídil ten obchod v Krůčkově domě. Justyně se tu líbilo; Padolí přivykla hned. Den tu nebyl jako den, každý přinesl něco nového, alespoň pro začátek. Proti zamlklé samotě strýcově v polích bylo tu přece jen živěji, hlučněji. To se mladé židovce líbilo.

Po lesu, po polích nemusilo jí být tak teskno. Přes řeku, tekoucí opodál Krůčkova domu, vedla pod olšemi vysoká lávka na dřevěných kozách a za lávkou táhla se již pole rovinkou údolím dolů až ke „dvoru“ a za polem hned měla Jírovu horu. Viděla ji, jak jen přes práh vykročila na schody, vedoucí k němu se silnice. Viděla její les ve stráni, dva opuštěné, zardělé lomy a ohromný, starý buk opodál. To všecko a celé okolí bylo krásnější nežli okolí strýcova dvoru. Jenže se nemohla tak volně rozběhnout, ani do polí ani do lesa, protože ji bratr nenechal a hlídal.

Zato ji vybízel k Lustykům, do jediné souvěrecké rodiny v Padolí. Než tam Justynu nic nevábilo; měli tam tři hochy usmolené a žádné dcery. A tak si vyhledala kamarádky, bez nichž nemohla být, zase křesťanské. Hned seznámila se s několika děvčaty; nejvíce však s Frýdkovou Vinckou v sousedství. Ubíhala tam, jak jen mohla, třeba jen na skok, na slovíčko, jako kdysi k šafářovým dcerkám.

Nikde se nemusila domlouvat, nikde vtírat; všude ji rádi přijali. Veselé děvče bylo vlídné, pěkně pozdravilo, s každým pohovořilo, pro vše mělo nelíčené, upřímné účastenství. Proto,

kdo chtěl u Lewita koupit, byl radši, když zastal mladou jeho sestru a ne jeho. Ta s lidmi jinak uměla nežli její bratr nemluva a „nelida“, jak mu již říkali. Také se chodili na ni dívat. Lidé si o ní povídali, a nejeden se přišel schválně přesvědčit, má-li opravdu tak krásné vlasy. A kdo tak přišel, každý o nich mluvil s obdivem, ať je zhlédl v pletencích volně spuštěných nebo přes temeno nad pěkným čelem mladistvě svěžím zatečené.

Do polí sice nemohla, nesměla, ale dlouhé chvíle alespoň pro začátek neměla. Silnicí kolem Krůčkova domu rachotily formanské vozy s bílými plachtami, vysoko naložené, a dost lidí tu přecházelo. Nejvíc ve středu, když tkalci z Padolí a z vesnic ubírali se s kopkami v pytlích nebo v loktuších přes rameno do Police na trh, často celé houfky.

A napravo, cestou pod lipami ke kostelu, vídala přes tu chvíli něco nového. Denně hejna koz, bílých, strakatých, černých i „srn“, jež skotáci honili nahoru za kostel na „fara“; denně školáčky s bukovými tabulkami nebo s knížkou, trousící se do školy, denně několik starců, několik babiček beroucích se do kostela na mši, a v neděli proudy starých, mladých půlpánů i vesničanů, jak hrnuli se pod lipami ve svátečním rouchu na ranní, na hrubou.

V soumrak druhého dne po jejich příjezdu zahlédla něco, co dosud nikdy neviděla. Byla právě v Krůčkově zahrádce obrácené do rozcestí. A tu pojednou zaduněl náhlý, divoký cval koně. Až se lekla. Ale hned přiskočila ke plotu. Nějaký sedlák uháněl na koni vzhůru ke kostelu. Když vyběhla, spatřila, že jezdec nahoře opodál zvonice seskočil, že tam přivázal koně ke kroužku do staré lípy zaraženému a že pospíchá na faru. Čekala, až se dočkala, jak vyšel z fary pan páter, jak sedlák šel s ním a nesl lucernu, až oba na hřbitově zmizeli, až se pak vrátili a kněz v límcovém plášti vsedl na koně u lípy a jel zpátky tou cestou, kterou sedlák se přihnal.

Hleděla za ním, až zanikl mezi staveními v teskném soumraku. Zamyslila se bezděky, a i pak nešel jí z mysli ten výjev, jak páter s tím sedlákem zapadl za černými vrátky hřbitovními v hustém šeru a jak tam zase mezi nimi proskočilo rudé světlo lucerny, jak se míhala, houpala její zář po schodech dolů až pod lípu ke koni, jak se tam kmitaly dlouhé, černé stíny po zemi v rudém zákmitu.

Doma to vypravovala bratrovi a také se ho na to ptala. Ale ten ji zkrátka odbyl, co si toho všímá, co je jí do toho.

Tak jí nařídil, a zanedlouho, bylo po neděli, které opatřila starému faráři volavé kvíčaly a jikavce, zatoužila podívat se nahoru do kostela.

V úterý dopoledne po té neděli zvěděla, že přijdou svatebníci z Poříčí, že to bude velká, bohatá svatba. A ona dosud žádné takové neviděla. Proto se ukradla z domu k Vincině Frýdkově do houfce zvědavých děvčat a žen. Čekaly u cesty pod lipami a s nimi kluci, kteří chystali provazce plné pentliček a barevných klůcků, aby udělali svatebníkům „zábavu“.

Čekali, až se dočekali svatebního průvodu. Šla nevěsta s družbou, šla v bílém nevěstím plášti o jednom límci, věnec ze žlutých kovových plátků a dracounů na hlavě. Šel ženich s družičkou, šli mládenci, družice s věnci na vlasech moukou napudrovaných. Za nimi staří, v dlouhých tmavozelených kabátech s lesklými knoflíky, panímámy v kabátkách s varhánky nebo ve svátečním plášti, v mezulánkách, v pantoflích.

Pod lípy zašlehlo slunce jasným proudem; pablesky nevěstina věnce i zlatých čepců se v něm zamíhaly, barvy fáborů zahořely kol zašedlé zeleni mládeneckých rozmarýn a sníh holubinek zasvítil vedle tmavých skvrn beranic s pentličkami, vedle vydrovic lesklé na slunci srsti.

Zvědavci se tlačili k průvodu, děvčata pospíchala za ním i předbíhala jej do schůdků na hřbitov a ke kostelu. Justyna, jež se vedla s Vincinou pod paždí, chvátala také. Vše, co viděla, ji vábilo a táhlo zrovna dál. Rozpálená zvědavost děvčat, jejich pokřiky, Vincininy pobídky jí rozehřály krev. V tom dychtivém chvatu rděly se jí tváře a velké, modré oči se jí rozšířily.

Tak se s tím proudem dostala až ke hřbitovním černým vratům. A tu se zarazila. Lekla se, kam to chce. Zarděla se do temna jako kalina po tváři a zmatek ji zchvátil, když v ten okamžik stará Součková, bezzubá, vysedlé brady, ale baba sekutná, bodla ji pohledem svých pichlavých očí. Maně se vytrhla kamarádce, a nedbajíc jejího zdržování, kvapně se otočila. Jako šipka se mihla pod lipami. V tom pospěchu vyzírala, nestojí-li bratr venku, neviděl-li ji. Nestál a neviděl, kam chtěla.

XI.

Se starým farářem se po té neděli dlouho nesetkala. Jenom ho někdy viděla, jak šel do kostela, a jednou také, jak hned po mši v plášti, v čepici a s holí v ruce pospíchal nahoru na „fara“ k čihadlu.

To již nastal tah ptactva. Farář Zeidler denně je vyhlížel, také to, které jenom přelétalo a nezůstalo. Čekal je, a jak byl zkušený, počítal, kdy přitáhnou ti, kdy oni, kdy čápi, kdy volavky, kdy divoké husy. A dočekal se jich, hejna čápů nejprve, kdy jako bělavý mrak nesli se vysoko za jasného dopoledne v úplném bezvětří a letěli dál, až zanikli, jako by se mráček rozplynul v nedozírných končinách vzduchového okeánu.

Farář měl radost, že jich nepropásl, ale ještě více se pak těšil, že dobře prorokoval o volavkách. Čekal je už taky, ale vtom se rozhučely prudké větry. A tu opakoval, vyhlížeje oknem do sadu, kde se klátily a zmítaly stromy:

„Ó to se opozdí. Opozdí. Kdepak, taková větřice. Kde by ji zmohly.“

Ale když se zvečera vítr utišil, počítal, že snad poletí v noci. Věděl, že je vábivá měsíční světlo. První noci marně vyhlížel, druhé však šťastnou náhodou je zhlédl. Zraku s nich nespustil, jak se spouštěly šikmou čarou kamsi pro odpočinutí, až zmizely v stříbrné, zamžené dáli.

Pozdě ulehl, ale ráno, ještě za tmy, kdy Doubenus přišlapával k faře, už svítil. Modlil se breviář.

Doubenus nezaklepal, věda již, že nesmí jemnostpána vyrušit. Stál jako voják na stráži, v divném jakémsi burnusu, povříslem přepásán, v temnu a pronikavém chladu, a čekal, a myslil na to, kdyby tak byl talíř horkého kysela –

Za chvíli se otevřelo okénko v okně.

„Doubenus!“

„Tu, jemnostpane!“

Klíč v zámku vrzl, Doubenus vstoupil. Když pak opět vycházel, shýbal se, neboť měl na zádech stojánek a na něm plno ptačích klecí plachetkou zastřených. Za chvíli přišel soused Michal Langer, staré učitelky bratr, a s tím se vydal farář v plášti a v zimní čepici nahoru na čihadlo. Michal tam chodil každého dne tak časně, za tmy, tak jako každého dne tam Papageno-Doubenus v burnusu a v povřísle donášel volavé. Farář skoro každého dne, ale někdy teprve až po mši. A když šel za tmy, vracel se dřív, aby přišel včas dolů do kostela.

Byl čas, kdy v údolí u řeky červenaly se kaliny i růžové kvadrátky brslenu, zbloudilého mezi vrboví a olše ještě temnozelené, plné girland žloutnoucího divokého chmele. Až k vodě splýval s kmenů a křovin, jejichž stínem občas zasvítil v prudkém letu nad samými vlnami kovový lesk modrozeleného rybáříka.

A ve stráních, v lesích rděl se ptačí zob jako čerstvá krev, na odkvetlých vrbicích lesklo se bělostné pýří a chvělo se ve studeném větru. Vřes vybledl a schnul, borůvčí rudlo, buk a habr chytaly žlutou barvu, zrál bodlák i jalovec.

Byl čas jiter čím dále tím déle temnějších. Mlhy lehaly na kopce, na lesy, tiše se táhly stráněmi na dol, až nebe i země utonuly v té zátopě šedě bělavé. Nebo stříbrem jíní zešedly meze, luka i mladičké osení v červených polích, i šindel i došky na střechách; a nade vším vanul svěže studený vzduch.

Za těch jiter, ať byla mlhou zkalená, ať jako jiskra, za šedivých mrazů, šumívalo povětří letem ptáků, jež hlad vyháněl ze severních plání, a zvučívalo jich žákáním, tíkáním a jiným různým hlasem. To bylo rejdování, šelestu nesčetných drobných perutí, jak stádně létaly zvonky, jikavci, pěnkavy, jak táhly kvíčaly, cvrčaly, dlaskové, konopky, a když také houfy zahnědlých čečetek s karmínovou čepičkou přifrčely a jako mraky se snášely.

Tak hejna táhla nad Padolským údolím, přes jeho kopce a lesy. Také přes farský, tam kde na ně číhal Michal Langer, sám nebo se starým farářem. Čihadlo měli na dobrém tahu, a celé mandele těch drobných různobarevných poutníčků spějících k teplejšímu jihu padalo tam v záhubu na lákavý hlas volavých druhů, u kolíku za nožku připoutaných nebo v klecích zavřených.

Někdy však také ani nezavadili a některé ráno nelítalo ani pírka v povětří ani za hustého šera, v němž němě se černal les, ani když prosvitalo a slunce vzešlo za Borem. Tu sestupoval farář, urousaný, prokřehlý, mrzutě od lesa dolů prabídnou, od bystřin a dešťů vymletou cestou k faře. Častěji se však vesele rozhlížel po vrších, po jejich rolích ještě v bílé jinovatce, jak na nich ležel stín lesa, i po dole v plném už slunci, kde se již kouřilo z řeky i z luk. To nesl celý růženec ptáků, nebo věděl, že Michal je přinese až po deváté, až bude číhání pro ten den konec.

Tak se bavil farář. Ovečky pracovaly a krátily sobě chvíli, jak čas dal a nutil. Za ranního šera v míhavé záři lucerny otvíraly stodoly a mlátily až do tmy. Kde nedunělo humno klepotem cepů, tam zvučely zvonivé zvuky drhlenů[18] v trámu napříč stodolou upevněném.

Bílý den se pozdě ukazoval, a soumrak chodil dřív a dřív. Často pršely lijavé deště, až se rozbahnily cesty v polích a po vsích. A neméně i v samém půlpanském sídle. Z městečka, t. j. z náměstí ke kostelu skoro již žádný nemohl. Už nepomáhala ani prkna, přibitá na kolíčkách po straně cesty či ulice. Proto, kdož mínili do kostela, chodili za staveními po zahradách, plných už spadlého, žlutého, rudého listí, a přelézali ploty, aby se nemusili brodit bezedným blátem.

Kdo nemusil, nevycházel, a kde jaký ještě kolovrat na půdě nebo za komínem, ten snesli v ten čas dolů. Sedali u nich a za stavy. V suchu a teplu bylo nejlíp. A venku mezi staveními pusto. Silnice jako vymřelá. Mžilo a pršelo do jejího bláta, kterýmž občas se vlekly povozy, někdy dostavník, jenž Padolím jezdil, ale nikdy se nezastavoval, všechen skoro až na vrch zablácen, i vůz i zmoření koně, z nichž se kouřilo, nad břicha blátem zastříkaní. Přejeli kolem oken kalným dnem jako mátožné stíny, a jen když se západ projasnil, zaleskly se v cestě mokré koleje i kalužiny v zsinalém studeném zásvitu.

Kdož bydleli pod kostelem, na konci městečka, jako Justyna, zaslechli často teď z cesty za řekou, za Padolím, z úzké cesty tam ve stráni nad samou řekou, nad splavem, kde bývalo o zabití, křik a práskání bičů u formanských vozů vysoko naložených, když některý uvázl a nemohl se dobýti z bláta. Zvlášť za soumraku se stávalo. A tu tam pod lesem ve stráni, nad řekou, jež tonula dole v čemu, míhalo se úzkostně rudé světlo kolem vozu, u koní, biče práskaly jako střelba, a hluk a hřmot zaléhal zamlklým večerem, až se posléze bělavá plachta

tam hnula a kolébavě se pak tratila a rudé světlo s ní v hustém temnu úžícího se údolí k Polici, mezi kopce, mezi lesy.

V ten čas chodila tesknota v opuštěných polích, po vybledlém trávníku zahrad, mezi jejich stromy po zvlhlém, už černajícím listí. Plížila se v sychravu mrtvě tichých odpolední nebo v soumrak a náhle nahlédla do nízké sednice. Divná tíseň zavanula z toho zraku chmurně smutného a padala na duši, až se srdci zastesklo.

Lidé po lidech zatoužili, pohovořit si, hovor vyslechnout a nejen pro kratochvíli. Více družnosti tenkráte kvetlo, víc sousedské lásky. V přástvách se družili, na „toulky“ chodili, a byla již místa, kam mívali největší spád. Mladí, kde byly dcery a přástvy, staří, kde mohli volně pohovořit o díle, o světě, a povzpomínat, jak bývalo.

U Frýdků pod kostelem, u Toků v uličce se scházeli na přástvách mladí. Senát zasedal u Čejchanů, u Václava Čejchana, starého granátníka, teď přezáka, k němuž Fidél Hanuš, krejčí, také stará vojna a panic, rychlonohý, přišel předloni, t. j. 1821, na toulku, na kteréž toulce byl ještě na podzim toho roku 1823.

Přišel tenkráte, vlastně přiklusal rychlým krokem, jak on chodil, nevelký, suchý, drobný člověk s licousky na spáncích, přinesl šití, a že jde na toulku, že se mu doma zastesklo. Starý granatýr, starý mládenec, veliký, slušně při těle, vážný a volný v pohybu, zardělé, hladké tváře, prokvetalých vlasů, uvítal kamaráda, tak jak byl za stavem ve spodkách a v košili vyhrnutých rukávů.

Fidél, kdys jen obecný pěšák, který se i na vojně víc jehlou oháněl nežli bodákem, sedl u okna za stůl a šil a šil a chvílemi šňupl, až do soumraku, až do úkropu, na který ho Čejchanova stará matka pozvala. A šil u Čej chánů i nazejtří, pozejtří, celý týden a dál, až zůstal nadobro, týdny, měsíce, léta. O nájmu se nikdo nezmínil. Fidél Hanuš byl na „toulce“ u kamaráda, a ten ho neměl za podruha. Ani jeho jehly za to tuze neužil. Čej chánův soukenný zelený Šosák byl jako z plechu, a jiného si starý granátník nic nedědil. Zato víc ševče potřeboval, protože dost chodil po Padolí i po vsích okolo, zvláště v sobotní den, s pytlem přes rameno, kupovat přadénka příze, kde jaká měli za ten týden napředená na prodej.

Jediné v tom Fidél Hanuš kamarádovi posloužil, že často za něj „štremploval“ v úterý odpoledne, navečer před polickým trhem, kdy k Čejchanom chodili tkalci s kopkami. Tu tiskl krejčík číslo padolské obce a českého lvíčka, ale černého, na roh kop „štremplem“, svěřeným od obce Čejchanovi.[19]

Tak se Fidél Hanuš přistěhoval skoro bez stěhování. Mnoho statků vezdejších kromě cihličky a jehel neměl. Vydělal slušně, ale málo zachoval. Něco protrávil, něco dal sestře, jež měla mnoho dětí, něco (a to nejvíce) prosázel v loterii. U Čejchanů se uvelebil u stolu u okna; tam visely jeho papírové míry a přadénečka nití, tam křídou jezdil po sukně a maloval na něm rukávy, život i šosy. A zase píchal a píchal, niti kolem krku, občas šňupl, občas prohodil slovíčko se starou Čejchankou, a někdy moc slovíček, nejvíc o snech a o numerách. Jak byla o nich řeč, mrkal, posedoval, rukama rozhazoval.

Často si zazpíval, a tu se od stavu někdy ozval druhý kos, jenž člunkem házel. Když Fidél zazpíval:

„Na dva bubny bubnovali,
když Vašíčka verbovali –“

nebo když spustil:

„Já bych myslil, Bonaparte,
abys šel domů –“

ozval se Čejchan za stavem také. Tyto dvě měl Fidél na něj nalíčené. Tu člunek lítal volněji, jehla se kmitala rychleji; staří vojáci zpívali svorně, granatýr zhluboka, drobný pěšáček od Rohanského regimentu (druhý batalion, pátá kompanie) vyšeptalým tenorem. Někdy si Fidél Hanuš zanotoval sám pro sebe svou nejmilejší:

„Přeškoda nastokrát
ty krve červený,
že bude vylitá
po trávě zelený –“

Tu ztichlo brdo a od stavu přes sednici zaletěl granát: „Tys jí vylil, ty jehličko!“

Ten od Rohanského regimentu sic umlkl, ale nemlčel. Než to byla jen potyčka a dlouho netrvala. Zato se večer častěji a ostřeji utkali; obyčejně kdy „lajce“ byly plny besedníků. Tak také poslední sobotu před Padolským posvícením. Na lavici u stěny poblíže Fidéla, šijícího při lojové svíčce, seděl starý Vondra, jenž měl na „berany“ hrubě s kopce a chodíval je plašit, když se někdy sešli k pobožnosti dole u starého Zejdla. Vedle Vondry Matěj Koníček; ten se rád smál a zrovna řehtal, vždycky hlavu vzhůru. Poblíže dveří, kde planula borová louč v černém svícnu, měl místo rochličkovatý Rojevský, Polák, jenž uvázl v Padolí, když tady Rusové táhli, a který už neuměl ani polsky ani česky. Ten kouřil z krátké dýmky červené hliněné hlavičky.

Naproti „laje“ u pece zabral dlouhý, suchý Šimůnek z uličky s vousy pod bradou, krejčí, jenž měl hubu nezbednou, s jedním nedržel pokoj, všecky podrbal a rád štval a rejpal, a nejraději konšela Mitysku, vlasaté, šedivé hlavy, vedle sedícího v burnuse povříslem přepásaném; konšel pořád potahoval a hubou kroutil a často se otáčel po sousedovi, po šilhavém, usmívavém Šulitkovi, poněvadž se domníval, že se Šulitka na něj dívá.

Staroušek Kliment, jenž, sám už jediný, nosil v týle copánek, té soboty nepřišel. Snad se mu nechtělo do tmy a deště, jenž harašil dost do oken opocených, černou tmou zatopených. V jednom z nich obrážel se míhavý plamen čadící louče, v černém dřevěném svícnu u kamen. Sám hospodář také dole neseděl, nýbrž ležel nahoře na peci, kam si vylezl, když se vrátil s pytlem příze hodně zmoklý.

Roztáhl se tam, chutě kouřil a bojoval dole s Fidélem. Ten celý večer byl nějak zamyšlen a nevšímal si skoro ani hovoru, jak se mluvilo o přízi, o polickém trhu minulém, co zase broumovští Němci s tkalci dělali, jak sráželi a kopy jim se stolic zrovna na hlavy házeli, že moc tkalců ani neprodalo, že je to bída –

Ale pak, jak řeč divně skáče, dostal se granatýr na peci do Itálie a začal líčit, jak se dole u Marenga na bojišti setkal s Honzou Kaválkovým.

Za té řeči kmitala se Hanušova jehla jako divá. Ale najednou ruka klesla a od stolu k peci nahoru letělo: „E mlč, ty dvacátý nepovíš praudu!“

„No, dyž sem hrdlouhal, tak povím teď praudu,“ ozvalo se s pece klidně, s úsměškem, „o tobě, jak sis namlouval u Paryzu.“

A byli v sobě; byla bitva.

Granatýr v dýmu na peci, Rohanský regiment dole u stolu. Mezi nimi oblaky kouře prozářené loučí a rudým světlem lojové svíčky; kolem na lavicích diváci toho turnaje. Šulitka šilhavý hleděl i na pec i na stůl, a Šimůnek popichoval. Nahoře na peci klid a úsměšek, dole podrážděnost. Fidél už sebou škubal, když kamarád mu pro smích všem hodil na hlavu, že je, pěšáky obyčejné, oni granatýři šlapali jako králíky.

„Kdy, kdy! Kde – vy senožrouti, vám dávali za žebřinu.“

„Když nás za vás vedli do ohně, když jste utíkali. A váš regment napřed a druhý patalion ten ze všech nejprvnější a ty první před kumpanií. Však od těch časů tak metešíš, to jsis tak zvyk to utíkání –“

Fidél vyletěl od stolu a hnal se k peci, skrčený, jak držel šití v klíně; celý bez sebe stanul prostřed světnice, nemoha ani promluvit, až ze sebe vyrazil:

„I ty – zatra –“

Plamen svíčky i louče se zamíhaly, jak se kolem strhl náhlý, prudký smích. Sousedé se chechtali, až se jim osrdí třáslo; Matěj Koníček řehtal hlavou vzhůru, do stropu, Šimůnek hladil vousy pod krkem. A vtom dveře u světnice bouch bác a Fidél – ten tam.

Stará Čejchanka se ho ujala. Přišourala se od kamen a domlouvala nahoru na pec „hochovi“, aby ho nechal, že je nějak divný, že tu byla před večerem Fidélova sestra s novinou, že její nejstarší v Praze se roznemoh, že leží ve špitále a že je s ním zle. A tolik prý mračila, a Fidél že je dobrák, že mu to asi nejde z hlavy – Takhle často ustoupil, ale po každé se zase vrátil na bojiště. Té soboty však už ne. Vylezl rovnou na půdu ležet a neozval se ani, když sousedé na odchodu mu dávali na síni dole pod schody dobrou noc.

Ráno vstal, ale nezazpíval si svou ranní „Z celého srdce svého“ se starou Čejchankou jak obyčejně; mlčky strčil svůj hrníček bramborů do nístěje a pak, když se chtěl dát do šití, pořád stál a pořád jezdil rukama po řemenu, kterým byl přepásán. Jezdil, jezdil, díval se oknem ven (vybíralo se), až pojednou se otočil. „Musím, musím. Sběhnu k němu.“

A již se strojil. Pod nedělní kabát vzal podvlíkáč, vytáhl starou loktušku, do šátku zavázal hodný kus chleba a několik homolek a běžel. Tak se rozběhl přes tu chvíli, třeba před snídaní, do vsi, do Náchoda, a nežli se kdo nadál, už byl zase tu. Proto se ani Čejchan ani jeho matka nedivili, když si i do Prahy odskočil, ani když se čtvrtého dne v noci vrátil jakoby nic. Ani o té cestě sám nemluvil. U sestry se hned v noci stavil, že není tak zle, že je Honckovi líp, a ráno zaskočil nahoru k staré učitelce. Nesl jí pozdravení a psaní od syna Antonína.

XII.

U Frýdků se tou dobou skoro denně strojila přástva a mladé přadleny tam už od sv. Václava ukládaly, co přepřadly, aby měly na „dlouhou noc“, aby ji mohly jak náleží oslavit. U Frýdků byla také Justynina Praha. Jinam do stavení nechodila. Ke škole již nikdy nezaběhla naslouchat zpěvu.

Dokud neuhodily ty nečasy a den se tak nekrátil, uskočila někdy ven, do pole. Jednou v neděli odpoledne pustila se až na „fara“. Vincina Frýdkova byla s ní. Chvátaly do kopce výmoly bídné cesty, pak mezemi nahoru k čihadlu u lesa. Justyna sama si na ně vzpomněla; toužila, aby se na ně mohla podívat, co na něm je, když tam farář po každé tolik pospíchá.

Bylo ticho, slunečno; uschlá, plavá metlice se v pasece již hnědnoucí jen leskla. Justyně se nahoře líbilo a všecko ji tu zajímalo. Prohlédla si „spády“, stromky zaražené kolem prostory před čihařskou boudou, i keře prostřed prostory, jalovci tu zastrkané, bodláčí, vyslídila zbytky roztroušeného zobu; prohlížela v křovinách kolíky a litovala volavé, když slyšela, že tu bývají za nožku uvázáni. I do boudy ze zeleného chvojí vběhla, přikrčila se tu s Vincinou a čekala, číhala, nepřiletí-li ptáci, nesednou-li na „spády“, nepadnou-li do křovin prostřed nich.

Velké modré její oči vyhlížely ze zelenavého přítmí ven do prozářeného vzduchu, k modrému nebi, jež se tiché, bez mráčku sklánělo za tichý, zelený les, zkropený tu a tam zlatem buků a habrů. Krčila se a tiskla ruku na ústa kamarádce, aby se nechlichtala, aby byla tiše, že přiletí.

Ale ani hlásek se neozval, vzduchem nemihlo se hejno, nepřifrčelo, nesneslo se. Čekala, až ji to omrzelo; pak vyběhla ven do zátopy žlutého světla západu. –

Z dolečků ve stráni uniklo již světlo a po údolí dole přehoupl se stín od svahu do svahu. Teprve teď si Justyna vzpomněla na bratra, že již je pozdě. I rozběhla se domů pokrajem lesa, po mezích kolem červených šípků, až se jí jemně kadeřavé vlasy nad čelem cuchaly a povívaly. Pospíchala, aby nebyla broukána. A byla, hned jak jen domů doběhla, všecka zardělá s očima od chvatu lesklýma.

Bratr zle jí vytýkal, co se tak toulá, proč na farářovo čihadlo chodila, a proč pořád s těmi křesťany, to že je a bude zase jako ve dvoře u Šafářů; k Lustykom to že ne, tam že nejde ani na krok, a Lustyková že by jí v lecčem poradila a naučení dala.

Justyna do té chvíle stála mlčky, bez odporu; ale když jí bratr Lustykovou vyčetl, obrátila se po něm a řekla:

„A co bych si s takovou starou povídala?“

Řekla to chmuříc obočí, ale najednou se dala do smíchu, do hlasitého smíchu. Připadla jí náhle stará Lustyčka, jak tuhle v hrozném, černém čepci honila oba své umouněné kluky po dvorečku, jak jí fábory lítaly, a držela v ruce koště.

Za ten smích dal mladý žid sestře ještě nádavkem. A neminul ani druhý den potom a bylo hůř. Odpoledne přišel Doubenus, v neobyčejný čas, přinesl klec a v ní krásného stehlíka. Byla radost se podívat na jeho barvičky a jak byl čiperný. Doubenus ho nesl jako svátost a tajuplně se usmíval, až měl oči jako čárky a ústa do široka pod červené tváře.

„Tady nesu.“ Díval se na Justynu, klada klec na stůl. „Od jemnostpána; posílá jim, za ty volavé.“

Justyna zahořela a plaše pohlédla po bratrovi, jenž kouře seděl u okna a četl nějaké staré noviny. Na toho „jemnostpána“ rychle se obrátil a ptal se co, jaké volavé, a tady ta klec – Doubenus se začal divit. Čekal, jaké bude překvapení, a Lewit se zamračil a „židovinka“ byla nějak popletena. Doubenus také se nadál, že on, jakožto posel, dostane, že mu alespoň čtvrtku nalejí od cesty. A nic, ani krůpěje, a žida jako by to ještě mrzelo.

„Vyřiďte, že panu faráři děkuju.“ Řekl to skoro mrzutě, a víc dost, víc ani slova.

Doubenus nikdy nelítal, ale po Lewitově síni, jak vyšel, se táhl jako mrak, špičky ven, paty k sobě a zplna nenašlapuje; tlumil krok a naslouchal. Myslil, že ho žid zavolá, že v tom je nějaká pomejlenost, že mu nalejou. Na okamžik se i zastavil. Uslyšel Lewitův prudký hlas. A ta židovinka, chudák – že ona ještě dostává! Ó, to už nic nebude, už nenalejou, no, a jemnostpán, že se mu chtělo! –

Doubenus už chvíli odešel, a Lewit pořád ještě sestru vyslýchal, jak bylo s těmi volavými a s farářem, co jí říkal, a nemluvila-li s ním od té doby zas. Řekla určitě, že ne, a pak opět „ne“, ale to již ostřeji, když bratr, hladě si prudce vousisko na levém spánku, se jí naléhavě dotazoval, nechodí-li zas ke škole. Po tom ostrém „ne“ vzala klec a zanesla ji vedle do světničky, která byla také její ložnicí.

Bratr pak celý den na ni nepromluvil a druhého, jen co musil. Cítila a dobře pozorovala, že ji hlídá, že pase po každém jejím kroku. Ten den nevyšla ze stavení ani na krok ze strachu před bratrem. Druhého však neměla žádného stání. Hned ráno, jak se bratr postavil jak obyčejně k oknu, vyběhla do sousedství k Vincině. Zatím co bratr stál obrácen k východu slunce a zbožně se modlil, otáčeje řemen kolem hlavy a druhý kolem ramene a ruky, pověděla kamarádce jedním dechem, že dostala stehlíka, jaký je krásný, to že pan farář si vzpomněl, a přijdou-li holky, bude-li večer přástva, a, a – to dychtivě i plaše a nejistě vyrazila, neslyšela-li o tom, neříkal-li nic Doubenus.

Oddechla si, když Vincina nic nevěděla, a zas už se jako vítr obrátila a domů. Uvolnilo se jí. Doubenus snad ani nic nepozoroval a farář se nedověděl, jak bratr přijal jeho dar. S Doubenusem byla by ráda promluvila, ale faráře potkat se bála. Doubenus však se celý týden ani neukázal, ač jindy se alespoň jednou týdně u nich zastavil. I tušila, že není jen tak.

Stehlíka si hleděla čím dále tím pečlivěji. Vyptala se, co rád, a všecko mu snesla. Často se u něho zastavila, pozorovala ho, kolikrát jen úkradkem, na okamžik, protože to bratr nerad viděl. Už jí také nejednou domluvil, mírně i mrzutě, co že na tom ptáku má. Hněvala se v duchu, že jí ani tohle nepřeje, když ji nechce nikam pustit.

Dni se krátily, ale mladé židovce byly dlouhé; dny, chvíle. To, co jí bývalo nového, nevídaného, ovšednělo. Svatby chodily kolem pod žloutnoucími lipami nahoru ke kostelu, i pohřební průvody. Již znala dobře žalozpěvy ve hřbitovních vrátkách nad černou rakví pod černým příkrovem nebo nad dětskou bílou na zelených márách rudým suknem prostřených. Už nenaslouchala, už nevybíhala se podívat.

Ještě ji těšívaly posvícenské průvody, když mládenci a panny z kolatury ve svátečním obleku, s muzikou v čele brali se pod lipami do kostela na posvícenskou mši, pomodlit se za zesnulé panny a mládence své osady, a zase tak hlučně domů se vraceli. Než čas těch průvodů se dosýpal. Už podzim hodně pokročil a kolem vše pustlo. Již jen formanské vozy vídala a týdně jednou, ve středu, houfce hubených tkalců v beraničkách, s kopou přes rameno, v lehkých nohavicích do bot nízkých nebo vyšších holení, brodit se blátem k Polici nebo vracet se zablácené, chladem až do zelenava probledlé, s rukama červenýma. Všichni kvapili rovnou domů a jen někdy nějaký se u nich zastavil.

Hostí bylo pořád ještě poskrovnu. Jizba u Lewitů nikdy nehlučela návštěvou. Všedního dne odpoledne nepřišel skoro nikdy nikdo; jen v neděli po ranní začernala se límcovými plášti tmavomodrými a beranicemi, vysokými „mezníky“ s pentličkami po straně. Strejcové, dědkové sedali u skleniček, hovořili, kandali, kouřili, plili, až bylo dusno a nevolno.

Když odešli, když se ve světnici utišilo a prosvitlo, nebývalo Justyně volněji. Ve všední den sedala u okna pletouc punčochu nebo se šitím; často však, často nechala díla a zadívala se ven na cestu, co se tam děje, nebo jen oči upřela do zahrádky. Myslila, nemyslila. Vzpomněla na děvčata, sejdou-li se zas u Frýdků, budou-li péci drn nebo kramfleky,[20] a vtom jí proskočilo, bude-li mít Anina Hejzlarova na přástvě milého, je-li pravda, že už chodí jinam. Věděla o všech, která kterého má, za kterou kdo chodí „na frey“, jak se tenkráte říkalo. Na to byla kronika u Frýdků.

U Frýdků také zaslechla po prvé píseň, která jí pak nechtěla z hlavy; nápěv té písně zněl jí pořád v duchu a slova nosila v kapse na papírku. Vincina jí je musila opsat. Justyna si je po prvé o samotě přečetla, když seděla jednou u okna nad zahrádkou valem už pustnoucí.

Blizoučko od Prahy leží tam hrob.
Kdožkolis miloval, slze jej skrop,
Mnislav a Běla v něm spějí - - –
– – – – – – – – – – – – – – – - - – – – –
Oba dva překrásní nad jarní květ
Hořeli milostí od mladých let –

A četla dál a divná tesknota padla jí tenkráte do jasna mladé duše, jako první stíny májového soumraku, plného tuchy a snivé touhy –

Jen ten den po příhodě s Doubenem a stehlíkem nevytáhla píseň o Mnislavu a Běle z kapsy. U Frýdků pak se neukázala celé dva dny. Ty byly jako nekonečné. A večery jejich ještě delší. Nikdy tak roztržitě neseděla s bratrem jako zrovna těch večerů. Lewit říkal z hebrejské knížky a sestra, oči do šerého prázdna upřené, vzpomínala, jak je teď u Frýdků asi živo, že holky předou, zpívají, a zdali zas Josef Prouzů přivázal některou k židli nebo rozvázal-li jim tajně zástěry. – Třetího dne ráno stála ve dveřích nad schody a dívala se na Jírovu horu. Černá stráň i lomy i starý buk tonuly v parách. Z lesa se kouřilo; bělavé kotouče vznášely se k zaklopenému, temně šedému nebi. Mžilo. V tu chvíli šla Vincina kolem, hlavu v šátku zahalenou, v kacabajce a v modračce, v střevících na bosou nohu, hubená, ale pěkně rostlá. Nesla od sousedovy studně vodu. Jak zhlédla Justynu, kterou si tak oblíbila, nechala konve pod schody a vběhla k ní nahoru. A v tom běhu již se jí ptala, proč už tak dlouho u nich nebyla.

Měla však s novinou naspěch, a proto nečekala ani na odpověď. Stojíc těsně u Justyny a chvilkou nahlížejíc do síně (nejde-li Lewit), vypravovala jí o včerejší přástvě a hned také, že byla včera u staré učitelky, že tam šla mámě pro trochu zeměžluče, že má učitelka radost, protože dostala psaní z Prahy, Fidél Hanuš že je přinesl.

„Víš, on se ti rozběh do Prahy, jeho sestry syn, zámečnický, tam leží ve špitále, k tomu on se rozběh, on běhá jako vítr, hned ti je v Praze, a tam ve špitále sešel se s učitelovým Antonínem.“

„Taky stůně?“

„A ne, byl navštívit Hrábkova, jako toho, víš –“ Justyna přisvědčila.

„A tak poslal učitelův po Hanušoj psaní – že se přijde na maminku podívat, jak se má v novém stavení, jako ve svém, a ona ti má takovou radost, hned mně to povídala.“

„A co on je?“

„Antonín? Hodinář. Chodila jsem s ním do školy. To ti byl štvanec. Ale podobný –“

„Jako bratr učitel?“

Vincina se na ni podívala, usmála a řekla:

„Ten se ti líbí?“

Justyna se zapálila.

„Mm, šeredný není,“ a dala se do smíchu.

„To je Antonín podobnější.“

„A kdy přijde?“

„To nepsal, ale učitelka čete, že snad teď, na posvícení.“

Na síni se ozvaly kroky. Vincina sebou trhla.

„Naprší mně do konví. Tak přijď, dnes.“ A byla se schodů dole.

XIII.

Boušínská fara byla skoro celý den zamčena. Listí se starého ořechu, jenž rozkládal svůj koš vpravo ode dveří nad roubenou zkaženou studnou, i listí s lískového křoví leželo nehnutě jako pestře žlutý koberec až po samé dveře. Někdy ho vítr sesunul, jak se honil od lesa kolem fary pustým, malinovým houštím. Ale listí už fráterovi nesfukoval do obličeje a za širák. Po fráterovi a ostatních oulech nebylo památky v těch místech.

Farář Ondrášek jen ráno vycházel z fary, do kostela, za dne pak už ne; a z nevelké jeho kolatury málokdy kdo pro něj přišel. A host? Kdo by si vzpomněl na osamělou faru, jež stála jako lípa ve větru. Pole kolem zpustla, lesy za farou a pod ní ve stráních černaly. Zatažené, nízké nebe je tížilo a mlhavé mraky se o ně třepívaly. Stín zasmušilosti ulehl kolem a tichý stesk dýchal ze všeho.

Po dlouhý čas nebylo slunce vidět; až v polovici října se nebe zas probralo a zlatá zář rozlila se náhle krajinou. S lesů spadl smutný flór, zamodraly se, a Boušínský kostel i bílá fara zasvítily zase do daleka, jako za letních dnů. Také na faře se projasnilo. Zlaté zákmity prošlehovaly nahoře v patře na vybílené síni, po stěnách i po starých portrétech dvou Piccolominů nade dveřmi hostinského pokoje.

Zdola, od kuchyně, vanula až sem vůně na Boušínské faře převzácná, aromatický dech kávy. Celá fara jí voněla. Host tu byl.

Kvůli němu vylezla panna Aninka z kuchyně až do prvního patra, do hostinského pokoje, vybrat ve skleníku kávové náčiní. Šátek na hlavě si na cestu těsněji přitáhla i kolem krku uvázala. Bála se průvanu, to pro „větřici“, která se jí, jak stýskala, do hlavy vrazila.

Ze skleníku vzala konvice, dva koflíčky zdobené černými krajinkami (staré hrady to byly se stromovím) a cukránku průsvitavou s růžemi malovanými a poupaty.

Vítr, jenž venku třásl haluzemi a listím harašil, hlučně se tu ozýval. Hospodyně oknem jen nahlédla, nejde-li už jemnostpán s hostem, s Náchodským zámeckým kaplanem, P. Havlovickým. Ten byl dopoledne navštívit svou matku, pocházelť ze mlýna z nedaleké vesničky za Boušínem, ale dole při řece mezi lesy. Na Boušíně se zastavil až odpoledne a farář ho zavedl do kostela ukázat mu nový obraz na hlavním oltáři.

Panna Aninka ráda viděla zámeckého kaplana. Znala se s jeho panímámou, dobrou osobou, jak říkala, jmenovitě když vypravovala, že jí stará mlynářka sama vzkázala nějakou radu nebo i koření poslala, když zaslechla, jaké má bolesti. A pak pan páter sám nikoho nezarmoutil, uměl s každým pohovořit a vyslechl člověka a politoval, a hezký člověk, jako panna. Proto bylo hned kafíčko a proto ty koflíčky s obrázky a cukránka s růžemi ze skleníku.

Dnes pan páter ovšem přinesl trochu starosti novinou, že na Bezděkově předevčírem vykradli kostel; monstrance, ciborium a partikule, že je všechno to tam. Boušínského faráře nikdy se hrubě netklo, když byla o té bandě řeč. To se jen podíval na pušky nebo na ně ukázal a řekl: „To bude pěkně vítám.“ Dnes však zakroutil hlavou. Hospodyně si toho dobře všimla, a řekl patrně zaražen: „Když už i na chrám Páně! To by flintička nestačila.“ A to neslo panně Anince z hlavy. Nezhlédnuvši ani hosta ani faráře, stoupala dolů po dřevěných schodech do hustší, pronikavější vůně, aby dole prostřela a přichystala svačinu.

Farář a jeho host, urostlý, vysoký, v pěkném zánovním kabátě tmavé barvy, dlouhých šosů, v lesklých bunclovkách meškali v kostele před hlavním obrazem. Kaplan stál vážně, klobouk v ruce. Mužně sličnou hlavu, černých vlasů, rovného nosu, měl do týlu pochýlenou. Tmavé oči jeho, bystré a výrazné, hleděly vzhůru na Navštívení panny Marie. Suchopárný farář prokvetlé hlavy vypadal vedle něho tuze drobně a v obnošeném kabátku, v blýsknavé už vestě také dost ošuměle. Kaplan byl vedle něho jako důstojný, mladý kanovník.

Stál klidně; farář však na jednom místě nevydržel. Mihl se napravo a hned zase nalevo se přibočil a potřepával pořád čepičkou, jak mluvil; nebo jí ukazoval po obraze. A pořád vykládal a nemohl se dočkat, co kaplan řekne, vlastně jeho chvály. Šlať pověst o P. Havlovickém, ne zplna třicetiletém, mezi pány bratry i mezi lidem, že je učený muž.

„No tak, pane bratře, hezký?“ optal se farář posléz přímo. „Je až ve Vídni malovaný, ve Vídni! A takový přece není, jak jsem chtěl. Udal jsem, jak to chci; ale je jinačí, neudělali to.“

Kaplanova tvář se hnula tlumeným úsměvem.

„Panenka Marja je trochu novomódně oblečena," pokračoval farář a třepal výš svou čepičkou, „ale příběh, t. j. jako navštívení samo, je mh – natürlicher, viďte, pane bratře?"

„Obraz je jistě lepší, nežli byl starý," vyhnul se přizvaný kritik.

„No to bych řek, jejej. Ale Josífku! Takový rozdíl. To je jako zima a léto, nebe a dudy. Však také stál!"

„Mnoho-li?"

„Měl jsem poslat devadesát zlatých, ale já – hhh – poslal pět a sedmdesát. Dost je toho. Však on mě malíř nebude žalovat."

„A taky nemůže." Kaplan se usmál.

Farář, jak odcházeli, se zastavil a upřel zkoumavě oči na hosta.

„Tak se vám ten obraz nelíbí."

P. Havlovický neodpověděl přímo a dodal:

„A kdyby malíř žaloval, tak by vám to, pane faráři, trochu patřilo." Řekl žertovným tónem, usmívaje se.

„Tak, tak. A proč?"

„Za tu Vídeň. Vždyť naše Praha taky něco dovede. Je tam obrazní akademie a tam by namalovali obraz –"

„Ale vždyť já proti Praze nejsem, ale to mě Novoměstský převor pořád nutil, a že to udělají ve Vídni levněji."

To již kráčeli tichým hřbitovem. Šindelová stříška jeho obruby u vrátek i vrátka byly posypány lipovým listím. Farář, prve tak hovorný, se odmlčel.

P. Havlovický tušil, proč, že mu obraz nepochválil. Proto zatočil jinam.

„A co včeličky, pane faráři?“ Ptal se upřímně. A nelhal; měl včely rád.

„No, co včeličky. Jak bývá v tenhle čas. A s fráterem bude dá pánbůh dobře. Bude. Slyšel jste přec, co se stalo.“ Mluvil čím dál tím živěji.

„Ne, to neslyšel.“

„Ne?! To bylo! Chudáci, včeličky dušičky!“

Ještě když zasedli ve farářově pokoji ke stolu a když panna Aninka kávu nalévala, vypravoval farář o fráterovi, jak bylo a jak je, jak se včeličky zas ukázaly, jak k nim chodil a denně kolikrát.

„Ukázaly se a lítaly den, druhý, třetí – týden, ale to ještě nebylo vyhráno.“

„Což tak dlouho vydrží bez královny?!“

„A pane, třeba čtrnáct dní. To si pomyslete, co jsem zkusil, jak jsem počítal a obcházel oul, jako když někdo stůně na smrt; a taky že to tak bylo. No, ale buď pánbůh pochválen, je už dobře, královna nezhynula.“

„To mám sám radost. To byla starost; a se Šoltou je také pokoj?“

„Teď je. Podepsal na děkanství revers, že nechá pití, a teď se drží. A dolů do mlýna také nechodí. Neškodilo, že jsem to na něj ohlásil.“

„A pak za něj prosil. Povídal pan vikář, jak jste hned zas psal druhé psaní a orodoval.“ Kaplan se usmíval. Farář se na židli zavrtěl.

„No za kantora to ne, ale za jeho děti a ženu,“ a pojednou vyhrkl. „A vždyť vy jste se taky přimlouval.“

„Já za Šoltu, protože je, jak slyším, výborný učitel.“

„Ne, neříkám, šikovný je, copak to, ale taky si pořád vymýšlí něco extra. Jako tu děj opravu. Dějoprava! Hm, Slatinským klukům dějopravu!“

„Ale židovskou dějepravu mají znát?“

„To je něco jiného! To je Starý Zákon!“

Farář postavil koflíček na misku, až zadrnčela.

„Ale jděte, Josífku, vám se tam na zámku za větrem povídá a mudruje. Ale kdybyste mezi tím byl. Copak s takovou učeností ve vsi, do vesnické školy. Pro ty lidi to není. Je to někdy krom té drahé duše –“

„Ale právě škola by mnoho mohla.“

„No, Šolta to spraví, jeho světlo svítí.“ Farář se již čepejřil. Zámecký kaplan však kantora hned nedal.

„Ví toho víc nežli ostatní,“ řekl. „Čtenář je a paměť má náramnou. Tuhle mi povídal Náchodský učitel, že si Šolta od něho vypůjčil ‚Míchanici‘, je to taková ostrovtipná báseň, otištěná v ‚Dobroslavu‘, v tom, co vydává profesor Ziegler v Hradci.“

Farář prudce zamrkal. To připomenutí na praenumeraci, kterou onehdy kaplanovi slíbil, ho znepokojilo. Kaplan však klidně pokračoval: „Tu báseň si Šolta opsal, je dlouhá, a teď už ji umí zpaměti, a sám prý ještě k tomu skládá vtipné veršíčky.“

„Veršíčky, veršíčky!“ opakoval farář a pohodil pohrdlivě hlavou. „Těmi si pomůže.“

„Bylo by ho škoda. Věřte, pane faráři, že to je vlastně nešťastný člověk. Všecku vinu mu nedávám.“

„A tak komu?“ optal se farář rychle a již ostřeji. Červenal.

„Všem a žádnému. Vláda a vrchnosti se o školu nestarají. Proto není žádná pokročilost.“

„A kdo se o nás stará, kdo, příkladně o takového faráře na vystrkově, jako jsem já? Stodola má shnilý kryt, chlív je na rozsypání. A píšu, a pořád píšu k vám na zámek, a pořád nic.“ Farář zabubnoval prsty na stole.

„Věřím, pane faráři. Vrchní a důchodní mají jinačí starosti nežli o vaši stodolu.“

„O hercočku,“ vybuchl farář. „Viďte!“ Vtom však už zarazil a ne již tak prudce, zato však trpčeji doložil: „O její lustrajzy. To je hlavní věc.“

„To je to. To padne peněz, pane faráři. Slýchám od důchodního. Jen když jsou peníze, o to ostatní se vejvodkyně málo stará.“

„Ba tak – a, a –“ Bystré farářovy oči jen zahrály. „Josífku, jela sama či s mužem?“

„Sama.“

„A kam ji zas – pánbůh mne netrestej –“

„Zas do Itálie. Chtěla prý letos do Řecka, ale tam nemůže.“

„A proč medle?“

„Račte vědět, je tam revoluce. Řekové bojují proti Turkům.“

„Á pravda. A mažou je, mažou?“

„Řekové se brání udatně, ale sami asi dlouho to nevydrží. Ale, pane faráři, zdržel jsem vás.“

Farář nechtěl hosta pustit, host však ukázal ven, že bude pomalu slunce zapadat, že by se rád ještě stavil v Slatině u starého strýce.

„A kam pak?“

„Per pedes do Kostelce, tam čeká příležitost.“

„To vás tedy kousek vyprovodím.“

Vešla panna Aninka, právě když farář vkročil do vedlejšího pokojíku, aby si vzal klobouk a jiný kabát. Chtěla sklidit se stolu. Kaplan hned s komplimentem, jak si pochutnal, obzvláště na másle, a ukázal na dvě husečky na bělostném talíři, na nichž na každé krásně byl vytlačen vprostřed beránek a vpravo vlevo kvítí. Blaho pochvaly vyjasnilo i tesklivý pohled panny Aninky.

„To máme od nové krávy,“ řekla živěji a nevzdychla. „A je vyzpívané. To vám byla, Josífku, komedie,“ ozvalo se vedle v pokoji, kdež, jak hluboké vzdechy a nadupávání svědčily, farář také jiné boty natahoval.

„Nechtěla dojit,“ vysvětlovala hospodyně, „ale ani kapku; už jsem si myslila, že jí někdo učaroval.“

Vedle dup, dup, a již se zas ozval farář, a vesele: „Byly v tom čáry.“

„A to bych je rád znal,“ prohodil kaplan a zasmál se. „Vědí, velebný pane, ona ta lyska byla zvyklá na zpěv,“ vykládala hospodyně. „Tam u Skalských, je od Skalských z Mečova, jako leckdes zpívají při dojení.“ Farář se objevil ve dveřích, ještě červený od ohýbání, oblékaje šosatý kabát.

„Já si na to vzpomněl,“ volal chvatně, „napadlo mně to a řku: Že ona chce muziku? ‚Marjáno, sedni a zpívej.‘ A Marjána vezme stoličku, sedne pod krávu a spustí:

„Sedláčkoj hodně je,

jak namlátí, tak věje –“

A už to šlo, až byla dojačka plná. A vida, ještě hůl.“ Obrátil se zase do druhého pokojíka.

„Ale, velebný pane,“ s povzdechem začala hospodyně, „to zas bude s těmi zloději, toho kdyby nebylo!“

„Jen si to tak neberte; z pana faráře mají strach,“ kaplan přistoupil blíž, „a pak, ale je to ještě tajnost, jsou jim už na stopě. Slyšel jsem od pánů z kanceláře. Už ta zlodějská společnost lidi asi nejdéle soužila.“

„Kdyby pánbůh dal!“

Vešel farář s holí v ruce, přichystán na cestu.

„Tak když, pane bratře, jináč nedáte. A přijďte zas brzo.“

„Těším se, pane faráři, že vás brzo uvidím. V Padolí.“

„Aha, u Honzíčka, o pouti, viďte. Půjdete tam, jakpak ne, máte tam skok. Taky bych rád. Už bych zas rád starého ptáčníka viděl. Teď on sedí pořád na čihadle; jen má-li dost volavých.“

„Jde mu to. Tuhle poslal na děkanství asi půl kopy kvíčal a cvrčal, a na zámek taky.“

„A vida lišáka,“ farář se zasmál, „podmazuje patrony.“

„Proto vám nespravují chlív a stodolu,“ notoval v žertu kaplan. „A teď už musím. Spánembohem.“ Podal hospodyni ruku. „A jen žádné strachy.“ Řekl to vesele, s jistotou a stvrdil útěchu, kterou prve panně Anince způsobil svým sdělením. Děkovala a opakovala své „sprovázej pánbůh“, jež říkala jen hostem páně farářovým, nad obyčej živě a vroucně a bez povzdychování. Byla skoro až rozjařena, a vyprovázejíc pány až k domovním dveřím, zapomněla si přitáhnout šátek kolem hlavy a krku, ač venku hlomozil vítr.

XIV.

Pod Slatinskou strání na pravém břehu Oupy proti Červené hoře stojí osamělý mlýn. K tomu mlýnu bral se bídnou tehda cestou ve stráni od Slatiny učitel Šolta. Bylo tou dobou, kdy P. Havlovický odešel z Boušínské fary.

Kantor sestupoval z jasna do šera. Nahoře na pláni ještě zátopa posledního světla, ve stráni, na dole všude šerý stín. Jím se probělával rozlehlý mlýn šindelových střech mezi stromy, silně prořidlých, žlutých korun. Za řekou v pozadí zdvíhala se příkrá Červená hora; černala se lesem, kterým se na dol, k řece, k mostu výš nade mlýnem, stáčela rudá cesta, místem krkolomná, nad srázem.

Slatinský kantor, v hřebíčkovém, obnošeném kabátě, úzkých rukávů a širokého límce, v placaté čepici, šel, ruce na zádech, zvolna a slídivě kolem hleděl. Když byl na dole u mlýna, stanul a vyhlížel. Na pusté zahradě se bělalo několik hus, po vyrovnaných korábech u plotu plížila se strakatá kočka. Nikde člověka. Mlýn šel, bylo jej hodně slyšet, a hlas jeho s šumotem splavu měly sólo v tichém údolí. Les vpravo, vlevo, ve stráni i na dole, kdež v jeho modravém temnu řeka se tratila, stmíval se a mlčel. Vítr tu nevál.

Učitel se i zpátky ohlédl, na cestu ve stráni, kterou přišel. Také tam nespatřil ani živé duše. Zamířil do mlýna, nedošel však. Hned na kraji nádvoří potkal zamoučeného mládka, od něhož uslyšel, že pan otec není doma, že odešel nejspíš na Červenou horu. Šolta se ihned obrátil a šel kousek proti vodě k mostu, jenž byl bedněný, pod šindelovou střechou, a vznášel se jako dřevěný tunel nad řekou čisté vody mezi olšemi a vrbami obou břehů.

Učitel se rozhlížel a ohlížel, protože kráčel cestou zapověděnou. Tenkrát navečer, když se žena vrátila z fary, nebyl ještě doma. Přišel až za chvíli ze mlýna, a jak zahlédl ženu uplakanou a na posteli na hromádce nedělní šaty, jež zapomněla včas odklidit, osopil se na ni, že byla na faře, že prosila!

„Prosila, aby nás nevyhnali.“

Slova i hlas i ustrašená ženina tvář ho přemohly. Rozhorlení zchladlo. Umlkl, ruce spustil do kapes, přihrbil se, a černě hledě pod sebe, chodil světnicí. Učitelka sháněla dětem večeři,

mlčky, ani nepovzdechla. Ale sklíčenost vanula smutně tichou světnicí v mrákotách soumraku.

Děti se přihnaly jako vlčinky, sesypaly se kolem stolu, tlačily se nedočkavě a sluply pak, sezobaly, co bylo. Nejmenší nasytila matka, sama nic nepoživši. Také učitel nevečeřel. Chodil, chodil, pak usedl k oknu, hleděl ven do houstnoucího šera. Myslil na to, čím farář pohrozil. Bylo to také husté šero, bez paprsku a studené. A proč, proč farář tak najednou? Snad pro ty včely se tak dohřál, pro pouhé podezření. To jistě! Žluč se učiteli hnula a vzdorně si umiňoval, že nepoleví, že se faráři postaví.

Nevšiml si hrubě, že u stolu nějak ticho, že štěbet dětských hlasů se tlumí, pak že matka všechny poslala dřív ležet. Když vstal, seděla žena sama u kolébky nejmenšího. Seděla jako socha. Ale když přistoupil, obrátila k němu tvář, mlčky, úzkostlivě, jako by se bála promluvit. Jak ji tak zhlédl ubledlou, zkormoucenou, ustaranou, dolehlo na něj, co již zkusila, a za to vše ještě na ni padla úzkost o tu žebráckou skývu.

Sáhl jí měkce na hlavu, pohladil ji po vlasech, po čele a řekl tlumeně, konejšivě:

„Mlč, stará, neplač, všecko to spravím.“

Chytla ho za ruku, přiklonila k ní prudce hlavu, tvář a dala se do pláče –

Začal spravovat hned nazejtří. Nevyšel ani na krok a dal klasu do pořádku. Když nastala škola, zavedl děti do kostela a chodil pak pořádně hrát na varhany. Faráři se však vyhnul, kde mohl. Ale zanedlouho přišla přece obsílka, aby se dostavil k vikáři. Když se k němu vypravoval v nedělním, dost obnošeném obleku, na krku černý šátek s bělostným límečkem přes něj přehnutým, nabídla se mu žena, mírně a plaše, jako by se nemocného ptala, že by šla s ním. Chtěla mu být stálou, živou připomínkou, chtěla ho pamatovat.

Škubl sebou a zdálo se, že vyrazí prudké, hranaté slovo. Ale vzpamatoval se a řekl temně, chmuře černé obočí: „Jen ty se neboj!“

A šel. Bylo to ve čtvrtek, v den „regrací“.[21] Když v Náchodě vcházel do děkanství, potkal na síni zámeckého kaplana, P. Havlovického. Kaplan ho znal, zastavil se s ním, promluvil

vlídně několik slov a z ničeho nic dodal: „Mějte rozum a neodmlouvejte, ať se děje co děje. Poslechněte; myslím to dobře.“

Řekl to srdečně slovy i pohledem svých moudrých, pronikavých očí. A šel. Šolta stál okamžik jako sloup a díval se za vysokou, urostlou postavou mladého kněze. Ta slova jeho byla jako sladkou krůpějí do hořkosti, jež mu duší prosákla. V tajnosti srdce svého kněžím nedůvěřoval a měl je za bezcitné. A teď, když byl obžalován, když stál před prahem soudu, ten mladý kaplan s ním tak pěkně mluvil, nevyhnul se mu, nepohoršil se nad ním a ještě radil. A nedůvěřivý, vůči kněžím rád podezíravý učitel radu tu v duchu neodmítl.

Soud zle se začínal. Vikář perně domlouval, ostře mu vytýkal pití a co vyváděl, že má s jinověrci spolky a zbytečné mutace že si dělá, toho ať nechá, jeho že jest jenom škola a tam ať nenosí, co tam nepatří, ať jen učí tomu, co je předepsáno, novot že mu nebudou trpět.

Učitel stál až do těch novot jako dub; ale jak mu je začal vikář hanět, zasvítil mu úsměšek v tmavých očích, přímo na vikáře upřených, a koutky úst se mu hnuly. Za horlivost se hany nenadál. Chtěl se ozvat, chtěl se bránit, že ve škole má všechno v pořádku a trochu té dějepravy že není hřích a mlynář Kylar že je rozšafný muž. V ten okamžik i na ženu zapomněl, ač si cestou umínil, že ji bude mít pořád na mysli, aby se pamatoval. V pokoji nastalo ticho. Vikář umlkl a hleděl na učitele. Viděl, že zčervenal, že chce mluvit, že chce odpovědět. Šolta však pojednou vytáhl ze šosu modrý šátek, utřel jím čelo, pak sklonil hlavu a chmuře obočí mlčel. To zámecký kaplan udělal.

Vikář čekal, pak spokojeněji odkašlal a začal zase sám. Hlas už mu nezněl tak přísně a v slovech byla i shovívavost. Oznamoval, že za to všecko nehodné jednání zasloužil učitel trest nejpřísnější nebo alespoň aby byl dán na jinou školu, kde by tak nebujněl; ale poněvadž vinu svou uznává a jelikož se za něj i sám pan farář Boušínský přimlouval a velebný pán ze zámku a jelikož mají ohled na učitelovu rodinu, tedy že na Slatině zůstane, t. j. že by tam mohl ostat, kdyby podepsal revers, že nechá pití i těch spolků s jinověrci. Ukázal na listinu na stole již přichystanou.

Šolta, jehož smědá tvář byla zardělá do tmava, okamžik váhal; vtom se mu zdálo, jako by se pod okny ozval hlas P. Havlovického. Zarazil se, pak přistoupil ke stolu, podepsal a chtěl odejít. Ani nepolíbil ruku, jak bylo zvykem. Musil však čekat, až vikář napsal zprávu faráři na

Boušín. Učitel pak zrovna utíkal. Nechtěl se s nikým setkat, aby nemusil vykládat, proč tu je, co tu dělal, co se stalo. Ale jak se ocitl v polích, polevil v kroku. Čím blíže k domovu, tím šel volněji. Trápilo ho, že zapřel mlynáře, a bouřilo mu krev, že má jíti s tím papírem na faru. Vikář mu to však uložil, že tak musí učinit na znamení pravého oumyslu a dobré vůle.

Ale zprávu o sobě na faru nedonesl. Farář sám si skoro pro ni přišel. Potkal Šoltu u školy; hned se s ním zastavil, ptal se na pana vikáře, a co on? Učitel vytáhl psaní a řekl hlasem skoro chraptivým:

„Pan vikář píše o všem."

„Dobře, dobře, a vy – proboha vás prosím," a upřel oči na učitele, „mějte rozum! Copak tohle musilo být? Máte z toho nesnáze a mně to také není milé. Tak se pamatujte a bude zas všecko dobře."

Mělo to být napomenutí a znělo to jako omluva. Učitel se díval za ním s úsměškem a v duchu si řekl: „To se nemoh už dočkat. Hm, že mu to není milé!" Do školy vstoupil zamlkle; ale když mu žena vešla vstříc s úzkostným, dychtivým pohledem, usmál se trpce a řekl:

„Tak už mě spravili, už se neboj!" –

Pak bylo jako před tou cestou. Šolta bedlivě učil, nikam nechodil, ani do hospody, ani dolů do mlýna. Po škole doma opisoval noty, psal nové modlitební knihy pro jakousi nevěstu, maloval do nich květ vedle květu, veselých živých barev. Ale přicházely chvíle, kdy neměl chuti ani do psaní, ani do malování. Venku uhodil nečas, pršelo, a děti doma v nevelké jizbě na jedné hromádce. Malé plakávalo, větší se štípaly, šťouchaly; kvičelo to, pištělo, brečelo nebo se hádalo.

Mrzutost ho chytala a hnala ho ven do jiné společnosti. Přemáhal se, než doma bývalo těžko, tíž a tíž, a mrzutost přicházela zas a zas, nejvíce podvečer. Táhlo ho to dolů do mlýna pohovořit si s mlynářem čtenářem, chtělo se mu do hospody pro kratochvíli kvůli sousedům. Často jim tam vykládal, vypravoval, neboje, když přebral, potýral a z toho, onoho si ousměšek ztropil. Tu propukalo, co za střízliva nemohl dát najevo, zač je má, že je mezi nimi jako by se zmíchal do otrubů. Tu nesmlčel, že dobře ví, zač oni ho mají, kantora, jak se na něj

s kruchty dívají, že musí být rád, když mu pošlou někdy výslužku, nebo když mu půjčí záhon, dva, aby si mohl nasít lnu nebo nasázet bramborů. To jemu, jenž měl jinačí vzdělání, lepší nežli sami ostatní kantoři!

Z těch se žádný nemohl pochlubit, že byl na latině jako on, jenž došel až do tercie či gramatiky. Po té cestě k vikářovi nemohl šaškově perné pravdy v hospodě tak povídat prózou nebo ve verších Patrčkovy Míchanice; ale nemohl si také vážně porozprávět. Ani pro knížku si dolů nesměl, ani poslat si pro ni. A co asi Kylar říká –

Minul týden, minuly dva, a třetího, toho dne, kdy byl P. Havlovický na Boušínské faře, vyšel si Šolta odpoledne po škole do pole. Slunce, teď tak vzácné, ho vyvábilo. Šel vesnicí, za ní, cestou na dol k řece až na kraj lesa. A pak se pustil lesem ve svahu dolů; chtěl pod něj, jen se tak rozhlédnout. Tak si namlouval, ale hloub, na dně kmitlo se tajné pomyšlení, že snad uvidí mlynáře, že by s ním mohl jen tak, na potkání, prohodit slovíčko. A nikdo nešel, nikoho nepotkal ani nahoře ani tady dole. Jistě ho nikdo neviděl. A tak šel ke mlýnu, pak dál, až zanikl na mostě, pod jeho krytem.

Chvilku tu čekal. Díval se skulinami do proudu. Na vodě, pod keři u břehů leželo šero, v korunách vysokých olší svítilo ještě bleděmodré nebe posledním světlem západu. V šero bedněného mostu zaléhal neúnavný hlas řeky, její hrčení, šumot a šplouchání. Učitel slyšel, ale nenaslouchal. Myslil na mlynáře, dočká-li se ho. Čekal, vyhlížel, nejde-li někdo od Slatiny, pak zašel na druhý konec mostu; jak vystoupil z temna do světla, zahlédl Kylara.

Mlynář v šedém kabátě, v čepici světlé barvy, v nohavicích do bot, právě docházel. Byl padesátník, ramenatý, ne tlustý, ne hubený, prostřední postavy. Kráčel velkým krokem, ale volně. Šoltu zhlédl, do kroku však nepřidal. Také obličej mlynářův, značného, ohnutého nosu a nápadně hustého obočí (bylo tmavší nežli hnědé vlasy), se nezměnil; zůstal přísně klidný.

Teprve když se u Šolty zastavil, pohnul sevřenými rty, spodní byl větší, a také v šedých, vážných očích svitlo mu úsměvem. Pokývl hlavou. To bylo pozdravením na uvítanou.

Šolta si pohladil vlasy na spáncích.

„Čekám na vás, pane otče.“

„Schováváte se.“ A zase zákmit úsměvu v mlynářově tváři. „Chcete něco?“

„Jdu se podívat, jak se na mne tuze zlobíte.“

„Měl bych, ale jeden je jeden, sám toho mnoho neporve.“

„Nebylo pomoci, pane otče. Nevěděl jsem, kudy z konopí. Kvůli familii jsem se zapsal. A teď se nemůžu z toho vykašlat. Ti umějí člověka sevřít! Víte.“ Zapadlé, tmavé oči učitelovy se zablyštěly. „Už se nesmím ani do těch votrubů zmíchat.“ Kantor se ušklíbl, palcem trhl za sebe, ke Slatině, a upřímně dodal:

„Po vás se mně stýskalo.“

Když mluvil, měl mlynář oči přivřeny. Činíval to často za řeči jiného. Za posledních slov učitelových mihl se mu záchvěv úsměvu přísnou tváří.

Prohlédl a řekl zkrátka:

„‚Zvěstovatele‘ chtěl jsem vám už poslat.“

„A to bych si hned vzal.“

„Třeba.“ Vtom, stál tváří k řece, utkvěly jeho pronikavé oči na druhém břehu, na cestě k mostu, a pak úsečně oznámil:

„Planta v kole. Černý na vás jde.“

Učitel sebou trhl a ohlédl se. V šeru bedněného mostu ozvaly se na dlahách dunivé kroky. Šolta prudce zamrkal. čekal faráře. Ale když s mostu vystoupila postava Náchodského zámeckého kaplana, bezděky si oddychl. Kylar hleděl příchozímu klidně vstříc a nazdvihl čepici, když P. Havlovický vlídně pozdravil. Zastavil se, podal oběma ruku a s úsměvem řekl:

„Sněmujete? Spravujete svět?“

„Ten spravuje svatá aliance, velebný pane," řekl mlynář. Přimkl oči, zas je otevřel a ne bez posměšku pokračoval:

„A to je správa, vidějí, když svatý spolek je při Turkoj proti křesťanům, a hlavně náš Metrnich."

„Nevím, pane otče, zmůže-li co. S Řeky je teď celý svět. Všude na ně sbírají a všecko chlapíci, učení mužové. Tuhle bylo ve francouzských novinách, že znamenitý básníř anglický, Bajron jménem, do Řecka se chystá, Řekům na pomoc. A odevšad –"

„A jak se jim teď, velebný pane, daří?" optal se učitel. „Dobře," vpadl mlynář. „Teď nedávno zas vyhráli. U Agrafy, píše ‚Zvěstovatel'."

„Ano, to je slavné vítězství, ale," kaplan pokýval vážně hlavou, „jejich nejpřednější hlavník a vůdce Bozzaris Marko[22] přišel tam o život."

Učitel maně postoupil o krok, mlynář upřel šedé své oči na kněze. Zpráva o smrti proslaveného náčelníka Suliotů, kterého si oblíbili ze čtení, zarazila oba.

„Několikerým psaním z Triestu se to dotvrzuje," dokládal P. Havlovický. „Umřel na rány. V tom boji prorazil až ke stanu hlavního baši, zabil jeho strejce i bašu, tomu usekl hlavu a ještě ji přines –"

„To jsou jiní lidé," zvolal učitel a mávl rukou.

„Jen kdyby těch pletich proti nim nebylo."

„A co Rus!" vyhrkl mlynář.

P. Havlovický pokrčil rameny.

„Je v alianci."

„A co aliance, národ je hlavní věc! Však on jich Rus nedá.“

„Národ je hlavní věc,“ opakoval kaplan. „Máte pravdu, ale – hlehle, teď spravuju svět s vámi, a je už na to pozdě,“ a znenadání se obrátil s úsměvem k Šoltovi a řekl mile: „Tadyhle pan učitel by mne moh kousek vyprovodit.“

Šolta byl ochoten i překvapen; podíval se na mlynáře a ten zas na kaplana zpytavě upřel oči. Kaplan však jako by nepozoroval, prohodil k mlynáři, že se chtěl u něho stavit ve mlýně, ale že se zdržel.

„Tak přijdou po druhé, velebný pane. Snad nebudou proto opletačky.“ Toto řekl s úsměvem a obrátil se k Šoltovi. „A vám ‚Zvěstovatele‘ přichystám.“ Podal kaplanovi a učiteli ruku, dal dobrou noc a vstoupil do černavého bednění krytého mostu. Pod křovím u břehů se tmělo, v korunách vysokých olší zhasl poslední svit. Pletivo jejich haluzí a snítek prve tak jasně se odrážející smotával soumrak.

Kaplan a učitel stoupali mlčky vzhůru k Červené hoře, cestou v boku jejím, vroubenou lesem, v němž na vrchu se tajil starý hrad.

Kaplan začal:

„Proč jsem vás vyvábil.“ Zastavil se. „Když jsem šel prve dolů, zahlédl jsem hrobaře, Marka.“

Neřekl, že s ním mluvil, že mu Marek řekl, kam jde.

Učitelovy oči se rozšířily.

„I ten –“ ulevil si rozhořčeně.

„Nic se na něj nemrzte. Nikdo mu to sice nenařídil, vím to jistě,“ kaplan toto řekl důrazně, „on to dělá ze zbytečné horlivosti. Neví sám, co dělá.“

„Děkuju, velebný pane,“ řekl učitel zhluboka, patrně dojat, pochopiv, proč ho kaplan vyzval na tuto cestu. „Ani nejsem dost zasloužilý. Tam v Náchodě, ta rada byla taky dobrá, a kdyby se byli, velebný pane –“

„Počkejte; vás mohu opravit. Staří Čechové nevoňovali. Opravdu, taky tak. Tak co?“

„Kdybyste, velebný pane, tenkrát se nebyl pod oknem ozval –“

„Já?! Já šel rovnou na zámek, jak jsem od vás odešel.“

Učitel žasl. Pověděl, co se mu stalo, jak bylo u vikáře.

„Měl jste mne ještě v mysli, krev byla pobouřena, a tak vás smysl oklamal. No, jen když ten klam byl dobrý. Ale co jste slíbil, stran pití, to musíte dodržet. Proč se tak zapomínáte? Co vás souží?“

„Je toho na jednoho až dost, velebný pane. Půl věku sedraného a dětí jako kavek. Co s nimi, co z nich bude? Co bych rád z nich měl, nesvedu; sotva že tak to živobytí opatřím. Tolik děvčat, a když pomyslím, že půjdou asi všechny sloužit –“ Učitel pohnul dlaní a zakroutil hlavou.

„Chlapce nemáte?“

„Jednoho.“

„Je vtipný?“

„Vtipu dost,“ Šolta se trpce usmál. „Ale to je zas ta písnička. Jak to v té Míchanici stojí:

„Koho otec cvičit nedá,
sirotek je přebídný –“

„Na učitelství ho nechcete?“ Kaplan ani nedomluvil. Šolta mávl rukou a vpadl mu prudce do řeči:

„Ne, to ne. Učitel mučitel, ale ještě větší trpitel. Zač stojí, u pánů, u sprostých! Každý podruh se má líp. Každý ornát – račte odpustit – myslí kdovíco, když zaplatí sobotales, jako by almužnu dal, nebo když dá záhon bramborů.“

„To všechno uznávám a také na to stýskám. Je potřeba nových oprav. A co se vás týče, stran dětí, no, to se už tak do budoucnosti nesužujte. Bůh dal děti, bůh dá i na ně. A chlapce snad nějak do škol dostaneme.“ Šolta prudce zvedl sklopenou hlavu.

„Bože, velebný pane! Kdyby tohle –“

„To je možné. Ale vy se musíte držet.“

„Budu, budu.“

„Myslím také, abyste s lidem ve vsi jinak zacházel, abyste si z nich nedělal oušklebky. Vy víte víc, o to jste bohatší, ale bohatý se nemá chudému smát pro jeho chudobu. A oni jsou chudí duchem. Musíme je poučovat. Hlavní, aby se naučili číst, aby si oblíbili čtení. Vy jste čtenář a na tom si snad trochu zakládáte. Ale to není ještě dost být čtenářem. Veďte také své lidi ke čtení a především mladé, a budou si vzdělaného člověka víc vážit.“

„Když je tak málo knih,“ vytáčel se kantor překvapen tím, jak ho kněz rozbíral. „A taky lid o to nestojí.“

„Někdo snad, ale budou číst. Knih není nazbyt, pravda, ale něco přece.“ A vzpomenuv si, optal se, zná-li „Přítele mládeže“, co začal teď vycházet, a doložil: „To by bylo pro vás.“

„Slyšel jsem o té knize, ale – kdo by rád, nemůže.“

„Stavte se u mne, až přijdete zas do Náchoda, já vám ho půjčím a seženu ještě něco na půjčování.“

„To budu, velebný pane, tentokrát hodně do Náchoda pospíchat,“ a významně se usmál.

„Tak jen přijďte. A pak si také promluvíme o vašem chlapci.“

Mladý kněz způsobil velké pohnutí v učitelově duši. Radost, a také trochu zmatku. Šolta slyšel nejedno perné, pravdivé slovo, ale neznělo tvrdě. Teplo soucitu vše mírnilo. Kaplan nejen že pěkně mluvil, nýbrž hned se také ke skutkům, k pomoci nabídl. Šolta vzrušen, hladil si vlasy na spáncích, pak chytl kaplanovu ruku, vřele děkoval, a také řekl:

„Takhle se mnou ještě žádný nemluvil.“

Stál a nehnul se, dokavad nezanikla vysoká postava kaplanova mezi stromy, v temnu. Dolů pak stoupal bystřejším krokem. Šlo se mu lehko, volněji a hlavy jako prve neklonil. U řeky, u mostu bylo již tma. Mezi černými olšemi prokmitovala za vodou rudá zář. Ve mlýně svítili. Učitele napadlo, aby se stavil, Marek že už jistě odešel. Hned se však rozhodl, že nepůjde. P. Havlovický ho sice nezrazoval, ale vzpomněl na ženu, že čeká a že už je pozdě.

Prošel dřevěným tunelem nad řekou. Hned za mostem, u Piccolominské malé kapličky u samé paty Slatinského svahu, zastavil ho mlynářův synek, kterého v šeru nezhlédl a již ho minul.

„Pane učitel,“ volal chlapec za ním. „Tadyhle pantáta posílá –“

Šolta chutě sáhl po balíčku. Rozvázav šátek vybral jakousi knihu a nějaké tištěné archy. Tušil, že to je „Vlastenecký zvěstovatel“.

„A to mám radost! Že pantátovi pěkně děkuju a že ho pozdravuju.“

Knihu strčil do kapsy, ale cestou pořád ji tiskl. V druhé držel „Zvěstovatele“; tak pospíchal cestou vzhůru, ne již s myslí zkyselenou, ale těše se.

XV.

Toho dne přede Všemi svatými, t. j. před Padolskou poutí, pozdě odpoledne dojížděl ke „dvoru“ v Padolí kramářský vůz, tažený ubohým, hubeným valáškem huňaté srsti. U samé

brány z červeného netesaného kamení, za níž ve dvoře v rohu trčel holý už topol, kramář, s kroužkem v uchu a v klobouku divné formy, zarazil. Rozházená jeho žena, v čepci a ve velkém šátku přes prsa dozadu uvázaném, která šla za vozem, hnala se k hospodáři stojícímu právě ve bráně. Jírovec, vrásčitý, ale červených tváří, nevelký, v opelichané beranici, v hnědém, dost usmoleném kožíšku a v brslenkách v odřených holinkách, pán tohoto někdy zemanského a velkého statku, vyndal dřevěnou dýmku z úst, pokýval přívětivě hlavou a řekl:

„No tak si tu ostaňte."

To bylo odpovědí kramářovým, každoročním hostům, že je tu všechny nechá přes noc. Vůz zajel do dvora vroubeného samou starou, dřevěnou stavbou pod došky, z níž ovčinec měl ještě dřevěný zámek, jakož i dveře klenutého sklepa.

Kramářský povoz zastavil u čtyř hrušek opodál obytného stavení. Pod stromy, u tří včelných špalků opodál, až po hnůj a všude po nádvoří v zákoutích, kde se černaly kopřivy a bejlí mrazem spálené, všude závějky spadlého listí. Pod pavlačí, na prahu domovním, ozval se hlas. Hospodyně, velká, hubená, v placce na hlavě, stála za brankou a volala hřmotně, ale dobrácky na hosti (přibývalo jich, ale samých malých, promrzlých, jízdou roztřesených, lezli zpod plachty), však že si už myslila, že nepřijedou, a tak ať si dají valáška do maštale a sami ať se jdou ohřát.

Valášek chudák se již dal do zeleného roští, ležícího vedle na velké hromadě.

Zatím Jírovec si chvilku ještě postál u brány, bafal, rozhlížel se, nic víc, pak vystoupil na slehlý val a kráčel jím zvolna kolem statku. Pod válem na vymořeném trávníku i na chudém ouhoru vedle pásly se jeho ovce. Míval jich až půl druhého sta s jehňaty – v létě, na podzim. Do jara však vždycky prořidly, protože jich v zimě dost pochcípalo, a ne od přecpaného žaludku. Mezi ovcemi stál němý Franta s pytlem přes rameno, s bičem pod paždí. Od Jírovy hory rovinkou mrazivě fičelo a hlasný šumot obrovské vrby, javorů a olší nesl se hučivě povětřím, nad střechami starého „dvoru".

Hospodář křikl dobrácky na ovčáka: „Pasou se, pasou," němý přisvědčil hlavou a hospodář kráčel dál, kouřil a kouř ve větru bleskem dozadu ulétal. U cesty sestoupil s náspu, zadíval se přes řeku na městečko, a když pak okolo ovčína se vrátil na nádvoří, stál tam už druhý

kramářský vůz. A zase tak přikývl hlavou, usmál se na půl úst a řekl, ať si tu ostanou, když mu říkali, skoro více pro forma, o nocleh.

Rozumělo se samo sebou. Ve dvoře nikdy nikoho neodehnali od prahu, když požádal, aby ho nechali přes noc. A také žádný potřebný neodešel s prázdnou. Na jaře, v létě si lidé dost trávy nadělali na „dvorském"; i do lesa směli, roští nalámat, souš uříznout, třebaže „dvorský" sám nemíval v zimě topiva nazbyt a topil víc zeleným roštím nežli dřívím.

U Jírovců chodilo, jako chodívalo za starodávna, pořád stejně, dobré i zlé. Staré tradice všude tu vládly: pod střechami mechem zelenými, na komorách, v jizbě, v nádvoří, všude, i v mysli i v duši. Na polích, ve chlévech bylo, jak bývalo. Polí mnoho, dobytka hojně, a přece se dálo, že mlátili nedozrálé obilí, že je sušili na plachtách, že co rok kolik kusů dobytka zdechlo a že k jaru ho musili zdvihat, jak byl vysílen. Koně také mnoho nevydrželi, ač jich Jírovec tolik nechoval jako děd: ten dvanáct jich míval a na třináctém objížděl pole.

Když vešel Jírovec do velké, vysoké světnice, hlásili se k němu jiní a také staří hosté: Markouš Němec s volatou ženou a dětmi. Ve velkých, zelených kamnech, u nichž stál nátoň a trdlice na len, praskal hlomozně oheň, a všecka jizba páchla zeleným roštím. Stmívalo se; lidé blíž oken byli jako siluety, děti většinou natažené již na lavicích podél stěn zapadly v černé šero.

Když Jírovcova mladší dcera (starší byla již vdána s věnem padesáti zlatých do velkého statku v sousední vesnici) přinesla do síně hořící louč a zastrčila ji do dřevěného svícnu, bylo o nocleháře méně. Markouš Němec, nehlídán, žena byla u nístěje, se vytratil. Na kořalku. Zato třeslavá rudá zář ukázala nového hosta. Na dlážkách opodál dveří klečela žena v plachetce, takže měla vrásčitou tvář napolo ve stínu. Modlila se polonahlas a přes tu chvíli máchla pravicí k čelu, až je uhodila, udělala kříž, dva, a zase říkala a zase kříž na kříž.

Nikdo si modlivé Verunky nevšiml, ani domácí ani hosté; přicházelať sem tak skoro každý den a každého dne tak klečela a modlila se, až únavou zmožená umlkla a počala klímat.

Po večeři nastlala děvečka po podlaze slámy; nocleháři pak obraceli židle lenochem o zem, aby měli výš pod hlavou. Tři cizí rodiny zahrabaly se do slámy, hospodářova šla ležet do

vedlejší světničky ve výstupku a do komory. Tam dcera s babičkou, starou výměnicí stříbrovlasou, která se před večeří přišourala s kolovratem z přástvy.

Louč pohasla. Zkroucený, řeřavý uhel hasl a černal. Poslední hlas ve slámě umlkl. Všichni usnuli. I Verunka, a klečíc. A klečíc spala. Tak po každé nocovala s rukama sepjatýma. Brada jí padla na prsa, a někdy jako by se chtěla dopředu zvážit; hřbet se jí prohnul, sklesla, až skoro seděla. Chvíli tak zůstala, až se zase vytrhla a ze spaní se pokřižovala na čele, na němž měla od křížů vytlučený dolík. –

Ráno se nocleháři záhy vytratili, všichni skorem nahoru pod kostel, kde své slánky rozbili a zboží vyložili vedle buď pernikářských. Lidé se brali na ranní ve větším proudu, z vesnic i „půlpáni“, všichni vystrojeni. Mezi těmi také Khomův vysoký dědek s hřebenem v bílých vlasech, s hřebenem kameny vyzdobeným, i staroušek Kliment s copánkem, sehnutý, v plášti o několika límcích, s holí v ruce.

Také kočár přihrčel nahoru k faře, velký, zelený, na ohromných pérách, tažený panským spřežením. Z kočáru svižně slezl P. Havlovický, v tmavomodrém plášti, od větru zardělý, svěží jako jablíčko. Uhodilť čiperný mrazík a vzduch jen jiskřil v jasném slunci. Když se pak rozhlaholily zvony a vyzváněly na hrubou, přiharašil pod lípy a k faře otevřený vozík s párem selských koní v selském řemení. V kožichu, v plášti, v šátku, v bačkorách a v houni zachumlán seděl na voze farář Ondrášek z Boušína. Když se dolů vyhrabal, chytil ho již Padolský farář, bělovlasý, objímal ho, líbal a radostně vzrušen opakoval:

„To jseš hodný, Toníčku! To jseš hodný.“ A vedl si ho jako nevěstu po schodech ke dveřím, kde Boušínského také upřímně vítal zámecký kaplan, už v klerice, přichystaný do kostela na kázání. Padolský kaplan se neukázal. Ochuravěl ráno a polehoval.

I bylo kázání a lidé mohli oči nechat na mladém, statném kazateli a libovali si, jak pěkně káže; mnohým se ovšem zdálo, že trochu sprostně, že všemu rozumějí a že také mluví o hospodářství.

Po kázání o hrubé mši intráda za intrádou. Na kruchtě kdekdo postavil se do šiku, domácí síly všechny, i přespolní, hlavně učitelé. Bylo sólo při „offertorium“, bylo sólo při pozdvihování a oboje skončilo se bez ourazu. Když nakonec mladý Kalina, kantor, vytáhl všecky rejstříky,

když s varhanami o závod hlasy, housle, flétny, klarinety a trouby zpívaly a hrály „amen-amen“ zplna a hlučně, až ven daleko za hřbitov tichým zářivým dopolednem zaléhalo, čím dál tím radostněji a hlomozněji „amen-amen“, zastavil se před farou zase povoz a zase pěkný, panský, vrchnostenský.

Justyna Lewitová stála právě pod lipou a viděla, jak z kočáru vystoupil nějaký pán, nezdál se jí mladý, v pěkném kožichu, jak podal ruku štíhlé paní v plášti a klobouku. Byla mladá a měla plavé, zrovna zlaté vlasy a na klobouku peří. Ach, krásná se jí zdála – Kočár se otočil a sjel dolů do hospody; páni pak rovnou na faru.

Zvon hučel, lid se valil z kostela. Když P. Havlovický vycházel z kostela s jasným čelem, děkuje vlídně za pozdravení se všech stran, zastavil ho kostelník.

„Velebný pane, nebudou tu z Náchoda sám.“

„Někdo přijel?“ ptal se kněz překvapeně.

„Pan důchodní ze zámku a paní důchodnice.“

Obočí kaplanovo se stáhlo, ale mžikem se zase srovnalo. Kostelník žvavě pokračoval:

„To bylo překvapení! Jemnostpán jich nečekal. Kdepak! Teď, to je sháňka!“

Farář Zeidler meškal s „Toníčkem“ v čeledníku. Když si staří kamarádi už ze studií prohlédli klece, zasedli u kamen. Oheň v nich hlomozil, a pěkně se u nich sedělo, zvláště Boušínskému po jízdě mrazivým jitrem. A víno, jež jako granát hořelo v starém broušeném kalíšku s figurou jezdce v třírohém kloboučku, také mile hřálo a chutnalo výborně.

Z kuchyně k nim zaléhalo bouchání, drnčení nádobí a nad nimi kanár přes tu chvíli ryčně spustil. Ale nedbali. Dávno se již neviděli; povídali si, dotazovali se a naráz, jako když křísne, zajiskřila vzpomínka na toho, onoho z jejich vrstevníků, již zesnulého, na to, na ono, jak bývalo. A najednou se staříci zamlčeli, do očí sobě se zahleděli, nebo Padolský, dlouhých bílých vlasů, z ničeho nic chytil Boušínského za ruku, smáčkl mu ji, pohladil ho po rameně a zase tak zkrátka, ale srdečně:

„To jseš hodný, to jseš hodný, Toníčku!“

Za toho hovoru došlo ovšem také na volavé, na čihadlo. To byla kapitola Padolská, a v té se stala také zmínka o mladé židovce; pak přišla kapitola Boušínská, o včelách, o fráteru, a ta byla delší. Když Boušínský byl v nejlepším, přibatolila se stará hospodyně, všecka vyjevená, že přijeli hosté ze zámku, pan důchodní a důchodnice. A proboha, co si počne, a kdyby to byla alespoň věděla, že přijedou –

To již sama sobě naříkala, neboť farář už pospíchal přes síň uvítat hosti, mocného úředníka paní patronky a jeho manželku. Boušínský šel s ním; nebylo mu milo, že je tak vytrhli, ale hned si vzpomněl, že má doma chlév na rozsypání a stodolu se shnilým krytem.

Farář Zeidler uvedl hosti do svého pokoje. Když důchodní Schmidt, čyřicátník uvadlé tváře s licousky, svlékl kožich, objevil se v modrém fraku a v bílém šátku na krku; na nohou v úzkých šedých nohavicích měl boty s kopnami. Omlouval se dost nedbale, německy, by rodilý Němec, že přijeli tak znenadání.

Farář kroutil hlavou, usmíval se, bránil se slovy i dlaněmi potřásaje, že nikoliv, naopak, že má radost, to že je překvapení. Boušínský přikyvoval, zdvořile se usmíval a řekl, že má štěstí, a jemnostpaní že asi trochu promrzla.

„Když sama sem chtěla; to moje si smyslila,“ řekl důchodní, jako by faráři žaloval, ale s úsměvem. Paní, uloživši právě plášť přes židli, živě se obrátila a živě řekla po česku:

„Chtěli jsme jich, pane faráři, překvapit.“

„A pátera Havlovického,“ doložil důchodní. „Nic jsme mu neřekli, ten bude koukat.“ Stiskl nozdry, aby zdusil zívnutí. Byl cestou ostrým chladem a větrem rozzíván a bledší. Zato paničce větrná lázeň svědčila. Byla jako růže, jako plná rozvitá růže, velká, urostlé postavy, půvabného poprsí, ne zplna třicetiletá, v tmavých šatech s úzkými rukávy. Usmála se jako na souhlas s mužem, ale hned se ho starostlivě ptala, nenastudil-li se, a vtom už vykřikla nad jeho šátkem na krku, jaký to má uzel!

Jistý neklid byl v každém jejím hnutí; zato důchodní stál nehybně, trpělivě, s bradou pozdviženou, zatím co bílé, pěkné prsty se mu pod ní kmitaly. Mlčel, jen poslouchal, ale panička štěbetala, po česku, byla Češka, k farářům, napůl žertem napůl doopravdy, jaké má s mužíčkem starosti, že si nedá nic pozor.

„So, jetzt bist du wieder hübsch," a čile od něho odstoupila, až se jí zlaté kadeře na spáncích zachvěly.

„Nu, a teď se budeš snad ty parádit." Důchodní se mdle usmál a bral klobouk.

Hosté vyšli z pokoje. Hostitel je vedl přes síň do čeledníku, ukázat důchodnímu své ptactvo. Paní důchodňová, jíž hospodyně přinesla zrcátko a hřeben, přičísla své krásné plavé vlasy, cestičkou rozdělené, v jemné vlnky přes čelo zkadeřené, urovnala si kučery přes spánky se potřásající, přitáhla černý krajkový šátek, zkřížený pod lesklou přezkou vpředu v pásu, pak přejela jeho dlouhé cípy vpředu visící, protřásla je táhlými prsty svými, a již stála u okna a vyhlížela.

Zrovna naproti přes cestu pod lipou zhlédla Justynu Lewitovou. Prohlížela si ji; zjev mladé, sličné dívky ji překvapil. Ale jak zahučel zvysoka, se zvonice, první úder velkého zvonu, již ji nechala.

Proud od kostela počal se již hrnout. Pestře se valil pod lipami, rozmanitý lidem, vesnickým i „půlpanským", nejvíce mladým, rozmanitý krojem, kropenatý směsicí barev. V té strakatině zelena, modra, bíla i červena vyplynula černá skvrna. Páter Havlovický v klerice blížil se s proudem. Na statném, mladém knězi, jenž se vysoko nesl, tkvěly zraky paní důchodňové, a nic jiného pro ně nebylo. Ale jak docházel k farským schodům, zmizela od okna.

Když vstoupil do síně, vyšla jakoby náhodou z pokoje na síň. Ruměncem jejích svěžích tváří mihl se rudější stín, až pod zlatými kadeřemi na spáncích se zardělo, modré oči zjasnily se vzrušením. Stanula, usmívajíc se, číhajíc, jaké bude překvapení.

Bylo, ale jen ve zdvořilých slovích, ne však v kaplanově tváři, v očích. Ani záchvěv jeho. Stín se jí mihl čelem i očima.

„Můj si najednou dnes ráno vzpomněl, abychom si sem zajeli," řekla na kaplanovo zdvořilé uvítání. Znělo to, jako by zamítala, že má na tom překvapení, o kterém se zmínil, účastenství, hned však dodala neklidně, s tajenou výčitkou, ale s úsměvem, že pro něj to nebylo překvapením.

„Nebylo, jemnostpaní, protože jsem o vás už věděl. Kostelník mně oznámil."

„Ah, to se nám tedy nepovedlo!" ale znělo to vesele, skoro radostně. Uvolnilo se jí. A volala přes síň zvučným hlasem:

„Fric! Fric! To jsme pochodili!"

Důchodní přijal zprávu o zmařeném překvapení klidně, jen se usmál, a že velebný pán ví všechno.

Farář Zeidler zval hosti do svého pokoje. Odtud je zavedl do vedlejšího, menšího, neboť v prvním začali prostírat a chystat na stůl. Omlouval se, že nemají pohodlí, že je tu na faře potíž o místo.

„A dřív bývalo ještě hůř," dodal s úsměvem, „dokud tu nebylo fary. To sem, jemnostpaní, kněz jezdíval až z Náchoda."

„A kde ostával, když nebylo fary?"

„Za starých časů dole ve dvoře, pan důchodní to ráčí znát, tam měli pro něj staveníčko, teď tam stojí stodola, a později ve škole, v takové komůrce. Však na něj měl kantor," tu se na důchodního obrátil, „čtyry sáhy dříví, jako na topení, a borovici."

„A nač tu?" optala se živě paní důchodňová.

„Na louč, jemnostpaní, aby měl čím svítit."

„A bože, to byly časy!" žasla důchodňová.

„Ano, ano, jemnostpaní, ale vědí-li, že tam ve škole měl také své cínové náčiní? To měl; džbánek a talíř ještě z toho zůstal.“

Výklad bělovlasého faráře ušel P. Havlovickému i faráři Ondráškovi. Havlovický odebral se do pokoje chorého kaplana, podívat se jak mu je, a také aby tam kleriku svlékl. Farář Ondrášek ho vyprovodil. Před tím pokojem však zastavil P. Havlovického a ohlédnuv se chodbou, tlumeně mu povídal:

„Poslouchejte, Josífku, jakpak ten Němec, je s ním ňáká řeč? Když se mně tak namát, já mu tu stodolu a chlív neslevím. Ať ví, ať ví!“

„I ano, pane faráři, promluvte s ním, ale hned ne, počkejte, až budeme trochu v proudu.“

„A toť se rozumí,“ a farář zamrkal chytře očima, „až trochu roztaje, je to taková zmrzlá košile. Tak to tak udělám, a vy abyste –“ vzhlédl vzhůru ke kaplanovi a významně se usmál, „trochu zatlačil, jste s ním známý.“

„Už jsem na to myslil, pane faráři.“

„No, to jste hodný, Josífku.“ Popleskal mu na vršku ruky a chvátal k hostem.

Za chvilku po něm vrátil se P. Havlovický v kabátě se zprávou, že panu páteru je trochu líp, ale ke stolu že nemůže. Zasedli bez něho, jak je hostitel požádal: v čele stolu důchodní s paní, při druhé straně Boušínský farář po pravici důchodního, a proti němu, nalevo od paní důchodňové, zámecký kaplan.

„A já si sednu vedle tebe, Toníčku.“

„Tak, tak, jako když jsme byli contubemales.“ Důchodňová podívala se tázavě na kaplana.

„Páni faráři byli za studentských let v jednom bytě,“ vysvětlil kaplan.

„Byli, byli, jemnostpaní," přisvědčoval hostitel; oči mu zářily potěšením. „A tadyhle Toníček, aby věděli, chodil mně do jarmary na máslo, míval jsem totiž z domova vždycky pecen chleba, máslo a tvaroh."

„A pan farář na to chodil, to je pěkné!"

„Ó ne, jemnostpaní, jen na máslo, tvaroh jsem mu vždycky všechen nechal," hlásil se Boušínský farář. Smáli se; i důchodní, jenž si polévky hleděl, pozvedl hlavu, a zastrkuje si lépe ubrousek za vestu, usmívavě mžoural po starých kněžích.

„To uměl tenkrát vybírat máslo jako teď med," začal zas hostitel, „a, pane důchodní, co by řekli, že ještě uměl tuhle pan farář, a znamenitě!"

„No, no," ptal se zhluboka zpěvavě úředník, pohodlně, nechtěje se namáhat. „Das möcht ich wissen."

„Čerty malovat. Ty on uměl, a jak, a vždycky ve škole."

„Ale, Jeníčku, Jeníčku, teď teprve se učíš žalovat," káral Boušínský, bylo však na tváři, na hlase znát, že ho ty vzpomínky těší.

„A vždyť tu není páter Gratian. To byl náš profesor, jemnostpaní, takový dlouhý, hubený, bručák, ale dobrák. A tuhle Toníček, ten vždycky v jeho hodině maloval ty čerty. K smíchu byli, ukrutně, a hned běželi všemi škamny, a všude hned smích. Bodejť, takoví čerti blázniví a zkroucení, no, povídám. A všude smích, až tu s katedry P. Gratian (farář Zeidler přitiskl bradu k prsům, oči opřel pod obočí a hlubokým hlasem spustil): Cur ri-de-tis?"

Kaplan se ponachýlil k paní důchodňové a vysvětlil: „To jest: Proč se smějete?"

„To se ví, že to puklo. Někdo vykřikl: ‚Ondrášek pinxit diabolos,' a tuhle Toníček musil ven, před katedru k výslechu a jiní taky, a za toho výslechu namaloval ještě jednoho čerta křídou – na katedru. A jakého lucipera! To jim byl teprve řehot!"

Farář Ondrášek pohazoval rukama, jako by mouchy odháněl, a opakoval:

„Copak tenkrát, člověk byl mladý a neměl starostí.“

„A teď jich taky nemají,“ mínila paní důchodňová, rozveselená.

„Ale dost, jemnostpaní, dost, tadyhle –“

P. Havlovický rychle a nenápadně zakroutil hlavou, a Boušínský hned obracel:

„Dost,“ opakoval v rozpacích, vzpomínaje, co říci. „Jako teď s tou zlodějskou rotou,“ to vyrazil rychle, „člověk aby, tak říkajíc, nespal. Má hospodyně strachy uschne, nebudu-li do desíti doma.“

A upadli mezi lotry. Šla řeč jenom o tajemném Lancutském, o Lišákovi, o Svobůdkovi. Jen důchodní mlčel a jen jednou se usmál a podíval se na zámeckého kaplana, když Zeidler vykládal, jaká to rota, když ani na stopu jim nikdo nemůže, že to až ku podivu. –

V tu chvíli byl Doubenus v mimořádné funkci, jakouž konal vždy do roka jednou, v tento den.

Po ranní přišel na faru v divném svém božíhodovém obleku, v zeleném kabátě, jenž měl rukávy jako píšťaly a jenž na zádech přecházel do žluta, přišel v namazaných velkých botách a v černé čepici, jejíž vrch byl jako malý pytlík a jež měla silný štít vespod zelený. Jak vstoupil, už se usmíval. Uzřel hromadu oškubaných ptáků, kvíčal, cvrčal, uzřel pekáče s masem osoleným, pokmínovaným. Fara mu voněla, až se mu sliny sbíhaly.

Svlékl kabát, odložil čepici, vzal na se modrou čistou zástěru a tak, beze všeho (košili měl jako křídu) dal se do práce. Vody nanosil, zásobu polínek u nístěje doplnil, pak hostem pláště uklidil, nemocnému panu páterovi posloužil, a když páni zasedli ke stolu, sestoupil, nesa lojovou rozžatou svíčku, do sklepa, aby načal soudek piva.

Jednou ho tam navštívil sám farář, jenž od stolu odcházel dohlédnout do kuchyně nebo něco nařídit. Pak tam dolů jako stín sestoupil také kostelník a po něm hned hrobař, a oba jako by si řekli, že jdou na nešpory, ale že je trochu brzo.

Doubenus vítal návštěvy vlídně; zardělý jako pivoňka vykládal, co s pivem měl, jak se ukrutně pěnilo, ale že také je! A přesvědčoval je, a kostelník i hrobař přisvědčovali a pak se zas nanovo přesvědčovali. A přitom si u sudu v rudé, mrkavé záři lojové svíčky sklepli o hostech, jmenovitě o důchodním a jeho paní, o které se Doubenus vyslovil, to že je, pane, to že je křovatá ženská. Usmíval se, že mu až nebylo očí vidět.

XVI.

Nahoře, v pokoji farářově, pustili už loupežníky a zloděje. Dobrá nálada vanula prostou místností, a v té náladě i hrůzy tajemných krádeží více příjemně dráždily nežli děsily. Šlo jídlo za jídlem, pečeně, znamenitý kapoun, pak přinesli vrchol všeho, kvíčaly a cvrčaly, ty pečené a drobné ptáčky v županu. A pivo jako malvaz a víno, sám farář je na stůl přinesl, chutnalo důchodnímu znamenitě.

Hovor, prve obecný, se drobil. Staří faráři bavili se s důchodním, t. j. bavili jej. On sám mnoho nemluvil, ale více jedl.

Paní důchodňová hovořila nejvíc s P. Havlovickým. Přitom však měla všechnu péči o svého mužíčka, jak jej oslovovala. Tu mu připomenula, že mu zelí neslouží, tu zas, aby se chránil příliš mastného, a sama mu vybírala kousky z mísy a na talíř kladla.

Důchodní přijímal všecko bez odporu: napomenutí, varování i vybrané kousky. Byl na to zvyklý a starostlivost ta mu lahodila. Toho nepozoroval, že manželka vytrhuje z obecné rozprávky kaplana, že ho z ní odvádí, že se pořád k němu obrací s otázkou, s poznámkou, že je k němu tak vlídná. A toho už teprve ne, s jakou dychtivostí vnímá každé jeho slovo, jak tajená záliba září jasem jejích modrých očí, prochvívá její rdící se tvář i úsměv, jak ji jeho sousedství rozehřívá.

Panin hlas zněl tak šveholně, oči, úsměv její (měla krásné, zdravé zuby) i pružná postava byly tak půvabné. Jak se jí zlaté kadeře pozachvěly, bylo vidět její drobné, růžové ouško a zpod krajkového šátku, jenž pozahaloval mírný výkroj šatu, prosvitovala plná bílá šíje.

P. Havlovický se bránil. Kde mohl, promluvil do hovoru pánů farářů, oslovil důchodního, ale po každé ho sousedka jakoby za ruku chytla a zpět přitáhla.

A pak jej opravdu za ruku chytla, náhle, jako nervosním trhnutím.

„Velebný pane!“ vstala, odstrčila židli a přistoupila k oknu. „Jdou se podívat.“

„Na was giebts denn,“ ozval se důchodní od stolu a hnul se, jako by chtěl vstát.

„A ne, ne, mužíčku, jen ostaň, ty by ses mně moh zamilovat. Velebný pane, to je děvče!“

Pod lipou přes cestu stála Justyna Lewitová. Dívala se dolů, nejde-li Vincina.

Paní důchodňová slabě, úžasem vykřikla, když farář Zeidler, stanuv za ní a za kaplanem u okna, oznámil, že to je židovka, tady Lewitová naproti. I začal vypravovat o volavých. P. Havlovický odstoupil od okna a usedl zase na své místo, hned však vstal, jak náhle k nim zalehl hlas zvonů. Slyšel ho rád.

„Vida, pane faráři, na nešpory jsem zapomněl.“ Chystal se k odchodu, do kostela. Farář Zeidler však ho nechtěl pustit. Důchodňová stála dosud u okna, ale již zády k němu. Na mladou, sličnou židovku zapomněla. Dychtivě čekala, jak se kaplan rozhodne.

Zůstal, musil; hostitel nepovolil. Havlovický odložil klobouk, který měl už v ruce, a šel si sednout. Jeho sousedka byla již zase na své židli a klonila se k mužíčkovi, dotazujíc se horlivě a starostně, jak mu je.

Dobře mu bylo. Oči mu již trochu svítily a na uvadlé tváři proskočily zardělé skvrny. Také měl víc řečí. Už sám i vykládal Boušínskému faráři, jak poddaní „verflucht schlecht“ platí kontribuci. Pak s ním i zažertoval. Na ty čerty si vzpomněl, jak je farář maloval. Pojednou, jak seděl pohodlně rozložen na loktech na stole, zvedl hlavu, pravici vztáhl proti Boušínskému, a prstem na něj ukazuje, smál se už napřed a volal:

„A oni ještě ty čerty malujou!“

„Já? Čerty?“

„Jawohl, auf die Wand, na stěnu je malujou.“

„Jak to, pane důchodní?“

„No, píšou furt, že jim spadne chlív a stodola –“

Tu podchytil rychle Boušínského zámecký kaplan. Řekl žertem, ale určitě:

„To je známá věc, pane důchodní, že se čert tomu ukáže, kdo ho maluje. A tadyhle se panu faráři chlév jistě rozsype a do stodoly mu ještě nachumelí. To je jistotná pravda.“

„Oh, oh,“ bránil se důchodní. „To by páni faráři –“

„Ale, mužíčku, vždyť by pan farář jistě nepsal, a když tadyhle velebný pán to viděl –“

„Na wenn du meinst.“ Mělo zníti štiplavě, ale byla v tom kapitulace. „Copak já můžu, to pan vrchní.“ Když se pak po chvíli venku ozval hostitelův hlas, vyšel Boušínský z pokoje. Pln potěšení přibočil se na síni k starému kamarádu.

„Honzíčku, už to ňáké bude. Důchodního mám. Ta jeho panička, to je hodná osoba, a Josífek taky pomáhal.“

Na stole zajiskřil se nasekaný cukr, pokoj zavoněl kávou, koláči, bábovkou krásně vypečenou, cukrem sněhově poprášenou. V tu chvíli podíval se Boušínský farář na dřevěné hodiny visící na zdi u dveří. Byly staré, začoudlé, s ciferníkem rokokového rázu. Na číslice však už nebylo dobře vidět. Také dvě rytiny, visící mezi okny, se tratily.

První stíny soumraku se plížily pod strop, zaclonily kouty tmící se oponou a padaly dál útulným pokojem a houstly. Tmavé obleky pánů počaly v nich splývat i tmavé šaty paní důchodňové. Jen její plavé vlasy a kadeře zlatově prosvítaly ze šera, i její bílé hrdlo a šíje.

Mladý kaplan to viděl, pozoroval i zvláštní vlhký lesk v jejích očích, jež na něm tkvěly a na něj se smály. Cítil, že mu žhavě proudí krev, že se mu tváře rdí a do očí stoupá žár. Uvědomil si pak, že se teď už víc k sousedce sám obrací, častěji nežli prve, že by málem jenom s ní hovořil.

Vtom padlo slovo o odchodu. Boušínský farář na něj první vzpomněl, že musí, že má daleko domů a pak ta cesta Červenou hůrou dolů, třebaže měsíc svítí, to že je o zabití. P. Havlovický se toho chytil, že by již také rád. Paní důchodňová, nakloněna k mužíčkovi a něco mu polohlasně vykládajíc, rychle se obrátila a pohlédla na kaplana s úžasem.

„Už taky? A nás by tu nechali? Myslili jsme, že pojedeme zároveň, viď, mužíčku?“

„A to se rozumí, pojedou s námi, Hochwürden, místa dost,“ rozhodoval rozjařený důchodní.

Zámecký kaplan se zarazil. Tušil, rozuměl, že bude musit přisednout k nim. A to on nechtěl.

Hospodyně přinesla hořící dvě svíčky. Ale nežli je postavila, vešla děvečka ohlašujíc, že má jít jemnostpán ven. Na okamžik všichni umlkli. Čekali, co se stalo. Bělovlasý farář se vrátil brzo, ale ne s tváří tak jasnou.

„Co se stalo, Jeníčku?“

„Odpusťte, ale musím pryč, k nemocnému.“

„Kam? Tady v místě?“ ptal se kvapně zámecký kaplan. Neviděl, jak oči paní důchodňové ulekaně na něj pohlédly.

„Ne, tady za kopec.“ Mávl nalevo. „Do Srbské.“

„Já půjdu za vás, pane faráři,“ řekl Havlovický rozhodně, určitě. „V tu chvíli tam nemůžete.“

Paní důchodňová náhle vstala.

Lekla se, že s nimi páter nepojede. To bylo její první pomyšleni, a chvatně se zeptala faráře, je-li to daleko.

„Dobrou hodinu, jemnostpaní, a teď večer ta necesta. Vy nepojedete," obrátil se k Havlovickému, který již sháněl plášť.

„Ne, pane faráři, tentokrát nepovolím. Vy nesmíte; mně to nic neudělá a vy byste si mohl ublížit, a hodně," mluvil rozhodně zámecký kaplan, bera na se s pospěchem límcový svůj plášť. Jednal z opravdové horlivosti, jak mu cit povinnosti kázal, i z ochoty ke starému knězi. Ale také se chytal této příležitosti, aby odtud vyvázl.

S důchodňovými jeti nechtěl, a když farář Zeidler sám jej upomenul, ať jich neopouští, ať zůstane, obrátil se k důchodnímu:

„Prosím za omluvenou. Ale není nic platno."

V té omluvě bylo i nezvratné rozhodnutí.

Důchodní přikyvoval a v jeho „no freilich, no freilich" ozvala se nejistě jeho paní, hledíc na kaplana, bez úsměvu, s dychtivým očekáváním:

„Snad se jich ještě dočkáme –"

„To sotva, jemnostpaní. Lituju, ale nevím, jak se dlouho zdržím. Ale asi dost. Dobrou noc." Uklonil se a již podával ruku Boušínskému faráři. Ten ho objal, a sázeje mu na tváře tři hubičky, v pausách se loučil:

„Spánembohem – to se mně – na vás – líbí. Opatruj vás pánbůh." Ta pochvala byla za starého přítele, za Honzíčka; za sebe mu potřásl rukou a řekl srdečně:

„A já vám taky děkuju."

Vešel kostelník s rozžatou lucernou. Jak ho P. Havlovický zhlédl, vzal čepici, kterou mu farář Zeidler přinesl na cestu do mrazivého večera, dal spánembohem a vyšel s kostelníkem.

Důchodní srkal zase z koflíčku s růžovými poupaty černou kávu, paní jeho hleděla ke dveřím za odešlými. Boušínský farář opakoval svou chválu, že je Josífek tuze učinlivý.

„To je," přisvědčoval farář Zeidler. „No a taky, ať pozná kolaturu," dodal s úsměvem. „Beztoho bude jeho. Četu, že on tu po mně jistě bude."

„Ale zatím tě, Honzíčku, ještě kolikrát o poutě pozlobím," žertoval Boušínský, sháněje plášť a ostatní svůj obal.

„Už teď zlobíš. Tak utíkat!"

Paní důchodňová míchala zamyšleně lžičkou cukr v kávě. Mrzela se na faráře Zeidlera, proč nejel sám k nemocnému; také ji hnětlo, že Havlovický nechtěl, aby na něj počkali. Jak to myslil? Pojednou položila lžičku na misku, rychle vstala a šla k oknu. Rachot vozu se ozval. Myslila, že to Havlovický jede. Než to Boušínský povoz zarazil před farou.

Musila se obrátit. Farář Ondrášek se loučil s mužem a zval jej, aby je také na Boušíně poctili. Ji zval ještě horlivěji, zvláště na jaro, když lesy voní, to že je, takhle ráno nebo večer, to že je, no – a začal nahlas čichat, jako by pokojem zavanul vonný, silný dech omlazeného lesa.

Pak se s „Honzíčkem" objal, pohubičkoval, srdečně loučil. Když vyšli staří kněží ven, pobídla mužíčka, aby šel Boušínského také vyprovodit. Sama vykročila napřed. Zůstala přede dveřmi nade schody. Listopadovým soumrakem mrazivě fučelo, zbytky psího vína na farské zdi šustěly a harašily.

Paní důchodňová neobrátila zrak svůj k povozu, ale výš, ke kostelu; tam opodál zvonice, pod hřbitovními schody postřehla siluetu koně.

Zadívala se tam a jen mžikem všimla si, co se před ní pod schůdky u vozu děje, že se batolila kolem ní k vozu stará hospodyně s bílým uzlem výslužky. Na půl ucha slyšela, jak si staří kamarádi u vozu dávají ještě jednou sbohem.

Vtom zakmitlo se na hřbitově světlo.

„Velebný pán už jde," zvolal Doubenus, jenž přinesl velký vlňák a houni.

Všichni ztichli a hleděli upřeně výš, kde kostelník svítil P. Havlovickému. Když došel pod hřbitovní schody a měl již na koně vsednout, stanul na okamžik; Doubenus, hospodyně padli na kolena, farář rovněž posmekl a Boušínský, už na voze, také se požehnal křížem.

Paní důchodňová udělala rychle a zběžně kříž a dívala se upřeně, jak P. Havlovický vsedl na koně, jak vyjel za lucernou; nesl ji ten synek ze Srbské, jenž koně přivedl. Srdce panino se živěji hnulo. Mladý kněz, jenž se jí líbil, zdál se jí v ten okamžik tak odhodlaný a statečný. Když kaplan zajížděl, stanul za ní důchodní. Jen přišel, už ji vybízel, aby šla do pokoje, že je zima, že nastydne.

Poslechla hned. Pozdravili ještě do vozíku obklopeného farskými a vrátili se do pokoje. V příjemném jeho teplu zamnul si důchodní ruce, a s chutí spouštěje se na své místo, blaženě si povzdechl:

„Ah, tady je pěkně! Na, však nemusíme odtud pospíchat. A chceš-li," a vzhlédl na svou ženu, „počkáme na pana pátera."

„A ne, mužíčku. Kdo ví, kdy přijede. Vždyť to sám řekl. Pojedeme raději."

Při tom zůstala i pak, když je farář upřímně zdržoval a domlouval, nač pospíchají, že doma na ně nikdo nečeká a že nemají tak daleko.

Doubenus musil dolů do hospody pro kočár. Šel, ale nepospíchal. Jen nohy víc zdvihal a víc špičky ven vyvracel a paty víc k sobě kladl. A odfukoval si. Příjemné teplo proudilo mu tělem. Celé odpoledne jedl, dojídal i talíře vytíral a pil. Žaludek měl úplně dosyta. Proto ten líbezný pocit spokojenosti a blaha, zvláště teď, když si do dýmky zakřesal. Dolů šel, nahoru k faře jel vedle panského kočího a dýmal s kozlíku, až se celé plachty za ním táhly. Ale jen až k faře, tam opět dýmku zastrčil.

Pak stál u vozu po vojansku s obnaženou hlavou a díval se, jak se jemnostpán loučí se zámeckými, a řekl si, že ta důchodnice má hlásek jako ptáček, a hned zase vzpomněl, co ona

Ančka, děvečka, jakou jí asi dali diškereci. Vtom se mrštně nahnul a jel po ruce důchodnímu, který mu vstrčil nějaké drobné do ruky.

Koně zatrhli, kočár vyjel. Paní důchodňová se ještě jednou ven vychýlila, kynula rukou i nahlas ještě jednou sbohem dávala. Důchodního však už nikdo nezhlédl. Ten se přitiskl do koutku v kočáře, nehýbal se, aby udržel teplo, aby ho vítr neprofoukl, a mlčel. Paní pak také nemluvila.

Neodjížděla tak, jak přijela. Nadála se najisto, že P. Havlovický s nimi pojede, že budou mít příjemnou cestu. A všechno se tak zhatilo. Maně se vychýlila a vzhlédla v tu stranu za faru, kde v šeru se jako ohromný stín zvedala táhlá stráň s černým pruhem lesů na temeni. Tudy jede a dál za les. Až se vrátí, pak teprve ještě takový kus domů v tom sychravém večeru. Mohl sedět tady – Kmitl se jí jakoby proti ní, kmitly se jí jeho tmavé, pronikavé oči, a zvuk jeho hlasu, jejž ráda slyšela, jako by se ozval, ale hned opět zavanul. Seděla nehnutě, oči před se, do šera upřené. Kočár hrkotal, rudé pruhy z jeho svítilny třásly se a kvapily po silnici a zapadaly ve tmách.

Z koutka, kde seděl důchodní, zavrnčely chrápavé zvuky prudkého usnutí.

XVII.

Míhavé, červenavé světlo dřevěné svítilny neslo se kolem Padolského hřbitova a dál ke stráni. Synek ze Srbské svítil P. Havlovickému znízka na cestu. Mladý kněz jel za ním v tvrdém, selském sedle. V tom šeru jezdec i kůň jako by do šera rostli. Když minuli hřbitov, zahnuli do březiny na úpatí stráně. Křoviny i stromy byly již skoro holé; spadalé listí leželo hustě kolem i na cestě. Bylo je slyšet. Šustělo pod nohama ve tmě, ale barva jeho probouzela se svitem lucerny. Do ruda žluté pruhy prosvitovaly za tmy pod kmeny; ale jen prošlehly, už hasly, a tma je topila. Po bělavých kmenech bříz skákala prchavá zář; sotva však se pozarděly, již zsinaly.

Nebe bylo bledé a popelavé, tmavé mraky se po něm rozběhly. Kolem ticho. Synek ani nehlesl a kněz v sedle, nesa tělo Páně, také nepromluvil. Nemyslil na nic určitého.

Listopadový večer v pustnoucí horské krajině, hlavně však účel pozdní té jízdy rozehrály mu duši do vážné nálady. Ještě z fary vycházel vzrušen svými dojmy. Ale jak promluvil u lípy se synkem a uslyšel, proč přijel, když pak vkročil do hlubokého ticha tmavého kostela, v němž jen věčné světlo před oltářem mrkalo, a za svitu svíce vstoupil k oltáři a tu svátost uložil do bursy, utišila se již mysl a vážný klid vážného okamžiku zkonejšil duši.

Smrt člověka byla před ním. Spěchal ho potěšit a posilnit v bolestech, ve sklíčenosti ducha na cestu do věčnosti. Chvátal.

Cesta však byla bídná a příkrá, plná výmolů, od jarních vod potrhaná, vymletá a nikde spravovaná ani v březině ani nad ní v celé stráni. Synek musil bedlivě svítit, sobě i knězi. Kamení sypalo se pod jeho nohama i pod kopyty koně, jenž supal a zasekával odsadci podkov do půdy, jak těžko v tom spěchu stoupal.

Za drahnou chvíli dostali se na volnější místo, na první schod ve stráni. Cesta vedla kousek rovně, ale pak opět dost prudko Kocournicí lesem, jenž se táhl vpravo vedle samé cesty svahem dolů do ouvalu mezi lesy. V Kocournici měli alespoň po levé ruce volno, pole, zádušní však les za ní, starý a hustý, trčel vpravo vlevo u cesty jako zeď. Černá tma zalila hvozd a jako by též všechen jeho hlas utopila. Mrtvě mlčel.

I tu jel P. Havlovický jen rychlým krokem, jak jinak ani býti nemohlo. Z lesa se dostali na nevelkou planinu, většinou lesy vroubenou. V jejím pozadí tměl se nad ní táhlý Bor, jehož temeno se tratilo v hustošerém, nehybném mraku obrovských vln. Tu se kaplan vyptal synka zevrubně na obydlí a oznámil, že pojede napřed; trhl uzdou a uhodil koně patama do slabin. Kůň se dal do klusu.

Tady na výšině dostal se do větru. Dul citelně a šlehal mrazivě do tváře i na ruce. P. Havlovický nedbal. Jen cesty si hleděl, koně držel a podchycoval, když v tom šeru přes tu chvíli klopýtl, až se pod kopytem zajiskřilo. Na nebi, nad lesy, kde proráželo popelavými mraky, třepetala se tu tam hvězda. Bělavá cesta jenom mdle prokmitala mezi tmavými ouhory, zoraným polem, mezi palouky s černými skupinami olšin; to vše se temně rozkládalo vpravo vlevo a zapadalo dál u lesů do černa. Pak se vpředu napravo zardělo několik světel, porůznu, ve staveních po horsku roztroušených. Tam bylo Zlíčko. Jedna, dvě chalupy pod došky stály u samé cesty. Z nízkých, malých okének padal rudý pruh záře u okna na pařezy,

jimiž byla stěna zarovnána, a dál na cestu. Dětský vřesk se ozval. Kněz se sotva ohlédl. Pospíchal rovnou dál, pak k lesíku na malém návrší.

Na jeho pokraji potkal jakéhosi pantátu ve vysoké beranici, ale jen v podlíkači. Toho zastavil a ptal se pro jistotu na cestu. Když kmotr uslyšel, kdo jezdec je a co nese, smekl, pokřižoval se a hned se nabídl, že velebného pána zavede. Vzal koně u huby a vedl ho lesíkem bídnou cestou, kořeny propletenou, a netázán vykládal, pořád se za řeči dozadu, ke knězi obraceje, o Honckovi, o Vavřincovi, jaký to byl náturnatý člověk, a teď takhle –

„Trochu mu prej bylo odpoledne chuře,[23] ale cák to, toho si našinec neušimne. Sedal chvíli u stolu, pak že se pude podívat po vouci, vědí, voni u Vauřinců mají eště vouce venku a ráno se jim ňáká zaběhla, a tak jim Honcka, jako Vauřinec, de, ale daleko nešel. Vídali ho před stavením, na poli, jak šel, a jak si seď a zaseje vstal, a zaseje seď, a víc už neustal. Hoch se šel podívat, ale táta už ležal na poli nataženej, a vo sobě nevěďal. Tak na ty svy hrudě vostal, chudák –“

Vyjeli z lesíka.

„Tadykle, velebný pane,“ ukazoval kmoch před se napravo na samotu, z jejíchž oken prorážela zardělá zář, ne však jasně. „To je u Vauřinců. A co, já jich tam dovedu.“

Již bylo Vavřincovo stavení rozeznati: stodolu, kolnu, obytné stavení, to s rozježenými došky, jako by čert z něho vyletěl. P. Havlovický slezl již před statkem s koně a odevzdal ho kmotrovi ze Zlíčka, aby ho zavedl do stáje. Sám spěchal do stavení. Musil obejít velkou hromadu roští na nehrazeném dvorečku; tam také postřehl, proč tak matně proniká ze světnice zář světla. Jedno okno bylo všecko ucpáno hrachovinou, druhé celé zamřížované loučemi a zalepeno papírem.

Pes na řetěze se rozštěkal, hned jak se blížili ke statku. Když P. Havlovický vstoupil na zásep, vyšla ze dveří žena jakási, prostovlasá, starší už, bosá, v kanduši. Dala se do pláče, když kněz v plášti nesa bursu pozdravil a oznámil, proč přichází.

Když P. Havlovický překročil vysoký práh, div že neupadl. Pod prahem byla zrovna jáma v hliněné podlaze. Jak vstoupil do síně, zavadil mu o sluch hlas zvonečku. Nechtěl ani věřit. Stanul, naslouchal. Nemýlil se, ve světnici někdo zvonil.

„Cem, cem, velebný pane," vedla jej hospodyně, domnívajíc se, že kněz neví, kudy kam. Otevřela jednokřídlé dveře, jež měly petlici. I za jejich prahem byla prohlubeň v černé, hliněné podlaze. Ale tu již opatrněji vešel P. Havlovický a sehnul se.

Stanul v jizbě roubených stěn už dávno nebílených. Černý povalový strop opíral se o hnědý sloup prostřed světnice, ověšený koňským řemením, sukněmi i mužským oblekem. Na holé, černé podlaze kolem sloupu leželo několik špinavých jehňat, ke kterýmž právě ještě jedno od lavice dolézalo, patrně zchromené, neboť vleklo zadek.

Jak se otevřely dveře, vevalily se kotouče bělavé páry do vytopené světnice, v níž se těžko dýchalo, a valily se až do čela. Tam stála tmavá, květovaná postel se čtyřmi sloupky a prkennou stříškou na nich. Byla patrně od stěny odtažená. Pod těmi dřevěnými nebesy ležel kdosi v modrých, zašlých peřinách s podkladem hrachoviny. Kolem právě obcházel bělovlasý staroch, v koženkách jen a ve vestě. Šel krokem volným, těžkým, s hlavou sklopenou, v tupé sklíčenosti, nesa planoucí hromničku v levé ruce. Pravicí potrhoval malým zvoncem, jehož pronikavý hlásek smutně se ozýval tou sešlou světnicí černého stropu, s hrachovinou v oknech, ozářenou čadící loučí v černém svícnu.

Za starcem kráčela, mrak páry u nohou, babka dost vysoká ve tmavém šátku na placku, vrásčitá, žlutavá, šedých, přísných očí. V levé ruce držela skleničku, v pravé několik žitných klasů svázaných, jež ve svěcené vodě namáčela. Kropila jimi na smrt nemocného, postel jeho, podlahu kolem a říkala polonahlas modlitbu víc obřadně nežli pobožně.

U pece na zemi klečelo malé děvče s rukama sepjatýma, hledíc ustrašeně na stařenu; v tu chvíli zapomnělo na tátu na posteli. Tomu bylo jen hlavu vidět, přepadlou, sežloutlou, špičatý nos a důlky oční v hlubokém stínu.

„Pokoj buď domu tomuto a všem přebývajícím v něm!" pozdravil P. Havlovický. Na ten hlas přestal výměník zvonit a hned ustoupil. Babka však říkala a kropila dál kolem postele.

P. Havlovický, shodiv se sebe plášť, položil uctivě bursu na stůl stojící v rohu, poklonil se svátosti a hned přistoupil k loži nemocného. A babka ještě doříkávala. Přísně na ni pohlédl a kynul jí, aby odešla.

Jak stanul u lože, obrátil po něm nemocný zapadlé oči, lesknoucí se horečným svitem. Ve ztrnulosti toho hynoucího pohledu pohnulo se cosi, zakmitlo úzkostně vyjeveně nad zjevem knězovým.

„Milý bratře v Kristu," promluvil P. Havlovický měkce s hlubokým soucitem a vzal nemocného za ruku, „přišel jsem za vašeho faráře vás navštívit, pánem bohem potěšit a posilnit."

V pohledu nemocného jako by odtrnulo.

„Velebný pane," ozval se vzadu staroch tlumeně, „on syn nemůže mluvit."

Havlovický se nachýlil k nemocnému.

„Rozuměl jste mně?"

Nemocný mu stiskl slabě ruku. Zpověď nebyla možná, ale tělo Páně nemocný mohl přijmout.

Zatím vešel také Zlíčský soused, uvázav koně, a když pak P. Havlovický počal nemocnému udíleti poslední pomazání, doběhl také synek s lucernou již sfouknutou. Klekl k ostatním všecek udýchán. Zlíčský kmoch, syn a bába se tiše modlili, jak byl kněz všechny vyzval. Starý výměník klečel poblíž postele s rukama sepjatýma; ramena mu sklesla, hlavu měl schýlenu a sténavě vzdychal. Hospodyně zakrývala dlaněma tvář a ztlumeně štkala –

Když obřady skončeny, ustrojil se zámecký kaplan a měl se k odchodu. Staří, mladí líbali mu ruce. Promluvil několik těšivých srdečných slov a vyzval starého, aby vyšel s ním ven. Na záspi se s ním zastavil a zeptal se: „Nač jste, milý sousede, zvonil, nač jste nemocného obcházeli?"

Stařec se na kněze podíval žasna a řekl:

„Aby zlej duch neměl k němu žádný moci.“

„Ne, milý příteli, toho nebylo třeba. To jste neměli dělat. Zpozdilý je, kdo si myslí, že může ďábel člověku tělesně ublížit, že mu snad krk zakroutí. Ďábel nemůže nic, když toho bůh nedopustí. Teď je váš syn s bohem smířen; nedělejte už nic,“ mluvil mírně, ale naléhavě. „Přejte nemocnému pokoj a ticho. Ať ho ta stará ženská už neděsí. Modlete se tiše a doufejte v boha. Ten vás potěší a smiluje se nad vaším synem.“

Staroch mlčky poslouchal, maje hlavu i zrak sklopeny, jakoby v tichém odporu. Ale pak počal šedou hlavou pokyvovat, a když kněz domluvil, zhluboka povzdechl a stísněně řekl:

„Pánbůh rač pozdravit za tu outěchu, děkujem, velebný pane, děkujem.“ Hlas se mu třásl.

Když P. Havlovický uslyšel, že osedlaný kůň zase čeká, nepřijal ho. Zlíčský soused se nabídl za průvodčího.

Vydali se od stavení přímo ztemnělým paloukem, aby si nadešli. Chvilku mlčeli. Až Zličský počal:

„Je to diuná věc, velebný pane, tadyk s Vauřincem. Tak pojednou ho to porazilo. A kreunatej nebyl; vyběhanej člověk, břich žádnej.“

„Žil střídmě?“

„A bože, a jak. Kápku kořauky si nepřál, a nikdo u Vauřinců. Kolikrát nejsou ani na sytým chlebě; takhle k jaru –“

„A je to přec statek.“

„Je, statek a hodnej, a dřou se všechny až do oupadu. A Honcka byl obzvláště mozourník. Ale pole chury, nic to nenese.“

„Ale to byste se měli o to starat, aby vám pole víc vynášelo. Musí se jinak spravovat, sílit, jak se patří vzdělávat.“

Soused, jak šli, na krok se zastavil, podíval se na kněze, patrně překvapen, pak opět kvapně vykročil a ozval se na obranu:

„A jak jináč? Naši předkové snad tomu taky rozuměli.“

„Taky byli hůř živi.“

„A to ne, to jich z toho vyvedu. Kdo má dnes ty medence peněz? Žádnej; ani dyž ještě přiuvšem dělá za stavem, nemá člověk nazbyt. A kdo má jen ten stau, to je teprva votrok. Ach bože, člověk za všechno dření nic nemá. Jako Honcka – no, ten už doklopotil, to je jisty.“

„Proč?“

„Jak jsem za nima do sednice vešel a dyž mu dávali poslední pomazání, podíval jsem se na svíčku. A kouř šel od ní ze sednice. To ho jistě vynesou.“

„Milý zlatý, to je pověra.“

Zlíčským sousedem, jenž vedle kněze pospíchal, pořád i za řeči před se hledě, zrovna škublo. Ten páter jim to všecko vyvracel.

„Ale je to zkušená věc, velebný pane,“ odvětil hlasitěji. „Honejsková mně to taky šeptala.“

„Ta bába? Té, zdá se mně, tady tuze věříte.“

„A dyž je to mocná žena. Poradí a pomože, kde si ani felčar ani žádnej se všema lejstry rady neví. Jako tuhle,“ pospíchal v řeči, patrně potěšen, že knězovu pochybnost porazí, „u nás, mladý Ducháčový. Tý se převracela nátura.“

„Jak to?“

„No, byla zdráva jako mník a najednou, z ničeho nic se tratí, tratí. Dála, co věďala a co poradili. Vařila dryáky, užívala všechno koření až tady z Boru, z těch skal, a nic naplat. A tak pak šla k ty Honejskovy, a ta jí pomohla.“

„A jak?“

„Řekla jí, aby přišla zas až třetí den vo slunce západu. Tak vona šla, a dyž bylo po slunce západu, vedla ji Honejsková za chalpu, na zahradu, pod bezovej strom, tam musela kleknout a modlit se otčenáš. A Honejsková klekla proti ní, položila jí ruky na hlavu a tolik prej vzdychala a oči k nebi obracela, a pořád se něco modlila a říkala, a jo, taky po spáncích ji hladila a třela, a tak dlouho, až se ukázala pruní vězda. A pak ji pustila. A poudala mladá Ducháčová, že jí hned bylo lehčejc, najednou tak hezky. A pak pořád líp a líp. A teď je jako buk. To je zkušená věc: to ať –“ Znělo rozhodně, skoro vítězně z horlivosti pevné víry. „Ta selka měla zdravé jádro a to jí pomohlo.“

Dále už P. Havlovický nejednal. Cítil, že by jediným promluvením nic nesvedl a strejce nepřesvědčil. Také byli skoro na rozchodu, neboť už vycházeli z lesíka. Zhlédli zase Zlíčko, roztroušená jeho stavení s pozadím černého lesa, a sem tam světlo.

XVIII.

Pod lesíkem u první chalupy se rozešli. Zlíčský soused pustil se šourem do vsi a záhy zapadl v šeru. P. Havlovický se za ním na okamžik díval.

„Ten se zítra pochlubí, nebo ještě teď,“ pomyslil, „jak tě přemohl, jak tě odrazil.“

U druhé chalupy se zastavil. Vzpomněl si, jak prve odtud pronikl dětský nářek. Chalupa stála skoro u samé cesty a okno bylo nízko. Přistoupil k němu a nahlédl. Chtěl seznat, jak tam je. Hned od okna neodstoupil, neboť se nemohl náležitě rozhlédnout, ač jizba před ním byla malá. Tolik toho v té těsné prostoře.

Dva tkalcovské stavy tam stály s rozdělanými kusy, a tmavá kamna viděl, pec a postel, stůl; u toho seděl na lavici muž, jen v košili a v nohavicích, ne starý, hubené tváře. Tak se podobalo, neboť ve tvářích pod lícní kostí ležely stíny. Seděl nehnutě, maje pravici na stůl složenu, zády opřen o stěnu.

Poblíž postele u lavice, na níž stál kolovrat, cosi se modralo. Rozeznal, že je to peřina, lůže na zemi ustlané, a dvě vlasaté, dětské hlavy tam zahlédl. Na vše linula odněkud z kouta ode dveří zardělá, mrkavá zář. V ni vrhala tmavá stativa stavů i kolovrat klikaté stíny na bílené stěny až po samý černý strop. Těsno, těsno všude, a již pohled na tu zarovnanou jizbici tísnivě dojímal.

To všechno tu ve sváteční den, v klidu. Ale zítra, když zasednou za stavy, hned ráno za tmy, když se kolovraty roztočí, když stavy budou rachotit po celý den do večera, do noci, a nazejtří zase tak, za mihavé záře borové louče, v kalném světle podzimního dne a zase při louči, a tak den ze dne –

Prostřed jizby uvázl jeho pohled. Tam, kde byl kousek prázdné podlahy, protože tam nestálo té chvíle snovadlo, zahlédl kolébku. Kolébka to byla, než to černé, co s ní splývalo, co to? Napjal zrak; v té těsnotě však, v mrkavé záři i v stínech i pro stav nemohl rozeznat.

Kaplan odstoupil od okna, ale ne na cestu, nýbrž ke dveřím, a bez váhání zkusil, je-li zavřeno. Soucit jej vedl i zvědavost. Zachtělo se mu učiniti dobrý skutek, potěšit, třeba jen na okamžik.

Zavřeno nebylo. V tmavé síni kolem špalku, znal to, že tu na tlučení lnu, domakal se až ke dveřím. Jak vzal za dřevěné jejich ucho, jak zatrhl, otevřel, uhodil ho proud prohřátého, zadušeného vzduchu nízké, nevětrané tkalcovské jizby. Děti ležící na zemi se ani nehnuly, i muž za stolem.

Ale u kolébky – Teď rozeznal, že u ní klečí žena, že přes ni klesla, spaním zmožená, že tu jí spadly volné, dlouhé vlasy přes hlavu a splývaly jako tmavý proud s nízké kolébky až na zem. A teď se mihly, šlehly povětřím, jak se prudce vytrhla ze spaní a pohodila hlavou dozadu. Dost mladá tvář z nich prohlédla, ale před časem vadnoucí.

Jako vyjevená hleděla na příchozího v tmavém plášti, rovnajíc chvatně košili (byla jen v sukni), a ve zmatku se po muži obrátila.

„Táto!“ budila ho tlumeně, ale úsilně. „Táto!“ Tkadlec se probral a rychle vstal, když zhlédl nenadálého hosta. Kaplan se ohlásil a omlouval, že viděl tkalce za stolem, že myslil, že je vzhůru.

„Chtěl jsem už jít na pec ležat,“ odpovídal tkadlec, mdle se usmívaje, „ale přišla na mě klíbačka.“

„A já už dvě noci oka nezamhouřila,“ chytala se s ním jeho žena, „tadyk dítě nás tak moří. A tak mě to zmohlo.“

P. Havlovický byl skoro na rozpacích. Proč sem chodil, proč ty lidi vyrušoval? Zeptal se na děti. Spaly pořád, ani se nehnuly.

„Stavuju se tu za sv. Mikuláše, už není do něho daleko,“ řekl s úsměvem, „pak sem nebudu moci, tak tu pro vaše dítky –“

Manželé žasli a žena nechtěla ani daru přijmout. Účinek několika stříbrných, značné to sumy v této jizbě, byl hned zřejmý. Muž i žena odpovídali ochotněji.

„Jen se nebraňte a vezměte,“ domlouval kaplan. „Výdělky jsou beztoho churé.“

„Ó, tuze churé,“ přisvědčoval ochotně tkadlec.

„To děláte vy za stavem; a kdo za druhým?“

„Žena, ale ta jak to jen jde, k vůli chase.[24] Obzvlášť pro to malý. Měli jsme tovaryšku, ale tu jsme pustili.“

„A proč?“

„Byla ke stravě a k tomu deset krejcarů tejdně. To nevynášelo.“

„Deset krejcarů! A co vyděláte vy?“

„Zlatku tejdně, a z toho ještě musíme řídit škrob.“

„A co jíte?“

„Jak to bejvá mezi našincem; ráno kyselo nebo bandory, v poledne bandory a večír zas nebo trochu mlíka. Nědy je trochu zelí.“

„Ale to mastíme víc vařečkou,“ nutila se tkalcová do žertu.

„A chleba nemáte?“

„A chlíb je u nás ze zlatý lopaty, a bude k jaru čím dál tím vzácnější. Ale pokroutky z bandorů a z trochu mouky si upečem, taky úkrop vaříme.“

„Co děti?“

Muž se usmál a mávl rukou.

„A cák ty, ty jsou jako vlčinky, těm šmakuje.“

„A to malé?“

„Inu, chudák, dyby člověk měl dycky dost a co mu patří.“ Řekla to prostě, bez výčitky a trpkosti, ale mateřský stesk zavanul z těch slov. Kaplan bezděky sáhl pod pláštěm zase do kapsy. Hned však nového daru nevytáhl.

„S plátny chodíte do Police.“

„Do Police; tím se dycky půldne ztratí. A to jsme ještě páni. Japak támhle z těch kopců za Náchodem a od Náchoda, ti mají o hodný kus dál. A eště, chudáci, nědy aby kus nesli zpátky, dyž nemaj štěstí a neprodaj. A to nadávání máme kolikrát naudaukem.“

„Copak vám nadávají?!“

„Kupci? A bodejť, nědy dost. To daj kalcům handropletníků a jináč šeredně po německu.“

„A co vy?“

„Cák može chudej člověk, je rád, dyž prodá. Ozvat se nesmí, to by dopad. Platenní kupci jsou za jedno, všecko jedno pásmo.“

Na P. Havlovickém začal vyvstávat pot. Stál tu v plášti a v jizbě bylo horko. Také se začalo dítě na kolébce budit. Měl se k odchodu. Podal tkalci ruku, a ženě, která mu chtěla políbit ruku, vtiskl ještě nějaký peníz „pro toho maličkého na kolíbce“. Muž i žena, užaslí, horlivě děkovali a muž vyšel za knězem až na zásep a děkoval a dával dobrou noc, až už byl kaplan na cestě. Pak vešel do světnice, dychtiv, co ten páter jim dal.

„Jen si vem!“ vítala ho žena živě, „to je dar! Podívej se!“

Těžkou rukou rovnal tkadlec desetníky a počítal je v rostoucím úžasu.

To byla suma za práci dobrých čtyř dní, od ranního šera pozdě do noci. A to jim dal zadarmo, jen tak, daroval! Žena, zapomněvši na únavu, kolíbala a od kolébky začala počítat, co by měli koupit, co by děti nejvíc potřebovaly. –

P. Havlovický si oddechl, když se ocitl v širém a sám. Kráčel rychle a jistě teď. Okraje tmavého mraku žlutavě nabíhaly, svítivě se projasňovaly, až proud světla z něho se rozlil. Měsíc prorazil z tmavého, vysokého hradu mraků a kvapil volnou nebes drahou jako ze zajetí. A jak zasvítil, vyzdvihla se ze zátopy temná krajinka, pláň, kdejaké zvlnění její, probělala se Zlíčská stavení, oddělila se luka od tmavých ouhorů a měkkot, lesy se odlišily i šedě modravá silueta hor projasněla.

Vzduch se stříbrně projasnil. Čiperně jím válo, a bylo cítit, že země tuhne, že chvátá mráz.

V duši kaplanově se uvolňovalo z dusna, které na ni dolehlo hned, jak prve vstupoval do Vavřincova statku. A v jizbě jeho ještě tíž. Pohled na umírajícího člověka skličoval a kolem ten nepořádek, tolik netečnosti a špíny, to vše zaráželo. Při všem tom majetku co nedostatku a

co tmy pověrečné! A pak ten bídný život těch ubožáků tkalcovských v těsné, zadušené světničce!

A nejsou sami, tak žije sta, tisíce rodin kolem v údolích, po kopcích, v úmorné práci bez oddechu, od dětského již věku až do hrobu. Tu je bída zaklená, tu sedí, sedí –

Ale pod chmurou těch tísnivých dojmů i úvah kaplanových hřálo teplo soucitu a slitování. Už tam mezi těmi chuďasy i teď. Měl sympatii, měl lásku k tomu lidu. Sám byl z něho. Ne však z té jeho nouze. Doma ve mlýně ji nepoznal, ale slýchal o ní a přesvědčoval se o ní, ale jen povrchně. Studie ho pak odtud vyvedly do krajského města, do Hradce, později do Prahy.

Nadobro do své krajiny vrátil se jako kněz; přišel s nejlepšími úmysly, nadšen zásadami svého profesora ve filosofii, Bolzana. I mladý horák podlehl jeho kouzelnému vlivu a otevřel srdce své jeho učení a zásadám čisté humanity. K čemu je výmluvný učitel nabádal, oč je prosil, když se s nimi loučil, aby se starali o zanedbané a ubohé, to chtěl doma konati. Zámecké kaplanství nedalo mu tolik příležitosti k usilovné práci; než i tu mohl nejednou hloub nahlédnout, jak je potřeba té pomoci.

A prve viděl zas – Jak se vracel Zlíčskou planinkou, sám v dojímavém tichu pozdního večera, polem mezi lesy, v duši plno dojmů, vzpomněl si také na Prahu, na temné síně koleje Klementinské, na útlého, mladého profesora suchopárné postavy, jak s katedry jim hlásal:

„Nevědomost a blud jsou příčinou všeho zla.“

Připomněl si, jak Bolzano tehdy uvedl z Písma: „A když hleděl na zástupy, slitovalo se mu jich, že byli opuštěni a rozptýleni jako ovce nemající pastýře. Tehdy řekl učedníkům svým: Žeň zajisté je hojná, ale dělníků málo.“

Kaplan teď z duše přisvědčoval těm slovům a cítil hlubokou jejich pravdu. Dnes jen chvíli tu byl a jen okamžikem nahlédl do těch temnot. Jaká tu ještě práce a co nesnází, jak dosud o ten lid málo dbali!

Cesta mu v těch myšlenkách ubíhala rychle. Ani se nenadál, přešel zádušním lesem a stanul na pokraji Kocournice. Pod ním v tichém prosvitu Padolský bílý kostel, zvonice, níž

městečko, naproti temná Jírova hora, výšiny Hájku a dál vrchy a chlumy, tratící se v šeru nad údolím k Náchodu v stříbrném zamžení.

Chvilku se rozhlížel. Jen sem tam kmitaly se zářivé body rudých světel. Všude ticho; toliko dech mrazu bylo cítit. Zase mu připadlo, že tady je bída zaklena, tady že sedí a vládne. A jak ji snášejí, s jakou až tupou odevzdaností, bez pomyšlení, aby ji vyhnali, aby ji oslabili. Všechny ty úvahy a dojmy slily se v jediném slově.

„Úhor! Úhor!“ prošlehlo mu v ten okamžik duší. Cítil, že v tom slově vyřknut i jeho úkol. Půda dobrá, ale zanedbaná, zarostlá bejlím; nutno ji zkypřit, posílit, třeba ji osít novým semenem –

Když přišel na faru, znovu mu starý, bělovlasý farář děkoval a vedl ho ke stolu, k večeři. Zpozoroval, že je kaplan vážnější, nějak zamyšlený. Zeptal se, nestalo-li se mu něco. Havlovický vyjasnil tvář a ujistil, ó že nikoliv; ale aby starce upokojil, dodal:

„Ta bída tam nepřidá veselosti.“

„Viďte, tak jste viděl. Bída s nouzí, milý zlatý. Tak teď si vemte, jaká může být štola. Řeklo by se velká kolatura, vsí hromada, ale co můžete žádat? Často nic, často musím všecko slevit a někdy aby člověk skoro ještě přidal. Omastek tu není. Ale jináč lid pobožný.“

„Myslím, že mnoho té bídy je zaviněné, vlastně zděděné, a že by se dalo leccos spravit.“

Farář se usmál. „Jste mladý, pane bratře, ale až tu budete léta, až se budete portovat pořád sám a sám, uvidíte. Ó to, panečku, slevíte. Co zmůžete? Věřte, někdy je to jako drva, sit venia verbo, jako krom té drahé duše –“

Těmito slovy odbyl jej onehdy také Boušínský, když se mu zmínil, že je potřeba starat se o školy a poučení. Proto už nic neřekl, a farář sám také hovor zatočil.

Zase na důchodního, o němž se mu již zmínil, hned jak vkročil do fary.

P. Havlovický si na zámeckého úředníka a vlastně na jeho paní teprve vzpomněl, když vyšel z březiny a k faře se blížil. Tu mu připadlo, nečekají-li snad přec; byl rád, když na prahu uslyšel, že již dávno odjeli. Ale to ho překvapilo a jakýs osten v tom cítil, když mu farář vykládal, že by byl důchodní ještě vydržel, ale panička, ta že najednou si vzpomněla a pryč a pryč. – Záhy po večeři se zámecký kaplan rozloučil a vydal se na cestu. Vyjížděje, ohlédl se za faru na táhlou stráň, k zádušnímu lesu na jejím temeni, a vzpomněl na umírajícího sedláka, má-li pokoj, poslechli-li.

A že tak najednou měla naspěch? Snad se urazila. Usmál se v duchu. Což ta její laskavost – Modré oči se mu mihly, jak na něm na faře tkvěly, a tak, v takovém zvláštním, vlhkém lesku – A plavé kadeře zlatově ze šera prosvitaly, ouško se jimi kmitlo a bílé hrdlo viděl a šíji – Okamžik hleděl před se očima nehnutýma, rozšířenýma. Ale vytrhl se a sám na sebe se zamračil. Zamyslil se; uvažoval, nedal-li sám nějak příčinu. Nenašel ji však. Byl si vědom, že té paničky nevyhledával, že s ní nejednal jinak nežli s ostatními zámeckými, nic zdvořileji, nic pozorněji. Ale ona – Chce mít kratochvíli, doma je na zahálce, dětí nemá a žádných starostí. Ah, nač to smyslů mámení a dráždění. Což jiného? nic jiného.

Vychýlil se z vozu a rozhlížel se krajinou; po umrzlé silnici, na níž kopyta koní jasně a hlasně dusala, až se tichem daleko rozléhalo, střídaly, míhaly se pruhy stříbrného svitu i stíny stromů a lesnatých svahů nad ní.

Vracel se v duchu zpátky do Zlíčka i Srbské, myslil na to, co mu řekli oba farářové, oba tak dobromyslní a dlouholetou službou zkušení, jak jsou přesvědčeni, že je těžko, nemožná co dělat. Zaráželo ho to, a tím více, když se sám dnes přesvědčil, jaký to ouhor, jaké nesnáze, co práce, a snad marné.

Vtom zatanula mu v duši táhlá, hubená tvář chorého profesora v koleji Klementinské, zahořely jeho velké oči ohněm vnitřního přesvědčení a šlechetného zápalu a slyšel jeho vysoký hlas, jak jim, zbožně naslouchajícím, vykládal, že spojená snaha, byť i několika lidí, může za každé doby způsobit obrat k lepšímu i nápravu. –

Bylo již po půlnoci, když se dostal na náchodský zámek, když kráčel jeho temnými, tichými nádvořími ke svému bytu vedle Piccolominské brány. Tou cestou šel také kolem bytu důchodního. V oknech měli tmu. Sotva se tam ohlédl.

XIX.

Měsíc už dávno zašel v tu stranu Maternice lesa. Noc pomíjela, a den se přikrádal.

Okno hrachovinou ucpané osleplo i druhé papírem zalepené a loučí zamřežované. Zardělá zář už ani proužkem, ani nitkou se jimi neprokrádala. Jen v čele za skleným oknem, olovem spravovaným, vedlejší bylo dokořán otevřeno, chvěla se rudým odleskem kmitavá, mdlá zář hromničky.

Svítalo. Již bylo rozeznati lomenice osamělého Vavřincova statku, střechu, holý koš staré hrušky nad ní, nachýlenou stodolu i vrata její, jak jsou sochory opřená.

V tu chvíli vykročila Vavřincka přes vysoký práh ze síně na zásep, jak byla, v kanduši, s hlavou už hodně pocuchanou a bosa. Vykročila jako ve vlčí mlze, a tak šla záspí, minuvši chlév, do konírny. Tma tam byla a z ní dláha zaduněla, jak kůň do ní kopytem uhodil, a hlasně zaduněla, neboť neměl podestláno.

Selka vešla k nejmilejšímu mužovu zvířeti, vešla mlčky, tiše; zastavila se u prahu, hledíc na koně, jenž tu stál jako černý stín a jenž, tak se jí zdálo, po ní hlavu otočil. Nesla mu novinu, jemu nejdřív, a v ten okamžik, když ji měla slovy vyřknout, mihlo se jí, co se spolu nadřeli na těch krutinách –

Začala se třást, hrdlo se jí stáhlo, až zavzlykala a se vzlykotem vyrazila zprávu valáškovi:

„Hospodář umřel.“

Tak zajeklo v tmu stáje a pak se ozýval vzlykot po záspi až do síně a ze síně ke dveřím chléva. Ani jich nemohla pro slze nahmatat. Byly od par mokré a zavanulo jimi teplo chléva, plné výparů z dobytka; okénkem padal zákmit na temná těla krav a ovcí. Řetězy zachrastěly, kráva jedna vyplašena prudce se zdvihla. A od prahu ozvalo se hlasem, pláče plným, uřvaně: „Hospodář – umřel.“ –

V tu chvíli stála bába Honejsková pod komínem u nístěje, v níž plápolal oheň. Byla nějak bledší, popelavější po dlouhém bdění. Hrst vlasů nebožtíkovi ustřižených už do ohně hodila; teď tam strkala hrnec vody, zabraný rasoškou opřenou o vozíček,[25] aby měla na umytí mrtvoly hospodářovy. To ona vykoná a pomůže ho strojit do truhly, všecko říkání promluví, pak půjde jako „vobcházečka“ po přátelích a známých a bude ohlašovat: „Zkázali vás Vavřincovi pozdravovat a prosej vás, abyste jim pomohli vyprovodit jejich hospodáře –“

XX.

Jelikož není vesnice, aby v ní nebylo posvícení, rozumí se, že i v městečku Padolí je slavili. A ne půlpansky, anobrž pansky. Tenkráte vždycky tu neděli po pouti, takže některý rok chodili hned ze slávy zas do slávy. Až leckde ani rady sobě nevěděli, co slaviti, pouť-li nebo posvícení. Pročež slavili pouť a drželi posvícení.

Toho léta 1823 nic jinak neučinili. Posvícení začalo se jako vždycky, ale při samém konci zběhly se věci pamětihodné. V sobotu třeli trdly mák a dělali sladkou moučku i jiný omastek na koláče, jichž hodnou část roznosili ještě téhož dne hoši výslužkou na talířích v bílých šátcích, a to do nejbližších vsí přátelům a známým.

Téhož dne také vyvěsili oba řezníci, více jich v Padolí nebylo, na odiv rozhojněnou zásobu masa a vyložili mnoho, mnoho prken drobů. Nazejtří však po ránu toho slavného dne posvícenského nebylo na těch prknech ani stopy po jitrnicích, po jelitech a ohromných bachořích; ani špejle nezůstalo. Zato vanula vůně po staveních, ze stavení; v poledne pak i odpoledne běhali hoši, děvčata z hospod se džbánky ubrouskem ucpanými, jež většinou jenom jednou do roka načichly zahořklou vůní panského piva, a to v ty posvícenské dni.

Po nešporách vyhrávali „na městečku“ před Langrovou dlouhou, dřevěnou hospodou. Vyhrávali pěkně od podlahy, až se městečkem rozléhalo. Muzika volala, vábila.

Také mladá židovka, Justyna Lewitova, nechala všeho, jak první veselé zvuky k ní zaletěly. To právě vyšla před stavení a chtěla se džbánem ke studni. Ale zapomněla a stanula, těmi

zvuky přičarovaná. Oči jí jen hrály, a nejraději byla by se nakvap dala s těmi hochy a děvčaty nedělně vystrojenými, kteří kvapili k muzice.

Dlouho však se džbánem v ruce nestála. Okno u nich zadrnčelo, jak někdo na rám zabušil. Trhla sebou, otočila se a chvátala ke studni; po oknu se ani neohlédla, dobře vědouc, že to bratr hartusí. Zamrzelo ji to, a nechutě pak vcházela do stavení. A nechutě pak večer doma meškala.

Nikdo nepřišel, nebylo jí doma potřeba, a přece nemohla si odskočit. Také neměla kam. Vincina byla u muziky, jako všichni, dole v hospodě a tam ona nesměla. Seděla s bratrem sama v prázdné, tiché světnici. Přecházel jí, kouřil z dlouhé dýmky, utíral lojovou svíčku v dřevěném svícnu, nemluvil; a když se pak ozval, bylo jen o věcech obchodních, platil-li ten neb onen, když mu ráno nalévala, a zase ji napomínal, aby byla opatrná a každému neuvěřovala.

Justyna odpovídala, co musila, ale když bratr napomínal a radil, mlčela; ani neposlouchala. Už by byla ráda, kdyby přestal, kdyby alespoň někdo přišel, že by měla pokoj. Vzpomněla na Doubena, kdyby ten – Toho si sama přála, že by alespoň něco vypravoval a pověděl, jak bylo tam dole, v Itálii, a byla by se ho zeptala na tu pěknou paní zámeckou, co byla o pouti na faře.

Doubenus však nepřišel.

Na chvilku vyběhla oukradkem ven před stavení, neuslyší-li alespoň hrát. Temně modré nebe hvězdami jen jiskřilo. Bylo ticho v podzimní ten večer, každý krok dál v ulici se rozléhal na suché cestě plné přímrazků.

Justyna chvilku čekala, naslouchala, marně však; pak se po oknech ohlédla, a když nikoho nespatřila, kousek pokročila; opět se ohlédla, nedívá-li se bratr. Myslila jen na muziku. Tolik si o ní děvčata povídala, tolik se na ni těšila. A ona ještě u takové nebyla. Chtěla by to vidět.

Mladé děvče, plné jaré síly, nemělo stání. V duchu jí ještě znělo, jak prve vyhrávali. Šla krok, dva, kousek, pak se naráz zastavila. Ohlas veselých tónů k ní zdola z náměstí doletěl. Jak by až do krve pronikly a ji rozehrály. Až do spánků jí vstoupila a v očích jí zasvítilo. Okamžik naslouchala jako větřící srna, pak nedbajíc ničeho chvátala ulicí dolů.

Dlouhá hospoda o jednom patře, všecka ode dřeva, pod šindelovou střechou, stála čelem do náměstí a měla do nádvoří po delší straně pavlač. Byla tmavá, ale všecka její okna osvětlena a proudy jejich zardělé záře padaly na děti, na výrostky i na velké před ní stojící, naslouchající. Muzika zněla tu plněji, jasněji; hluboká, vrzavá basa a kvílivý klarinet pronikaly nejvíce.

Justyna stála sama; s oken očí nespustila. Viděla, jak se tam v rudu míhají, točí šeré stíny, zaslechla s pavlače smích děvčat. Na bratra tu nevzpomněla. Jen tam, na sál, kdyby se mohla podívat. Nemusila se ostýchat sama tam jíti; tenkráte dcerky nejen vesnické, nýbrž i městské, půlpanské, chodily samy k muzikám. Bála se však, co lidé, kdyby jí někdo třeba něco řekl –

Ale muzika hrála tak vesele, lákavě. Už jí nožkama škubalo a div že se jaré tělo do taktu nerozhoupalo, div že si s hranou notou nezabzučela. Kdyby tam mohla! Snad by jí nic neudělali –

Mladá židovka šla blíž, vyhlížela, naslouchala, opíjela se hudbou i dunivým, šoupavým dupotem tančících, jež bylo slyšeti. Přes tu chvilku kvapil někdo, hoch, děvče, do hospody, také chvilkou někdo z ní vyšel, na práh se postavil, rozhlédl se a opět se vrátil. Ale Vincina se neukázala, ani žádná ze známých.

Náhle vyvstal vedle Justyny stín. Lekla se, ohlédla; byla by vykřikla radostným překvapením. Stál vedle ní v nedělním obleku, v čepici se štítem vespod zeleným, ve vyrudlém zeleném kabátě píšťalových rukávů Doubenus, zardělý, a usmíval se na ni, mžouraje očima.

„No tak, panno Justynko, půjdeme spolu k muzice?“ zažertoval. A hned měl na to:

„Vzal byste mě?“

„Jakpak ne, takovou růžičku, jen pojďte.“

Na okamžik se zarazila, váhala.

„A mohla bych tam?“

„Pročpak ne?“

Vtom zahráli na sále někomu intrádu. Trumpeta ječela, šmytce se třásly, klarinet s troubou zápolil, veda notu, basa nahražovala kotle, vše jásavě hlaholilo a zrovna zažehovalo.

V té slávě vedl Doubenus Justynu na sál, to jest šel s ní dole síní, kolem báby s perníkem, kolem srdcí, rejtharů a brejlí, kolem „díťat“ a kolíbek perníkových, nahoru po dřevěných schodech, v proudu nahoru dolů se tlačících i na schodech stojících synků, vystrojených děvčat, zardělých, už zpocených.

Justyna šla za svým usmívavým vůdcem zardělá jako polní mák. Srdce jí bilo, cítila je až do hrdla, a lehké chvění jí projelo. Jak stoupala po schodech, viděla lidi, děvčata, hochy, ale nikoho nerozeznala, všecko se jí míhalo. Myslila, že se všichni na ni dívají; byla vzrušená, styděla se. Na okamžik se zastavila, kmitlo se jí, aby utekla –

Ale Doubenus před ní výš rukou kýval, a otevřenými dveřmi vítal ji hlasný dupot a hudba. Vystoupila, zůstala však u dveří a dívala se jako u vyjevení přes děvčata do sálu, s jehož stropu visel prostý lustr s několika svíčkami. Sál byl plný mladého i staršího lidu. Mladí tancovali, kolo bylo nabito; kolem kola stály děvčata, ženy a staré dál u zdi, u kamen, u dveří. Sousedé seděli za stoly, na nichž hořely lojové svíčky v dřevěných svícnech s fidibusy. V rohu viděla muzikanty v kruchtičce; rozeznala mladého kantora hudoucího na housle, starého Mikše s fagotem, sedícího vedle Pašťalky, jenž hrál na pozoun. Hledala Vincinu –

Doubenus ji zval, aby šla dál; ale to odmítla a žádala jen, aby jí kamarádku zavolal. Starý voják zapadl mezi děvčata, mezi synky. Vysoká postava jeho chvíli se nesla nad mačkanicí, čněla z pestré směsi, mlhou prachu i kouře, jež se sálem táhla jako clona. Rudé, čadivé plameny svíček kalně se jí míhaly.

A podlaha se houpala, jak všecko kolo chutě, s ohněm tancovalo; i okna se chvíli potřásala od hudby a zpěvu. Bylo veselí, živé, bezstarostné, v kole, u stolů; k nim roznášel z rohu vpravo ode dveří, od šenkyše, za nímž hospodský v bílé zástěře naléval z hubatky do sklenic a džbánků, pomocník také v bílé zástěře pinty a džbány vysoko nad hlavou.

Justyna se ode dveří nejistě, plaše rozhlížela. Cítila, že se na ni ohlížejí. Než přestali pak, a ona také zapomněla. Jen v kole měla oči. Na krok, na dva se dopředu mezi děvčaty protlačila, na špičky vystoupila, hrdlo natáhla.

Lehké její kadeře nad čelem se pochvívaly, jak šel vítr z kola, kde právě skonávali „maděru“. Brzo pak se dali do minetu. Viděla tanečníky v modrých, zelených kabátech vysokých, širokých límců, rukávů však úzkých, v kvítkovaných, světlých vestách, viděla tanečnice proti nim, v šatech krátkých životů, krátkých vydutých rukávů, držící v prstech cípy zástěrek.

Tanečníci, tanečnice, jak hudba hrála, pohupovali se proti sobě na špičkách noh, celým tělem, vlnivě, kolébavě, a leckterý z tanečníků, rozjařen, popěvoval s hranou notou:

„Cibuláři jedou,
ci-bu-linku vezou,
cibu-cibu-cibu–
cibulinku –“

A zpívaje vykročil proti tanečnici, a všichni klonili se přímo, vpravo, vlevo, jako holub holubici.

„Židouko, pojď taky!“ vykřikl ve dveřích jakýs výrostek, pitím už rozpálený. Smál se, až se mu bílé zuby zasvítily, a kýval rukou, aby Justyna šla.

Byla jako ohromená. Lekla se, že ten chasník, neznala ho, opravdu pro ni jde. Okamžik na něj hleděla užaslá, ve strachu, pak se naráz obrátila a vyrazila z tlačenice, nedbajíc nikoho, ničeho, pryč ke schodům a po nich dolů, div že někoho s nich nesrazila. Slyšela, že ji volají, aby zůstala, i Vinccin hlas rozeznala. Nezastavila se; jako vyplašená vyrazila ven před hospodu, všechna zardělá, vzrušená. Ani se neohlédla a chvátala „městečkem“ vzhůru, domů.

Teď teprve jí dolehlo na mysl, nač prve v roztoužení a v dychtivosti zapomněla, co bratr.

Stál už přede dveřmi nad schůdky a vyhlížel. Ani nehlesl, když stoupala ke dveřím. Do tváře mu nebylo dobře vidět. Justyna však cítila jeho přísný, zachmuřený pohled. Ani se neozvala a

on také mlčky vešel za ní do světnice. Tam však na ni zavolal, poručil jí, aby počkala, když chtěla jít vedle do světničky. Hlas jeho zněl temně, zamžen pohnutím.

„Kdes byla?“ ptal se jako vyšetřující soudce. Chtěla se usmát, ale jak se mu podívala do zamračené tváře, zhasl jí hned zákmit úsměvu. A mlčela.

„U muziky, viď!“ Doléhal.

„Ale jen chvilku, podívat se.“

„To jsem věděl. Tancovalas!“

„Ne.“

„Tancovalas!“

Jindy by se byla hájila; že mu však oči tak svítily, že se mu hlas třásl, pro tohle, že jen na minutku odskočila, že jí nic nepřeje, to ji popudilo.

„Tancovala!“ odsekla s posměškem. „A víš taky, s kým.“

„Co pořád mezi ně chodíš! To já nedovolím, to nesmí být; na faru, ke škole, a tak pořád.“

„Ty mně nic nepřeješ!“

„Ne, ostudu ne, a to je ostuda.“

V modrých, velkých jejích očích šlehl svit hněvu, a šlehl po bratrovi, jenž drže dlouhou dýmku v levé, stál proti ní ve střevících, všechen jako rozježený, třepaje pravicí. A jak se tak na něj podívala, naráz se otočila, bouchla dveřmi za sebou, a byla pryč, vedle v sedničce.

Běžela až k oknu pod klec; stehlík, farářem jí darovaný, už spal, schoulen, rozčepejřen, na bidélku. Ani si ho nevšimla. Zlobila se na bratra. Mrzout mrzoutský, nic jí nepřeje. Když sám

nikam nejde – A povídal ostuda. Jaká ostuda! Všechny holky tam jsou, všecky, a jak se vytancují! Kmitly se jí zas, viděla sál, páry proti sobě, i ta nota se jí v duchu zas ozvala.

Kolem ní šero, smutné ticho, prázdno jako vedle v světnici. Tam ještě hůř. Hodiny tam stejně cvakaly a Jakub přecházel a z hrdla chrchlal, nahlas plil, jistě ještě ve zlosti. –

Dole „na městečku“ v dlouhé, dřevěné hospodě bouřilo veselí. Na talíř před muzikanty peníze jen pršely, měď i stříbrné, a hoši tu zpívali písně, které si dávali hrát. Kolo pořád plno; po minetu maděra, po maděře dvoukročák a pak se párky vlnily a kmitaly v „šoupavé“.

Lojové svíčky na stolech jen mrkaly prostřed spousty sklenic s červeným pivem už bezpěnným. Kolem seděli starší, sousedé, chalupníci, možnější, chudší, bez rozdílu, jak tenkráte bývalo. Nahoře v rohu dolejší mlynář, v bělavém kabátě, s černým hedvábným šátkem na krku, vedle rychtáře Lelka v zeleném kabátě; proti nim Václav Čejchan, granátník, jenž s pece často bojoval se svým „přástevníkem“, rychlonohým Hanušem Fidélem. Z Čejchanových besedníků přisedl řehtavý Matěj Koníček.

Vedle něho konšel Mityska vlasaté, šedivé hlavy; burnus i povříslo, jímž se opasoval, nechal doma. Přišel v tmavohnědém kabátě. Ale potahoval a oblizoval se jako jindy.

Fidél Hanuš zůstal doma obsádkou. Když granatýr ho vyzýval, aby také šel, odmítl; že zůstane, že bude hlídat, ta zlodějská chasa že právě v takovouhle dobu – Ale Čejchan se jen usmál a tady na sále zrovna o tom pověděl, že má doma hlídače, od Rohanského regimentu, Fidéla, ale pro toho že by mohli zlodějové celý příbytek odnést i s ním, jak se zapálí a začne s mámou vykládat o snech a o lumerách.

Z Čejchanových návštěvníků scházel také suchý Šimůnek z uličky, s vousy pod bradou, jenž míval nezbednou hubu a rád každého podrbal. U stolu o něm povídali, že tu byl, a že se jen mihl, a že brzo odešel, se starým Vondrou. Doubenus je viděl.

Vincinu, jak slíbil, hledal a také našel. Když pak mladá židovka utekla, zasedl na lavici poblíže stolu, kde seděl rychtář, a zapáliv si dýmku, ochotně na „stálé zdraví“ připíjel, jak mu kolem dávali na zavdanou. Když to o Šimůnkovi pověděl, že se s Vondrou ztratil, podíval se mlynář na rychtáře, mrkl, usmál se, a rychtář pokýval hlavou.

A pokyvoval zas a také se usmíval, když si pan otec začal podávat Doubenusa, když mu začal domlouvat, že by se měl oženit, a namlouval mu, že by věděl o ženské, ta že by pro něj byla, pane, Žofka Šulitárova, tamhle od Kačenčiných hor, to že je ženská, k té že přichází čtyřikrát do roka drak na frey, pro tu že nikdo není, nežli tuhle Doubenus, starý voják; a taky, když slyšela, že byl tolik let u Verony a že je takový chlapák, že se hned na něj vyptávala a vzkázala, aby tam přišel.

Matěj Koníček se již řehtal, hlavou vzhůru, a konšel Mityska se čerstvěji oblizoval. Doubenus se jen usmíval a poslouchal, hledě před se do hlučného kola, a posvědčoval, že ano, že tam půjde, podívat se na tu Žofku, ale hlavní věc je, umí-li taky vařit buchty.[26]

„Ale dříu se dostanete do arestu," načínal rychtář z jiného, „prej jste tuhle o poutě vyvaloval tolik oči na důchodního a na ni, na důchodnici, ještě víc. No a co se smějete," obracel se k celému stolu, ale již opravdově a bez žertu, „víte-li pak, tamhle z Babího Vítů dostal se na zámek do díry, protože opovážlivě čuměl na derektora, když šel skrz Babí na špacír. To je jistotná prauda."

Konšel Mityska, žasna, pojat respektem, potahoval, až mu vrchní ret dorážel až na nos.

Vtom se rychtář sám zarazil. Přiběhli pro něj, aby šel domů, že přijel pan kontribuční ze zámku, že přijel na posvícení. Tak najednou a tak pozdě! Rychtář sháněl klobouk, plášť a bez prodlení, tou zprávou patrně rozčilen, tlačil se ven, narychlo pozdraviv: „Zdrávi poseděli."

Doubenus, pokuřuje, maje pravou nohu přes koleno, vyndal dýmku z úst, a obrátiv se ke stolu, řekl klidně, s úsměvem: „Teď aby nám dřiu rychtáře zauřeli."

Matěj Koníček zařehtal, a také mlynář se rozesmál tomu, jak to Doubenus řekl, jak přitom očima mžoural.

XXI.

Starému Zejdlovi, jenž měl na dolejším konci nevalný, roubený příbytek, přišli také hosté: jeden až od Hrádku, bratr Škoda, ten přišel na poledne, bratr Hejnyš ze Záles, ze samoty několika chalup v lese u samých hranic, a bratr Burdych z Padolí. Tito dva až odpoledne. Nepřišli pro hody, ne se najíst, napít, ale do shromáždění, potěšit se, posilnit.

Byli, jako skoro všichni evangelíci po okolních vesnicích, přihlášeni ke vzdálenému sboru v Klášteře. Kněze tu neměli a zřídkakdy ho viděli; nejspíše o pohřbu. K pobožnosti se sami scházeli.

U starého Zejdla, nahrbeného, bílých vlasů a těžkých, upracovaných rukou, dost často. Byl nádeník, poctivý, pravý mozourník. Na něj nemusil nikdo dohlížet, když pracoval. Sám si odpočinul, ať tu kdo byl nebo nebyl; jak si oddechl, dal se opět do díla. Již se mu od práce třásly ruce.

Dobrý šedesátník, pamatoval časy Marie Terezie, kdy ještě schovávali knihy a tajně v nich čítali, pamatoval a často a rád opakoval, jak starý otec jim v takových chvílích říkával:

„Uvidíte, že to zas přijde, že se bude moct každý dát na kterou víru bude chtít, tak vy na svou starou pamatujte.“

A syn pamatoval. Když vyšel toleranční patent, přihlásil se k helvetské víře. Tentokráte už jeho otec nebyl na živu. –

Toho posvícenského odpoledne, kdy v Padolí hlučně slavili, seděl s hostmi ve své nevelké vybílené světnici s tmavým stavem v koutě; od včerejšího, sobotního večera stál nehnutě. Starý Zejdl byl beze všeho; tím více se odrážely zarudlé jeho ruce, těžké jako kladivo, od bělostných rukávů košile. Místo si vybral zrovna u okna, hosti usadil více do rohu starého stolu, na němž ležel starý kancionál v tmavé kůži, očouděný, usmolených rohů, a bible stará s růžky desek žlutě kovanými.

Zejdlovi nalevo seděl Škoda, nevelký, nezdravé barvy, zamodralých rtů, dlouhých tmavých vlasů za uši sčesaných. Byl v nedělním tmavém kabátě, patrně už hodně starém, vesnického

střihu a díla. Vedle Škody usadil se v tmavomodrém burnuse dlouhý, hubený Hejnyš, s vlasy do čela, jemuž se tvář stále pousmívala. Nevelký Burdych, jeho soused, zardělých, plných tváří, nejčilejší ze všech, byl jako křeček.

Hejnyš, maje ruce před sebe na stole volně sepjaté, upíral zrak na bratra Škodu. Neduživý ten tkadlec z odlehlé vísky, po vrchu po dole roztroušené, byl ze všech tu nejvíce pročtělý. Rád a výmluvně vykládal; do své řeči vplétal obraty a slova knih. Mluvil volně a ještě chvílemi ustával, aby si vydechl, odpočinul.

Pověděli mu o známých bratřích v okolí, pověděli mu, že počet jejich po vůli boží roste, jako ve Lhotě za Machovem, tam že nějaký Pavel, sice ještě katolík, k bratřím se hlásí a že se chce dát odepsat.

Pak bratr Škoda jim zase o jejich houfku podával zprávu, o bratřích roztroušených po kopcích v Tysu, v Borové, ve Rzech.

„Neubylo nás, ale také protivenství neubylo. Však ale bývalo hůř, obzvlášť od toho osudnýho roku tisícstýho šestistýho dvacátýho, co naše Čechy s Moravou přišly o tu krásnou, vzácnou svobodu náboženskou.“

Starý Zejdl, sedě s hlavou pochýlenou, malomluvný, ale vroucně věřící, mlčky přisvědčoval. Škoda si jen oddechl a zas už byl v proudu.

„Ještě teď by nás rádi ustrašili, a dost se přičiňujou, aby nás sousedstvu zošklivili a v opovržení strčili. My tam u nás máme největší potíž, dyž nědo umře. Krchova není a do sboru daleko. A našinci skoro samý chudák, to vám je kunst převozníka zjednat. To se mně taky stalo, teď po žních. Hospodin povolal si mé malé dítě, jedenáct neděl mu bylo.“

Umlkl, oddechoval.

„Truhličku jsem opatřil, všecko, ale fůru jsem nemoh sehnat, ne a ne. Obešel jsem všecky sedláky a prosil a dost: Prosím vás, spolukřesťané, prokažte tu křesťanskou lásku, propůjčte mně vůz a koně, abych moh to svý dítě zavízt do Kláštera a pochovat. Ale byli jako skála. Ten

odřek a odrazil mě bez okolků, ten se ňáko vymluvil, a tak vzal jsem truhličku s dítětem a nes jsem ji sám do Kláštera. Žena stonala, ta chudák nemohla nikam.“

„Je to daleko od vás?“ ptal se Hejnyš.

„Přes sedm vesnic a dvě města, přes Dobrušku a Opočen.“

„A těžko se šlo s takovým nákladem,“ podotkl starý Zejdl soucitně a pohlédl na bratra Škodu.

„Ba těžko, bratří, a jednu chvíli, dyž jsem kráčel polem sám a sám jen s tím ubohým červíčkem, bylo mně až do mračku.“

Škoda snížil hlas a také již nemluvil kazatelským tónem.

„Ale pomyslil jsem si, co se rmoutíš, Hospodin má jistě k tomu svý příčiny. Vzýval jsem ho a zpíval, a on mě posilnil. Vidíte, bratří, dokud jsem ještě byl syn světa, neznal jsem takové outěchy a nevěďal jsem, jaká je moc víry,“ tu zvyšoval hlas, „jak David, Samuel a proroci vírou docházeli zaslíbení a zacpávali ústa lvům.“

Zejdl přisvědčoval, Burdych sebou zavrtěl, a nedbaje, že Hejnyš začal mluvit, spustil horlivě, jako popuzeně, tady že to není o nic lepší.

„Tuhle strejc Zejdl všecko trpí, ale já ne, já se bráním, a taky co, dyť nemaj právo. Ale oni uvykli nad námi panovat, a nechtěj odvykat. A to já je taky bodnu. Jako tuhle, víte, strejc,“ obracel se k Zejdlovi, „potkám starou Šimůnkovou z uličky, taková modlářka,“ vysvětloval Škodovi, „a já řku: kampak, kmotra, kam, a ona, že do Svatoňovic na pouť. A já řku, kmotra, nechoďte, panna Marjá Svatoňovská není doma, šla Vambeřickou navštívit. A, bratří, to jste měli vidět, co ta bába vyváděla. Ta nadávala, beranů beranských.“

Škodovi se kmitl po bezbarvých rtech mdlý úsměv. Hejnyš se zasmál, starý Zejdl však zavrtěl bílou hlavou, a hledě na Burdycha, domluvil mu mírně, ale káravě:

„Tos neuďál dobře, bratře. Nač je popichovat, to není podle Písma. A taky možeš mít z toho vopletačku, a my třá s tebou. Budou nás všechny štuchat. Ale, bratří, abysme začali.“ Sáhl po kancionálu a podal ho Škodovi.

Bratr Škoda, otevřev knihu, obrátil ji víc k oknu, aby lépe viděl. Ve světnici černého, nízkého stropu, v níž tmavý stav v koutě hodně zacláněl, byla tou chvílí již valně patrna různá světlost, u oken a dál od nich.

„Dlouho už nebudem vidět,“ řekl Škoda, nachyluje se do knihy.

„Abych rozsvítil,“ a Zejdl vstal.

„Louč dnes ne,“ zvolal Burdych hlasem na něj a živě se po něm na židli otočil. „Rozsviťme si dnes svíčku.“

„Třá, ale nemám ji, pošlu pro ni.“ Hostitel to řekl ochotně; bylo však znáti, že ta výloha ho překvapila. Nebyl držgrešle, žádný lakomec, ale neměl nazbyt na svíčky.

„Tak pošlete, strejc, složíme se na ni.“ Navrhovatel sáhl do kapsy u vesty. Také Hejnyš hned vytáhl měchuřinku, ne bachratou, nacpanou, nýbrž hodně nízko zakroucenou, a vytáhl krejcar. Když také Škoda chtěl přidati, starý Zejdl na to nedopustil.

Pak vyšel sám s penězi, a když se vrátil a přisedl, vytáhl už také Burdych i Hejnyš své kancionály z kapsy a vyhledali píseň, jak ji Škoda udal. Již chtěli zazpívat, tu naráz buch, buch, bác – někdo zabouřil na okno, až prudce zařinčelo.

Zejdl se rychle otočil, Burdych vyskočil se židle a k druhému oknu.

„Už je pryč,“ ohlašoval staroch, obraceje se zase k hostům, kteří držíce knížky v upracovaných rukou, dívali se upřeně k oknu.

„Jako prašivec utíká. Pohůnek!“ volal Burdych od druhého okna. Zčervenal popuzen, a v očích se mu zablýsklo.

„To mně dělaj často,“ vykládal Zejdl klidně, na taková vyrušování zvyklý. „Pojď, bratře Burdychu, a sedni.“ Přiklonil bílou hlavu nad kancionál vedle Škodovy hlavy dlouhých vlasů, přibledlé, nezdravé barvy.

V ten okamžik, jak zanotovali, jak všichni čtyři začali zpívat:

„Buď, bože můj, sám soudce –“

oživla ta chorá tvář a jako by tichý svit ji ozářil.

Škoda zpíval a zpívaje modlil se z hlubiny své duše, s úplnou oddaností. Rovněž tak jeho bělovlasý soused. Hejnyš držel knížku kus před sebou. Tvář jeho, jak upřímně zpíval, se křivila; ve zbožném pohnutí zesiloval hlas, měl nejvyšší ze všech, a když s vroucnou naléhavostí a důvěrou zpíval refrén:

„Potěš, potěš mne žíznivého,
dennice s nebe, dennice s nebe –“

obrátil oči ke stropu.

Ti tři v povznesení ducha zapomněli na svět. Burdych také horlivě zpíval, přece však dvakrát, třikrát mrkal slídivě k oknu, neplíží-li se tam zase někdo, aby je pozlobil.

Venku však ticho, tesklivé ticho nedělního odpoledne, tesklivější v ten podzimní čas, kdy stíny časně rostly a tlumily poslední zásvit nad stolem, u oken.

Když v prosté světnici, jež neměla ani jediného obrázku, dozněla zbožná píseň, vešla Zejdlova snacha se svým chlapcem, nesouc v železném svícnu starém planoucí lojovou svíčku.

Prve uspávala v sedničce přes síň své druhé dítě, nemluvně. Muž odešel ráno do Stroužného.[27]

Dala dobrý večer, a postavivši svíčku na stůl, usedla se synkem na lavici vedle dědečka.

„Zavřelas?“ zeptal se tiše. Přisvědčila.

Zardělá, míhavá zář rozlila se po stole, po mužích s knížkami, plašila šero do koutů, pod stav, a vzbudila klikaté stíny. Škoda rozevřel bibli v temné koži, už odřené, a chvilku hledal. Kolem nikdo ani slovíčko nezašeptl. Všichni hleděli před se v pobožném mlčení nebo na bratra čtenáře, až začne.

I začal:

„Milost vám a pokoj od boha otce našeho a pána Jezukrista.

Požehnaný bůh a otec pána našeho Jezukrista, otec milosrdenství a bůh všelikého potěšení, kterýž těší nás ve všelikém soužení našem, abychom i my mohli –“

Mladá žena, sedíc s rukama na klínu sepjatýma, bezděky se plaše ohlédla, a Burdych prudce obrátil hlavu. Temný hluk jim o sluch uhodil. Starý Zejdl však jako by neslyšel, také Škoda četl dál, kazatelsky, nezměniv hlasu ani o znání.

Hluk se vzmáhal, rostl, blížil, valil se jako hukot velké vody, a pusté výkřiky z něho vyrážely. Už také mečení bylo rozeznat. S tím se ta vřava zarazila u Zejdlovy chalupy zrovna pod okny. Neustala však, neutichla.

Mečeli, křičeli jako diví, také na okno bušili, až zařinčelo, nejprve na to u stolu, pak na obě.

Zato světnice ztichla. Okamžik všichni mlčeli úžasem. Snacha Zejdlova prudce vstala a chytla chlapce, jenž jako vyplašený zajíček seskočil s lavice. Škoda přestal číst, vstal, položil dlaně na rozevřenou bibli a hleděl odhodlaně do okna, před nímž se míhaly řvavé stíny. Hejnyš si hladil pačesy nad čelem, Burdych chtěl přiskočiti k oknu.

Ale jak se hnul, zahlomozila venku bouře ještě divěji. Nadávali tam, k oknu se tlačili, řápali na ně a již také do domovních dveří.

Starý Zejdl chytil Burdycha za rameno a táhl jej od okna. Vtom vzpomněl také na snachu. Chtěl jí říci, aby odešla, ale ona již byla ta tam. Vyběhla ven do sedničky k malému dítěti a chlapec za ní. Venku řev a z něho vyráželo jméno Burdychovo.

„Jdi pryč, skovej se!“ volal na něj Zejdl. „Jdi, poslechni, kvůli bratřím.“ Začínal mít o ně strach, nebo takovou bouřku mu sousedé ještě nikdy nestrhli. Burdych musil poslechnout, musil do pozadí, do kouta. V ten okamžik však řink – a sklo nevelkých tabulek sypalo se crnčíc do světnice. Svíčka se rozplápolala, stíny se po stěnách prudce zamíhaly, jako by někdo třepal křídloma. V rozbitém okně ukázala se rozpálená hlava krejčího Šimůnka s vousy pod bradou.

„Zatraceni berani!“ křičel hroze pěstí, „my vám dáme! Kde je ten votrok, ten Burdyšek?“

„Sousedé!“ volal bělovlasý Zejdl zvedaje ruce. „Sousedé, pamatujte se!“

A vřava začala pojednou slábnout. Ne však na hlas starého evangelíka. Někdo venku vykřikl, křičel jako by něco oznamoval; bylo slyšet hlasy z houfu, i znát, že se od okna odvracejí, na ně zapomínají i na helvitskou pobožnost. A pak naráz dali se v běh, v cval, a jako utržení hnali se zase zpátky.

Chvilku duněly kroky celého houfce na umrzlé půdě; ohlas jejich chvatně slábl a zanikal v soumraku. U Zejdlů ve světnici sbírali rozbité sklo, ucpávali okno. Starý Zejdl opakoval, takhle že mu to ještě nikdá nevyvedli.

„To Šimůnek, ten to seštval,“ volal Burdych všechen ještě popuzený, trhaje sebou.

„A tvá řeč, bratře,“ káral hostitel. „Proč nemlčíš.“

„Taková je naše svoboda,“ řekl zachmuřeně Škoda, jenž opět usedl. „Pořád nám ji oškubujou, utrhujou a takhle nás straší a nám vyváděj. Ale Hospodin to dopustil. Zkouší naši stálost. Pojďte, bratří, posilnit se.“

Trvalo však chvilku, nežli se zas usadili a mysl k pobožnosti sebrali. A také když Škoda jal se čísti, nenaslouchali tak napjatě jako jindy. Neklid zůstal v krvi, a nejistota odvracela od božího slova; nejistota, nepřijdou-li zas, a co se zběhlo, že ti zuřivci se tak najednou splašili.

Po chvíli nanovo z dolejšího konce hnalo se Šerem několik lidí nahoru, do městečka; bylo slyšet dunění rychlých kroků, jako když stádo běží, i pokřiky. Pak vešla mladá Zejdlová s dítětem v peřince; nechtíc vyrušovat zůstala u prahu. Ale tchán poznal, že něco nese.

„Počkej, bratře," vyrušil Škodu, jenž se opět celým duchem pohřižoval v Písmo.

Mladá žena oznamovala podivnou novinu: že přijeli z Náchoda páni, ze zámku, od ouřadu, a taky mušketýr, k rychtářovi zvečera, že si dali rychtáře zavolat od muziky. Rychtář myslil, že přijeli k němu na posvícení, ale páni hned na něj, aby opatřil lidi, provazy a řetězy, aby šel k Lišákom a svázal Lišáka a toho Lancutského, ten že tam taky je.

Burdych vyskočil se židle a byl by nejraděj i ven vyrazil. Starý Zejdl zapomněl na pobožnost. Hejnyš bezděky strčil zavřený kancionál do kapsy svého burnusu. I Škoda poodložil rozevřené Písmo a hlavou se mu kmitlo, tak podivně že byli zachráněni od násilí, tak obzvláště že to Pán nastrojil.

Zpráva vzrušila všechny, protože zlodějské bratrstvo děsilo všecko okolí, daleko, široko. A teď ten tajemný Lancutský, jenž netušeně přijížděl a mizel beze stopy jako stín, ten domnělý pláteník, kápo té zlodějské chasy, a Lišák s ním, že jsou v pasti!

Pobožnost uvázla nadobro. Hejnyš se měl k odchodu, že musí domů, ale že se také ještě staví nahoře, aby zvěděl, co je a jak. Tu také Škoda se chystal na cestu, ale starý Zejdl ho nepustil, že je tma a vítr a do těch kopců že v noci nemůže, aby ostal přes noc, že ho časně ráno vzbudí. Hejnyš podal všem ruku a vzkázal po Škodovi všecky bratry a sestry pozdravovat. Burdych šel s ním, ale neloučil se; slíbil, že ještě přijde, aby jim všecko vypověděl. Zejdl ho varoval, aby se dnes radši neukazoval, ale zavalitý truhlář jen hlavou pohodil a rukou zkrátka máchl, a bodejť, však že se nebojí a že se nedá. –

V podvečer té posvícenské neděla seděla stará učitelka Kalinová v sednici svého příbytku, který jí bratr její pražský, „slavné české appellací protokolsdirektor", koupil. Lojzík, Aninka,

nejmladší její děti, odběhli hned odpoledne a ještě se nevrátili. Nejstarší, Jan, učitel, se prve u ní stavil, když šel dolů do Langrovy hospody k muzice, hrát.

Osaměla o tom posvícenském veselí. V tmavé placce na hlavě, v modré zástěře, seděla u stolu, na němž hořela lojová svíčka v dřevěném svícnu. Měla před sebou knížku rozevřenou, modlitební, ale ještě nezačala v ní říkat.

Seděla nějak schouleně, jako přihrbeně; drobná její tvář milého výrazu, čelo, jímž se táhlo několik vrásek, byly v smutném zamyšlení. V tom tichu se tesknota vkrádala. Vdova učitelka vzpomínala mrtvých, živých.

Dnes rok byla ještě s pantátou, dnes rok ještě hrál s Janem u muziky. A ještě byl takový veselý, chudák, a chtěl, aby přišla za ním na chvilku k muzice, že ji provede, že už dávno spolu netancovali. A dnes je už pod drnem.

A ten hoch – co to vzkazoval, že přijde domů a dost brzo? Čekala ho z Prahy na posvícení, a to skoro najisto, když po Fidélovi Hanušovi onehdy vzkázal; upekla víc koláčů a hodně moučkových, protože je Antonín rád. Již v pátek ho čekala, pak v sobotu najisto, čím dál tím netrpělivěji. Vyhlížela ho, před stavení vycházela a v sobotu, skoro již v soumrak, poslala ještě Lojzíka s Aninkou, aby se podívali, aby šli Antonínovi kus naproti. Děti šly, hodně daleko, protože se na pražského bratra také tuze těšily. Přišly však samy.

Teď, osamělá, na něj vzpomínala, uvažovala, proč nepřišel, co se stalo. Myslila na něj víc nežli na nebožtíka pantátu. Stůně-li snad? Sáhla po knížce, aby se pomodlila.

Venku šerem se ozývaly kroky kolemjdoucích. Na cestě bylo živo, jak všechno pospíchalo dolů k muzice. Ale pak se utišilo. Učitelka vzpomněla na děti, že dlouho nejdou. Starost však neměla, vědouc, že jsou dole u strýce Langra.

Říkala z knížek; rty se pohybovaly, ale tiše, beze zvuku. V jizbě cvakaly jednotvárně hodiny. Na lavici u zelených kamen předla šedá kočka. Pak vítr zahlomozil a ozýval se ve stromech na zahrádkách před stavením.

Učitelka přitiskla prst ke rtům, aby ho naslinila, a chtěla list obrátit. Neobrátila, ale ohlédla se. Zaslechla najednou tolik kroků a ne na cestě, nýbrž v čele stavení, na prostoře mezi jejím příbytkem a sousedovým. Připadlo jí, že snad Lišákovi jdou k muzice, že by se snad opravdu neostýchali a lidí nebáli.

Schválně vyhlédla ven. Spatřila několik mužských, jednoho s lucernou, a všichni ne od Lišáků, nýbrž k nim. Co chtějí? Kdo je to? Nemohla žádného rozeznat. Zůstala u okna, vyhlížela, ač už zašli.

A za malou chvilku vedle hluk a křik. Až k ní pronikl. Pak někdo od Lišáků vyrazil, jako by hořelo, ale dva hned za ním a ti ho zrovna před jejími okny rafli jako draci. Mlčel, jen sebou škubal a bránil se, chtěje se vytrhnout; než oni ho drželi jako v kleštích a nadávali mu, pak jím smýkli, až se zapotácel, až o zem sebou uhodil.

Učitelka slabě vykřikla. Trnouc, viděla, že k němu klekli, že ho snad vážou, poutají. A hluk z Lišákova pořád se ozýval, křik, pronikavý křik. Učitelka odstoupila od okna, chtěla se podívat ven, zastavila se však a váhala, bála se. Vtom na děti vzpomněla. Rychle vykročila. Když vyšla před zahrádku u cesty, zamíhala se vedle v sousedství lucerna v chumlu temných postav, a křik, ženský nářek odtud pronikal z pusté směsi mužských, hněvivých hlasů.

Lidé se sbíhali, ze stavení a jak cestou šli. Kupili se kolem toho, jejž na zemi spoutali, jejž ranami ti dva donutili, aby vstal. Odváděli ho, a za ním jiného, Lišáka. Toho již učitelka rozeznala při kmitu svítilny. A Lišákovou vedle něho až běda hořekující.

Učitelka se třásla. Toto vše před ní v šeru studeného soumraku a v plaché, kmitavé záři svítilny bylo tak náhlé a hrozné. Hned učitelce připadlo, že to je asi ten Lancutský.

Jak je dále vedli, hrozivý křik houfce kolem se vzmáhal, neboť sbíhalo se víc a více lidí. Zajatí, rychtář a jeho pacholek i pomocníci, jež narychlo sehnal, i Náchodský mušketýr v tom proudu mizeli. Ale z vřavy jeho, z pustého hluku pořád prorážel nářek Lišákovy ženy, pořád pronikalo ječivé její:

„Ježíš, Marjá, Josef!“

Učitelka se třásla. Stojíc u plotu své zahrádky, dívala se za průvodem. Viděla, že se všecko valí k rychtářovu stavení. Tam se také houf zarazil. Šla, vzala velký šátek přes hlavu, zavřela stavení na klíč a pospíchala dolů k strejci pro děti, i s novinou. Když pak šla s nimi nahoru, domů, narazila před rychtářovým stavením na živou hradbu.

Ulice plná lidí; nebylo projití.

Všecko se tlačilo k rychtářovu příbytku, k jeho ozářeným oknům, do síně již nacpané, kde stál každý jako zavěšený, nemoha se ani hnout. Dveře rychtářovy světnice byly otevřeny.

U sloupu prostřed poutali pro jistotu řetězem Lancutského, dobrého padesátníka, ramenatého, vysokého, v kamizole, ve vysokých botách. Černé jeho vlasy pocuchány padaly do osmahlé tváře, do tmavých sálavých očí. Poutali ho a bili ho, žilou, pěstmi, jej i Lišáka, jenž už svázán stál ve stínu za sloupem.

Kdo je bil, těžko rozeznat. Každý, kdo stál kolem, vyťal jim do tváře, nebo pěstí uhodil do hlavy, do prsou, kam rána padla; a žíla švihala do nich neustále.

Rychtář, v ovčím kožichu s pestrými vyšívanými květy na zádech, beranici na hlavě, s koženým „právem“ v ruce, křičel, je-li už zapřaženo. Venku zahrčel vůz.

„Vyveďte je!“ poroučel.

Vedli je, Lancutského, Lišáka, s nímž kráčela jeho žena. Cesta k vozu byla novým krupobitím ran a lijákem nadávek a kleteb. Div že zajaté dostali do vozu. Rychtář musil „právem“ cestu klestit a křičet a hrozit, ať ustoupí, ať udělají cestu, a sousedé rychtářem k zatčení přizvaní mu pomáhali.

Sám také usedl do vozu k zajatcům, s čeledínem svým a se zámeckým mušketýrem. Od stavení mohl povoz jen krokem. Vpravo, vlevo černý proud postav, mužských, žen i dětí, jež na okamžik světleji z hustého šera pronikly, jak se valily kolem ozářených oken přízemních stavení.

Vůz nejel dolů k náměstí. Rychtář se obával, že by na ně vyrazila celá Langrova hospoda, všechen sál, že by Lancutského i Lišáka rozškubali. Dal obrátit nahoru, k řece, k brodu, aby se dostal na cestu pod Jírovu horu a tudy oklikou k Náchodu, kam měl zatčené na zámek dodat a kam už odjel pan kontribuční v kočáře.

Učitelka, všecka polekána, pevně držíc Lojzíka i Aninku, vracela se domů. Ale nevešla hned do stavem. Zůstala ještě chvilku, jako mnoho jiných. Tmělo se a vál studený vítr, lidé však nedbali. Skoro před každým stavením černala se skupina a všude jen o jednom řeč, o Lancutském a Lišákovi.

Povídali si, co od rychtářů již proniklo, že už jinde, na jiných panstvích, několik z té bandy zlodějské chytili, také až v Žaclíři, na těch že vyzvěděli, kdo to všechno zlodějství vede, že opravdu Lancutský, a na Náchodský zámek že došla štafeta, že ten hejtman bude o posvícení v Padolí.

Novina o tom, že byl chycen, řetězem spoután a s Lišákem odvezen, zarazila na chvíli dole v Langrově hospodě hlučné, veselé kolo. Všecko ustalo, mnozí i ven vyrazili, podívat se, přesvědčit, a když muzikanti vyvstali ve své kruchtičce a spustili naplno slavnou, jásavou intrádu, zabouřil souhlasem všechen sál.

XXII.

Umrzlé hrudy zarudlých měkkot, do temna hnědé ouhory, vybledlá luka i stráně zasmušily se v tupém, zkaleném světle zatažených nebes; a lesy černaly. Šedá oblaka visela nízko a bez hnutí. Mráz ulevil, ale všude tesklivé ticho, plání i dolem, a ve vzduchu mrtvo, ani hlasu. A přece jako by se něco dálo, jako by mělo něco přijít.

Rostl sníh.

Nesla ho sněhová oblaka, až pak, bylo odpoledne, zabělaly se povětřím první peřité chomáčky. Kmitaly se bludně, tiše a řídko, poletovaly porůznu, točily se, kroužily, víc,

hustěji, běleji, rychleji v neklidném letu, vířivé, jako by se honily, stíhaly, až zbělalo od nich povětří. Honily se, vířily a v tom chumelení nesly se a připadávaly tiše k zemi.

Dalo se do sněhu, sypal se bílými oblaky a pokryl cestu měkkým pokrovem, bez poskvrny bílým.

V tu chvíli pospíchala stará učitelka Kalinová ze školy od syna domů, do svého příbytku. Byla dohlédnout na synovu panickou domácnost, jak občas činívala. Zachuchlaná ve velký, vlněný šátek, klopila hlavu, přimhuřujíc oči před sněhem; nezastavila se až před svým stavením.

Ploty jeho zahrádek, stromy jejich, vše ve sněhu; cestička mezi zahrádkami plna ho až po sám skoro práh. A šlápoty k němu od bot, a body, čmáry vedle nich jakoby od hole. A stopa čerstvá!

Kdo by teď k nim? Radostné tušení padlo jí do duše. Jako mladice pospíchala ke dveřím, oklepala se střevíců sníh, chvatně, co jen o práh zavadila, vkročila do šeré síně a dychtivě otevřela dveře světnice.

Je to on! Antonín! Přišel!

Slušně urostlý mladík, tmavých vlasů, kulaté hladké tváře, v tmavém kabátě, v nohavicích do bot, stál u stolu, na němž měl rozložený vak, kožený pinkl zánovní, hodně plný, jak se na pořádného tovaryše slušelo. Vybíral, pochýlen, z něho různé balíčky a mluvil přitom vesele, s úsměvem na mladší sourozence. Klečeli za stolem, nachýleni přes tabuli, s tváří vzrušenou, s očima plnýma živé pozornosti, sledovali každé jeho hnutí a dychtivě čekali, co z hlubin svého vaku zase vytáhne. Anince, jež jako Lojzík držela v ruce bratrův dar, kulatý obrázek v rámečku, až se tváře rděly.

Ani si nevšimli, že matka vešla. A ona neviděla jich. Jen staršího, Pražana.

„Jezus! Hochu!“ zvolala hned u prahu hlasem radostí prochvěným, vznesla ruce a chvátala ke stolu. Nedošla však. Syn se naráz otočil a jí naproti zrovna skočil. Chytla ho, objala, a on jí líbal měkké, uvadlé rty.

„Hochu! Hochu! Co jsem se tě načekala, kdys přišel?“

„Teď, maminko, před chvilkou.“

„Inu, Marjápanno, kdo by se nadál? Odskočila jsem k Janoj, a taky jsme o tobě povídali. A v tenhle nečas, chudáku – bože, bože. A co žes dřív nepřišel?“

„Nemoh jsem, maminko. Byl bych rád přišel na posvícení, dost jsem se těšil, ale najednou se mistr roznemoh, a tak to neslo, nechat ho, a žádal mě –“

„No, jen když jseš tu. Děti, Lojzíku, Aninko, to máte radost! Viď a vyrostli, Aninka; a co strejček pražský?“

Antonín sotva vyřídil vzkaz, a již se učitelka vyptávala, je-li ušlý, a litovala ho, že měl zlou cestu v takové vějavce.

„A hlad máš.“

„Ne, maminko.“

„Ale abys se zahřál; hned, hochu, zatopím, bude to hned, a kafíčko, když nepřišels na posvícení.“ Nabízela s milým úsměvem vzácnou tehda lahůdku.

„To ne, maminko, to radši kyselo, to je mně vzácnější.“

„A to tě pěkně uctím.“ Teď teprve si všimla, že jí Aninka i Lojzík ukazují svůj dar, kulatý obrázek: vypouklé, lesklé olověné poprsí sv. Jana na modré půdě. Jen pověděla, jaký to pěkný obrázek, už volala v radostném překvapení panenku Marji, a tože je krása, takový růženec že jí Antonín přinesl, a ten křížek, jak je krásně dělaný.

„Je stříbrný, maminko, a tadyhle paní teta vám posílá,“ Antonín rozdělal jeden z balíčků a rozložil pěkný, hedvábný šátek na stůl.

„Tak si na mě vzpomněla, to je hodná.“

Ale učitelka po lesklém, pěkném šátku nesáhla jako prve po růženci. Hledíc na světle modrou půdu jeho, na bělavé květy v okolku, povzdechla a zakroutila hlavou.

„Hochu, to ne, to už pro mě není, pro mě tak smutek –“

Zamlkla, do očí skočil vlhký lesk.

„Už do školy nešels, viď,“ povzdechla, „už tam pantáta –“ Nemohla dál a syn, jenž usedl na židli, pochýlil hlavu. Tvář, do té chvíle radostí jasnou, zasmušil stín smutné vzpomínky.

„Co se na tě navzpomínal, chudák! Přes tu chvíli o tobě mluvil.“

„Že jste mně dřív nepsali! To mě trápilo, že jsem tatínka už neviděl.“

„A když pořád říkal, ať nic nepíšeme. Antonín by se zbytečně polekal, to byla jeho řeč, on by se třeba rozběh domů, a nač ho vytrhovat z pěkného místa. On si chudák nemyslil, že tak brzo; a my taky ne. Kdo by se nadál –“ Oči se jí zalily slzami. Syn se optal na otcovu nemoc. Přejela zástěrou oči, stiskla nos, jenž za pláče zarudl, a vypravovala o posledních chvílích nebožtíkových, a že jí bylo útěchou, že dlouho neležel a netrápil se.

„Na Květnou neděli už nemoh do kostela. To uleh, jak se bránil a přemáhal. A pořád na to myslil a staral se, jak to půjde v kostele, jak bude s pašijemi. Musila jsem mu dát knížku po dědečkovi a v té si četl. Však jsem si ji pak vzala a nechala na památku, ostatní partesy ostaly všecky nahoře ve škole, Johan má všecko, ale tuhle –“

„Kterou to, maminko?“

Šla k polici a přinesla odtud sešitek z tuhého papíru bez desek, nehrubý, na rozích zvarhaněný, písma dost vybledlého. Učitelův syn ho vzal a pochýliv se k oknu četl na vrchní stránce:

„Officium dominicae palmarum prout in ecclesia parochiali Aupicensium observatur. Ao. 1723. die 3. Martii. Cohaerens Joanni Kalina pro tempore cantori organistaeque ejusdem loci _“

Jak sešitek prohlížel, vykládala učitelka, že je to ta po dědečkovi, t. j. pantátovu dědečkovi, po Antonínovu pradědečkovi, ten že byl, jak pantáta říkával, kantorem v Oupici.

„Jsou to zpěvy na Květnou neděli a na velikonoční týden, maminko.“

„Proto on to tatínek chtěl. Čet v tom o hrubé na Květnou neděli, ale pak jsem už musela já mu číst, sám už chudák nemoh. To bylo na Bílou sobotu před vzkříšením. To taky tolik vzpomínal. Tuhle,“ vzala sešit a hledala, až vzadu našla; „tuhle píseň: Vstalť jest této chvíle. - Když jsem dočetla, to už šli okolo kostela a zvonili, a bylo slyšet intrády a moždíře, to měl pantáta ruce sepjaty a ležel tiše, nic nemluvil; a pak najednou si skoro nahlas povídá: ‚Vzkříšení, vzkříšení!‘ Já vstanu, nahnu se k němu a povídám: ‚Viď, rád bys byl na procesí, je ti to líto.‘ Ale tatínek zakroutí hlavou a povídá: ‚Ne, jsem rád. Vzkříšení, maminko, víš, shledáme se –’ a vzal mě za ruku.“

Zas už dál nemohla. V ten okamžik smutného zamlknutí, kdy také Antonín vážně před se hleděl, ozval se Lojzík, že půjde do školy oznámit Janovi.

„Půjdu tam sám.“

„A ne, Toníčku, dřív si odpočiň a musíš se ohřát.“ Učitelka se vzchopila a hned k peci, kde se louče sušily. Vzala jich několik, lámala je, chystajíc se že zatopí, a vybídla mladšího, aby šel. Lojzík narazil čepici na hlavu a ze dveří ven, do chumelenice. Ale Aninka také, tak jak byla, bez šátku.

Antonín se optal na bratra učitele a bude-li se ženit.

„Co tě napadá, ten a ženit. Ten už ostane františkánem. Já mu to hospodářství tak trochu hledím, no, však toho mnoho nemá, drůbeže nemá a krávu by taky nedržel, kdybych mu polevila. On toho není milovník.“

„A vy, maminko, jak vy se máte?“ Vstal a zakřesal, zažehuje za matku louč. Když chytla, plamen její už jasně zaplanul a zář rozlil, neboť se počínalo soumračit. V jizbě víc než venku, kde prosvital šerem sníh padlý i tiše ještě padající.

„Buď pánbůh pochválen, a strejčkovi v Praze pánbůh zaplať. Mně by zle nebylo. Nazbyt nemám, to dá rozum, ale aspoň se do svého hrníčka směle podívám. Jenže se mně někdy přece jen zasteskne.“

„No, mlčte, maminko, až já vám tu začnu klepat kladívkem, bude hned veseleji.“

„Jezus, hochu, ty bys opravdu myslel?“

„Proto jsem přišel.“

„A co strejček?“

„Myslil, abych ostal ještě nějakou chvilku v Praze, ale pak už taky, abych šel, že to bude kvůli vám líp.“

„To je hodný, to je hodný,“ pochvalovala stará učitelka, potěšená novinou, že Antonín zůstane nadobro, že tu bude s ní.

Hrst nalámaných loučí hlasně praskala a čadila, jak všechny chytly a se rozhořely. Bylo nutno si pospíšit. Učitelka vyšla s ohněm v ruce ven, čiperně, rychlejším krokem, všecka osvěžená, pod komín, k nístěji zatopit.

Mladý hodinář se postavil k oknu, k tomu do silnice, odešel ke druhému v čele, díval se do chumelice, na zahrádku, k Lišákům do sousedství, rozhlížel se světnicí, která se opět stápěla v šero soumraku. Nebyla to jeho rodná, vstoupil do ní po prvé, ale byla matčina a měla býti jeho domovem. V kamnech zahučelo, zapraskalo od ohně. Hlas ten ozval se mile a zavál útulnou, milou světnicí v souzvuk s větrem, jenž venku zašuměl ve stromech.

Po dlouhé, namáhavé cestě větrem a mrazem širou silnicí z Prahy až sem, po bídných noclezích ve formanských hospodách, jak tu bylo všecko příjemné! Všecko tu dýchalo klidem

tichého, útulného hnízda a mateřská láska oddaná, plná ochoty a starostlivosti, hřála tak a dojímala srdce.

Ticho tak hluboké proti pražskému hluku a hřmotu působilo konejšivě. Stíny matčiným vypravováním vzbuzené rozplynuly se, mladá, svěží mysl je snadno pustila. Tiché rozechvění rozvlnilo mysl mladého muže. Byl u matky, byl zase v domově, na který v Praze tak často, rád a toužebně myslíval. Těšil se na známé, příbuzné, na kamarády, jak se budou divit, až ho uvidí, až se jim ukáže.

Nejraději byl by se již na chvilku ven podíval, alespoň na kus městečkem. Chtěl na okamžik před stavení, mezi zahrádky. Vtom matka vešla, rozsvítila svíčku, ne louč – věděl, že jemu na počest – a zas už pršely otázky, dotazy, odpovědi.

Musil vypravovat o strýci, o tetě, zeptal se na kmotříčka, na jemnostpána; rád uslyšel, že chodí na čihadlo se strýcem Langrem, a zamnul si ruce, že bude s nimi také číhat. Zeptal se na Doubena a zasmál se, jak si na něj vzpomněl a když uslyšel, že mu žerno pořád ještě dobře bere.

Novin měl na uvítanou, a jakých! Nejprve uslyšel o posvícení jak bylo, jak chytili Lancutského, jak ho s Lišákem odvezli a jak pak všude tím víc slavili, řezník Vacek, on Černý Vacek, že se z toho až opil, na sále v pondělí posvícenské, tu že se i s rychtářem shádal a Mitysku konšela že shodil s pavlače na hnůj, a že se pak Mityskovi tolik smáli, jak se oblizoval, když se sbíral, ale Vacek že bude mít, že bude muset za to na zámek.

Antonín se dal nahlas do smíchu, když si připomněl konšela, jak býval povříslem opásaný a jak potahuje a se olizuje. A hned zase vážnější věci uslyšel: co vyvedli o posvícení helvitům, nejvíc on Šimůnek; o Lišákové, jak vyváděla o muže, ale teď že je jako kalous a že černí a všem Padolským nadává a hrozí.

Pak syn zase vypravoval o své cestě, a jak vstal a u stolu vykládal, upírala na něj oči rozveselené mateřskou radostí a myslila si, jak mu to sluší, jaký je z něho podobný mládenec.

Pak odběhla ven k nístěji, chystala jídlo, šukala ve světnici, v polici, uklízela pinkl, vyptávala se, jak je s prádlem, vzpomněla, že umřel dolejší Klugar, a Jírovcovi, podkostelnímu, že se

narodil hoch. Pojednou jí kaput připadl, co mu Fidél Hanuš šil a co mu poslali, jak Antonínovi je. Pověděl, a že mu s neděle forman všecko přiveze, že to už má u „Zlatého bažanta“ v Praze, peřiny, šatstvo a také už hlavní náčiní do řemesla, ostatek, čeho bude potřeba, že si míní pořídit v Náchodě; kolikeré hodinky že si už teď přinesl, aby měl do začátku, že je v Praze lacino pořídil.

Učitelka tomu naslouchala jako pohádce, že se Antonín „udělá pro sebe“. –

Jak se chumelenice spustila, když všecko zbělalo sněhem, vyběhla mladá židovka, Justyna Lewitova, pod lípy. Měla radost ze sněhu, jak padá, hnala se jím jak byla, beze všeho, s rulíky po zádech spuštěnými. Vincina Frýdková přiběhla jako na zavolanou. Justyna ji jen zhlédla, shýbla se, nedalo jí, smáčkla sněhovou hrudu, a již to začalo.

Bělostné koule lítaly sem tam, dopadaly dobře i mimo; a tomu souboji, kde se vzala tu se vzala, přiběhla pomoc, té i té straně: kamarádka, dvě, a hrudy pak lítaly jen se prášilo, sem tam, podle stran, ale pak už zmateně, bez rozdílu, na tu, na onu, jak se která namanula do rány. A smích, mladý, bujný chechtot rozléhal se pod lipami.

Děvčata, s vlasy bíle poprášenými, se stopami sněhových hrud na zádech, na ňadrech, stírající sníh s tváří, chichtala se a smála, jako by se špláchala za letního večera pod olšemi v řece. Justyna, všechna zardělá, s vlasy navlhlými, ze všech nejhlasněji, nejupřímněji.

Pak naráz všechny ustaly. V boji, ale ne ve smíchu. Na farských schůdkách objevil se Doubenus. Sestupoval zvolna a bral se od fary dolů, vážně, jako by se nechumelilo. Šel, kroky sázel, špičky ven, paty hodně k sobě, a zůstavoval notné, obří šlápoty.

A těm se děvčata smála. Vincina volala, že dělá Doubenus rozmarýnku, aby se podívaly. Zardělou rukou ukazovala na jeho šlépěje v bělostném sněhu, odstávající jako obrovské listy na neviditelném proutku. Pak z bujného žertu hodilo jedno z děvčat hrudu; a padla druhá, třetí.

Doubenus, v opelichané beranici, červený, usmíval se, až se mu oči mhouřily – od děvčat si dal mnoho líbit – a držel; pojednou však se shýbl, aby zkusil své umění válečné. Mínil hodit na tu židovinku, ta se mu nejspíš líbila, ale jak se shýbl, sypaly se na něj hrudy jako krupobití,

jen se prášilo, až nezbylo, nežli přidati do kroku. Jako bílý medvěd v pospěchu tratil se v chumelici.

Ještě ho bylo vidět, vtom hnal se nahoru pod lípy Kalinův Lojzík a za ním sestřička, oba jako diví, jako by se něco přihodilo. Když doběhli k vysokému javoru, jenž stál u cesty ke škole zasněžen, vykřikla Aninka na Frýdkovu:

„Vincino, náš Antonín přišel z Prahy."

Naráz ustala sněhová vojna, i smích umlkl, a děvčata byla hned v hromádce. O učitelově Antonínovi se rozhovořily. Slovo měla Frýdkova. Vzpomněla hned, že k nim často přicházel na toulku, to že on bude teď chodit na přástvy. Z hlasu i očí bylo zřejmo, že je ráda, že se těší.

Za lipou, od domu, ozval se Lewitův hlas. Justyna sebou škubla. Ji volal. Stáhla obočí, hned se však otočila.

„Musím domů, spánembohem!" Dala se do běhu. Slyšela za sebou Vincinin hlas:

„Tak přijď, Justynko!"

XXIII.

Byla by ještě toho večera k Frýdkom ráda odskočila, bratr ji však nepustil. Ze sedničky, když sdělávala stehlíka s okna, zahlédla mladého učitele, jak s Lojzíkem a s Aninkou pospíchá dolů k učitelce, uvítat pražského bratra. Ten že je prý hezčí nežli učitel. Řekla jí to onehdy Vincina. Teď na to vzpomněla. A z Prahy jde – Ten toho viděl!

Ráno, když zavěsila stehlíka zase do okna, zůstala pod klecí a dívala se ven. Sníh už nepadal, ale všude ho dost leželo. Jiskřil se v studeném, zářivém světle vyšlého slunce. A nebe se krásně modralo jako na jaře.

Zvonili na mši. Cestou ke kostelu, dost už prošlapanou, trousili se lidé. Dnes řidčeji nežli v jiný všední den. Starý Kliment s copánkem scházel, i ten onen staroch, jemuž se dnes do toho sněhu nechtělo.

Justyna vyhlížela. Zvědavost ji držela u okna. Snad že půjde učitelčin syn do kostela a na faru. A šel, dočkala se. Šla stará učitelka ve vlněném šátku, zpod něhož nad čelem čouhal šátek na placku uvázaný, držíc v rukou modlitby v šátku zabalené, drobná, ponahnutá; šla drobným krokem vedle mladého muže. Na tom uvázly oči mladé židovky a nespustily se ho.

Mžikem přehlídla ho od hlavy do paty, že mu sluší vysoký klobouk nahoře širší, že skořicový dlouhý kabát se čtyřmi límci přes ramena je na něm jako ulitý, jak mu na tělo pěkně přiléhal; a boty lesklých holinek měl s kopnami jako ten pán ze zámku o pouti na faře.

Vypadal onačeji nežli všichni Padolští hoši, Pražana bylo na něm vidět; a Vincina měla pravdu, hezčí je nežli bratr učitel. Dívala se za ním, až zašel, ale myslela na něj i pak, na to zvláště, přijde-li k Frýdkom. Kdyby se tam s ním setkala –

Antonín učitelčin se včera již nikam nepodíval. Přišel bratr, přišli ze sousedství, jak se doslechli, poseděli, pak zůstal opět s matkou sám, mluvili o nebožtíku otci, uslyšel o jeho pohřbu, jak byl slavný. A zase Praha do toho přišla, i jak se udělá mistrem, jak asi bude. Matka mu odestlala ve světnici příjemně vytopené, kde celý večer seděli. Usnul, oči se mu hned ukradly a spal tvrdě, beze snu, až do rána.

Večer usínal spokojeně, v blaživém klidu a vědomí, že je doma, u matky. Když si to ráno, za šera ještě, jak se probudil, uvědomil, v tiché radosti až oči přivřel; pak se chutě v posteli protáhl a opět se skrčil, do peřiny zatočil, a jako myš ani se nehnul a naslouchal, mile překvapen, když matka na síni, patrně v nístěji zatápějíc, zazpívala jako zpívávala, tentokráte tlumeněji svou ranní.

Po snídani, Antonín si vyžádal opět kyselo, šli do kostela. Ze stavení vyšel s jasnou myslí, osvěžen zdravým spánkem. Bylo mu jaře. Když šli kolem fary, dost se tam ohlížel, je-li ještě jemnostpán, pan kmotr, doma. Nezhlédl ho. Hřbitovní schody z červeného pískovce i černá, dřevěná vrátka byly sněhem hodně zasypány; hřbitov pak všechen bělal se jasnou celinou, jiskrným na slunci pokrovem. Zasněžené hroby zvedaly se měkkými konturami.

Učitelka vedla syna k prostředním dveřím, a tu ukázala na hrob blízko kostelní zdi.

„Tady leží tatínek.“

Syn už na hřbitovních schodech zvážněl. Když odcházel posledně z domova, byl otec zdráv. Víc ho pak nespatřil, a teď se měl s ním tady sejíti. Jak zhlédl hrob, a zavátý v závěji sněhu, pojala ho náhle prudká lítost. Smekl, požehnal hrob jako matka, a stál jako socha. Nemohl ani slova promluvit.

Od hrobu zašli do kostela; učitelka prostředními dveřmi, syn zamířil k průčelním. Chtěl na kůr. Nežli však vstoupil, stanul opodál dveří. Ulákal ho výhled dolů přes nevelký zasněžený hřbitov k řece, opodál pod nim tekoucí, a za ní, na Jírovu horu, jež v modravu lesa, tlumeném sněhovou rouchou, jasně se odrážela v zátopě ranního slunce od vybraného nebe.

Díval se, díval –

Šla kolem stará babička dvorská; nevšiml si jí, neviděl ji, a ona ho nepoznala, ač se dost po něm ohlížela, kdo asi ten pán. Šla kolem stará bednářka, také v šátku přes hlavu, nahrbená, s růžencem nad prsty kolem ruky otočeným, a také marně vyhlížela. Ten mladý „pán“ se jí pak pořád při růženci pletl. Až bratr Jan ho vytrhl, jak spustil na varhany.

Mladý hodinář se rychle otočil a pospíchal po dřevěných schodech na kůr, jenž spočíval na dřevěných hnědých sloupech prostých hlavic, s tělem divných záseků. Ovanul ho chlad kostela, a hned jak vstoupil na schody kůrové a ještě více na kůře, ucítil zvláštní dech kostelních zdí a celé dřevěné kruchty. Rozeznal ho, rozpomenul se na něj, a co bývalo, vracelo se s ním na mysl.

Na kůře, jako jindy za všedních dní, skoro prázdno. Měchy šlapal jako před lety starý, nahrbený hrobař, ušňupaný, se šňupcem mezi ukazovákem a palcem tříslově hnědými. Modrý šátek, zastrčený na prsou do krátkého, odřeného kožíšku, čouhal mu, jako čouhával.

Antonína hned nepoznal; ale když prohlédl, prudko strčil šňupec do nosu, prsty utřel o kožich, chutě ruku podával a div že radostí na měchy nezapomněl.

Antonín postavil se u varhan k pultu, kde se tolik za chlapeckých let nazpíval.

Teď dal se opět do zpěvu. Měl pěkný, slušně cvičený bas, neboť ho v Praze po vůli pana strýčka nezanedbával. Z počátku však zpíval dosti roztržitě. Rozhlížel se kostelem, po lavicích, kde porůznu sedělo několik starců a stařen, na těch místech, jak je tam vídal. Rozhlížel se po oltářích, u kterých kdysi ministroval. Pana kmotra bělovlasého, jenž sloužil u hlavního oltáře, pozoroval nejdéle.

Po mši hodlal k němu na faru. Tak měl s matkou ujednáno. Když se pan kmotr u hlavního oltáře domodlil otčenáše, chtěl Antonín s kůru. Na schodech ho však chytl hrobař, kalkant. Dával šňupec, znovu ho vítal a vyptával se, no tak co Pražané, co Praha, jakou tam mají zejmu a co tam je slyšet nového.

Mluvil jako znalec; byl jednou, před lety, v Praze, když šel vandrem. Ptal se také, jako se každého ptával, kdo přicházel z Prahy, tak co, viděl-li vysoký dům na Koňském trhu, a jestliže tam, na Koňském trhu, dole, jsou ještě ty krámky, tam že mají dobré jitrnice, to že si tenkrát pošmák, a pak že měl takovou žízeň, a že ho zaved jeden krajan do ňákého pivovaru –

U dveří potkal mladý Kalina babičku dvorskou. Musil se k ní přihlásit. Těšilo ji to, a v té radosti a v úžasu pořád opakovala: „Inu bože, inu bože!“

„Pořád jsem koukala, co to za pána – inu bože – až z Prahy, až z Prahy! Hochu, to je kus světa! A ty kostely tam, to vono je, však poudaj – a nepoznala, ne, inu, kdepak stará osoba – inu bože!“

Když se od ní dostal, setkal se s matkou, která mu přicházela naproti. Nežli však došli k černým vrátkům, musili kolem staré bednářky, která již stála a čekala, aby zvěděla, kdo ten pán, který jí připadal tak povědomý. Vtom se u nich zastavil starý Domáň, dlouhých bílých vlasů, vrásčitý, jemuž oči zarudlých víček na vzduchu slzely. Přišel v ošumělém, límcovém plášti, o holi.

Hned mu víčka krvavě zrudla a začal vzdychat, když se ho mladý hodinář ptal, jak se má na výměnku.

„Mám, mám – Ba, milý hochu, už jen prosím pána boha, aby si mě vzal. Co tu, co tu se starým člověkem.“ A třeslavou rukou, vrchem dlaně vytíral zarudlé oči, jež se mu prudčeji rozslzely.

Když se pak uvolnilo a šli sami, litovala učitelka starého Domáňa, že je opravdu chudák, že syn s ním a nevěsta obzvlášť chuře nakládají.

Pan kmotr byl právě po snídaní, už v podvlíkači, když k němu vstoupili do pokoje. O Antonínovi už věděl, vítal ho srdečně. Když mu Pražan políbil ruku, pohladil jej, jak ho jako chlapce hladíval; prohlížel si ho s patrným zalíbením, a že mu ta Praha svědčí. Ptal se ho na cestu, na pražského strejčka, hned ho však chytl a vedl do čeledníka, jak se mu jen zmínil o ptácích. Učitelka šla napřed, do školy, dohlédnout na Janovu domácnost. Teprve za hodnou chvilku vykročil Antonín z fary. Ani nevěděl, že se tam tak omeškal. Byltě milovník ptactva a při tom, jak mu pan kmotr vykládal o čihadle, jak to chodí a letos ze začátku co měl s volavými, jaké trampoty, utíkal čas jako voda.

Potěšen vykročil z fary. Ale pak mu vázl krok, když zabočiv kolem farské zahrady, malý kousek dál docházel před školu, svůj rodný domek. Po letech opět ji viděl, nízké dřevěné stavení bokem do cesty, ostatek všecko v ovocné zahradě.

Tak tu stála, babička stará, skrčená pod zachumelenou střechou s rampouchy u okapu; staré, vysoké třešně u ní s dlouhými, modravými stíny na sněhu.

Okamžik stál a rozhlížel se, po škole, zahradou, po známých starých stromech, po haltýři opodál i výše za školu do svahu, do polí, k březině, holé, sněhem zaváté. Všecko tu, jak bývalo.

Cesta dětmi ušlapaná, sněhu, ošlapků sněhových dost u prahu i na síni na placatých jejích kamenech až ke dveřím do klasy. Tam se již učili. Děvčata i chlapci říkali ze slabikáře; unisono zněl sbor dětských hlasů: em-a-ma. Naslouchal; dětské to odříkávání zpěvavé, šum jasných těch hlásků, dojímal ho milým klamem.

Jako by ještě za otce bylo, jako by tam ještě učil, v zeleném polizonu, tak se mu mihl.

Než obraz otcův, obraz nízké klasy plné děvčat a hochů, s tabulí na stojaně, s plátěnou tabulí na zdi, s černým stolkem u okna se rozplynul, a jen stopa zůstala, tichá, neurčitá tesknota duše. A šla s ním dál síní, přes práh rodné světnice a zůstala mu v myslí, když uzřel, že se tu nic nezměnilo. Na stěně tatínkovy housle, viola, flétna, v koutě basička, vedle nevelká, tmavá skříň s notami a knížkami, a vedle ní na zdi ta veliká, kožená brašna s divnými přehradami, s hlubokým nitrem. On sám nebo bratr ji nosívali o koledách a panímámy nakládaly jim do ní vejce, máslo, co bylo.

I dvou oken v čele si všiml, zelenavého mechu mezi nimi a že jsou hrozníčky rudých jeřabin v něm nastrkané, jak to rád míval za zimních dnů.

Chtěl se podívat také do sedničky vpravo. Na prahu potkal maminku. Už cestou se mu mihlo, že si zase popláče, až se tu s ní sejde. Ale nezaplakala.

„Vítám tě," řekla měkce, mateřsky dobrotivě, a ustoupila, aby syn mohl vejíti. Teprve když se jí zeptal, kde tatínek skonal, a ukázala na postel vzadu v rohu, zakalily se jí oči.

Jak vešli zase do světnice, kdež usedli u stolu, ptala se na jemnostpána, co říkal, a zmínil-li se mu také o řemesle. Syn přisvědčil a dodal, že jemnostpán mu to taky schválil, že bude práce dost.

S matkou prohlížel pak malé hospodářství bratrovo.

Ještě pak s bratrem učitelem promluvil, když bratr vyšel na chvilku z klasy. Pak zamířil s matkou zase dolů. Když přišli k vysokému javoru dole u cesty, zahlédl Justynu Lewitovu. Šla právě od Lustyků, kam ji bratr poslal s novinami. Vyběhla si bez šátku, jen tak, s holou hlavou; ale do tváře jí mladý Pražan neviděl, protože již docházela ke stavení.

Ohlédl se za ní. Pružná postava, její pěkný krok i krásné, bohaté vrkoče vlasů po zádech splývající, uvábily mu zraky.

„Kdo je to, maminko, tu neznám?"

„A to je Lewitova, židouka, víš, jak jsme ti, myslím, o ní psali, jestli se pamatuješ. Hodné ďouče, jako by ani nebyla z nich. S Lustykovými nic, pořád jen s ďoučaty, a veselá je, a dycky pěkně pozdraví. Lidé ji mají rádi.“

Ohlédl se ještě jednou, ale již ji nespatřil. Zašla právě kolem zahrádky do dvora.

XXIV.

Jak viděla učitelova Pražana jíti do kostela, tak ho také zhlídla, když se zastavil na faře a když zašel do školy. Jakub Lewit se toho rána jen divil, co sestra v sedničce vedle pořád kutí, co tam má. Zavolal ji, ale hned se mu zas ztratila, a zase ji pak zastal v sedničce.

„Co tam pořád máš?“ ptal se již rozhorleně.

Vymluvila se na stehlíka, že mu spadlo bidélko. Zabručel, že má o toho stehlíka tuze velkou starost. Mrzelo ho tím více, poněvadž ptáka, jelikož byl dar farářův, vůbec nerad viděl. Všiml si také, že sestra dost nechutě vzala noviny, když jí řekl, aby je zanesla Lustykům. A hned tu zase byla, to se tam jen otočila. I to ho mrzelo, protože odjinud tak nepospíchala. A hned zase byla jako voda v koši, hned zase u stehlíka.

Už se rozzlobil a pohrozil jí, že tu klec i s ptákem ven vyhodí. Neozvala se, neodmluvila. Cítila jako tichou svou vinu, že tu je, že tu čeká, aby mohla vyhlížet. Byla zvědava, chtěla ještě jednou uvidět toho Pražana, jak půjde ze školy. Nevěděla, že ho minula, že již přešel.

Pak ho již celý den nespatřila. Zato o něm odpoledne uslyšela od Vinciny Frýdkovy, že chodí po přátelích, že byl dole u Langrů a také u Prouzů.

„To jsou také přátelé?“

„Ne, ale učitelka jim kmotruje. Tomu nejmladšímu ďoučátku, jmenuje se taky Vincka, jako já.“

„U vás ještě nebyl?“

„Nebyl, ale to on přijde. Sluší mu to, viď?“

„To sluší.“

„Ten by se ti líbil, viď?“

Justyna se dala do smíchu.

„A co prý má šatstva,“ vykládala Vincina a přehodila přes nahé ruce zástěru, „a co věcí prý přines. Počkej, ten bude vypravovat.“

„O Praze! Ó, to bych ráda slyšela.“

„Přijď večír.“ Otřásla se. „Hu, je zima.“

Děvčata se rozběhla.

Justyna navečer k Frýdkom odskočila. Pospíchala tam, ne však tak vesele, bezstarostně, jako jindy; a na síni, když brala za kliku, ucítila srdce. To pomyšlením, že tam zastane Pražana. Nezastala však a také se ho nedočkala. Nepřišel.

Druhého dne před samým polednem odběhla si k Frýdkom; tak často činívala, promluvit slovo, dvě nebo aby se něco zeptala nebo něco se smíchem Vincině oznámila, a zas aby se již otočila a jako vítr domů, aby ji bratr nesháněl.

Toho dne vběhla také, jako když vlaštovka vletí do světnice, a již ve dveřích volala, bude-li večer přástva. Ale ani nedořekla. U stolu seděl někdo, koho se v tu chvíli u Frýdků nenadála. On, Pražan. Seděl se starým Frýdkem, jenž byl beze všeho, jen ve vestě a v bačkorách.

Tvář i pěkné čelo mladé židovky se zapálily náhlým ruměncem. Okamžik stála v rozpacích u dveří, pak hned hledala Vincinu. Ta seděla u kolovratu, ale nepředla. Justyna šla k ní teď krotce, volným krokem.

Poděkovala svým milým způsobem, když ji starý Frýdek vítal; přitom ji pojmenoval jménem.

Vincina se jí smála, že se lekla, a hned řekla mladému Kalinovi, tuhle Justynka Lewitova, ta že taky ráda poslouchá.

„Já o panně Justynce už taky slyšel.“ Mladý hodinář řekl to dvorně, po městsku, s titulem „panna“; v Padolí jen jménem děvčata jmenovali.

„O mně? Snad až v Praze!“ Zažertovala. Podívala se mu přitom bezděky do očí. Teprve teď, jak obrátila proti světlu svou hlavu svěžích tváří a krásných vlasů, připadlo mu, jaké to podobné děvče. Usmál se a řekl:

„Trochu blíž. Jemnostpán mně včera vypravoval.“

„A, to jistě o volavých,“ zvolala živě.

„Zato má Justynka teď starost,“ prohodila Vincina. „Myslíš stehlíka, ó ne, z toho mám radost.“

Starý Frýdek hleděl netrpělivě na mladé lidi a pojednou, nedbaje, přímo se otázal:

„Tak abys nezapomněl řeč, Anton,“ a k Justyně se obrátil na vysvětlenou: „Povídá nám, pane; jakou divnou zvěř v Praze ukazujou. Odkud až, Anton?“

„Z Indie. U tří lip na Příkopech je ten kabinet. Panna nebyla v Praze?“

„Ach, nebyla, ale ráda bych se tam podívala.“

„Tak amerikánské žáby, povídals,“ navazoval dychtivě starý Frýdek.

„A korále tam měli, jak rostou, keříčky.“ Mladý Kalina hleděl na děvčata, čekaje patrně účinek svých slov. A byl. Vincina až vykřikla, a nechtěla věřit. Antonín musil vyložit o těch korálových keřích, a jak z nich pak sekají korále.

„A co ještě?“ připomínal zase Frýdek.

„A takové divné zvíře, říkali mu séškorpion, a ještě ještěrky, ty byly na půl druhého lokte, a takové velikánské brouky tam měli, takhle veliké,“ ukazoval, „a motovidla[28] jako dlaň a ještě větší. Ach, to je vám podívaná, ty barvy, červené, modré, měňavé, krásně proměňavé.“

To jako by Justyně vykládal, a ta sotva že pohnula dlouhou řasou svých velkých, modrých očí.

„Ale to se platí?“ bádal Frýdek.

„Antré se musí platit.“

„A mnoho-li tak?“

„Na druhé místo třicet krejcarů, na první zlatku.“

Starý Frýdek zahvízdl do rtů. Činíval to vždy, když byl něčím překvapen, nebo když se tuze divil.

Dunivý zvuk zvonu zalehl do světnice, a v tu chvíli prošlehl do ni také zlatý pruh světla.

„Poledne!“ Justyna vyskočila se židle, a již stála prostřed světnice na vyzářené podlaze, v plném, zářivém proudu.

Vincina jí zdržovala, aby počkala. Justyna však jako by neslyšela. Strach ji poháněl. Dala spánembohem a odkvapila. Domů přiběhla nějak vzrušená a nedbala, jako by neslyšela, že bratr brouká, kde pořád lítá. Myslila na to setkání, jež jí těšilo. Škoda, že nepřišla dřív, mohla víc uslyšet. Jak pěkně vypravoval a jak se pěkně směje! A tak zdvořile mluvil, jináč než ti hoši tady.

Když odešla od Frýdků, vstal mladý Kalina a řekl s upřímným obdivem, sotvaže za mladou židovkou dveře zapadly, a ta že je hezká, a dodal sám, že mu již matka včera řekla, ta že není

ani jako židovka. Vincina přisvědčila, taky že ne, a taky že je od malička víc mezi křesťany, že byla v ňákém dvoře, tamhle, no, že nevzpomene, někde na moravských hranících, že Justyna o tom povídá, jak tam kamarádila se šafářovými dětmi.

„A teď zas s námi. A u nás byla by radši nežli doma.“

„To bych řek,“ starý Frýdek pohodil hlavou, „to on je ráj s tím nemluvou Jakubem. A zůstaň, Anton –“

„No, musím taky, aby maminka neřekla, že se pořád toulám.“ Kalina se čtverácky usmál.

„Tak přijď večír na přástvu,“ zvala Vincina.

Slíbil.

Odpoledne si Justyna přes tu chvíli na něj vzpomněla, nebo myslila na ty korálové keře a na veliké motýly měňavých barev. Bylo jí nějak veselo, jako by se měla nač těšit.

Podvečer zahlédla mladého Kalinu. Šel kolem a podíval se k nim do oken. Všimla si toho. Jistě šel k Frýdkom. A to bude teprve vypravovat, když bude přástva. Za chvíli pak se zaškaredila a nic netajila svou zlost, když ji bratr Jakub zarazil zrovna jak hopkovala dolů po schodech na cestu k Frýdkom. Poslechla však a vrátila se.

XXV.

Nějaký čas mluvili v Padolí skoro jen o mladším synu po nebožtíku učiteli. Za tu dobu, co meškal v Praze, zmužněl, vyrostl a domů přišel pěkně ošacený. Hodinky měl a z kapsy u vesty mu viselo na stříbrném řetízku lesklé jou-jou, ozdoba v Padolí tenkráte vzácná, jaké neměl ani dolejší mlynář.

Hoši Antonína obstupovali, prohlíželi si ho, když se v neděli s ním scházeli nebo když ho potkávali, nejvíc ovšem jeho zlatý prstýnek, lesklé jou-jou a hodinky, které bily i v kapse!

Mnoho hovoru pak opět padlo, když jednou odpoledne, bylo vlhko a sychravo, neboť první sníh zatím sešel, zarazil těžký povoz pod bělavou plachtou, s bednami a balíky vysoko naloženými, čtyřmi tažený, před stavením staré učitelky Kalinové.

Povoz byl Jana Lokvence, formana ze sousední Poříče, jenž pravidelně jezdil do Prahy. Z toho povozu složili dvě bedny hodně veliké a zanesli je do stavení.

V bednách byly Antonínovy věci, co ještě v Praze nechal, a pak co si tam už chystal do řemesla.

Začal je pak ihned. Byl tu asi prvním hodinářem, co Padolí Padolím stálo. Zavedl si všechno jak náleží. Verštátek měl zrovna u okna do zahrádky, za kterou byla silnice či hlavní Padolská ulice. Na stěnu zavěsil černou skřínku zasklenou, plnou kapesních hodinek, a po stěně dál tikaly a cvakaly hodiny visuté, různých tváří, divných ciferníků, pěkně malované s obrázky nahoře, zánovní, starší i prastaré, z minulého století ještě, začuděné, hnědé, plné mušinců, s ciframi sotva znatelnými, jež přišly na správku.

Kyvadla neúnavně kývala, volně, povážlivě měříce čas, nebo rychle, jako chvatně, nedočkavě, zvláště jedno malé a krátké, jež viselo nad ciferníkem. Klapaly, cvakaly, někdy naráz v některých hrklo, hrčelo, někdy v ty zvuky zahlaholil pronikavý hlas kukačky, když se ukázala ve dvířkách nad ciframi hodin.

Pod nimi seděl, u stolku plného pilníčků, klíštěk, pilek a pinset, mladý hodinář, pracoval, pískal si nebo popěvoval. Ráno a někdy za dne, kdy maminka zanotovala svou, spustil s ní a přizvukoval pěkně druhý hlas, až bylo milo poslechnout.

Z počátku, když si začal řemeslo, stáli u jeho stolku skoro ustavičně Lojzík s Aninkou. Čuměli, dívali se, stopovali, jak bratr co kutil a robil, divili se, když jim ukázal záhadné nitro hodinek, plné blýsknavých koleček.

Také ze sousedství přicházeli, kamarádi, podívat se, pak už víc jen na toulku, pohovořit. Mládenci zvláště rádi chodili a pobyli. Antonín leccos věděl a pověděl, rád začtveračil. V ten čas, po Padolském posvícení, před adventem, noviny jen pršely. Nejvíc o Lišákovi a

Lancutském, někdy tak tajemném a hrozném. Z Náchoda je odvezli do Hradce. Tam jako by zapadli. Než jenom na čas. Hned se zase po celém Padolí o nich mluvilo, když musila také Lišáková do Hradce a když potom také někteří sousedé byli tam povoláni, ke krajskému soudu za svědky. Už o tom bylo dost řečí.

Ještě více pak, když sousedé se za několik dní vrátili, když vypravovali o Lancutském a Lišákovi, jak je přivedli v řetězech, jak ti dva směle stáli a pánům odpovídali, a zase co páni od krajského soudu a jak bylo v Hradci a cestou.

Zraky všech obracely se zase k Lišákovu stavení, když se rozneslo, že je Lišák s Lancutským odsouzen na dvacet let, na dvacet let! a do Kartouz, a že si také Lišákovou na nějaký čas nechali v Hradci.

Po velkém soudu malý, po hrůze řetězů a Kartouz lískovka Macka mušketýra a zámecká „díra“. Všude po Padolí přiskakovali k oknům a vyhlíželi za zámeckým poslíčkem, jak mu Prouzáček říkali, jenž chodil po městečku v placaté čepici, o holi, s koženou brašnou pod pláštěm, a roznášel obsílky.

Tentokráte mnoho!

Nejprve k rychtáři zašel. Než jaký div, tam se vždycky zastavil. A také nastával „amtsták“. Byl však také u konšela Mitysky, a to věc divnější. Také k Čejchanom zašel, a také na faru, bože, co tam! A naposled na „městečko“ k Vackovi řezníkovi, k Černému Vackovi. A to nebyl žádný div. Už je to tak, pro tu pranici o posvícenské muzice, když ten malý, ale sporý řezník osmahlé kůže a černých, pichlavých očí konšela Mitysku tak hrozně ponížil, když ho s pavlače dolů na hnůj shodil.

Pro to dojde na komis.

Ten večer před ní byla toulka u Čejchanů úplná. Fidél Hanuš, rychlonohý, měl tentokráte pokoj. Nic se nemusil bránit granatýru, jenž měl tábor na peci; ale proto přece málo ušil. To pro samé řeči o nastávajícím zítřejším soudě, a protože škádlili Mitysku konšela (seděl na lavici u pece v kožichu povříslem přepásaném), jak bude zítra, oh, jak bude, vrátí-li se, nezavrou-li ho. Nejvíce popichoval krejčí Šimůnek s věnečkem vousů pod bradou.

Konšel však se jen šklíbil, prudčeji potahoval a se oblizoval, baže ne, že Vacek, ten Černý Vacíček, že teprve uvidí, co to je sáhnout na někoho od práva, neřku-li shodit ho s pavlače dolů, však že Čejchan půjde za svědka, že jim to poví a dosvědčí, jak bude, a co pan vrchní, no bodejť, ten že nedopustí, aby takový práč, takový rabiát takhle nakládal s „právem“, Vacíčkovi že zajde chuť!

Ještě se plně nerozednilo a již se vydali na cestu: konšel Mityska v beranici, v „mezníku“ s pentličkami, měl takovou studnici velkou, čepici jako konev, v plášti; rychtář ve vydrovici a v kožichu, Čejchan v plášti a Doubenus ve starém burnuse, v rukavicích palcových. Šel také za svědka, a kvůli němu musil Prouzáček s tou obsílkou na faru.

V noci utuhlo, cesta byla samý přímrazek, jako škvrklá, v jejích vráskách, na struhách a kdejaká kalužina, leskl se led, a vybledlá luka i zelený ozim zbělely nesčetnými křišťálky hustého jíní. Země pod těžkou obuví Padolských chodců, pod botami cvočky okovanými, s podkůvkami, jen duněla, a zvuk ten se jasně rozléhal tichem mrazivého jitra.

Šli všichni pohromadě, jak se cestou našli. Jen po Černém Vackovi se marně ohlíželi. Šli přes vrcha, na Babí, kdež u staré, ohromné lípy se k nim přidal Pavlišovský rychtář, také ve vysokém „mezníku“ s pentličkami na něm, a v bělavém ovčím kožichu, plném tulipánů a pestrobarevných květů na zádech.

Nebe, od rána dost zamračené, se pomalu vybíralo, a když vyšli z lesa nad Plhovem, vysvítilo slunce. Starý Náchodský zámek na vrchu, jak se jim vyhoupl před oči, vypadal s tím pozadím modrého, zářivého nebe hned veselejší. Ale nahoře, na zámku, neprchly stíny zasmušilosti, i když se po něm rozlila zlatá, studená zář zimních paprsků.

Starodávné budovy, někdy sgrafitem vykrášlené, nyní oprýskané, dešti a sněhem ošlehané, stály chmurně kolem tichých nádvoří. Zašlá sláva vzdychala ze všeho a nikdo toho nedbal. Po cizí, macešské vládě stopy všude, všude její znamení. A všude z ní strach nebo bázlivý respekt.

Na nádvoří před kaplí stáli z Lipího rychtář a nějaký konšel, oba zkroušeně; oba hluboko smekli a poníženě pozdravili, když šel kolem pán v klobouku na hlavě, v límcovém, tmavém

plášti, vysoký, červených, kvetoucích tváří, se zlatými brejlemi na nose. Šel kolem ani nepoděkovav, ani se neohlédl, ani si nevšiml.

A rychtář s konšelem se dali za ním (vtom přišli také Padolští) a stoupali po schodech do vnitřního nádvoří u veliké věže, kudy se šlo ke kancelářům. Malé nádvoří, do něhož trčel neforemně ohromný spodek kulaté věže, stísněněji a budovami, nevybralo se ještě ze šerého stínu. Pod galerií z dob Smiřických, jež se nevysoko nesla, mezi jejími pilíři, stáli rychtáři, většinou v kožichách. Jen Rybnický svobodník v pěkné vydrovici měl na sobě límcový plášť z modrého sukna. Stáli ve skupinách a mluvili jen polonahlas. Čekali, neboť neudeřila ještě ouřední hodina.

Až pak se ukázala výkonná ruka pana vrchního, Macek mušketýr, v gamaších, nevelký, s šavličkou na širokém řemení přes rameno zavěšeném. Hladká tvář samá vráska, vlasy šedivé; hrůzu neplodil svým zjevem. Sebevědomí však zůstalo, a nejvíce v očích. V té zvadlé, drobné hlavě zapadlých spánků, nad hubenou tváří, zdály se větší, veliké. A přísně jimi kroutil a obracel.

Sedláky si nejprve chmurně změřil, nežli oznámil (měl zuby silně prořidlé), aby šli. Někteří už na chodbě smekali. Konšel Mityska také; a poněvadž v něm rozčilení rostlo, ač se včera u Čejchanů u pece tak troštoval a takovou jistotu měl, potahoval rychleji a také se tak oblizoval.

V první kanceláři, jen vybílené, tlustých zdí, jak byly při oknech nejlépe vidět, seděli u tmavých stolů, plných papírů, dva písaři, kteří sotva pokývli hlavou, když rychtáři, vstupujíce, pozdravili. Všichni usedli na dlouhé lavici u zdi, i svobodník Rybnický, a nechali židle, dvě tu stály poblíže ohromně široké almary, staré, nenatřené, rychtářům z městeček, Padolskému a Kosteleckému. Čejchan si také našel místo na lavici, na Doubena však nezbylo. Postavil se poblíž svého rychtáře.

Dveře do druhé kanceláře byly dokořán otevřeny.

Čejchan granatýr seděl skoro naproti a dobře tam viděl u dveří do třetí kanceláře velký psací stůl s mřížkou po stranách, plný papírů, s porcelánovým velkým kalamářem a takovým posejpátkem. Všiml si knih s červenými cedulkami na hřbetě, prohlížel si tmavou skříň

vpravo od stolu, řadu velkých, starých knih na ní a černý krucifix mezi svíčkami v mosazných svícnech.

Na vše to se díval z dlouhé chvíle. Ostatní pozorovali písaře v kanceláři, kde seděli, a myslili si, že se prací nepřetrhnou. Ten mladý ve fráčku, s licousky na tvářích, pořád zíval, a ten starší, vlasy měl do spánku sčesány, v kabátě, jehož límec mu šel nad týl, díval se pořád do okna.

Bylo ticho tu i tam a hodně zatopeno. Rychtáři už rozdělávali kožichy, Rybnický svobodník a po něm Čejchan sundali pláště. Doubenus v burnuse zčervenal jako rak a čelo se mu zpotilo jako o žních. Mityska už neklidně se ohlížel po dveřích, brzo-li vejde pan vrchní. A Černý Vacek také nikde. Že on snad ani nepřijde? Ale ať pak ho tím spíš zavrou.

V druhé kanceláři se ozvaly kroky. Někdo přecházel pokojem. Byl to ten pán se zlatými brejlemi. Čejchan ho dobře viděl otevřenými dveřmi, jak šel v zeleném fráčku, ruce na zádech, jakoby přemýšleje. Boty mu pansky vrzaly. A spustil. Začal někomu říkat do péra, německy, jak šel pokojem napříč, a česky, jak šel opět zpátky. Doubenus naslouchal v patrném úžasu; také rychtáři se na sebe podívali nebo se šťouchli. Tomu se po každé divili, jak to kontribuční Švec dovede, dvěma písařům říkat najednou do péra, a to jednomu česky a druhému německy.

Pojednou šramotně vstali. V Mityskovi konšelovi hrklo. A nebyl to pan vrchní. Uvadlá tvář s licousky, jako unavená, pokývala na to uctivé povstání. Na Padolského rychtáře se pan důchodní Schmidt, jak vešel, i mdle usmál. A Doubenus na něj. Jenže si toho zámecký pán ani nevšiml, a hned zašel do vedlejší kanceláře. Písaři, kteří, jak vešel, také vstali, dali se na chvilku do psaní, ale jen na chvilku.

A zase ticho, jen vedle v kanceláři šramot židle, vrzání bot, jednotvárné diktování, německé, české, německé, české –

Čejchan se již v duchu mrzel, co že ten vrchní, nač si je sem objednával? Z dlouhé chvíle těkal jeho zrak zase druhou kanceláří, po almaře a jejích starých knihách, po psacím stole, u něhož zasedl důchodní Schmidt, až utkvěl nad ním na obraze, na zlaceném, vypouklém poprsí císaře Františka, jež se v rámu nevysoko zvedalo z tupě modré půdy.

Vpravo, vlevo začal ten onen Šeptem mluvit, umlkli však hned, jak se jeden z písařů po nich přísně ohlédl. Druhý sklapl velkou knihu, do níž psal či psáti měl, zadíval se na její bledě mramorované desky, na papír uměle vystřižený, na vrchu desky přilepený, s nápisem, pak se ohlédl po rychtářích, uplivl se a pohlédl na kolegu. Ten porozuměl a přisvědčil po německu, to že je zatra – vůně z těch kožichů.

Venku se ozval prudký hlas. Poznali ho. Macek! Na někoho se osopil.

A nato druhý prudký hlas. Ten odpovídal. Mityska sebou škubl. Vacek! Padolští se ohlédli po dveřích.

V to pojednou ostře třetí hlas, pak ticho. Dveře se rozlétly, Macek je otevřel dokořán. Písaři vymrštili se se židlí, rychtáři naráz vstali a ukláněli se, beranice v rukou.

Vrchní Essentr vcházel, maje modrý soukenný kožich s drahou hnědou kožešinou na ramenech, veliký, statné postavy, padesátník, světlovlasý, s licousky na rumných, ducatých tvářích. Na krku měl černý hedvábný šátek, vpředu na uzel vázaný, a nad šátkem k hladké bradě, k růžovému laloušku, vyvstával nevysoký, polotuhý, bělostný límeček.

Šel vzpřímen kanceláří, dav milostivě, nedbale po německu dobré jitro rychtářům; z těch nejkrajnější hbitě se ohnul a políbil mu ruku. Vrchní si toho ani nevšiml. Dělávali mu to, přijal to jako věc obvyklou.

V druhé kanceláři, kde ztichly vrzavé boty i jednotvárné diktování, zdržel se jen okamžik a zašel do třetí, do svatyně direktorské moci.

V patách za ním vkročil, dveřmi dokořán ještě otevřenými, nevelký muž, ale sporý, ramenatý, hodně osmahlý, černých, chytrých oček a již hodně prokvetlých vlasů, Černý Vacek. V krátkém šedém kabátě bílým beránkem podšitém, v botách až po kolena, dost neobratně se ukláněl. Ale ukláněl se, pro posměšek, Mackovi, písařům. Také před Padolským rychtářem a jeho konšelem pochýlil svou hlavu, kolikrát už zašívanou.

Konšel Mityska hned zčervenal, jak ho zhlédl. Černý Vacek se jen ušklíbl a postavil se poblíže Čejchana granatýra; nedbal nic, že také Macek mušketýr zle černí, a nic se také nepřikrčil a neschoulil, když v druhé kanceláři zase se objevil vrchní, bez kožichu, v tmavém, dlouhém kabátu širokého límce, úzkých rukávů.

Rychtáři od jeho příchodu již nesedli. Teď mnohý zaždímal beranici, jiný zchytrale ho pozoroval, ten onen z respektu rozpačitě hladil těžkou, mozolnou rukou své pačesy. Vrchní se zastavil u důchodního Schmidta, něco s ním mluvil, a jako by nedbal, že tlustý, červený kancelista, jehož dosud nebylo viděti, protože psal u okna, vzal nějaké archy, začal z nich čísti úsečně, hlubokým, vysmoleným hlasem:

„Der Richter von Bilowec."

Běloveský rychtář, v květovaném kožichu, sebou trhl a vzkřikl rychle, aby nebylo snad pozdě:

„Hier!"

Kancelista vyvolával dál, rychtáře po rychtáři, každý se ozval, jak musil, ten hned, některý teprve na šťouchnutí sousedů, obvyklým: „Hier!" Když kancelista volal: „Der Richter von Dobroschau," ohlédl se vrchní, kývl na rychtáře a poručil:

„Kommts her!"

„Máš tam jít," volali na dobrošovského. Vytrhl se, šel po špičkách, v levé ruce beranici, pravou vlasy na spáncích pohlazuje, až stanul uctivě před vrchním. A ten zostra spustil:

„Lepší posor mít, šecko sem meldovat nebo bude plátyt pokuta sám. Sagens ihm," obrátil se ke kancelistovi, „von wegen dem Tůma." A kancelista tlumočil přísně slovy i hlasem:

„Od vás Tůma sedlák z numera 4 měl opovážlivě fajfku v držce, když vrata spravoval, a to jste –"

„Proto přijít Tůma do díry!" rozsoudil vrchní.

„Tak ho sem opatříte," doplňoval kancelista. „No, co ještě chcete?"

„Prosím, ráčej vodpustit, ale rád bych, stran té holky, Kateřiny Vosmíkovy, co sloužila ve dvoře, a co ten pacholek – ráčejí vědět – ona pořád chodí a ptá se, jak s tou náhradou –"

Kancelista pověděl po německu vrchnímu o té záležitosti, pak v jeho jménu vyřizoval:

„Ten pacholek je cizopanský. My už kvůli němu kolikrát psali, ale jeho pan vrchní na žádné připsání neodpovídá. A tak už náš pan vrchní poručil, až ten pacholek teď přijde na jarmark, aby mu mušketýr vzal kožich. Ale z toho dostane pan farář accidens dva zlaté."

Rychtář se chtěl poklonit, ale zapomněl, protože se z první kanceláře ozval prudký hlas odporu. Někdo se tam na někoho obořil, ať dá pokoj. Něco tu neslýchaného! Tvář vrchního se hrozně zchmuřila. Chtěl zavolat na Macka, ten však sám už vcházel, rudý jako krocan. Uražen ve své důstojnosti, začal rozhořčeně oznamovat, že Vacek –

„Sem, sem ten tarebák!"

Vacek vešel také sám, nečekaje, až by Macek pro něj přišel.

„Ty tarebák," vítal vrchní Padolského souseda, „už prve rámus; co tam dělat? Nevědět, že je na kanceláš?"

„Prosím, pane vrchní," odpovídal Černý Vacek rozhodně, nebázlivě, „Macek do mne strčil, a to si nedám líbit."

„Ale on se pořád tak šklíbil," žaloval Macek.

Oči vrchního zasvítily, tvář mu zrudla do temna. Vztáhl prudce ruku a ke dveřím ukazuje poroučel:

„Vacek s Mackem do díry! Macek, hned! Marš!"

Starý mušketýr nad obyčej mrštně skočil k almaře a sňal svazek klíčů visících tam na kroužku; pak chtěl vzíti Vacka za rameno. Než ten se mu vyškubl:

„Nešahej na mě, nebo! Já půjdu sám!“

Šel a Macek za ním. Konšel Mityska zářil a sledoval vyjasněným zrakem svého protivníka, až zašel a mušketýr za ním. Rychtáři zapomněli rozhalovat květované kožichy a pot utírat. Žasli, a s nimi Doubenus žasl. Čejchan granatýr se v duchu zlobil, že kvůli takovému mušketýru se tu člověk nesmí už ani usmát, a nač je sem volali za svědky, když tu takhle soudí.

Vrchní mluvil rozčileně s důchodním Schmidtem o té výtržnosti. Chvilku trvalo, nežli jednání opět se začalo. A jen se začalo, hned opět přerušeno. V první kanceláři strhl se neobyčejný šum, pak hlasitý chechtot. Rychtáři se smáli! A již vcházel do druhé kanceláře Černý Vacek, nesa svazek klíčů. Poklonil se před ustrnulým vrchním a podával mu klíče, klidně, jako by jeho funkcí bylo.

„Tak tu jsou. A Macek je, jak ráčili poručit, v díře.“

XXVI.

V mraku a bouři skončil ten „amtsták“. Hřmělo česky, německy a hodně. Vrchní rudý jako krocan nadával i hrozil; rychtářům však jako by sprchlo po dlouhém suchu. Ti vpředu stáli sice jako pěny, ale v očích jim hrálo a v koutkách úst trhalo; ti zadnější se smáli a zubili.

Každý měl z toho radost, jak Vacek dohřál pyšného direktora, i z toho, co vyvedl Mackovi. Jen Mityska ztuhl; jako vyjevený díval se na Vacka, jak pokojně stál a se usmíval v tom přívalu zlostných slov a v blescích panského hněvu a jak pak opět vysekl kompliment vrchnímu i tlustému kancelistovi a ospalému písaři, kteří z nařízení direktorova musili osmahlého řezníka vyprovodit do „díry“.

Odcházel jako hrdina a ne jako odsouzený, a jako o hrdinovi o něm mluvili, už když vycházeli.

A Mackovi se smáli, upřímně, s netajenou škodolibostí. Jen si to ještě přáli, kdyby ho mohli po tom arestu uvidět. Ale starý lev všechen rozezlen někam zalezl a neukázal se ani na chvilku.

Mitysku konšela to všechno zlobilo. Vacek měl trest, ovšem, ale ještě více slávy. Pořád jen o něm povídali a na něj, na konšela se ohlíželi. Proto se ze zámku hned vytratil. Doubenus však se tam pozdržel. Jemnostpán mu uložil, aby se zastavil u pana pátera Havlovického, vyřídit mu pěkné pozdravení a kdy je zas velebný pán v Padolí navštíví.

Když Doubena z kanceláře pustili, šel hledat pátera Havlovického. Doma ho nezastal. Čekal tedy přede dveřmi jeho bytu. A čekal trpělivě. Byl na to zvyklý a také ho sílila tichá naděje, že pan páter si vzpomene, že je takový dobrák. (Dobrák byl Doubenovi každý, kdo nebyl držgrešle a rád dal.)

Zatím P. Havlovický, jda zdola, z města, meškal na zámeckých schodech. U samé brány tam potkal Padolského rychtáře a Čejchana granatýra. Zastavil je, poněvadž je oba znal, a dal se s nimi do hovoru. Uslyšel o Vackovi a Mackovi i vrchním. Usmál se jen, ale nezasmál, a tak nějak trpce řekl:

„To jsou pořád staré časy, a měly by – už být novější."

A hned se vyptával na Padolí, na pana faráře, rychtáře na hospodářství a Čejchana jak je s tkalcovinou. Granatýr, patrně potěšen, že se velebný pán dal s ním do hovoru, odpověděl, že by mělo být líp, chudý tkadlec že je na tom chuře, a že je dost nouze mezi lidem.

„A vědí, velebný pane, nouze není ani sestra ani bratr."

„Vím, vím, ale Čejchane, vy sebou přece trochu vládnete, vám není tak zle. Copak vy musíte s každou kopou do Police, když tam ti handlíři přijedou? Jak pak, abyste si sám něco začal? Byl jste ve světě, nedáte se prodat, copak, abyste se zas do světa pustil?"

„Já?! A jak?"

„S plátny. To zboží ve světě draho platí. Nač má ty výdělky mít cizí? Já být vámi – a kdybych měl na trakaře začít. Několik véb krásného plátna, ale musilo by být jako vykvetlé, a to vy pořídíte, vy tomu rozumíte, to byste viděl, jak by v Karlových Vařích nebo v nějakých jiných lázních šlo na dračku. Víte, handle, mandle.“ Usmál se svým milým úsměvem a dodal: „Pamatujte na to. Až přijedu do Padolí, přeptám se, jak se chystáte.“

Čejchan se jen usmíval, hlavou kýval, přisvědčoval; ale v nitru se mu hned, jak se páter o té obchodní cestě zmínil, nechuť ozvala, že ne, to že je přece jen těžká věc. Ale odcházel nadšen vlídností zámeckého kaplana, jeho srdečným tónem, že si jej, přadynkáře, tak dobře pamatoval a že se tak o chudý lid stará.

Doubenus zatím stál odevzdaně, jako stával u vědomí povinnosti v slepé poslušnosti tam dole ve Veroně na vartě, a čekal. Trpělivě čekal. Díval se před se, na bránu, vedoucí z nádvoří, od kaple do druhého, na její emblemy v kameni tesané, na korouhve, na kanony a hádal, to že je na památku nějaké vojny.

Až se mu žaludek ozval, jako vždycky po ránu. Vzpomněl na Čejchana a na rychtáře, teď že oni jsou s ostatními na kutlofě v hospodě, na drštkové. Viděl ji na bílém talíři, viděl, jak se z ní kouří, jak je pepřem posypaná. Táhl do sebe nosem dech, jako by její mastná vůně přivanula.

A bylo ještě hůř; uviděl nějakou mladou kuchařinku v bílé zástěře, nesoucí něco pod přiklopeným talířem. Zmizela směrem ke kancelářím. „Ti páni! Ach, bože, ti se mají,“ pomýšlel, a důchodnice se mu mihla na mysli. Vzpomněl si, že je tady někde, ta že ona taky dobře vaří. Ach, to ono je dobrota – polykal na prázdno, to ono tomu důchodnímu chutná; a taková ženská –

Pak ji zhlédl; to jak vyšel branou několik kroků dál, aby pořád nestál, na druhé nádvoří. V okně ji spatřil, nemýlil se, měl dobrý zrak. Nebyla tak jako na faře o pouti, měla na hlavě čepeček s nějakou mašlí, a to jí také tuze slušelo.

Pro jistotu se tam ještě jednou podíval, a zas. Panička stála a tiskla hlavu skoro až do okna, jako by něco vyhlížela. Doubenus ani nevěděl, že stojí a že se dost neomaleně nahoru dívá.

Panička však jako by si ho nevšimla, jako by ho neviděla. Až pak náhle sebou živě hnula. Doubenus si toho všiml.

Vtom však zahlédl pátera Havlovického a pro něj zapomněl na paničku. Naráz smekl a jel po pravici statného zámeckého kaplana v modrém plášti, jenž vážně přicházel a vážně před se hleděl. Paní důchodního v okně neviděl, ač v ten okamžik otvírala okno a nějak dlouho jeho háčky zatýkala. Dost se při tom vychýlila v bělostném čepečku, v půvabném županu živých barev, ozářená proudem paprsků dopoledního slunce.

Doubenus se kaplanovi dobře hodil. Zabral se s ním do hovoru a v tom hovoru vedl jej do svého bytu. Otevřené okno, panička mu ušly, schválně se vzhůru nepodíval, ušlo mu i to, jak se paní důchodňová za ním upřeně dívá.

Doubenus pak opět čekal. Seděl v pokoji zámeckého kaplana u dveří na židli a divil se, co má pan páter knih, plný stojan, a co jich ještě na stole i na židli, a divil se, jak pan páter zčerstva píše. Když pak od něho bral psaní dobře složené a zapečetěné, ucítil v dlani lesklou diškereci, a větší, nežli se nadál.

Venku přidal do kroku. Nad svůj obyčej rychle sestupoval se zámku strání po schodech dolů, aby nezmeškal drštkovou a také aby zastal Padolské. Mitysku konšela však už nestihl. Ten odešel už dřív, a sám, a tak se bez něho vrátili odpoledne domů.

Doubenus pro samé vypravování nedostal se už k žádné práci. Nejprve jemnostpánu pověděl, a to nejstručněji, jak bylo na zámku, jak u pana pátera, jehož psaní odevzdal. S tím listem zašel si bělovlasý farář do čeledníku a tam u okna pod klecemi si jej četl. Nejvíce ho zajímala zpráva, že byl P. Havlovický od Padolské pouti zase doma, u rodičů, a že se za té příležitosti zase zastavil na Boušínské faře.

„Pan farář Ondrášek je zdravý jako mník," psal zámecký kaplan. „‚Včeličky dušičky' na zimu opatřil jak náleží, zvláště frátera dobře slámou obalil, aby ho neprofouklo. Všecko mi ukazoval a vykládal, a těší se, že matka nezemřela, že je roj zachován. Ale pak jste ho měl vidět, když jsem mu pověděl, kdo vlastně mu toho ‚frátera' na podzim porazil. Zvěděl jsem totiž na zámku od ouředníků o výslechu té chasy zlodějské, a tu se jeden z té roty také vyznal, že porazil ze zbujnosti na Boušíně na faře oul, když měl s kamarádem kolem cestu. (Šli

někam na lup.) Když tohle pan farář uslyšel, náramně se zarazil a hned ani nepromluvil, až najednou na mne, je-li to jisto. Řekl jsem, že je to v aktech. A tu se zarmoutil a povídá: ‚A já kvůli těm lotrům křivdil poctivému člověku –' Měl totiž na někoho důmnění, však o tom ráčíte vědět, jak mi řekl.

Proto ho to tak mrzelo a opakoval, to že není jen tak. Já vím, že učitele ještě odprosí. Ale pak se potěšil, když jsem mu oznámil, že tentokrát se svou žádostí pochodí, že je to v kanceláři na dobré cestě, že mu povolí nový kryt na stodolu i nový chlív že mu postaví. To ho tuze těšilo."

Zde farář Zeidler přestal čísti, neboť soumrak zaclonil nevysoký čeledník. V klecích dál od okna se již zatmělo. Farář vyšel ven, do kuchyně pro svíčku. Tam šerem obetkán seděl Doubenus na lavičce u kamen; vedle sebe měl prázdný hodný hrnek se lžicí a misku, skoro mísu, také prázdnou. Posilněn polévkou, tady měl jahelnou, a vařenými buchtami se sušenými houbami, vypravoval, a to obšírněji, staré hospodyni a hrobařovi dnešní zámeckou událost.

Po třetí a nejobšírněji, ale to již v mrkavé, zarudlé záři lojové svíčky, líčil tutéž příhodu u Lewitů dvěma kmochům s ním sedícím. A tu také nejveseleji. Usmíval se, až se mu červené tváře blýskaly, a mhouřil zas oči do čárek. Přitom chutě kouřil a utápěl ostatek diškerece.

Přes tu chvíli však mrkl po dveřích do sedničky vedle, nevyjde-li odtud mladá židovinka. Scházela mu. Skoro líp se mu povídalo, když tu seděla a poslouchala. Hned jako by tu prokouklo, oživlo. Bylo veseleji nežli s tím nemluvou Lewitem, který buď kouřil z dlouhé dýmky a mlčel, nebo seděl v šenkyši nad dlouhou, úzkou knihou, do níž zapisoval, hlavně ty, co u něho viseli.

Ale sestra jeho, ta jako cácorka poslouchala, optala se, prohodila něco, zasmála se. Toho podvečera však nešla. Už se na ni optal, ale Lewit ze šenkyše něco mrzutě zamomtal, že Doubenus z toho nezmoudřel. A tak ho již nechal.

Justyna nebyla daleko. U Frýdků. Odskočila si tam, když se den nachyloval, promluvit s Vincinou a něco nového uslyšet. Věděla, že dnes večer nebude jí možná na přástvu. Chtěla mít alespoň tuto chvilku, a také (to tajné přání se jí srdcem jako jiskra kmitlo), že se tu snad učitelčin Antonín staví, až půjde ze školy. Že tam šel, věděla. Viděla ho tam jít, když stála u okna, u stehlíka, a věděla také, že tam jde hrát.

Slyšela již od Vinciny, jaký je Antonín muzikant, že hraje krásně na housle a tady že žádný neumí tak na trumpetu jako on. To se v Praze tak vyučil, strejček, ten velký pán, že ho posílal do takové školy a že mu zvláště na to platil.

U Frýdků nikdo nebyl. Vincina předla, a starý seděl také za kolovratem, ve vestě, beze všeho, a jako obyčejně v bačkorách. Justyna usedla na „laje“ poblíž okna. Jen dosedla, již se ozvaly na síni kroky, rychlé, svěží a jako nedočkavé. Justyna je poznala a Vincina zvolala:

„Že je to Antonín!“

Byl. Přišel dříve, nežli se ho Justyna v svém tichém přání nadála. Právě ve škole odehráli, povídal, cvičili novou mši, a tak že se tu zastavil. Starý Frýdek, jenž tak rád slýchal o světě, zvláště o Praze, vítal jej upřímně, a nechal přádla. Vincina také.

Přišla chvíle, kdy dílo samo přestává, kdy není už dobře vidět a rozsvítit se ještě nechce. Den zhasl; na západě rděl se ještě řeřavým uhlím zpod hustého popelava. Vítr usnul, bylo cítit, jak tiše mrzne, jak přituhuje; a ve světnici kamna příjemně vydávala. Přišla chvíle temnosvitu, chvíle tajemna večerních stínů, kdy mysl se odvrací od všední lopoty a srdce se spíše otvírá, jako kalich večerního květu, dojmům i vzpomínce. Ticho po jizbě, postavy tratí se v šeru, i tváře splývají v nejasnu. A živé slovo jako čarovný proutek za té černé hodinky; otvírá kouzelné síně pohádky i tajemné kobky minulosti, maluje daleké končiny i cizí světy –

U Frýdků sem tam hovořili, s častým odmlčením. Cítili, že se mluví jen tak, že pro tuto chvíli má přijít něco jiného. Až starý Frýdek je vytrhl. Sedě na lavičce u peci, cpal z měchuřiny svou hliněnou dýmku prosté, ohnuté troubele. Nabíral mezi prsty suchého tabáku a „pškal“, „pškal“, až šustěly tabák i měchuřina, a pojednou se ozval:

„Anton, povídej něco, víš, o Praze.“

„Povídej,“ přidala se hned a horlivě Vincina, sedící na židli u kolovratu, jejž postavila vedle. Mladý hodinář seděl u stolu, zrovna proti nim. Usmál se a podíval se bezděky na mladou židovku, kol jejíž hlavy po jedné straně, k oknu, chvěl se hasnoucí zásvit západu.

Viděl, cítil, že na něm tkví její velké oči. Mlčela, ale když Vincina po druhé ho pobídla, přidala se k ní prostomile:

„Prosím vás, něco o Praze.“

Udělal jim po vůli. Když začínal, cvakl starý Frýdek ocílkou, a šerem zasršely jiskry. Zápach zažehnuté hubky zavanul, pak vyrážely kotoučky tabákového dýmu a rozplývaly se v šeru. Starý bafčil s celou chutí, s tou obzvláštní chutí, kterou míval, když sám vypravoval, nebo spíše ještě, když sám poslouchal.

A poslouchal a chodil s „ďoučaty“ Prahou, jak je učitelčin vodil. Frýdek zvolna kouřil, Vincina se opřela o lenoch židle, Justyna seděla jako pěna. Zásvit se od její hlavy znenáhla ukrádal. Jen mladistvé čelo a část svěžího obličeje pronikaly půvabně ze šera, v němž se tratila její štíhlá postava.

Stanuli na Staroměstském rynku, u orloje. Mladý hodinář jim vypravoval o divu těch hodin, o apoštolích, o lakomci, smrti a kohoutu, zavedl je nahoru ke stroji, kdež nejednou byl sám nebo s mistrem. Líčil, jaký to div práce, jaká tu spousta koleček a kol a per, jak se to vše zkazilo a jak nikdo si s tím nevěděl rady.

Od pece se ozval starý Frýdek, a to o Slepém mládenci, ten že prý ty hodiny dělal. Také toho mládence tak hned nepustil, jeho osud i proroctví, v něž svatě věřil; měl o tom i knížku překrásnou. Vincina již otáčela řeč, aby Antonín mohl dál, ale marně. Pantáta sice knížky o Slepém mládenci nechal, vzpomněl si však, že o Jenovefě je také tuze krásné čtení. A hned by byl začal o nešťastné vévodkyni brabantské. Přestal však hned a údivem hvízdl do rtů, když si Antonín vzpomněl, že to všecko v Praze viděl.

„A co, a kde, kde?“ ptal se nedočkavě Frýdek. „V Jezovitské ulici, to tam měli takový kabinet, nějaký Pískáček z Lince, ten tam ukazoval celou tu historii. To vám byla podívaná! Osmatřicet figur, každá jako člověk a všecko jako živé, figury krásně po rytířsku ustrojené. A Jenovefa – ach ta pěkně vypadala.“

„A Golo?“ vpadl dychtivě Frýdek.

„Jakpak ne, byl tam a kolikrát, měl zrzavé vousy.“

„A jeskyně tam byla taky?“ ptala se Vincina.

„Všecko. Skála jako opravdová a houští kolem, před jeskyní Jenovefa s Bolestínem a s laní, ta laň byla jako živá. Všecko vypadalo velmi pěkně, obzvlášť večer, když bylo osvětlení v tom sále. Lidi vám tam chodilo, ani se netrhlo.“

Z toho kabinetu v Jezovitské ulici se tak hned nedostali. Frýdek se ptal, také Vincina, která se přitom s lecčím na Justynu obracela, jí na vysvětlenou. Z toho a z těch otázek a výkladu jednotlivých skupin uslyšela mladá židovka osudy nešťastné Genovefy dost zevrubně.

Jistě ji živě zajímaly. Poslouchala jako dítě pohádku, upírajíc na Antonína oči, zájmem a údivem jako rozšířené. Jen někdy se mihly stranou na Frýdka, na Vincinu, když se ozvali. Zapomněla na všechno, do noci by byla tu vyseděla. Ale nejen pro tu Genovefu, vždyť už prve byla tak zaujata. Ten hlas jí mile zněl, ráda mu naslouchala a ráda se dívala na pražského vypráveče, jenž se již v šeru tratil.

A naráz ztichl on a všichni.

Zvon se ozval. Zvonili klekání. Znělo teskně v tom tichu a šeru. Pokřižovali se, ruce sepjali. Justyna, majíc ruce volně vedle sebe spuštěny, seděla tiše, až pak řekla „dobrý večer“, když ostatní, domodlivše se, pozdravili. Vstala, že musí jít. Antonín taky. Zeptal se Justyny přijde-li na přástvu.

„Ráda bych, ale dnes už musím zůstat doma.“

„Tak půjdeme až po druhé zas do Prahy,“ zažertoval. „Ó, tuze ráda. S vámi se to pěkně chodí.“ Řekla to prostosrdečně, upřímně.

Dala „dobrou noc“. Vincina ji šla na síň vyprovodit. Antonín chtěl také jít, ale starý Frýdek zdržel ho nějakou otázkou. Když se Vincina vrátila, pověděla vesele mladému hodináři:

„To se to, pane, Justyně líbilo. Povídala, a taky mně, tatínku, říkala, kdybych jí půjčila tu knížku o Jenovefě.“ Frýdek hvízdl do rtů.

„Hele, hele! Pročpak ne, ale co tomu řekne Lewit, přijde-li na to čtení?“

„Však ona se Justyna nedá chytit.“

„Škoda, že je židovka,“ řekl Antonín jako žertem. „Ale, vida!“ Vincina se zasmála.

„Pak jí to neříkej!“

Když šel kolem Krůčkova zděného domu, ohlédl se maně do osvětlených oken u Lewitů, do těch nad opuštěnou, temnou zahrádkou v bílém poprašku sněhu.

XXVII.

Počátkem adventu toho roku 1823 bylo ještě na hole.[29] Zima však rostla, a tu noc před sv. Mikulášem mrzlo, až hvězdičky skákaly. Chalupy v kopcích i na dole, zarovnané kolem okének pařezy, dřívím i otépkami roští, zrovna se krčily v mrazivém větru, jenž se opíral do jejich lomenic a hučel zahradami, polem, korunami stromů.

Ty byly černé a holé; jen na jeřábích visely ještě zhnědlé hrozničky a na olších u řeky šáchů až černo.

Pusto v polích, pusto po cestách. Jen ve středu dopoledne zvučely zmrzlé stezky ve stráních i silnice dolem k Polici četnými kročeji. Hned záhy zrána šli tudy tkalci, tu tam nějaká ženská mezi nimi a také výrostek, každý s kopou, mnohý s dvěma, s jednou vpředu, s druhou na zádech, v pytli, v šátku, v plachetce zabalenou.

Šli šerem jako stíny, sami, po dvou, po třech, stoupali v tlupách, z vesnic jako tmavé pramínky stékali na dol a splývali s těmi z různých údolí. K Polici pak docházeli v houfcích už, proudem.

Tak ve středu; a v sobotu zas oživly stezky a cesty k městečku Padolí. Po ránu přicházeli. Mnohý těžko, šouravým krokem, mrzák ubohý, starci v bídné obuvi, ve vyrudlém, záplatovaném burnuse, nebo stařeny vrásčité, skoro do oblouku sehnuté, v chatrné loktuši, ve starém kabátku s varhánky, o holi v třesoucí se ruce, s uzlem na levé.

Od mládí se lopotili těžkou prací na polích, za stavem, v lesích, a když měli od toho dření ruce jako kliky, když nemohli na nohy, když stáří bralo dech a vzalo sílu, co zbylo?

Kdo mohl, předl, pomáhal soukat nebo děti choval a chodil v sobotu ptaným chlebem,[30] přilepšit si, nebo proto, že ho necitelné děti posílaly, že musil.

Mezi těmi tkalci nebo sekáči věkem zkrušenými, mezi starými žnečkami a přadlenami tu tam vysloužilec, jako Rousek starý, někdy od regimentu „Stuart“. Byl nejednou v ohni, s Laudonem ležel u Bělehradu, pak od tureckých hranic zbrousil jiný světa kus; v Champagni byl, a v „Nídrlantu“, jak říkal, u Neerwinden bojoval a také u Famarsu, „kde třikrát hnali pagnetem šturm“, tam že byli skoro samí Češi, kolik regmentů českých, Brentano, Wallis, Brešenvil, Kallenberk, Kinský, a že si je ani všecky nepamatuje. Tam je vedli proti generálům republiky a pak také proti francouzskému císaři. A tu přišel o tři prsty, o dva na levé, o jeden na pravé.

Teď sešlý, ohnutý, v odřeném vojenském plášti, s režným pytlíkem přes bedra, chodil s dědky a babkami od prahu k prahu a prosil o boží almužničku a čekal, až dají, nebo odcházel mlčky, s prázdnou, když musil vyslechnout, že jich jde moc, cizích, ať si ostanou ve vsi, že tady, v Padolí, mají dost svých.

Měli, měli, ale ze vsí chodili přec, protože brambory letos málo podsýpaly a teď se tuze kazily, a protože byly bídné výdělky. Chodili staří a také děti, kolik pohromadě, větší i malé ještě, hladové ptactvo, jež se táhlo ke stavením, chudá drobotina, jíž se promodrávaly a sinaly tváře zimou, a jež se chvěla v nuzném obleku, v obuvi ovázané, provázky utažené.

Tak bývalo v sobotu od rána do poledne; pak u prahů ztichlo, ledaže se ještě ten onen opozdilec prosebně ozval za dveřmi. Bída všechna se zase rozcházela. Padolská domů, přespolní do vsí, jako vrány k lesům. Vlekli se o holi s krajíčky a skývami, s brambory, s

halířem nějakým, vlekli se dolem, nebo do strání pod šedým, nízkým nebem, pod nímž lesy zčernaly, pole se rozsmutnila a jehož těžké, kalné mraky lehaly na kopce.

Zkřehlí vraceli se do svých vsí nyní tichých, jako zaklených, do sednic a sedniček nízkých stropů, zčernalých natřenou krví i čoudem, ucpaných, opocených okének. Tu se mohli ohřát, tu čekalo na ně lůže někde v koutě nebo na peci, ale přece teplé. Ti bídnější však musili na půdu, kde všemi skulinami fučel mráz a kde hlomozně hlučela i hvízdala větřice.

Tak se měli ti nejstarší a nejmladší, kteří nemohli nebo neuměli ještě pracovat. Ale přicházeli také ti, kteří pracovat uměli a chtěli, a mladí lidé. Ti chodili v ten adventní čas také prosit, ale o práci, tkalcovští tovaryši a chudé tovaryšky v modračkách.

Byla to také krušná cesta, a zobroubili často celou ves, celé Padolí, nežli dostali místo. A také se vraceli zhusta s nepořízenou, zvláště tovaryšky mladé, třebaže chtěly dělat jen ke stravě, bez platu.

Na takovou cestu pomýšlel tenkráte také Václav Pavel, mladý tkadlec ve Lhotě za Machovem. To je ta poslední Lhota v našem království, poslední, protože je při samých hranicích, kde přes potok, za plotem měli Německo, ale ne Němce.

Mezi vrchy a lesy, v úhlu mezi skalnatým Borem a Pastorkovským kopcem dole při potoku táhne se ta Lhota jako konec Machova. A konec Lhoty či její pokračování je zase Nouzín, ten tehdy už na pruské půdě. Ale Lhota jako Nouzín. Chalupy jedny, lid jeden a řeč jedna, živobytí stejné, stejný boj o chléb.

Snad že je o to Lhota bohatší, že nemá tolik skal v paloucích za staveními na úbočí Boru, že nemá jako Nouzín tolik balvanů prostřed chudých políček v bramborách, v ovsu, šedých balvanů obrostlých malinou, ostružinami.

Tu jako by byl konec světa. Bor, jeho skály a lesy, Pastorkovská hora a vrchy mezi nimi jako ohrada, za kterou konec. Jen ty lesnaté kopce a nebe nad nimi je z doliny vidět, a často ani těch dobře ne; to když po dešti z lesa dýmají bělavé páry nebo se táhnou mezi mokrými stromy lijavcem zčernalými a nesou se tiše mladinou nahoru ke skalám temene, kde splývají s šedem letících, roztřepených mraků.

V tom koutě mezi lesy, skalami a kopci, v nízké tkalcovské světnici žil tenkráte Václav Pavel, syn toho Pavla, o kterémž mluvili také evangelíci shromáždění o Padolském posvícení u bratra Zejdla.

Ale syna jeho neznali, chasníka asi dvacítiletého, hubeného, přižloutlé tváře, jenž měl tmavé rovné vlasy, tmavohnědé zapadlé oči, tenký krk s vyvstalým ohryzkem. Na mladém Pavlovi bylo již vidět, že je tkadlec, že dlouho již a tuze člunkem hází. Krutl už mezi rameny a ruce zdvíhal od sebe.

S kamarády mnoho nemíval. Raději sedal sám, nebo když bylo chvilku pokdy, sháněl se po čtení. I když sedal za stavem, v košili jen, v nohavicích a bos, při práci mysl mu nezahálela. Málo však zpíval, víc uvažoval, ač pracoval do únavy.

V zimě začínal jako všichni časně za tmy při borové louči, dělal pak celý den a dlouho do noci při té stravě, jaká byla.

Žili o bramboru. Měli je ráno, v poledne, večer; někdy k nim trochu kysela nebo nemaštěného zelí se zaprážkou. Časem přinesla matka na stůl úkrop, na jaře s mladými kopřivami nebo s opychem, občas také pokroutky ze strouhaných bramborů s trochou mouky v troubě upečené, pak roztrhané, vodou spařené a rozpáleným máslem polité.

Takové hody míval při té ustavičné práci, kdy házel od rána do noci člunkem a přirážel brdo, až se jeho rachotem chalupa otřásala. Jen v sobotní večer umlkl stav a stál tiše, bez hnutí po celou neděli. To byly chvíle oddechu a v létě někdy za nejrannějších jiter, kdy si vyběhl mladý tkadlec zarosenými palouky na stráň, do lesa sbírat houby.

Tam se volně dýchalo, vál svěží, zrovna vonný vzduch jako koření, potok pod olšemi tak šumně hrčel do jitřního ticha a šera. Chodil, lezl, sbíral, ptákům naslouchal a vracel se z lesního přítmí a prochladu zátopou zlatého světla jako lázní osvěžen, silně hladový, že by byl hrnec bramborů (byly jen se solí) sám slupl.

A někdy přišel také s myšlenkami, když zabloudil dál, obyčejně v neděli, hodně vysoko, až na Bukovinu pod temeno Boru nebo v Pastorkovskou stranu.

Tam se mu, když nebylo požárno, otvíral velký, daleký obzor. V slunečním jasu, přes pásma hor, přes pruhy lesů, přes jezero jejich modra a zelena různých odstínů, od tmavých až do bledě rozplývavých, přes strakatinu luk, polí a ouhorů, viděl daleko, tu k Náchodskému zámku a za něj až do kraje, tam do Slezska za Kladsko až k Vartě, o jejíž panence Marii poutníci tolik vypravovali.

Vždycky se do těch dálek zahleděl a pomyslil nejednou, co toho světa pánbůh má, že všude lidí dost, a jak tam asi je, tak daleko ve světě. Mnoho o něm nevěděl a mnoho o něm také neslyšel. Kde také, kdo by mu o nich co pověděl? Kdo kdy kam přišel? Leda do Police s kusem na trh, nebo do Kladska, když si tam zběhli něco přepašovat.

On sám nemohl také nikam. Také byl nejdál ve městě, v Polici. Jinak seděl doma pořád jako zavřený, nejprve u kolovratu, kdy přisukoval, a ještě více pak, kdy musil za stav. Poslední čas ho to již zmáhalo, a když v létě celý dlouhý den dělal a ještě za těch světlých večerů a někdy až do noci, zeslábl tak, že když lezl od stavu, sotva nohama vládl, takže si je musil rukama přes stativu pozdvihovat.

A tak že ho nohy tak bolely, nechodil na toulky, mezi hochy; raději, když měl chvilku pokdy, chytil se knížky. Sedal s ní za stolem u malého okna. Bylo odtud vidět na trávník, jenž se na jaře svítil zlatými pampeliškami, bylo vidět na třešni bronzově lesklého kmene, jež mívala pěkné černé třešně v měsíci srpnu, bylo vidět dál na osamělou šedou skálu v ostružinách na kraji palouku a přes ten do stráně Boru, do lesa, k „Hukově houštině“.

Nejprve četl, co měl, co v chalupě zůstalo, katechismus a druhý díl. Býval sám a měl ticho za těch nedělních odpolední v jizbě čistě umetené, vybílené, do jejíhož světla zachvíval odlesk zeleně ze stromů, ze stráně. Táta obyčejně v ten čas odešel do Machova, matka někam do sousedství, nebo vylezla „na chalpu“[31] do stínu a chladu si zdřímnout.

Mladý tkadlec říkal si tiše, pomalu. Každé slovo však se dotklo jeho mysli a vydalo zvuk. Četl dychtivě, až se mu požloutlá tvář často rozpálila a tmavé, zapadlé oči zaleskly se živým pohnutím. Biblické příběhy ho dojímaly a nad katechismem se někdy zastavil. Nejvíce nad citací pod čarou.

Byl by rád věděl, co to je. I zeptal se táty. To bylo, když přestal už chodit na opakovači hodinu. Starý, málomluvný tkadlec vrásčitého čela byl tou otázkou překvapen; řekl synu, že by tomu nerozuměl, k tomu že musí mít svaté Písmo a pak že by v něm neuměl hledat.

Tátovo slovo neodvanulo však jako pýří, nýbrž v mladém uvázlo. Myslil na to Písmo, kde by je asi podědil, a začal po něm toužit. Opatřit si je za peníze, na to se bál pomyslit. Ale přece se optal, je-li to drahá kniha; lekl se, když uslyšel, že by musel mít kolik zlatek. A on neměl ani groše.

Tušil, že starý Kubeček v Machově, evangelík, k němuž táta chodíval, Písmo jistě má. Byltě ten Kubeček velký čtenář, písmák, u něhož se většinou Máchovští evangelíci scházeli.

Mladý Pavel dost o nich slýchal, jak se jim lidé smáli, jak o nich ne vždy vlídně mluvili, a sám viděl, že je všelijak pošťuchovali. Otec pak dost často prohodil, že dřív ještě více zkusili, že se nesměli k své víře ani hlásit, starý Cyrus Machovský, muzikant, že chodil celý svůj věk hrát do kostela na kůr, až pak, to už byl starý člověk, přišlo povolení od Josefa císaře, a tu že se dal starý Cyrus ihned odepsat.

Tenkrát že se všem helvitům uvolnilo, ale pak, to starý Pavel sám pamatoval, že bylo zas řečí a křiku, když si tu na Křivdově zařídili krchůvek, a pak zrovna vzbouření, když na první funus přijel sem až z kraje někde pastor, tomu že se lidé veřejně smáli i o funuse na krchově.

Mladý tkadlec bezděky cítil s utiskovanými soustrast, a vypravování otcovo neuvědomělý ten cit sympatie jen živilo a sílilo. Starý mluvil vždycky pro ně, nikdy proti nim; byl sám už napolo jejich.

Syn to v dospělejších letech už také věděl, i to, co mu bylo za chlapectví tajemstvím. Každého roku totiž několikrát, alespoň dvakrát, v létě, na jaře, táta někam odešel vždycky časně ráno, za tmy, a vrátil se až v noci domů. Kdy, hoch nevěděl, protože se otce nedočkal. Až pak, to již nechodil do školy, zvěděl, to že táta chodí s několika Machovskými daleko, až do kraje za Jaroměř, na evangelickou „kázeň“, do Kláštera, odkud také byl ten „panáček“, jenž sem někdy přijížděl na funus. –

Teď opět měl mladý tkadlec s tou biblí. Přes tu chvíli na ni vzpomněl a toužebně si přál alespoň ji uvidět. Myslil na ni a kromě ní poslední čas také na nebohé otroky neznámé, kteří mu také nechtěli z mysli. Zaslechl, když šel s tkalci z Police, z trhu, že to plátno, jak se teď nejvíc dělá, „kytaj“, posílají daleko, až za moře, a tam že za ta plátna vyměňují otroky.

Myslil na ně, představoval si tu dalekou zemi v hrozném horku a tam polonahé, černé otroky, jak se musí v polích dřít od rána do večera.

Tak vzpomínal na ně on, bosý, v plátěných nohavicích a v košili, hubený, od božího rána do noci za krvavou mzdu pracující, a bez reptání, bez dozorce s důtkami, odevzdaně. A vzpomněl, v mysli se rozbíhal, kam asi tuhle kopu, o které dělal, dovezou přes moře, bude-li jí dost, aby za ni pustili otroka na svobodu.

Ale moře a otroci ho přešli. Jen bible ne. Pak se již otce přímo zeptal, má-li ji starý Kubeček.

„Má a tuze starou,“ řekl starý Pavel. „Proč jseš na ni tak dychtivý?“

„Rád bych ji viďal.“

Starý neříkal nic. To bylo v pátek. V neděli nato, odpoledne, když žena vyšla ze sednice, řekl synovi z čista jasna:

„Václave, Pámbů ti přived na mysel, abys hledal praudu. Poď se mnou.“

XXVIII.

Řekl to tak znenadání, že syn okamžik se ani nehnul; jen oči na tátu upíral, v nitru mladíkově se však mocně hnulo. Ta slova zněla neobyčejně; nepochopil jich zplna, zněla mu dost tajemně, hned však v nich vycítil něco tuze vážného, i to že mu táta důvěřuje, že ho má za rozumného a za žádnou už chasu. A hned se mu také kmitlo, že snad tu bibli –.

Skočil, vzal čepici, oblékl kazajku a byl přichystán. Starý Pavel víc neřekl a syn si netroufal se ptáti. Šli mlčky od chalupy dolem při potoku, mezi příbytky.

Bylo v červnu, teplé odpoledne. Nebe krásně modré mělo jediný, bílý oblak, a ten sluncem prozářen odpočíval nad Borem, nad jeho šedými skalami, jež se určitě odrážely nad tmavými lesy ve svahu. Jejich hřbety tu i na ostatních stráních a kopcích se dřímavě na slunci vyhřívaly, ani plachý stín nekmitl se po ztichlých vlnách jejich vrcholků.

Po vsi sváteční ticho. Hustou zelení ovocných stromů i zeleným šerem olší u potoka, vroubeného širokolistou lupenicí a fialovým kostivalem, ze zelených koberců zahrad probělávaly se obílené chalupy omšených střech. Uschlé, zarudlé větvice lip od svatodušních svátků trčely bez šustu, nehnutě, nade dveřmi, u okenic, oken.

Krajinové, staré ploty ztrácely se v bujných houštinách kopřiv, tak jako kmeny stromů na zahradách v syté zeleni vysoké, husté trávy, pokropené bělostí kvetoucího kozího pysku.

Nic se nehnulo, ani růžový květ šípku ani bělostná kopretina travnatého svahu a břehu v mateřídoušce, stíny ležely bez hnutí. Slunce pražilo a prohřátý vzduch voněl dechem zeleného roští v hromadách tu a tam u stavení nasekaného.

Starý Pavel pořád mlčel, a synovi, jenž byl na to dychtivý, jak bude u Kubečků (tušil, že ho tam táta vede), nebylo do řeči. Také na bibli myslil, jaká bude a ukážou-li mu ji. Lidí nepotkali žádných. Jen tu a tam zahlédli někoho pod stromem ve stínu na zahradě za chalupou, bělostné rukávy košil, jak mužští seděli jen ve vestě nebo bez ní, tu a tam strakatý šátek, květovanou šněrovačku mladého děvčete s volnými rulíky, stojícího u plotu.

Okénky, zavřenými, zahlédli za mořskou cibulí, za trsy muškátu a pruty šedozelené rozmarýny tu tam někoho u stolu v bělostné košili nebo se jim kmitl tkalcovský stav, tichý, odpočívající. Mladý Pavel si všiml, že se na zahradách hodně po nich ohlížejí; pak potkali prvního člověka, Šulitku dolejšího, v nohavicích po kolena, holých lýtek a bosého, v zeleném fráčku, vrtidlo nepokojné. Ten, zubě se podivně, volal, když docházel, na starého Pavla s notným posměškem:

„Na faru? Na faru? Zrovna teď pan farář přišil příštipek.“

Rozchechtal se, zastavil a ohlížel se za Lhotskými.

Starý Pavel ani nehlesl; také se neobrátil ani pak, když zaslechli, jak Šulitka volá někam do zahrady nebo do chalupy, aby se šli lidičky podívat, jak Pavel běží na beranskou faru, do stáda, a že taky vede beránka, ten nestyda nesvědomitá.

To šli už Machovem, dlouhou vsí v úzkém dole při potoku. Když Šulitkův hlas dozníval, zahnuli z cesty nalevo přes potok úzkou lávkou pod olšemi k obílené dřevěné chalupě mezi stromy, nad něž nade všechny se štíhlý jasan vysoko do modra rozkládal. V čele příbytku na zahrádce rděly se krvavě kvetoucí pivoňky v zeleni božího dřevce, satorky a majoránky. Tu byla ta „beranská fara“, kterou Šulitka myslil.

V nevelké, umetené síni, jen hlínou vypěchované, kde vedly primitivní schody, prkénka v šikmých dvou trámech, na půdu, stál špalek na tlučení lnu jako jinde. Ale ve světnici, čistě uklizené, nebyl žádný tkalcovský stav, a proto se tu zdálo volněji, jako prostranněji.

Mladý Pavel ucítil zase ten zvláštní zápach kože a mazu, který ho tu po každé ovanul, kdykoliv sem jednou za čas, jako chlapec, obuv přinesl. Kubečka zastal po každé v zástěře, v pantoflích na verpánku u nenatřeného stolku plného kladívek, knejpů, odkrojků, z nichž trčel kulatý kámen.

Tak sedal „pan farář“ nebo „machovský pastor“, a večer při skleněných koulích vodou naplněných, za kterými světlo hořelo, a šil těžké boty s podkůvkami, vysoké ohrnovačky sedlákům a formanům, střevíce, pantoflíčky ženským.

Teď bylo na stolku, mazem umazaném, všecko srovnáno, verpánek odstaven, a mistr, nevelký, zavalitý, bez zástěry, nedělně ustrojen, bez kabátu, seděl na „lajci“ a četl z knihy na stole položené. Žlutá péra kulatých brejlí ztrácela se na spáncích v houští vlasů jeho velké hlavy, šedých, jako byl věneček hustých vousů pod bradou.

Kubečková, v placce, v černé šněrovačce s proramenicemi, krátkých rukávů u košile, větší, sušší, ostrého nosu, vítala Pavlovy hned na síni a vedla je s nelíčenou vlídností do sednice. Pořád hovořila a pořád zvala a vítala, aby šli dál, aby si sedli.

Její muž se však neobrátil. Teprve když dočetl odstavec, položil knížku hřbetem navrch, podíval se po příchozích, trochu bradou vzhůru, a klidně je uvítal. Mladému Pavlovi už jako chlapci imponoval tento muž s brejlemi a vousy; teď blížil se k němu s opravdovým ostychem.

Kubeček nechal hosti dojíti až k sobě. Podal starému ruku, uvítal ho, pak se podíval delším pohledem přes brejle na mladšího a chvilku mlčel.

„Poudal mně táta," začal volně, pohodlně, „žes zamiloval čtení, že nedržíš se světem a že bys rád Písmo svatý viďal a v něm hledal. Tak, hochu. Písmo svatý je grunt všeho. Ale najednou mu rozumět, to holečku, žádnej nemože. Nejdřiu začneš s jinačím čtením. Mysel se ti rozvlaží s pomocí boží, to musí být, to je to nejznamenitější numero; sedni," pobídl starého a hned zase dál mluvil k mladému:

„Ale chceš-li se učit cestám Hospodinovým, nesmíš si ze světa nic dělat, ani dyž se budou pošklebovat nebo vysmívat. To nic. Víš, v duchovním je trápení kořením a se světem musíš bojovat, a nejhlaunějc trpělivostí. Tak počkej, tak abys viďal, co chceš."

Vstal a volným krokem, trochu kolébavě, šel k učouzené almárce, na stěně u druhého koutu zavěšené.

Mladý Pavel nespustil s něho oka. Už dřív na něj jinak hledíval nežli na jiné lidi, protože věděl, že je písmák a velký čtenář. Také táta k němu chodil jako na učení a mluvíval o něm jako o žádném. Teď uslyšel Kubečka sám. Slova jeho účinkovala.

Prve ho zarazilo, ba lekl se až, jak na ně a za nimi Šulitka pokřikoval, a zdálo se mu a zrovna cítil, jak se všude na ně dívají a na ně ukazují. Proto se neodvážil ani se ohlédnout a bezděky hlavu pochýlil. A teď Kubeček jako by o tom už věděl, ač se mu ani slovem žádný nezmínil, jako by mu do duše viděl, zrovna o tom promluvil. V úžasu a s dychtivostí zároveň díval se za ním.

Dvířka tmavé almárky se otevřela. Nad šedou hlavou Kubečkovou objevily se knihy, postavené i na sobě složené. Mladý Pavel tolik jich pohromadě nikdy neviděl. Kubeček je

vybíral a na stůl donášel, větší, menší, všecky většinou staré, učazené, temně a prostě vázané, jednu velkou v deskách koží potažených s mosaznými sponami.

Na té uvázly oči mladého tkalce.

Starý Pavel dal se zatím do hovoru s Kubečkovou, jež pořád hlavou usmívavě přisvědčovala. Ale jak muž začal knihy otvírat a titulní listy ukazovat a i nahlas vážně číst, přistoupila ke stolu a starý Pavel s ní. Mladý teď viděl a slyšel, co nikdy neviděl a neslyšel: tituly podivné, švabachem tištěné i červené, velké litery divně spletité. Slyšel, to že je „Manuálník“, to „Postilla“, to „Nešporka“, to „Praxis pietatis“, t. j. o cvičení se v pobožnosti pravé, při kteréž knížce se Kubeček ohlédl po mladém hosti a řekl: „Tu ti nejdřiu půčím.“

A zase schýlily se kulaté brejle ke knihám, a zase novou ukázal: „Historii o těžkých protivenstvích církve české“, pak starý kancionál.

„A tuhle ta,“ podíval se zase přes brejle na mladého, „to je Písmo svatý“. Ukázal na tlustou knihu v kůži s mosaznými sponami.

Zlaté pruhy padaly do jizby, bylo tu světlo a ticho. Jen listy staré té knihy šustěly, jak je Kubeček obracel rychleji, volněji, s přestávkami, kde uhodil na rytinu v textu. A tu se také nezdržel, aby nepověděl, co to zpodobuje.

Mladý tkadlec byl jako u vidění. Tolik knih, tolik čtení! A ta bible! Tak mocná a tolik obrázků v ní!

Čtenářská dychtivost v něm zahořela. Žíznil tak dlouho, a teď tu před ním studánka čisté, hluboké vody, ale v šeru, v hlubokých stínech neznáma a tajemnosti.

Zapadlé oči mu zahořely. Neviděl, jak Kubeček na tátu mrkl, aby se jen na syna podíval, neviděl, že Kubečková se již obrátila, že vítá nového příchozího. Pak přišel druhý se ženou, přišel třetí, za nimi několik mužů a také ženy v plackách, v kabátkách nebo bez nich, muži v koženkách po kolena a v punčochách, nebo i bez punčoch a bosi, chudí tkalci odtud, z Machova, někteří také ze Lhoty a z Bezděkova.

Tu již přestal Kubeček listy v bibli obracet; mladý Pavel uviděl příchozí přespolní i domácí, jak si ruce podávají, jak se upřímně vítají. A říkali si vespolek „bratře“, „sestro“ i bohatý, dle jeho mínění, Křivda, mlynář, s chudými tkalci i s podruhy.

Mladý Pavel viděl to po prvé a hned se mu ten srdečný způsob zalíbil, i to, že k němu přicházeli, ruku mu podávali a pozdravovali.

Sesedli se, kde bylo místo, „na lajci“ podél stěn, na verpánku, na malované truhle plné květů, starší u stolu, kde Kubeček knihy složil a je odšoupl až na jednu, na kancionál, jejž otevřel.

Mladý Pavel se stranou přikrčil v koutku; rozhlížel se jako u vidění. Díval se na všechny, jak sedí vážně, jak spolu upřímně rozprávějí, jak všichni naráz umlkli, když starý Kubeček ohlásil z kancionálu píseň; každý si ji hned ve své knížce vyhledal. I Víšek, jenž býval u nich, u Pavlů, a rád si tak zašprýmařil a někdy se rozchechtal, až to tátu mrzelo.

Všichni pak spustili, muži, ženy, za Kubečkem, jak zanotoval svým hlubokým, křaplavým hlasem.

Venku krásně, zlatý den, vše v zátopě záře, v zelenu; pivoňky hořely, krupičkou kozího pysku bělal se bujný trávník, břehy jeden květ, a nebe tak modré. Světnicí rozléhal se zbožný zpěv mužských a ženských hlasů a ven, otevřenými dveřmi na síň.

Mladému Pavlovi dal někdo kancionál do ruky a mlčky, prstem ukázal mu píseň, on však nezazpíval. Vnímal, naslouchal jen zvukům upřímné pobožnosti, jež mu rozehřívaly srdce do vroucnosti a zbožně je povznášely. Když umlkly, nerozplynula se s nimi posvátná nálada, zvláště když starý Kubeček jal se čísti z Písma.

Četl zvolna, vážně, patrně si vědom své důstojnosti a svého úkonu. Pak i výklad učinil. Mladý tkadlec naslouchal napjatě. Kubeček rozjímal o tom, že byl kšaft Kristův zrušen, o kalichu, jak Kristus nařídil, aby pili z jeho kalicha, slyšel o večeři Páně, taky něco, že se duše přemagnetuje. Než tomuto a lecčemu jinému mladý Pavel nerozuměl. Přestal sledovat, nestačil, ale to, co dobře nechápal, bylo mu posvátně tajemné, a srdce se tomu poddávalo. Mysl se vzdávala něčemu vyššímu (nebyl si toho vědom) v plné odevzdanosti, ze které klíčí záhřevná víra.

Ze shromáždění šel s myslí pohnutou, plnou nových dojmů. V ruce držel knížku „Praxis pietatis“. Myslil na ni, nemohl se dočkat, až si doma s ní zasedne. A zase ten zpěv se mu v duchu ozval, ne celou notou, ale jednotlivými místy. Zaslechl také Kubečkův kazatelský hlas, připadla mu některá jeho slova, jemu nová, neobyčejná.

Na posměch Šulitkův ani nevzpomněl, o zahrady, o lidi před staveními nedbal, jakož také si hrubě nevšiml, že jde s nimi Víšek, že tátovi pořád něco vykládá. Provázel je až k nim, ale ostal venku, kde Pavlová seděla pod třešní, žena ještě dost statná, ne zplna čtyřicítiletá, o hodně mladší nežli její muž.

Syn její vkročil sám do stavení a hned usedl, bylo na dlouhém dni, k oknu a jal se přehlížeti knížku. Zabral se do ní; ani nevěděl a neslyšel, že se před chalupou ozývá Víškův řinčivý chechtot a také mámin smích. Také nezpozoroval, kdy Víšek odešel, že táta vkročiv do světnice, připomenul synovi, aby toho čtení nechal, že už je pozdě. Bylo.

Na skalách na temeni Boru zhasla růžová zář západu, a skály jako zsinaly; lesy ve svahu, od slunce, již černaly, a dole, údolím lehalo šero soumraku. Ztemnělý palouk vydechoval tiše bělavé páry. Nesly se jako přízrak, plížily se mezi černé olše u potoka, kdež houstla tma.

V ní topily se kmeny stromů a jen koruny rozpínaly se ještě nad ní do zásvitu večerních nebes, po lesku osamělé hvězdy, jež vznesla se vysoko v hlubokém modru, první, jako třepetavý skřivánek noci.

XXIX.

Po tom nedělním shromáždění mysl mladému Pavlovi nezahálela čemu říkajíc ve dne v noci. Ve dne přemýšlel za stavem a v noci, když šel „ležat“. Chatrnou, nenatřenou postel měl na půdě u komína. Jindy, prací unaven, zvláště když den byl dlouhý jako moře, sotva se lože dopídil; ještě že měl tu noc za posilu.

Ale teď ty dni po neděli nemohl někdy usnout. Mutace mu nedaly. Uvažoval o tom, co u Kubečků slyšel a viděl, co v té knížce stálo.

Neprobíral se v ní od počátku pořadem, ač chtěl, nýbrž říkal si různé kapitoly, až uvázl v těch, jež jednaly „o přemyšlování“. Mnohé se mu líbilo a měl radost, že dobře rozuměl, mnohé si říkal dvakrát, když tomu nemohl přijít na grunt. Také narazil na leckteré neznámé slovo a uvázl na něm. Než byl z těch žádostivých čtenářů, kteří vydrží a hledají, čekají, zarážejí se a zase čtou.

V sobotu večer, když přestali dělat, řekl mu otec, aby četl nahlas z té knížky. Seděli u stolu sami dva. Pavlová poklízela, šukala, o mužské nedbala. Do těch věcí čtenářských a pobožných nikdy se nepletla. Sama chodila do Machova do kostela, ale muži nevytýkala, co dělá. Ba jednou se s ním vydala do kraje, do toho Kláštera, když se tam vypravil s dvěma Machovskými; z těch jeden byl Víšek.

V neděli odpoledne, a když bylo tak pokdy, ráda si zaskočila na toulku do sousedství a muziky měla tuze ráda. Dříve se někdy k nim s mužem podívala. Než to přestalo, když začal chodit ke Kubečkovi, když se pustil „světa“.

Tu sobotu se již mrzela, co táta s hochem tak dlouho u té knížky sedí, co na tom čtení mají. Nazejtří však ani nehlesla, když se odpoledne muž opět vydal do Machova a Václav s ním. Zašli zase ke Kubečkom a Václavovi se tam opět líbilo. Před pobožností jej Kubeček vzal na paškál. Vyptával se ho na čtení a radil, aby to raději bral po pořádku.

Z pobožnosti šli Pavlové sami domů. Víšek jich nevyprovázel, protože do shromáždění ani nepřišel. Tuze se tam po něm sháněli. Někdo ze shromáždění řekl, že šel asi do Prajska, že teď ňáko moc pašuje a stavu si málo hledí.

„Ale světa víc, nedbá pocvičit se rozumným slovem, je syn světa,“ ozval se přísně starý Kubeček a podíval se přes brejle po shromáždění. Znělo to jako důtka i varování.

Víšek byl už přes rok vdovcem, bezdětným, a jak u vdovců bývá, našel i on čertův kartáč: rád se strojil a pořád chodil pěkně učesaný a vymydlený jako mihulka. U něho to tak pro smích nedopadlo, protože byl podobný mužský a ne starý. Těch jeho čtyřicet by mu sotvakdo hádal.

Ale v tom stavu vdovském přestal ho těšit stav tkalcovský, ač byl znamenitý řemeslník. Když chtěl a dal se do práce, nikdo mu ji nemohl pohanět posměšným pořekadlem, že je volná: „Vem pytlík, jdi žebrat“, nýbrž sotva by mu byl stačil tak rychle říkat: „Na cukr, na kafe, na cukr, na kafe“, jak Víšek člunkem kmitavě házel a brdo ráz naráz přirážel.

Poslední čas tuze přepadal přes hranice; pomáhal řezníkům z města převádět dobytek nebo se kradl s uzlem, pytlem plným kávy, cukru a různého zboží a koření za tmy, v noci zapadlými stezkami, cestou necestou, přes vrchy, lesem. Tak napaloval „strnady“ se žlutými výložky a žlutými jelítky na ramenou zelenavých kabátků, kteří hranice střehli a po pašerácích pásli. Ale Víška dosud ani jednou nedostali.

Vždycky si vyčíhal příhodnou chvilku a nejspíš, když zvěděl, že potáhnou do Žďárecké osamělé hospody, do její nízké, dlouhé ratejny malých oken, kde bývalo za dne ticho, až mrtvo, ale zato v noci jako v pekle, když tam harfenistky hrály a „strnadi“ svůj žold utráceli, pili, tancovali, hejřili, až se hory zelenaly.

Víšek míval na těch svých nejistých cestách a potulkách stav u Pavlů. Pavel, jakkoliv byl pobožný a nedržel se „světem“, neuvažoval, že je „paš“ něco nedovoleného, nezákonného. V tom smýšlel jako všichni horáci při hranicích. Proto, bylo-li třeba podpory, úkrytu, vždy je Víškovi poskytl, ačkoliv ho jinak tuze rád neviděl.

Zato spíš Pavlová, poněvadž se ráda smála a Víšek byl veselý a jinak od řeči nežli její málomluvný, zasmušilý muž.

Té neděle, kdy byl její syn po druhé u Kubečků, šel Víšek kolem Pavlových už samou noc. Vracel se z Pruska. Pospíchal dost, ale přece se zastavil, na okno zatloukl a zeptal se, spějí-li. Ani se mu hned neozvali; teprve na druhé zatlučení a zavolání probudil se Pavel a ozval se z postele, že už leží.

„Však vy brzo vstanete!“ volal Víšek a zasmál se.

„Pročpak?“

„Jde bouřka a ňáká velká.“ A naslouchal. Zdálo se mu, že ve světnici mluví; co, tomu nerozuměl. Domýšlel se však, že Pavlová jistě chtěla už teď vstát, to ze strachu před tou bouřkou. A tomu se v duchu usmál, protože rozuměl. Čekal, sluch napínal. Když se pak nikdo již neozval, dal dobrou noc a odešel.

Mladý Pavel byl tou dobou ještě vzhůru. Myšlení mu nedalo spát. Dnes uslyšel u Kubečků něco, nad čím už tam, ve shromáždění, se v duchu zalekl. Slyšel tam, že „nebožtíci“ (to slovo místo „svatí“ ho také zarazilo) nemohou za nikoho orodovat a prosit. Také jeden z Machovských prohodil za řeči před ním jako na dovtip, že se nemá před křížem smekat, a starý Kubeček doložil, že kdyby byl místo kříže strom, že by ukázal boží div.

To byl náraz na pravdy a učení ve škole a na cvičeních mu vštípené, a z toho se v duchu znepokojil. A s tím nepokojem se vrátil. Když ulehl na půdu na postel, hned se mu to zase na mysl vtíralo; a byl v tom tvrdý suk. Ležel nehnutě, obklíčený tmou, jež zatopila celou půdu i krov. Ani malým výsekem v lomenici ani jejími skulinami nepadal do toho černa světlejší záchvěv.

Venku ulehla také hustá tma.

Na půdě bylo dusno, až mdlo. A rozpor duše rozpaloval hlavu. Mladý Pavel se převaloval na chudém svém loži; dole zařápal někdo na okno a hlas se ozval. To mladého vytrhlo. Hned se položil na bok, o loket se opřel, hlavu s postele vychýlil, a naslouchal napjatě. Nevěda, chtěl mysl jinam obrátit. Tak zůstal, až Víškův hlas i jeho kroky zapadly v dusné noci.

Lehl si naznak a začal se modlit. Na další přemyšlování byl mdlý, cítil velkou únavu. Náhle prošlehl skulinami lomenice růžově žhavý blesk, za ním ráz druhý, zsinalý, ale bez hlomozu bouře, tichá blýskavice. Pak pustým černem, pustým tichem rozšuměl se déšť, náhlý, lijavý. Padal, pleskal, crčel, lil se plnými proudy, nepřetržitě, hlučněji, crescendo, harašil do střechy a suchou, dobře krytou půdou proudil lahodnou monotonií jeho neúnavný, uspanlivý šum.

A za ním hučela stará třešeň u chalupy, jak se u větru, jenž se náhle probudil a zdvihl, zmítala její koruna.

Té slitině hlasů, tomu harašení deště a šumotu větru mladý Pavel dlouho nenaslouchal. Uspaly ho brzo. A spal tak tvrdě a dlouho, až ho máma vzbudila. Zaspal a ještě se mu zdálo, že je časně. Všude kolem ještě šero, na půdě, na síni, dole i ve světnici. Venku již jen mžilo, ale všecko zakaleno, mokro pod zataženým nebem. Bor a kopce jako by se ztratily. Na jejich temenech ležely těžké, tmavé mraky a po svazích se válela bělavá mlha; lesy v ní zapadly. Jen v úpatí zelenavý pruh mokrých palouků, tu a tam políčko, skupina stromů v mlhavém flóru, jako splývavé stíny v zamženém, kalném vzduchu.

A ploty u stavení lijavcem zčernalé, kmeny stromů mokře lesklé, trávníky přívalem ulehlé.

Mladý Pavel ani nevěděl, že byla v noci bouřka. Posnídav zasedl za stav; za druhým už táta dělal. Pracovali jako o závod, stavy rachotily, div že malá okna modravých rámů hlasno nedrnčela.

Ale co byl hluk stavů, když pak, okolo desáté, přihnala se nová bouřka. Od Boru, a hrozná. V tkalcovské světnici bylo od rána šero, ale té chvíle tam padla hustá, hrozná tma. Hrom se rozbouřil, rachotil, praskal, blesky sekaly do tmy nad údolím zrovna egyptské, a zase ten děsivý řev hromu.

U Pavlů cítili, že mají bouřku zrovna nad hlavou. Stavy utichly. Nejprve přestal dělat mladý, po něm starý. A vtom blesk a prask – omamující třesk, ohlušující rána.

Trámky v oknech vyletěly, sklo se sypalo, kolem oken zvysoka mihla se prkna, a za stavem vykřikl hlas smrtelně úzkostný:

„Ježíš Marja, jsem zabitý!“

Druhý výkřik se ozval od chudé police, kde stála Pavlová. Ale již nestála. Skácela se rázem na zemi; a také za oběma stavy prázdno. Oba tkalci sjeli pod ně a tam zůstali. Pavlová však za chvilku vyrazila a letěla ven.

Ze sousedství běželi už lidé, tkalci, bosi, poloustrojení, prostovlasí, zděšení, s konvemi v rukou; hnali se do Pavlovy chalupy a přímo na půdu, neboť se vyvalil ze střechy kouř. Dvě

ženské a Pavlová, všecky zsinalé, vrazily do světnice. Byla plná dýmu a těžkého zápachu, až to dusilo.

Nejprve vytáhly mladého, byl bez vlády, bez sebe, a hned po něm starého Pavla, také bez ducha. A starý už očí neotevřel. Syna vzkřísili, ale tátu ne. Jak vykřikl, sjel pod stav a byl mrtev. Skonal naráz.

Zatím udusili sousedé požár zapálený božím poslem. Bylo štěstí, že v noci tak lilo a té chvíle že zase pršelo. Chalupa byla zachráněna, měla však notnou památku: okna vybita, sloupky z roubení vyraženy, lomenice rozbita, prkna její až po starou třešni rozhozena. A v komoře na prkně ležel chalupník tuhý, mrtvý. Valně se nezměnil. Nic nebylo na něm vidět, žádnou stopu smrtící rány. Jen to pak pozorovali, že za ušima modrá.

Pavlová dost nad ním vyváděla; ale při všem pláči a nářku znělo to nějak naplano, ne zhluboka, jen pro lidi, že tak žena musí nad mužem naříkat. To cítil syn, když probrav se stanul v šeré komoře nad otcovou mrtvolou, bílým prostěradlem až po bradu zakrytou. Sám žlutý ve tváři, zrovna přepadlý, nosu do běla zbledlého, třásl se a skoro se dusil, jak měl hrdlo staženo. Nemohl plakat, a jen ztěžka pak zasténal, jak stál ve svém zkormoucení přihrbený, sepjaté ruce k ústům tiskna. Ani se neohlédl, když matka vstoupila, a zhlédnuvši ho, začala zase lomit rukama a kvílela hlučným pláčem.

XXX.

Navečer přišel starý Kubeček bez brejlí, ale stejně vážný. Pavlové podal ruku, řekl obvyklé: „Pánbůh vás potěš ve vašem zármutku,“ a hned k mladému. Toho těšil víc a zašel s ním do komory k nebožtíkovi, nad kterým mlčky postál, ne v zarmoucení, ale ve vážném, odevzdaném klidu; po chvíli se ozval, měkčeji, nežli mluvíval, hledě na nebožtíka:

„Nádoba byla hrnec, ale mysel měl pro boží praudu.“ Pak se k mladému poobrátil. „Nemrač, pámbů tak usoudil, a víš, pravý křesťan si smrti nevinšuje, ale také se jí nebojí.“

Za těchto slov přistoupil blíž k umrlému, jehož obličej a část bílého prostěradla blíž zásvitu malého okénka pronikaly z houstnoucího šera. Přistoupil, nachýlil se k nebožtíkovi, aby se mu podíval do tváře, jejíž zsinalost vedle hlubokých, zčernalých stínů v zapadlých očích, ústech, ostřeji, navlhle se probělávala. Okamžik starý písmák na ni hleděl, pak vzpřimuje se, zhluboka a vroucně povzdechl:

„Tak spánembohem –“

A vyšel ven. Mladý, jemuž se opět hrdlo stahovalo, za ním, až před stavení. Tam za starou třešní, v měkkém, po bouři vonném šeru se Kubeček zastavil a řekl tlumeně mladému:

„Eště tohle, milý hochu: Nic si z toho nedělej, dybys slyšal cokoliu. Nech lidi poudat, a zpomeň dycky na pánaboha, ten že je soudce a naše slitování. Jen se modli a cvič ve slově božím.“

Nazejtří odešel mladý Pavel s matkou do Machova na faru „o funus“. Dost se na tu cestu staral. Ostýchal se hlavně faráře, že s ním začne o nebožtíku tátovi a o těch návštěvách u Kubečků. Ale faráře ani nezastal. Vyjednal pohřeb s mladým kaplanem, který tu byl nedávno a Pavla ani neznal.

Ty dni, nežli starého Pavla do hrobu odnesli, byl Víšek u Pavlů dvakrát, třikrát a vždycky s ochotnou nabídkou, potřebují-li něčeho, že jim to obstará. Pavlová ho požádala, bez synova vědomí, aby objednal truhlu. Mladého to zamrzelo, když se o tom dověděl, a nedopustil, aby ji Víšek přivezl. Sám pro ni dojel s trakařem.

Když starého Pavla pochovali, mnoho se v jeho chalupě nezměnilo. Hlavně to, že nerachotily v jizbě dva stavy, nýbrž jenom jeden. Za tím seděl mladý a dělal ještě víc a ještě déle nežli za nebožtíka otce. První čas po jeho smrti skoro ani nemluvil, a Pavlová povídala v sousedství, že je syn z té rány nebo z tátovy smrti ňáko pitomý.

Z té hromové rány to nebylo. Táta mu nešel z mysli. První dny se syn přes tu chvíli ohlédl po druhém, tichém stavě, kde sedával táta, nebo ke dveřím oči obrátil, jako by ho čekal.

Pak nakapali mladému tkalci zrovna jedu. Máma sama mu přinesla, co zaslechla, o čem lidé mluví. Řekla to víc z povídavosti nežli z pohnutí. Ale synem to napoprvé dost otřáslo, když uslyšel, že to všecko je prý trest boží, že prý boží posel do táty uhodil proto, že chtěl táta na jinou víru a že jeho, Václava, také k tomu měl.

Hned si však připamatoval, co mu starý Kubeček radil, jako by už napřed věděl, co bude. I poslechl ho. Modlil se vždycky, když četl v „Praxis“, uvolnilo se mu, než přece váhal jíti ke Kubečkovi; neměl dost odvahy a síly, aby se tam vydal. Tak trávil nedělní odpoledne sám, v sednici u knihy a také si opisoval.

Ořezal si brk, uměl to ještě ze školy, sehnal do malé, staré lahvičky inkoustu, o trhu koupil v městě několik archů papíru a na ten zvolna sázel těžkou rukou tu píseň, která se zpívala jako „Všichni lidé umřít musí“, kterou však zpívat neuměl a také nechtěl. Opisoval ji jenom pro čtení. Měl ji ze mlýna, stárek mu ji ukázal, že tu byl ňáký krajánek a ten že přinesl tuhle tištěnou písničku.

Byla to „píseň o napomenutí všeho množství pravým evangelium svatého milovníkům“, kteráž oznamovala „dokonání šestého soudu od boha uloženého, proroky oznámeného –“

Mladý Pavel četl všecko tištěné s plnou důvěrou a také s úctou. A ta píseň, kterou neznámý krajánek přinesl, byla nadto pobožná, za každým veršem odvolávala se na text Písma a mluvila tak vznešeně, ale taky temně, jak se mu zdálo. Jako by hleděl do tajuplného šera, z něhož vycházel divný hlas, zbožný, přísný a tajemný, jenž ohlašoval soud, „když léta lichou půjdou“; ohlašoval příchod neznámého krále Marokána i jiných králů, že bude pro bludy Babylonské krveprolití, až se pro ně rybník Blanický bude nalévati, že bude souzen lid, „že nechtěl hledět nikdy do zákona božího, jenž měl čten býti od každého křesťana, aby viděl, jaká víra jest skrz něj nařízena, a že blahoslavení budou ti, jenž jsou znovu zrození.“

Tak ho ta píseň, na pijavém papíře Švabachem tištěná, mocně upomenula zase na zákon, na bibli. Utuchlá touha po ní zase zahořela. A nadto měl tu píseň za znamení, za napomenutí a výčitku, že se bojí a váhá jíti do shromáždění, kam otec chodíval, kde sám slýchal, že se má člověk obnovit tak, jako ta píseň mluvila o znovuzrození.

I vydal se zase na „faru“. Cestou mu bylo, jako by nebožtík otec vedle něho kráčel. Myslil na něj a připomínal si, co touto cestou mluvíval, jak bývalo. Lidé ho potkávali; nevšimli si ho nebo se po něm ohlíželi, a Franta Klimšů, kamarád, se mu vyhnul, aby na něj nemusil promluvit nebo aby nemusil odpovědět. To bylo jisté a to Pavla mrzelo. Také se na chvilku zastavil a napadlo ho, aby se vrátil. Ale když si vzpomněl na nebožtíka tátu, že musil taky bojovat a že mu to Kubeček napřed pověděl, vykročil a ke Kubečkom. A tam ho všichni přivítali vlídně jako jindy a rozprávěli s ním o nebožtíkovi otci.

Shledal tu všecky známé, jen Víška ne. Když se pak pozdě odpoledne vracel domů, přibočila se k němu skoro až na konci Machova tetka Bitnarka, sestřenice nebožtíka otce, babka v tmavé placce a modré zástěře s plátěným kapsářem, v punčochách a nedělních pantoflích. Krátké rukávy její košile šly jen přes ramena, a tak bylo viděti její vyschlá, dost opálená paže, zvadlé, škvrklé kůže. Na synovce patrně čekala.

Začala řeč, kde chodil. Řekl to nejistě, čekaje, že bude domlouvat.

„Inu, hochu, hochu,“ zavzdychala, „co sis to začal! Inu, dyž on, pámbů mu dej – A cák máma,“ rychle v řeči přešla, „cák dělá?“

Řekl, že je asi v sousedství, u Martinců.

„Šak jsem slyšala, že tam chodí, a japak ten beran, ten Víšek, bývá-li u vás –“

„I bývá,“ řekl to nechutě a z hlasu bylo zřejmo, že ho nerad vídá. „A nemusel by ani chodit. A taky teď ňáko míň chodí.“

„K vám. To si mys‘, dyž chodí jinam. Ty nic nevíš, bloude, ty si toho neušimneš a hrajou vo tebe. No, nediu se, dyť – a eslipak víš, musím to říct, jsme přátelé, abys viďal, co máma obmejšlí; dyť vona se s ním schází!“ To řekla tlumeně, ale důrazně a jaksi vyděšeně.

„S Víškem?!“

„S tím traldou, bodejť, u Martinců, a ty nic nevíš!“

Mluvila už v rozhorlení. Mladý Pavel vyvalil oči a ztuhl úžasem. Pak polkl slinu, až mu ohryzek prudce sjel. Tetka stanula těsně před ním a polonahlas, ale živě mu dále vykládala:

„Já bych mlčala, ale de vo tebe, hochu. Tadykle, máš chalpu, a dyby se ten Víšek k vám přiženil, von takový ležák ležácká, to von je, dyť nemá ani na stavě, to abyste se na něj dřeli, dyť ho znám. Rád by se dal živit, a máma, je to tvá máma, neměla bych to říkat, ale ona nemá rozum, zbláznila se, a esli nevěříš, di opatrně a stau se u Martinců."

Šel opatrně, stavil se a shledal vše, jak mu tetka Bitnarka vyzradila. Máma seděla s Martinckou, svou kamarádkou, v sednici, a Víšek s nimi. Jak byly dveře u sednice otevřeny, zaslechl syn na síni, že máma má hodně hovoru a ne smutného. Ostal na síni jako omámen. Už tenkrát v komoře ten její nářek mu byl divný, pak si také toho povšiml, musil, že se pro tátu tuze netrápí. A tady tak vesele hovoří a směje se s Martinckou a s tím –

Přestala však hned, jak překročil práh. Ani nepozdravil a stál jako zjevení, přižloutlý, a hleděl zapadlýma, tmavýma, divně lesklýma očima na ni, na mámu. Jen Víšek se nelekl. Vesele, jako by měl radost, vítal Václava a zval ho, aby šel dál, a ptal se ho se smíchem, jestliže také za něj zpíval!

Václav mu ani neodpověděl, a od prahu se nehýbaje, řekl mámě temným hlasem, dost nejasně, bručivě, půjde-li domů. A ona, že půjde hned, aby počkal. Ale nečekal. Když přišla za ním domů, nemluvila. Syn také mlčel, když se odstrojoval; mlčky také usedl k večeři, ač jí pořád chtěl povědět, co slyšel od tetky Bitnarky. Nešlo mu však z úst, styděl se vlastní matce do očí říci, že si namlouvá, a tak brzo po tátově smrti. Chtěl čekat a se přesvědčit.

Všeho si pak všímal, dával pozor, až nabyl jistoty, že Víšek, kde mohl, za divnými záminkami hleděl se s mámou sejít, ať u nich nebo u Martinců. I řekl mladý Pavel jednou matce, co že sem ten Víšek pořád brousí, kdyby raději sem nechodil.

„A proč, cák proti němu máš?"

„Je syn světa."

Pohlédla na syna s úžasem, pak se zasmála a řekla, to že má z nich, z těch – nedořekla – a že je bubák. Neozval se na to a také se již o Víškovi nezmínil ani slovem. Ale v hlavě to měl, že by si ho máma vzala a on že by měl takového člověka za tátu. V duchu se tomu vzpíral a umiňoval si, že se bude bránit. Pro tyto věci poutuchly starosti o víru a tíha rozporu, nejistoty na mysl mu tak nedoléhala. Vynechal zase několik nedělních odpolední u Kubečka, aby matka nemohla tak z domu, nebo aby Víšek nepřišel k nim.

Pavlovou to hnětlo, ale nic nemohla. Tajila zlost, až jednou, po žních bylo, když se chystala do města na jarmark a syn jí řekl, že také půjde, vyjela si na něj, ať si jde sám, ona že se vartovat nedá. A nešla. Syn pak také ne.

Zato druhé neděle poté vypravil se s dvěma evangelíky, známými od Kubečka, do nedalekého Stroužného v Kladsku. Šel tam na pobožnost, ale také, aby viděl a se přesvědčil, když mu u Kubečků řekli, tam že je to jinak nežli v římském kostele, nežli u římanů, tam že není ani slova latinského, nýbrž všecko po česku, tam že bude všemu pěkně rozumět.

Dali se vzhůru do lesa, do stráně mezi skály na Bukovinu a tou přepadli do dolu, do pruského Stroužného. Přesvědčil se, že tam všecko tak, jak mu povídali, a líbilo se mu to, než z plné mysli nekonal pobožnost. Přes tu chvíli vzpomněl, jak ono je doma. Také, jak bylo po bohoslužbě, vytratil se a pospíchal honem domů, kam dorazil mnohem dřív, nežli se ho mohl kdo nadít.

Zastal hosta – Víška. Ihned se otočil a pryč, na půdu, kdež se odstrojil a nešel, až když uslyšel, že je ženich pryč. Nemohl ani jíst, a sotva lžíci položil, vstal, a dívaje se do stavu, to tmavého stativa jeho, do osnovy, začal matce vykládat, hlas se mu pohnutím třásl, co slyšel, co si myslí. A ona nezapřela, přisvědčila, že by si Víška vzala, že ho chce.

„A co já?“ zvolal syn, a tu se teprve po matce obrátil.

„Šak vono ti nebude ukřiuděno.“

„Ba bude, a vám taky. A já to nedovolím!“ zvolal v svém vzrušení, pln nevole.

„Ty budeš poroučet!“

„Tak dyž nepovolíte, pudu já,“ a červené skvrny proskočily mu na jeho přibledlé tváři.

Nezalekla se toho. Jak byla popuzena synovým odporem, vykřikla, ať si jde, když je tak hlavatý.

Syn už ani nehlesl toho dne, ani pak. Ale čím v tom pohnutí pohrozil, na tom zůstal. Doma teď bylo neveselo a pomyšlení, že se tu bude Víšek roztahovat, že mu bude máma sloužit, pálilo jej a hnalo, aby odešel. Dověděl se najisto, že máma má s Víškem už svatby na určito smluveny, že budou po vánocích, o masopustě.

Do té doby nechtěl zůstat, zvláště když pak Víšek začal k nim už chodit jako domů.

Zatím už země utuhla, již hustě sněhu napadlo; sníh opět stál, uhodil deštivý čas, až nanovo umrzlo a mrzlo dál, ale jen na holo. To bylo počátkem adventu, když tovaryši a tovaryšky chodili o dílo. Na ten čas čekal také mladý Pavel.

XXXI.

Prvního úterka adventního chystal se na cestu. Toho dne dělal za stavem až přes poledne, až dodělal kus, aby měl všecko v pořádku, odpoledne pak zašel do Machova. Stavil se na hřbitově u tátova hrobu, pak zašel ke Kubečkovi a tomu pověděl, že zejtra odejde. Do té doby neřekl žádnému ani slova.

Kubeček se zamyslil, pohladil si dlaní vousy pod bradou vpravo vlevo, a mínil, tohle že je sakulenská věc, když taková stará osoba se poblázní, že o tom taky slyšel a že taky s Víškem jednal a jemu domlouval, co že obmýšlí, ale co ten, tomu že je svět a marnost nade všechno. A jemu, Václavovi, že se nediví, ať tedy spánembohem jde, že to je škoda, když měl mysel teď už rozvlaženou, ale že by mohl jít tadykle na Padolskou stranu, tam že jsou bratří, v Padolí samém, starý Zejdl, Burdych a v Zálesí Hejnyš. K těm aby šel, ti že mu budou nápomocni, aby je pozdravoval.

Mladý tkadlec byl za radu vděčen, děkoval, ale na okamžik se zajikl, a pak dodal, kdyby mu Kubeček tu knihu ještě nechal.

„I toť že nechám, jen si ji vem, sem rád, že sis ji tak voblíbil.“

Od Kubečků zastavil se u tetky Bitnarky. Seděla u kolovratu, u hořící louče v černém zubatém svícnu, a předla, plná pazdeří. Ztrnula, když uslyšela, co Václav hodlá, a už se na Pavlovou zlobila, jaká je to máma, a hned jejího syna litovala.

„Inu, hochu, hochu! Kdák by si pomyslel, že takle – To se Pámbů votočil a na jinou stranu vobrátil. Já nevím, chudáku. Do světa, ze svýho, z vlastního, pro takovýho ňamtu ležáckýho. Pámbů ti dej štěstí, abys nevzpomínal, ale máma. Šak ta bude a mračit bude, a bita bude; bude, bude.“

To již tiskla palcem a ukazováčkem nos, pak zástěrou přejela oči a pořád Václava litovala.

Těžko odcházel z nízké, vyhřáté sedničky své staré tetky, která ho, to cítil, měla opravdu ráda. Raději než vlastní matka. Té teprve po večeři oznámil, že zítra ráno odejde. Zarazila se, a pak se optala, kam.

„Hledat práci.“

„Tak nevostaneš?“

„Dyť víte; kvůli Víškoj.“

Čelo se jí začervenalo. Začala synovi domlouvat, co proti němu má, a vykládala, co Víšek jí řekl, jak ho má rád, jak by krásně spolu vycházeli.

„Mámo, jen aby s vámi dobře vycházel.“

Ohlédla se po něm. Slova i hlas uhodily do živého, a když jí vtom dával spánembohem, divila se, co že se už loučí.

„Vyjdu časně.“

„Dyť snad taky vstanu.“

Pozdě usnul, časně vstal, za tmy. Rozžehl louč, ustrojil se. Vzal na sebe podvlíkač, přes něj kabát, pláště nebo kožichu neměl, zavázal trošek svého prádla a šatstva do šátku a přidal do toho Kubečkovou „Praxis“. Nežli matka uvařila snídaní, neměl nikde stání. Chodil sednicí. Vyšel na síň, na zásep.

Bylo ještě husté šero, z něhož černě zdvíhal se táhlý Bor, posypaný sněhem (na dole byl jen poprašek). Sem tam mrkaly nad černými lesy ještě hvězdy a jiskřivě. Mrzlo. Podíval se na kopce kolem i dolem a nevěda zavzdychal; třeslavý byl ten povzdech.

Když snědl polívku a strčil kus černého chleba do kapsy, vzal uzel a hůl. Pavlová začala utírat zástěrou oči a za pláče mluvila, to že jí neměl dělat. Ale nezdržovala ho. Syn se toho v tajnosti srdce nadál, že mu alespoň slovem řekne, čekal to a přál si tak. Ale kdyby jen slovíčkem! Proto rychleji vyšel ze stavení. Pavlová ho vyprovodila až na zásep; dlouho za ním nevyhlížela, záhy se vrátila do sednice.

Mladý Pavel mířil k městu, k Polici, kde toho dne, jako každé středy, se měl odbývat trh. Šel schválně časněji, aby byl sám. Nechtěl setkat se s tkalci, kteří půjdou na trh, protože by se ho vyptávali, co a jak, a vykládat to každému se mu nezdálo.

V chalupách všude i ve statcích už svítili a z nejednoho stavení ozýval se ženský, zpívající hlas, nebo kolik najednou. Po úryvku noty, jenž k němu jitřním tichem přivanul, poznal známé ranní písně „Aj vstávajíce ráno,“ nebo „Z celého srdce svého;“ tu také jeho nebožka bába vždycky ráno zpívávala.

Teskno ho pojalo. Tím pustým, smutným šerem kráčel sám, pryč z domova, nevěda ani kam, tak sám. Zdálo se mu, že je ode všech opuštěn. A nejtíže nesl, že máma sama ho tak pustila, že jí ten člověk milejší nežli on, její vlastní syn. Nejhůř mu bylo, než vyšel ze vsi, než se dostal do polí v šeru rozlehlých, k obzoru ve tmě zanikajících. V umrzlých měkkotách táhly se bělavé pruhy sněhové. Dál i blíž černé skvrny lesů a lesíků; za ním vyvstával jako ohromný černý stín Bor, jehož táhlé temeno tratilo se v temnotách nebes.

Několikrát se po něm ohlédl. Pak už jen před se hleděl do pustých, tmavých polí. Kabát zapjal na všechny knoflíky, neboť mráz tu ostřeji dýchal. Hluboké ticho nad širými lány a všude. Mladý tkadlec začal se potichu modlit, ale hned se mu zase kmitla jejich chalupa, jak tam je, jak bude.

Rudá světla proskočila před ním v šeru a tiše zářila, ale ještě daleko v mělkém úvalu, do kterého sestupoval volným svahem širokých polí. Rád uviděl ta světla. Pak zalehl do hlubokého klidu spícího kraje, šerem zahaleného, ztlumený hlahol zvonů.

Pavel se na okamžik zastavil, překvapen naslouchal, až si vzpomněl, to že zvoní v Polici v klášteře na roráte. Přidal do kroku. Už rozeznal město, černající se, plné tichých světýlek, nad něž vyvstával tmavými obrysy klášter s věží.

Svítalo, když došel do města. Bylo ještě tiché. Na rynku u sochy a sloupu prázdno, a podloubí, kolem dost zachovaná, ještě šerá a bez ruchu. U hospod na náměstích a v ulicích, jak do nich bylo viděti, stály povozy vypřažené, pod bělavými plachtami, povozy to většinou „plátěných kupců“, kteří již včera z pruského Slezska, z Neurode, z Landshutu sem přijeli, většinou však těch, kteří přivezli pro ně, velké kupce a pro jejich kolegy z Broumovska, plátna z české strany, jak je vozili Remeš Náchodský, Bělobrádek z Dobrušky, Rak a Prouza řečený Kanda od Padolí a kupci z Hrádku, z Olešnice pod Vrchmezím a dál z těch Orlických kopců, až z Deštné a Sedloňova, odkud vychrtlý Dusílek vyjížděl.

Mladý Pavel šel volně náměstím, až se zastavil u radnice na rohu ulice vedoucí k Broumovu. Měl času nazbyt a tak bezděky zadíval se na známou věc, na stolice těch bohatých plátěných kupců, ke kterým se sám nejednou s kopkou tlačil. Ale stavět těch stolic neviděl. Umisťovali je v podloubí radnice ke zdem a kolem mocných pilířů, upevňovali je háky do kroužků ve zdi, stolice nenatřené, vysoké o třech stupních se sedadlem nad těmi stupni.

V bouchání, v hluk hlasů pod radnicí, zarachotila kola. S Broumovské strany přijížděli kupci na silných vozech pod plachtami pro plátna a rovnou k svým hospodám. V těch už ve všech byli vzhůru a všude dost živo již v tu ranní chvíli. V kuchyních hlučný ruch; topili, hodně dříví do nístěje přikládali, nádobí chrastělo, kávové mlýnky hrčely.

Kolem takové hospody na rynku šel také mladý Pavel a vkročil do ní. Než jen do průjezdu, kdež usedl na lavici u zdi. Bolely ho nohy. Vůně kávy zavanula až k němu, vůně jemu vzácná, neboť kávu pil jen několikrát málo za svého živobytí. Pomyslil si, že to kafe vaří bohatým kupcům plátěným. Věděl, že tu bývají na noc, a slýchal, jak se mají, jak večeřejí pečeně, pivo pijí, a víno že teče po stolích, a pak že hrajou v karty, a ne o groše, o dvacetníky, ale o stovky, že kolikrát některý prohraje kolik stovek, že by za to chalupu koupil, a že se ještě směje, jako by pár křížal prohrál. A taky co, že si o trhu všecko zase nahradí, že mají takové ukrutné výdělky, těm že něco za nehty ostane!

Nohy jej bolely, ale v průjezdě táhlo; roztřásla ho zima. Pokročit dál do hospody, kde utrácejí takoví a kam chodí také páni z kláštera, si netroufal. Vstal a vyšel ven, zase na náměstí, vyhledat levnější hospodu, aby se ohřál.

Zatím se rozednilo. Krámy už byly otevřeny, báby vyložily boží dar, na náměstí, na podsíních přecházeli lidé, domácí, přespolní. Tkalci s kopami na ramenou začali se již trousit, vozy pořád přijížděly, hrkotajíce po chatrné dlažbě.

Pavel zašel do ulice vedoucí kolem klášterního kostela k Broumovu, aby se poohlédl u „Zlatého křížku“. Před hospodou kolik vypřažených vozů a nové dojížděly.

Venku hluk a těsno, v jizbě plno lidí, plno kouře, podlaha zrovna plavala. Seděli tu vozkové, sedláci, sem tam nějaký tkadlec. Krátký, červený hospodský, tlustého krku, chrčivý, v sametové čepičce a děvče jakés roznášeli pivo, kořalku nebo talíře kouřící se polévky.

Mladému Pavlovi tuze zavoněla a podráždila chuť. Byl by si ji rád koupil, hned si však spočítal, že má v kapse jen dva desetníky. Ale měl hlad a rád by se zahřál. Zápasil. Posléze to nechal na hospodského. Ale ani on, ani ta holka se po něm ani neohlédli. Nestačili obsluhovat a velká outrata z něho nekoukala. Tak stál, uzel a hůl v červených rukou, a neměl ani, kam by si sedl; čekal, zeptají-li se ho, rozhlížel se také, kdyby se tak namátkou snad dopátral nějakého Padolského. Když však z hovoru vyrozuměl, že ti tu jsou všichni s hořejší strany, ze Žďáru, z Pěkova, z Broumovska, a když se trochu ohřál, vyšel zase na ulici. Desetníky odnášel oba. Zato začal ulamovat z černého krajíce.

Ulice již skoro nestačila. Tkalci se jí houfem brali, tu tam stál před domem právě přibylý povoz, s něhož přízi skládali a zanášeli do přízemné místnosti, na ten den pravidelně najaté. Náměstím před chvílí ještě volným stěží se procházelo.

Všude lidí až husto, nejvíce tkalců, a ještě noví a noví docházeli, jako potůčky z ulic sem do té záplavy na rynku přitékali, od Ledhuje, Suchodola, Hlavňova, z Bělího, z Machova a Srbské, od nich ze Lhoty, z Bezděkova, Padolí a jeho vesnic, od zněmčeného Starkova a jeho vesnic, od Žďáru, Bukavice, z Pěkova, poslední české vesnice v tu stranu k Broumovu, zblízka, zdaleka.

Černalo se kulatými beranicemi, vysokými „mezníky“, čepicemi s pytlíky a stínidlem. Z mnohých byly „uši“ vytaženy a pod bradu uvázány; mnohý měl krk i bradu zabaleny ženiným šátkem neb loktuškou. Málokdo byl teple, jak náleží, oblečen. Většina v kabátech s podvlíkači vespod, starší v krátkých nohavicích, punčochách, ve střevících nebo botách. Sem tam nějaký krátký, usmolený kožíšek nebo burnus, sem tam v té jednotvárnosti barev, ve spoustě režných pytlů, v nichž měli přes ramena plátna, živější, veselejší skvrna, modrý, červený ubrus starý, stočený kolem kopy. Tu onde lišila se také ženská ve velkém šátku přes hlavu, nesoucí plátno, a v zástupech zapadal, tratil se ten onen výrostek ohýbající se pod těžkou kopou.

Stáli v kupách, v houfcích a mlčky, za hovoru čekali, neboť trh nebyl ještě úředně zahájen. Na přemnohých bylo vidět nedostatek i nouzi, na chatrném oděvu, na vyhublých postavách, z nichž ani jediná nebyla břichatá, na zapadlých lících, jež za toho ranního mrazu zbledla do sinava nebo se rděla, jak je ostrý vítr dalekou cestou ošlehal. Bylo sychravo, jitro bez paprsků, nebe zataženo hustými řadami šedých beránků.

Mladý Pavel chodil mezi tkalci, vyhýbaje se svým, Lhotským a Machovským, a stopuje po hovoru, kde by někoho z Padolí našel. Jak tak chodil, leccos zaslechl, stesk o bramborách, jak je draho, kde, v kterém krámě mají mouku o krejcar levnější. Jinde o přízi jednali, co platí, o plátnech, zaslechl o „plátěných“ kupcích z Broumovska, dobře mu známých. Nevysoký, volatý tkadlec chrčivě vykládal, že tlustý Valcl a druhý Valcl, on Víza, a Šrol taky a Hajncl a všichni, to že je jedno pásmo, ti že to ujednají, co dají; ať si někdo nemyslí, že dostane u některého víc.

Mladý tkadlec protlačil se dál, blíže k radnici. Kolem už mluvili, že je čas, a také on se ohlížel po sloupu prostřed rynku; ale znamení tam ještě nevystrčili.

Kupci se již ubírali k svým stolicím v podloubí. Tkalci ustupovali, uličku dělali, a Pavel, jenž se dostal hodně kupředu, zahlédl jednoho z nich, tlustého Valcla, v soukenném kožichu, ve vydrovici, ve velkých bufách přes boty, s červeným šálem kolem krku, červeného, vypaseného.

Hned za ním se kmitl jeden z obecních zřízenců, jenž nesl na rameně jako meč úřední loket, aby hned byl po ruce, kdyby některý z kupců chtěl se přesvědčit o míře koupené kopy.

Zmizel jako kupec před ním v zástupu; ale hned za ním hrnuli se tři jiní kupci najednou, jeden Prušák, dva z Broumovska, sedláci v poloměstském obleku, v kožichách, v bobrovicích, v bufách, teple zabalení, sedláci, kteří na ten den byli kupci, lidé bez kupeckého vzdělání, kteří jen zboží rozuměli a počítat uměli, kteří však měli, co tu na české straně žádný neměl, podnikavost. Přijeli sem pro laciné zboží, aby je nazejtří na pruském tržišti, v Neurode, jen čtyři hodiny odtud vzdálené, prodali s ohromným výdělkem kupcům z Berlína, Vratislavi a z Rejna Kolína, aby si, jako každého týdne, třeba až pět set až tisíc zlatých vydělali.

Všichni se teď za nimi tlačili; každý se chtěl dostat k jejich stolicím, aby byl co nejdřív odbyt. Hluk a šum šel ze zástupů pohorských tkalců, z nichž mnoho bylo hladových a zimou se třesoucích; nad ně, po stupních stolic (těch bylo čtrnáct), vystupovali kupci v kožichách dobře opatření, po syté snídani, vínem už zahřátí.

Šum, hluk, směs hlasů rostly k podloubí radnice, jako když vlny se hrnou ku břehu. Pojednou vznesl se nad zástupy, dál v rynku, na sloupu u kříže, plechový praporec s českým lvem na jedné a se znakem Polickým na druhé straně. Buben zavířil a chvíli zněl jeho rachotný hlas. Trh se počal.

Mladý Pavel zapadl do té mačkanice a chvíli zapomněl, co tu chce, že hledá Padolské tkalce. Znal to všechno, co se kolem dálo, sám se tu také s kopkou tlačíval. Dnes ji neměl na rameně, nemusil se prodírat ke stolicím jako všichni kolem se svými barevkami nebo se špalky na slamníky, s loktušemi pro malíře, s kopkami na podšívky, na plachty, na „ledacos“,[32] na hrubší, tenčí košile, a přece mu bylo teskno.

Vzpomněl na tátu, jak spolu dělali, jak za něho bývalo, jak sem chodil s tkalci na trh a s nimi zase domů; teď že domů nepůjde, nemůže, že půjde po trhu dál, a tu kopu, kterou včera dodělal, tu že sem odnese asi už Víšek, a kdo ví, co z ní bude máma mít.

Stál, a kolem se kupředu tlačili. Stolice byly obklopeny; nad tkalci seděli kupci, brali kopu po kopě, jak jim je se všech stran vzhůru podávali. Podívali se na rohy, na jejich štremple, prohlíželi si znalecky zboží. Ten udal, co dá, onen řekl zkrátka:

„Nechci."

„Vemou si ji," znělo zdola důtklivě, skoro prosebně.

„Nechte si to na otíračku!" zkřikl kupec s německým přízvukem a hodil kopu dolů, tkalci skoro na hlavu, a již bral jinou kopu, ptal se na cenu, strhl z ní, a nečekaje souhlasu, šmákal ten obnos křídou na plátno, a tkadlec věda, že by u sousedního kupce, když už je cena napsána, jistě více nedostal, polevil.

Jak u jedné stolice, tak u druhé. Ale všude kupci z udané ceny utrhli, často z ní sráželi, že je plátno řídké; ten zaklel, onen nadával, handropletníků a jináč, česky, německy, přes tu chvíli sletěla s výše kopa dolů, když ji nechtěli.

Tu tam se ozval odpor tkalcův, že to tak nemůže dát, že by měl jen za přízi, ani to ne, a od práce nic. Šel ke druhému, ke třetímu, a všude stejně jej odbyli, až dal, z nouze dal, aby nepřišel bez groše domů.

A jiný, jenž nemohl prodat, přenechával svou kopu sousedovi:

„Nemám štěstí, prosím tě, prodej mně ji ty. Co přetržíš, to si nech."

S Broumováky bylo smlouvání snazší, poněvadž z nich každý alespoň trochu česky uměl. Hůře u stolic, na kterých seděli Prušáci, kde se i pro řeč nemohli dohodnout. Ale přece tu mladý Pavel kopu prodal, výrostkovi, sirotkovi, jejž máma sem poslala a jenž se nemohl prodrat ke stolici.

Tu také zahlédl mladý Pavel podivného tkalce. Byl starší, hladce oholený, s šedými vlasy do spánků přičísnutými; měl slušnou čepici se štítem, s tmavozeleným pytlíkem, kožešinou lemovanou, plášť, a vypadal jako nějaký soused. Ty dvě kopy v pytli, s kterými přišel na trh, k němu dost neslušely.

„Kterýpak je tohle?“ zeptal se Pavel nazdařbůh vedle stojícího tkalce.

„Ten v tom plášti? To je Poříčský kantor.“

Byl, Bureš učitel, jenž denně časně, za tmy vstával, za stav sedl, s dcerami a ženou ranní píseň zazpíval a dělal až do snídaně, a po snídaní řekl, aby mu dali polizon. Dali mu zelený, šosatý polizon s vysokým límcem a úzkými rukávy, a v tom učil dopoledne; odpoledne a po škole pak opět sedl za stav a dělal den co den, aby byly dvě kopy, a s těmi pak zašel do Police na trh.

Toho se mladý Pavel už nespustil. Věděl, že je Poříč u Padolí a proto, jak se jen dalo, přitočil se ke kantorovi a zeptal se ho, jsou-li tu Padolští.

„A jsou, bodejť, a koho hledáš?“

„Zejdla nebo Hejnyše.“ Tkadlec viděl, jak se učitel na něj podíval, a cítil, že ho jména těch evangelíků zarazila.

„Odkadpak jseš?“ ptal se učitel.

„Ze Lhoty.“

„Aha – no tak. Zejdl je tu mladý, viděl jsem ho, teď před chvilkou tamhle u Kaulichovy stolice.“

Pavel tam zašel a skutečně se na Zejdla doptal. Jak mu vyřídil pozdravení od Kubečka Machovského a řekl, čí je, hned mu podal Zejdl ruku. Když pak prodal kopu, tlačili se ven do ulice, a tu teprve mohl Pavel vypovědět, co chce.

„Holečku, o místo je dost zle, ale pojď, s pomocí boží se něco najde.“

XXXII.

Ta vlídnost a ochota uvolnily mladému tkalci v jeho sklíčenosti. Veseleji prohlédl a šel chutě se Zejdlem k najatému skladišti v přízemku sousedského domu; tam odběrač kupce, jemuž Zejdl prodal, odnášel z podsíně koupené kusy. Celý stoh jich byl tam už vyrovnán. Tu čekali před domem s ostatními, až bylo po trhu u radnice, až pak dostal Zejdl a všichni sumu, jaká byla na kopě jednoho každého napsána. Když se vrátil na náměstí, bylo již nápadně volněji.

Tkalci se po trhu rychle rozcházeli, domů, městem po ulicích, do krámů koupit dětem roháček nebo podbělku, soli nebo trochu tabáku, mouky. Někteří zastavili se také po hospodách, ohřát se čtvrtkou, talířem polévky, jiní vešli do přezáckých krámů nakoupit si příze na nový kus. Také Zejdl k takovému zamířil.

Byl opodál hospody na rynku, do které chodili „plátenní“ kupci a páni z kláštera. Když tam Zejdl s Pavlem docházeli, zahlédli u ní dva kupce v kožichách a v pěkných, teplých čepicích. Jeden byl Prušák, druhý Broumovák. Jakási ženská v nevalném šátku přes hlavu, mající kopu v pytli u nohou, je zastavila na kraji průjezdu.

Tkalci hned vyrozuměli, že tu čekala, protože neprodala kus a že nechce s ním, bez peněz jít domů. Také pozorovali, že ho kupcům nabízí, zkroušeně, pokorně, i to, že ten Prajz se zamračil a že chce jíti dál, že hlavou potřásl a rukou odmítá. Broumovák se však zastavil a optal se zkrátka po česku, s tvrdým přízvukem, byla-li na trhu.

„Byla, ale dávali mně tuze málo – šest.“[33]

„Protože máte špatnou vóru,“ skočil jí kupec ostře do řeči. „Nechala jste si příze, viďte. Já bych vám taky víc nedal.“

„Jen se, prosím jich, podívají.“ Hlas zněl nutkavě, ale zároveň ustrašenou prosbou.

„Á, je po trhu,“ odbyl ji kupec a šel za druhem, jenž ho po německu vyzval, aby s ní ani nemluvil, že jen tak kňučí.

„Vezmou si to tedy za těch šest!“ volala za nimi žena plačky v zoufalém rozhodnutí. Ale již neslyšeli; vešli z průjezdu do teplé světnice, kterou vanula vůně čerstvých pečení a kdež na dlouhém stole, obsazeném už několika jejich kolegy, rdělo se jiskřivé víno ve sklenicích.

Zejdl s Pavlem zastavili se u chudé tkalcové a vyslechli, když plačíc si posteskla, že se jí muž roznemohl a že děti mají ještě malé, že musila sama s kopou, ale že jí dávali tak málo, a doma že nemají groše, že na ten trh čekali. Teď měla s prázdnou odejít, a ještě se muže bála, že jí bude vinu dávat, ach, co si počne!

Měli s ní upřímnou soustrast, cítili tu bídu a to otroctví, pomoci však nemohli. Když Zejdl zašel do krámku, strčil Pavel plačící tkalcové, jež kopu brala na rameno, desetník do dlaně; ale měl při tom strach, aby ho nikdo nezahlédl.

Nekonečné, husté řady šedých beránků na bílém podkladu nebes té chvíle prosvitly. Slunce ještě za mraky, ale patrné na zářivém místě oslnivé bělosti, je prozářilo; okraje jejich, jako hřebeny dlouhých, za sebou řadami zčeřených vln, zahořely ohnivým zlatem. Prosvitlo městem, krajinou.

V městě také, protože se rozplynula zátopa lidí. Náměstí skoro prázdno, jen vozy ještě tu a tam stály. Tkalci se rozešli v různé strany, jak přišli. Také Padolští a všichni z Padolské strany se vraceli, porůznu, v houfcích. Silnici přes Zákopanici k Bezděkovu nechali stranou, aby si nadešli, a kráčeli vzhůru. Kráčeli stezníkem kolem Radešova, plání dolů k Bezděkovské myslivně, v úpatí, nyní lehčeji, bez kop, leda že si ten onen přízi nesl na nové dílo. Než tu tam přece se některý vracel s kopou, neprodanou, rozmrzelý nebo smutný. Ulevovali si, ne jeden, ne dva. Po stezníku, kterým se brali, všude stesk, i mezi těmi, kteří prodali, i propukající hněv, jejž tam na podsíni u radnice, u kupeckých stolic dusili.

Mladý Pavel, jda za Zejdlem, jemuž nesl na kus přízi, uslyšel málo nového. Tak a podobně hovořívali Machovští a Lhotští, když se s nimi z trhu vracel, tak stýskali na kupce, jak se umlouvají o ceny, jak málo, tuze málo platí.

„A jde jim to k duhu,“ slyšel před sebou obstarožného tkalce, krátkého, ve vyrudlém kabátě, v čepici, jejíž uši měl pod bradou upevněny; Kaválek mu říkali. Mluvil tuze nahlas a tuze trpko. „A jak! Dary boží se na nich hezky ujímají. Ať někdo řekne, že jeden groš nespravedlivý spolkne sto spravedlivých. Těm Němcům pořád přibývá a bohatnou.“

„Z našich mozourů,“ tenkým hlasem vpadl dlouhý, hubený tkadlec.

„A tak jaká je v tom spravedlnost! Našinec má každý groš vykrvavěný, a je pořád hůř.“

„A vejš plátna nepůjdou,“ ozval se třetí. „Leda že by se ve světě něco mehlo.“

„Máš praudu,“ dotvrzoval zeširoka Kaválek, „co se mýho rozumu dotejče, jak já to pozoruju, kouká to opraudu na nepokoj, a velký.“ Mluvil to tuze vážně a křivil uslíněná ústa. Obraceli se po něm; slova jeho, ač pro ně neměl žádného dokladu, trhla i těmi, kteří šli vedle a povídali si o mouce, o chlebě nebo jak jim koza dojí, o jedovatině v noze, o stonání, o bolestech. Přešli tu skupinu, neboť Zejdl kráčel hodně ostře. V houfci, který pak docházeli, mluvili také o kupcích, že se jim to handluje, když mají do toho.

„Mají, ale také každý neměl,“ vykládal Zima v starém burnuse, s uzlíčkem na holi. „Jako ten Šrol, no, začal čemu říkajíc s trakařem.“

„Inu, bože, štěstí mu svědčí, už je to tak někomu souzeno,“ ozval se odevzdaně a skoro smutně v houfci hlas. Ale Zima ho hned odbyl:

„Inu, štěstí, to se ví. Kšeftu rozumí, to je to, a šátrný prej je a do práce jako kat.“

Mluvil dál o jiných kupcích, jak umějí nadávat, ten Prajz jeden že se hned kohoutí jako čert a člověk aby mlčal, co taky, na chudého že všude teče, co pořídí? leda že mu hodí kopu na hlavu. To již Pavel neposlouchal. Zamýšlel se; přes tu chvíli se ohlédl na lesnatý Bor, který teď v plném jasu vyvstal dál nalevo, krásně bíle, až svítil, na modrém nebi za ním čistě vybraném.

Viděl ho cestou pořád a Bor jej pořád upomínal na domov, na dolinu, které odtud nebylo vidět, kterou si však podle něho a okolních kopců mohl určit, kde leží. Bylo mu teskno a tu v umrzlých polích, ve mrazivém jejich tichu, kde lesy se tak smutně černaly, ještě teskněji.

Co asi máma dělá, bylo-li jí to přece trochu líto, že odešel? Ale přišel on, Víšek, a bude dobře. Vytrhl se a odvrátil oči od Boru.

Šli kolem nového houfce a z toho za nimi dorazilo:

„Zejdl si zas ňákýho berana vede."

Zejdl se jen usmál a řekl Pavlovi:

„Slyšals?"

„Slyšal. U nás je to taky tak."

Ale teď teprve Pavlovi připadlo, že šel Zejdl skoro pořád sám, jen s ním, že málo s kým promluvil; i porozuměl, proč.

To již sestupovali s planiny dolů k myslivně na kraji pěkné doliny mezi lesnatými kopci, kterou lukami, teď mrtvými, v poprašku sněhu, vinula se Medhuje pod černými, holými olšemi. Minuli Kozinek, osamělý mlýn, dali se úzkou cestou na úpatí vrchů kolem černého lesa, dál kolem Střeziny, osamělé formanské hospody dřevěné.

Za tou pak zanedlouho uzřeli před sebou bedněnou zvonici.

„To je Padolí," ukazoval Zejdl. „No, jak jsem poudal, dnes ostaneš u nás, a zejtra s pomocí boží budeš si hledat místo."

Pavel mlčky přikývl a tiše povzdechl.

XXXIII.

Justyna Lewitová si žalostnou píseň o Mnislavu a Běle často zazpívala, jak jen mohla kvůli bratrovi; nebo si ji alespoň přizvukovala. Poslední dobou někdy náhle umlkla, ani nevědouc, třeba prostřed noty.

Umlkala, zamyslila se, a ne pro tu píseň jako dřív, když si ji četla v sedničce u okna pod stehlíkovou klecí. Třeba jen na Vincinu vzpomněla, co jí řekla, o přástvě, kdyby tak mohla k Frýdkom, bude-li tam učitelův Antonín. Nebo si vzpomněla na to, o čem vypravoval, uvázla při tom, jak vypravoval, kmitl se jí, viděla ho. Také jí teď nešťastná Jenovefa zatanula na mysli.

S tou seznámila se jako s Mnislavem a Bělou; v sedničce u okna pod stehlíkovou klecí, jež bývala její výmluvou a záštitou a zpod níž bylo pěkně vidět na zahrádku a dál na silnici mezi staveními a zahradami směrem k příbytku staré učitelky.

Tam pod tím oknem, arciže tajně, dala se do toho „krásného čtení o Enoefě“, jak starý Frýdek říkal té knížce na hrubém papíře švabachem tištěné, s hrubým dřevorytem na titulním listu. Bylo odpoledne, kdy bratr odešel k Lustykům, a vedle v sednici nebylo živé duše.

Plna dychtivého očekávání sedla na lavici a chvatně rozevřela knížku, na kterou se od včerejšího večera těšila. Byla také žádostiva, bude-li tak, jak učitelův Antonín vypravoval o těch figurách, tenkrát navečer, když seděli u Frýdků (ó, to bylo krásné!), když tak pěkně povídal.

Ani si hned nevšimla, že se venku dalo do sněhu; padal, sypal se, hustě, tiše a rovně.

Četla, četla, schoulila se přitom na lavici, tváře se jí zažehovaly do červena, neslyšela, až pak najednou sebou škubla a schovala knížku pod zástěru, do kapsy. Vedle v sednici se bratr po ní sháněl. Ani nevěděla, že přišel. Jen vstala, již byl mezi dveřmi a spouštěl, co pořád má s tím stehlíkem, či co –

Chopila se zase punčochy, pletla, ale zůstala v té cizí zemi u Genovefy; za soumraku však si musila odskočit k Frýdkom, ulevit si, povědět, jaké je to krásné čtení, a teď teprve že by chtěla vidět ty figury, jak o nich vypravoval učitelův.

Vlastně byla ráda, že se mohla o něm zmínit, jakož vždycky ráda o něm slyšela, když Frýdek nebo Vincina o něm mluvili. Tak se dovídala, že mu jde hezky řemeslo, jak je hodný na učitelku, ta že je teď celá šťastná, a jemnostpán že ho má taky rád. To také Justyna pozorovala, poněvadž vídala, že Antonín bývá často na faře, že ho jemnostpán bral s sebou na čihadlo.

Leccos jí také Doubenus pověděl, když se u nich zastavil. Pověděl sám nebo na otázky. Nevěděl, jak na něj ta „židovinka“ opatrně jde, obchůzkou, aby povídal o faře, o čihadle.

O mladém Kalinovi ráda slýchala, ráda ho vídala. Neušel jí skoro ani jednou, když se bral do školy k bratrovi, nebo na faru, nebo z kostela, tu obyčejně s panímámou.

Justyna bývala jíž vzhůru, když do ranního, hustého šera zaléhal hlas zvonu na roráte, když se lidé trousili cestou sněhem vyšlapanou vzhůru ke kostelu. Dívala se na ně ze sedničky, pozorovala je, jak se tratí pod černými, sněhem obalenými lipami, sami jako černé stíny, v límcových pláštích, v kožichu, ve velkých šátcích, někdy s hořící lucernou, jejíž rudá zář i stíny kmitaly se plaše po sněhu.

Vždycky, když je tak viděla, šla v duchu za nimi ke kostelu, černými vrátky na zachumelený hřbitov. Slyšela od Vinciny o té ranní mši, o roráte, jak to je pěkné v kostele, jak tam svítí sloupky, a živá mysl malovala mladé židovce velkou, vysokou prostoru plnou tajemného šera, do něhož hoří a září svíčky na oltáři a řady světýlek na lavicích, a planoucí bílé sloupky s barevnými kvítky.

Jednou si v takové ranní chvíli i vyběhla, ve střevíčkách, poloustrojená, v suknici, ve velkém vlněném šátku kolem hlavy a přes ňadra, ven pod lípy.

Koruny jejich se ztrácely v temnu nebes. Dole všechno bílo sněhem, cesta, stromy, farský plot, farská střecha, vše bílo, zalehlé šerem zimního jitra. Na faře svítili, pruh zarudlé záře

ležel na sněhu pod osvětleným oknem. Na cestě prázdno, nikdo nešel. Varhany se ozvaly, pak tlumený zpěv adventní rozlehl se do mrazivého, šerého jitra.

Zadívala se ke kostelu. Nad ním, za ním temno; do toho temna zářila rudě mezi holými stromy vysoká okna. Zářila tiše, tajemně, a hlas varhan i tlumený zpěv zněly jinak nežli jindy za bílého dne. A všecko jinak vypadalo, temný hřbitov za obrubou ve sněhu, i kostel. Divný strach vanul ze všeho v tom temnu a tichu, a přece ji to vábilo podívat se tam. Teď že by se mohla podívat, že by ji tak neviděli. Kdyby jen hřbitov přeběhla, ke dveřím, těmi že by jen se podívala, po kostele a na ten kůr, tam bývá Antonín. Ohlédla se plaše, nejde-li někdo. A šel. Sníh chrupal, kdosi pospíchal ke kostelu. Uskočila víc do temna, k tělu staré lípy. Srdce se jí ozvalo. Mihlo se ji dle postavy, že to jde Antonín. Myslila, že už je dávno v kostele.

Byl to on, poznala jej pak dobře v jeho límcovém kabátě. Napadl ji strach. Utéci nechtěla, byl by ji uviděl a snad poznal. Přitiskla se víc ke kmeni starého stromu. Co by říkal, kdyby ji zahlédl nebo kdyby mu tak znenadání dala „dobrýtro“. Co by si pomyslil! Zastyděla se.

Nehýbala se; v tmavém šátku zachuchlaná, takže jen její mladistvá tvář z něho vyhlížela, upírala zrak za mladým hodinářem, až se jí ztratil v temnu na schodech u černých vrátek. Pak se náhle obrátila, nemajíc už odvahy pustit se ke kostelu. Pojednou ji roztřásla zima, které dosud necítila. Dala se do běhu a udýchaná vběhla přes dvorek do své teplé, tmavé sedničky.

Po snídaní setkala se u studny s Vincinou, která, ač přiběhla bez kacabajky a měla jen střevíce na boso, s ní hodnou chvíli postála. Smála se včerejší přástvě, co Michal Langrův vyvedl, že přišel na přástvu jakoby nic, a ona, Vincina, že začala s tetkou Klimšovou drát, a jak tak chvilku draly, že frr – a z ničeho nic peří samo vzhůru, jako když se vzejme, a lítalo jako sníh.

„Pantáta si pískl, to víš, a my koukali –“

„A co bylo?“

„Vrabec. Zrovna jsme se lekli. Lítal ti v tom peří jako v chumelenici sem tam jako divý. To si možeš myslit.“

„To ho ten Langrův pustil.“

„Michal. Přines ho, aby žádný nic nevěďal. Chyt si ho večír.“

„Večír?“

„Večír. U nich na půdě. Rozsvítil lucernu, šel na půdu, pod střechu, tam teď vrabci chodí na noc, a při světle, jak byli rozespalí, pomatení, hned si jednoho chytil.“

„Co jste udělali s vrabcem?“

„Michal si ho zas chytil a vzal si ho s sebou.“

Justyna poslouchala o přástvě, ptala se, ale nejraději byla by uslyšela nebo se zeptala, byl-li tam také Antonín. Také měla na jazyku, že ho o roráte viděla. Vincina, jakoby naschvál, dnes ani slovíčka o něm. Pořád jen, jak byli včera veselí, co se ďoučata nasmála, a povídala – měla už ruce od zimy červené i nohy – o „dlouhé noci“, jak ji budou slavit, co už mají na ni naschráněno, to že bude veselo, to že ona, Justyna, musí také přijít, a kdyby měla z domu utéct.

Justyna se vrátila do světnice zamyšlená, nespokojená. Neuslyšela, o čem by ráda; ranní tajemství ji také tížilo. A ďoučata se včera nasmála; to on jistě je všechny rozveselil. Drápek žárlivosti, ani nevěděla, po prvé zaťal. A hned zas v mysli rozbírala to, co Vincina nadhodila, že by mohla o „dlouhé noci“ utéci z domu, aby bratr nevěděl.

Když se odpoledne, bylo již pozdě, setkala u Frýdků s učitelovým Antonínem, začervenala se. To pro ráno. Kdyby ji byl přece zahlédl! Hned však z řeči nabyla jistoty, že ji neviděl a také že nebyl včera u Frýdků na přástvě.

Cos radostného se v ní hnulo. Uvolnilo se jí a chutě poslouchala o přástvě po druhé, teď starého Frýdka, jak vykládal o vrabci a Michalu Langrovu a peří, o tom zmatku. Povídal, rozpomínal se na mladá léta, co oni, když byli mladí, co tenkrát vyváděli o přástvách i jindy, jak rozbírali vozy, jak kola roznosili po střechách, jak Čermáka hlídače odnesli i s boudou do řeky a jak bývalo na „dlouhou noc“, a bože, to že bylo veselo, dole ve dvoře o „dlouhé noci“

že ucpali komín, že nemohly ženské nic uvařit, a podruhé že jim vynosili z komory všecky buchty a schovali.

„Co se tenkrát provádělo, to by se teď nepřijalo, viď, Pražáku, viď?“ obracel se na Antonína.

„No nevím, strejc, co byste říkal.“ Mladý hodinář se usmíval.

„Vy toho svedete!“ Starý Frýdek začínal „pškát“ svou dýmku na lavici u pece. „A kdyby, nic bych neříkal, ale natlouk bych vám. To není jen tak, to se nesmí dát člověk chytit.“

„To my se dáme,“ bránil se učitelův posměškem.

Stmívalo se. Justyna se pojednou lekla, že je tu již dlouho, vstala a měla se k odchodu. Učitelův vstal také, že musí domů, bratrovi opisovat noty, a vyšel s Justynou, kterou to těšilo. Až na síň vyprovodila je Vincina. Pal šli kousek sami dva. Chumelilo se, kolem ticho v pustém soumraku. A přece se Antonín bezděky ohlédl, nevidí-li ho, nedívá-li se někdo, že jde s židovkou, ač vyšel s ní schválně, zúmysla.

Ptal se jí, přijde-li někdy na přástvu.

„Ráda bych přišla, ale když bratr – Leda až jestli teď odjede, chce na dva dni někam za Nové Město.“

„To pak přijďte jistě,“ zval ji vesele. Cítila, že zve opravdu upřímně, že by o to stál. To se zastavili právě pod schody u Krůčkova domu.

„To bych přišla.“ Usmála se, dala „dobrou noc“ a jako veverka vzhůru ke dveřím, v nichž zmizela. Ohlédl se, šel a nenadál se, že Justyna zůstala za dveřmi, že ještě jednou vyhlédla a že se za ním dívá do tiché chumelice, do bílých proudů zimního večera.

Nežli však bratr na zamýšlenou obchodní cestu odjel, setkala se ještě několikrát s Antonínem, arci ne o přástvě, nýbrž po každé tak zvečera u Frýdků, kdy nejspíš mohla odskočit. Také mladému Kalinovi se ta chvilka nějak dobře hodila.

Starý Frýdek sice skoro po každé zatočil řeč na daleký svět a hlavně na Prahu; ale všichni byli spokojeni. Učitelův se jí rád pochlubil a těšilo ho, že mohl před Justynou o ní vypravovat, a Justyna jej ráda poslouchala. Byla by seděla jako myška, kdyby byl třeba jen o hodinách vykládal.

Ale to je vodil do divadla, to byl jeho ráj, vykládal jim divy pražského jeviště, jak udělají hned zahradu a hned zase hřbitov, jak se zjevují duchové a hned se zase zpropadnou do země, a někdy také co se zas nasmáli, to když hráli česky v divadle u Taisingrů Klicperovy kusy.

Starý Frýdek si nejednou pískl úžasem, a naslouchal a nutil, aby jen Anton povídal; Justyna byla starému sousedu v duchu za to povděčna.

Když šla domů, zdvihl se teď skoro po každé také Antonín a šel s ní, maje s ní na kousek společnou cestu. Nevyprovázel ji, také se již neohlížel, jako když s ní šel po prvé; ale když ho potkal krejčí Šimůnek, z ulice, ten s vousy pod bradou a s dlouhou dýmkou v ústech, jenž rád lidi podrbal, a když se na něj zostra, jako v úžasu podíval, ba ještě se za ním ohlížel, zarazil se.

Posledně pak od Frýdků zrovna vyběhl, za děvčaty, za Vincinou a za Justynou. Právě když byli v nejlepším, když u Frýdků vypravoval o mechanickém betlemu, který viděl v Praze „U města Vídně“, a vykládal, jak se na něm všecko hýbe, jakoby živé, figurky, lidé, zvířata, že pastýř práská bičem a poustevník zvoní, jak jdou do Betlema s dary a že anděl v povětří se vznáší a sem tam se houpe, jako by lítal, rozlítly se dveře a nějaká splašená kamarádka volala ze šera na Vincinu, aby se šla vozit.

Ta vyskočila jako zajíc a zvala Justynu, aby šla také. A ven; šátek jen popadla a teprve venku si ho uvazovala. Justyna vyběhla za ní, ač ne tak chutě. Pak už starý Frýdek Antonína neudržel.

Nahoře u zvonice černal se v soumraku chumel mladých lidí u dvojích samotížek. Hlučeli jako kavky, chechtali se, a když Vincina dobíhala, křičeli na ní, ať běží, že pojedou. Na Antonína také, Justynu tak nevolali, ale přec. Zůstala opodál a usedla teprve, když pro ni Vincina přišla a Antonín ji vybídl, že bude rejdovat.

Usedla za Vincinu, chytla se jí kolem pasu. Byla na sáňkách poslední a Antonína vpředu neviděla. Jen dosedla, jen sukně upravila, zkřikl někdo: „Už!“ a první samotížky se spustily. Za nimi druhé. Jely, jen letěly hladkou bělostnou drahou od kostela svahem dolů pod lipami, až jedoucím kolem uší fičelo.

Hoši, děvčata se smáli, tu tam některá povykřikla, a nežli se nadáli, byli dole. Děvčata seskočila se saní a zase zpátky do kopečku, hlučně, se smíchem.

Když Justyna po prvé vsedala, vzpomněla si na bratra, ale neváhala. Snadno se rozhodla a lehko, zkrátka si pomyslila: „A co!“ a již sedala. Líbilo se jí to, jízda, veselí, smích a žert. Ke zvonici zpátky doběhla jedna z prvních; k sáňkám se již sama hnala a tlačila se s ostatními a měla radost, když se na ně dostala a že byly zrovna ty, na kterých opět učitelův rejdoval.

Držela se zase Vinciny, ale teď už vychylovala hlavu stranou, aby líp viděla dopředu. Jeli, jeli, sáně jen fičely. Jejich svist, smích kolem, prudký let, napětí, jak kolem v šeru zákmitem vše mizelo, a nejvíce společnost sama rozehrály jí mladou, vřelou krev.

Tváře jí hořely a cítila, jak jí žár stoupá do očí. Jela ještě jednou, po třetí; vtom přišli jiní a obsadili sáňky. Frýdkova Vincina se na ně ještě dostala, a učitelův také, na druhé. Nahoru, ke zvonici, kde Justyna čekala, se však už nevrátil.

Vincina jí vyřídila, že bratr, učitel, dole u javora na něj čekal, Antonín že musil do školy a že jí, Justyně, vzkazuje dobrou noc.

Jela ještě jednou, ale pak už dost. Pojednou se jí nechtělo, a když Vincina musila domů, sběhla také, ve střevících od sněhu bílých, se sukní urousanou, ale zardělá, rozjařená zábavou a potěšená, že jí Antonín vzkázal „dobrou noc“.

XXXIV.

Toho adventu zimy neulevovalo. Mrzlo tiše a jasně, v studeném světle bílého, nízkého slunce. Ale tak jasně ne dlouho. Sněhové oblaky připlížily se a hodily po všem dusivý stín. Povětří se zkalilo, až pak zbělalo sněhem.

Padal, padal, rovně, tiše nebo zas u vířivém honu a reji, a nastaly dni, kdy sněhem se jen prášilo. Vítr vál, sníh v proudech rozmítal, že šikmo šlehaly, že navály závějí na kolik sáhů vysokých, na cestách, v ouvozích, ve stráních, všude. V širém bylo zle.

Poslední metelice chytila kolik formanských vozů, takže nemohly dál. Kola, paprsky plné sněhu, přestávala se točit a koně byli v té ostré vánici jako slepí. Formani stěží dorazili na osamělou Střezinu pod lesem. Tam uvázli.

Druhého dne ráno stál farář Zeidler u okna a díval se ven. Válo zas, či ještě. Vzpomínal na čihadlo, s tím že je amen, bouda že je jistě pryč, a konec, tam že se již letos nepodívá. A ptactvo, ptactvo – tomu je zle.

Podíval se na hodiny rokokového ciferníku. Bylo deset, a na devátou byl ohlášen pohřeb ze Zlička nahoře. Deset! A nepřijeli. To nemohou pro závěje, kdepak nahoře v Kocournici!

Šel do čeledníku, přehlížel klece, volné i zastřené, přiložil do kamen, zase pozoroval, naslouchal; když se vrátil do svého pokoje, bylo jedenáct. A funus nikde. Až před samým skoro polednem, vějavka se zatím ztišila, probrodili se s vrchu od farského lesa zachumelenou strání, s těžkými saněmi a žebřinami, na kterých se dva voršoufy klátily.

Sedlák v kožiše, v obličeji rudý jako rak, vpředu sněhem ošlehán, seděl na podsedním koni, jenž měl, tak jako náruční, srst a hřívu plnou sněhu.

Nebožka v rakvi plachtou zastřené ležela na saních a nejbližší příbuzná, v bílé, smutkové zástěře, seděla ve velkém šátku schoulená na rakvi. Ostatní průvod, bylo ho málo, muži a ženy v šátkách, kožichách a burnusech, šli za saněmi, ubrouzdáni, unaveni těžkou chůzí ve sněhu svahem dolů, jak museli cestu prošlapávat a voršoufy ji prohazovat.

Farář se hned ustrojil a do kostela. Po tiché, smuteční mši vynesli rakev ke hrobu, který včera s námahou v umrzlé zemi vykopali. Byl sice prkny přikryt, ale sněhu se do něho nachumelilo, že rakev spustili jako do bělostného peří.

Zvony dohlaholily, pohřební píseň rozvanula v mrazivém vzduchu, hřbitov sněhem zasypaný osaměl.

Ticho ve stráni, ticho na dole.

Uhodila opravdivá zima; sněhu dost a mrazy tuhé zavíraly lidi do sednic.

Vsi jako zaklené.

Za dlouhých večerů padaly z nízkých oken, pařezy zarovnaných, zardělé pruhy na stromy, na ploty sněhem zaváté. Dlouho tu zůstávaly, do nocí, a dlouho hlučel z chalup v pusté ticho tkalcovský stav. Vsi jako zaklené. Na cestě nikdo. Jen opozdilá přástevnice mladá mihla se mezi příbytky nesouc si kolovrat a chvátala k osvětlenému statku, odkud už zaléhal zpěv družek.

Perný mráz panoval za hvězdnatých, tichých nocí i za jiskrných jiter. V jejich zářivém světle svítily se koleje cest, kdež skřípal a vrzal sníh pod kročeji formanů v ovčích, květovaných kožichách, v beranicích přes uši stažených, ve vysokých ohrnovačkách, z nichž až nad kolena vyčnívaly pestré okraje ohromných punčoch. Sníh skřípal a vrzal pod jejich vysoko naloženými, rachotnými vozy, jež táhli koně zsedlí po srsti i v uších jinovatkou, dvojí spřežení v každém, ve vysokých chomoutech s rudou vytírkou, s jezevci koží, v řemení, jež svítilo mosaznými kotouči a kroužky. Šedavé oblaky par nesly se před povozy; kouřilo se z koní, mraky šly z jejich nozder a růžověly zardělým, ranním světlem.

Za takových jiter vycházel z fary Doubenus ve své ošumělé beranici, v burnuse, ve velkých botách nevysokých holínek, čerstvý po zdravém spánku. Šel, mráz mu tváře hodně do červena maloval, Šel volně, špičky ven, paty k sobě, nastavoval uši, naslouchal, ozve-li se prasečí kvikot a kde, kde tu kvíčalu z krmníka vytahují do mrazu, na zabití.

Měl každého vepře, alespoň na hořejším konci Padolí, jako v rejstříku, věděl, kde mají jednoho, kde dva, kolik ve „dvoře“ a také kde kdy budou zabíjet. K tomu zabíjení se vždycky namátl se svou ochotou; „doskočil“ pro to, ono, pomohl pařit, pomohl jíst (snědl vše, co mu dali) a ještě si odnesl hrnek drobové polévky a trochu výslužky.

O takových hodech rokovával také sněm u Čejchanů, za těch zimních večerů skoro pořád úplný, někdy s mimořádnými, dočasnými členy. Staroušek Kliment s copánkem v týle také přicházel, když nebyla vějavka, a někdy také starý Khom s hřebenem v bílých vlasech.

A tu všichni pilně sněmovali. Šimůnek z ulice, krejčí, s vousy pod bradou, měl jako vždycky nezbednou hubu. Šilhavý Šulitka se však více nežli jindy usmíval a konšel Mityska, zpravidla povříslem přepásaný, se ještě víc oblizoval, když kolem rokovali, jak se kde které prase zabilo, na kolik prstů mělo sádla a jaké byly droby.

A Matěj Koníček se jen řehtal, hlavu vzhůru, když Šimůnek krejčí naschvál před konšelem Mityskou povídal, že nejlepší jelita, žemlová i kroupová, umí dělat Černý Vacek, toho aby si vzal, až budou zabíjet, a když konšel na to na lavici u pece sebou mrzutě vrtěl a prudčeji nežli kdy jindy potahoval. Nezapomenul dosud na ten soud na zámku a na posvícení i pavlač před tím soudem a jak pak toho Vacíčka všude vítali, když přišel z arestu a jemu, konšelovi, jak se ještě šklíbili.

Tak to u Čejchanů všechno míchali.

V tyto labužnické hovory přinesl ten onen nějakou událost, jaké mají ve mlýnech za těch mrazů nesnáze s mletím, a v dolejším že chytili vydru do želez, starou, morckou, že ji nemohli ani utlouci, nebo zas, že dvorským padla kráva a dvě ovce, všecky jeden den.

Ale někdy se Čejchanův sněm u pece a kolem kamen ztišil a umlkl v napětí, v živém účastenství: to když vzpomínky vešly do jizby zamrzlých oken, na nichž se třpytil květ na květu v odlesku borové louče a lojové svíčky Fidéla Hanuše. Ten šil, ruka se mu jen kmitala, ale přitom vodil besedníky „dolů“, do Itálie, kde jejich regiment bojoval, do krajin fíkových hájů a vinic, nebo šli za hospodářem Čejchanem, granatýrem, daleko na půlnoc, do Ruska, když tam byl se Švarcenberkem, jak táhl tenkráte před desíti lety Napoleon na Rusa. Slyšeli, co tam Čejchan a všichni zkusili zimy, jak si vždycky rozdělali oheň, jak se u toho ohně

postavili vždycky dva zády k sobě. A když tak u sebe stáli zády, vzal jeden druhého pod paždí za ruce a vyzdvihovali se u ohně a tím se tak zahřívali.

Na ruské kozáky vzpomínali, jak tudy, Padolím, táhli a zpívali, jak jedli nezralé ovoce a jak děti chovali a kolébali. Ale nejvíc věděl a vypravoval starý Kliment s copánkem v týle, on a starý Khom. Ti mnoho pamatovali, jak bývalo v Padolí za starodávna, když rychtářové ze vsí a Padolský také musili každý s „právem“ v bílém šátku na zámek do Náchoda slíbit mladému, novému knížeti poddanství a člověčenství.

Znali také tu starou, hroznou robotu, i „leberii“ selskou pamatovali, když z Polička vedl rozvzteklené sedláky Karel Dostál ze Lhoty za Machovem a když bylo ve Rtyni na rychtě „guberno“ celé té rebelie. A jakých hrůz, jakého žalostného času zažili předtím za sedmileté vojny!

O tom starý Khom a Kliment často povídali, jak tenkráte české vojsko ze Slizka utíkalo, co raněných do Padolí přivezli po veliké bitvě,[34] co jich tu pomřelo a jak pak nastal v Padolí a po vsích mor toho roku osmapadesátého, že v samotném Padolí pochovali půltřetího sta lidí, že někde vymřela celá stavení, jako v čísle 7. rodina Plundrova, a že ten statek musel ujmout Václav Jírovec, otec podkostelního Jírovce.

A o Prajzích co věděli, o jejich králi Fridrichovi, jak tu a všude drancovali. Oba také před nimi do lesů a do skal utíkali, aby je nesebrali na vojnu, do pruského munduru, oba také znali, jak chutná chléb z mlýnského prachu a jedli tenkráte spařenou pýřavku a spařené kopřivy a lebedu, když uhodila tenkrát ta hrozná drahota a pak ještě hroznější hlad.

Císaře Josefa znali, oba jej viděli, ba starý Kliment s ním i mluvil, když před pěti a čtyřicíti lety znenadání na koni přijel od Náchoda do Padolí. Na městečku zarazil, v třírohém kloboučku, v zeleném kabátě, s oficíry, bylo jich kupa, zrovna nedaleko statue koně zarazili, ráno to bylo, na podzim, ten týden před sv. Ludmilou, a tu se císař ptal, kudy na Turov.

Starý Kliment, tenkrát ještě nejlepšího věku, směle předstoupil, s čepicí v ruce, a jadrně císaři odpovídal a nabídl se, že je povede, a císař že všechno pěkně vyslechl a řekl, po česku, neboť Kliment německy neuměl: „Tak pojď s námi.“ I vedl je; císař a oficíři jeli brodem, a on, Kliment, přes lajčku nad nimi, mostu tenkrát ještě nebylo, na druhý břeh.

Až k Podhornímu mlýnu, tehda ještě dřevěnému, je vedl, a zrovna pod bukem ve stráni nad cestou řekl mu císař: „Pozdrav tě pánbůh, můžeš jít.“ Pak už jeli sami do Roketníka a císař vylezl na Turov, rozhlížel se po kopcích, krajinou, a pak zase jeli zpátky, ale ne už do Padolí, nýbrž do Police.

O tom starý Kliment tuze rád vypravoval, to byla jeho chlouba, a jak kdo jen o to zavadil, hned začal, jak mluvil s císařem Josefem, co a jak tenkrát –

Tak trávili u Čejchanů jako všude dlouhé večery v těch starostech a jednáních o jídle a domácích zvířatech, o práci a mzdě, ve vzpomínkách na velké události, na svou minulost, na své mládi, na staré a známé, kteří už odešli nebo kteří stonali.

V ty hovory vplížila se někdy tichá hrůza pověry. Mluvili o duchách, divných zjeveních a můrách, v ty všichni věřili, o hastrmanu, kterého se Mityska bál i Šulitka, a jednou žasli všichni, když Vondra vypravoval, co mu zas dědek povídal, jak bylo u Klugarů, tam že nechávali každý čtvrtek večír hospodáříčkoj na míse jídla, až prý jednou dcera povídá tátovi: „Táto, jste-li pak vy hospodář nebo máme jinšího hospodáříčka? Já mu nic nenechám, já to sním.“ A snědla, nádobí umyla, jindy ho nemyli, ale jo, pane, pak, když lehla na pec! Přišel k ní z ničeho nic hrozný, chlupatý, huňatý kozel, a studený byl, a ten k ní přijde a vedle ní se položí; a tu ona se dala do křiku, a táta příběh z komory s jeřabinovou holí a začne toho kozla mlátit a honit. Ten skočil píckou, a jak tak skočil, srazil hrnec s kvasem, měli zakvašeno na kyselo, ven dveřma do chlíva a tam vpletl jalovicí do žlabu za žebřinu a udávil tu jalovici. Ale byl ten tam a víckrát se neukázal.

První čas po posvícení seděl v Šimůnkovi i ve Vondrovi tajný strach, že budou voláni na kancelář stran těch evangelíků. Starý Zejdl však nežaloval a rychtář a nikdo od práva nic neudal. Vždyť to těm „beranům“ dost přáli. Tak ta bouřka, kterou tenkrát ztropili, prošla bez památky. Ale v řečech, kde mohli, evangelíky rýpli.

Poslední však čas i krejčí Šimůnek polevil. Zato si vždycky, když se u Čejchanů sešli, vzpomněl na Šimka kostelníka, že schází, že se mu nějak převrací nátura, nemá-li snad úbytě. Bylo až podivno, jakou měl o něj starost, až mu Čejchan jednou rovnou hrábl až na dno těch starostí a přemýšlení:

„Chtěl bys být kostelníkem, nemožeš se dočkat, až umře, viď?“

Šimůnka hrubě nepopletl. Odbyl granatýra zkrátka.

„Ještě není kostelníka potřeba. A vostatek, copak bych to nezastal?“

„Vo to! Ale já bych tě nechtěl. To bych měl funus tuze drahý. A taky máš ztuhlá kolena, klečet bys nevydržal a neumíš dělat poklony. To by si pan farář vybral jiného.“

„Koho, tak koho?“ ptal se Šimůnek rychle, rozdurděně, a hned přitom vyzradil své tajné obavy, dodav o tón výš: „Snad ne učitelova hodináře!“

„A vidíš! Toho nejspíš!“ zvolal Čejchan a Vondra s ním:

„Farář mu přeje.“

Šimůnek se rozchechtal vysokým hlasem a v to mluvil: „To, to, ten bude – hihi – rabínem. Se židovkou už chodí!“

„S kterou?“ volali všichni až na Fidéla Hanuše.

„S tím Lewitovým ďoučetem.“

Dali se Šimůnkovi do smíchu.

„No, no, jen se smějte. Co jsem viďal, to jsem viďal.“ Víc se nebránil, a ostatní, protože to měli spíše za klevetu, dál se ani neptali. Šimůnek, který šel toho večera od Čejchanů rozmrzelý, také už o tom nemluvil; ale také se již nezmiňoval o nemoci starého kostelníka.

XXXV.

Farář Zeidler, stoje odpoledne poslední středy adventní u okna, nemálo se podivil, když zahlédl, že se k faře zatáčejí pěkné sáně, shora, od Police přijíždějící. Bylo v nich spřežení grošovaných běloušů, jimž přes boky visely podšité, široké pruhy červeného sukna, pěkně lemované, s pestrými střapci v rozích, plné blýskavých drkáčů.

Chřestily, cinkaly, čím dál tím hlasněji a jasněji, až naposled do mrazu zvonivě zachřestily, když koně před farou zarazili a podsední, zafrkav silně, se otřásl.

Ze saní vystoupil v dlouhém, soukenném kožichu P. Havlovický. Farář, jenž se prve panských saní lekl, odstoupil rychle od okna a rád šel vstříc hosti, aby ho srdečně uvítal.

P. Havlovický, oklepav boty a svléknuv na síni kožich, vešel svěží jako růže, od větru červený, do farářova pokoje.

„To jste mě, Josífku, polekal!“ volal vesele farář bílých, dlouhých vlasů.

„Jak to, pane faráři?“

„Jak! Kdybyste byl přijel od Náchoda, ale to – kde vás to kozli berou. Od Police! Ve mně to hrklo, že to prelát nebo nanejmíň převor. A co bych, já chudý farář –“

„A on to pro štěstí kaplánek! Ale je radši, jen když ho rád vidíte.“

„A jak to, že od Police?“ dotazoval se farář, věkem i svou osamělostí zvědavější. „Ráno jste se nestavil.“

„Nemohl, jel jsem časně. Byl jsem v Polickém klášteře. Dostal se tam od sv. Markety[35] můj kolega a přítel ze studií, prelát ho sem poslal, není v Polici dlouho. Hned mně psal, abych ho navštívil, když nemám daleko.“

„Tak, tak; a co nového? Ale dřív si řekněte, co chcete, kousek chleba, homolku, pak kapku kafíčka –“

„Naděl pánbůh, jedu zrovna od oběda.“

„Od tabule, a bodejť, od klášterní tabule, a já homolky, i bože, Josífku, smějte se. Ale šálek kafe přec, a – prosím vás, mrznou, mrznou?“

„Kdo, pane faráři?“

„Jako ptáci. U vás, nebo cestou jste neviděl? Tady jích dost pomrzlo, jak byl tuhle ten mráz.“

„Ale víc jich vzalo za své na čihadle,“ a kaplan se škádlivě usmál.

„Toť se ví, jakpak ne. Ale víte, Josífku, víte, čihadlo, anebo hynout hlady a mrazem! Ale jděte, vy ptactvo nemáte rád. A tak to kafíčko.“

Kaplan, jenž se té lásce musil usmát, chtěl ho zadržet, ale farář se nedal.

Když se vrátil, usedl k hosti. V tu chvíli počalo se světlo tratit z vybílené, vyhřáté světnice. Nejjasněji se chvělo na stěně pod starými rokokovými hodinami.

Kaplan musil vypravovat, kdy vyjel, proč se nestavil už dopoledne a co ten kolega. Uslyšel, že je od Jaroměře a že se tu, v Padolí, také staví, až pojede do Náchoda k Havlovickému.

„Tak, tak, toho rád uvidím. A co nového u vás, co slyšíte o Boušínském?“ Vzpomněl hned na starého přítele. „Vy jste mu blíž.“

„Teď je fara zachumelená. To ona hospodyně vzdychá a je asi celá zachuchlaná i v kuchyni. Kolem na té pláni se teď čerti žení a dolem samá závěj. Už jsem tam nebyl dlouho. Ale kantor mně povídal –“

„Kantor? Ten Šolta?“

„Ten se znamenitě obrací,“ liboval si kaplan.

„Nepije?“

„Co vím, ne.“

„Vydrží-li –“

„No, snad. Teď alespoň má mysl jen na samé čtení. Na podzim jsem mu řek, aby si někdy přisel pro knížky; byl už kolikrát u mne, jednou také v takové hrozné vějavce.“

„Ale,“ divil se farář, bylo mu však vidět na očích, že na něco jiného myslí. Zámecký kaplan chtěl ještě povědět, že učitele Šoltu potěší, že dnes také mluvil v klášteře o jeho chlapci, jak mu slíbil, že ho dostane do škol. Havlovický si na to hned cestou vzpomněl a v Policí v klášteře sháněl příznivce, aby Šoltův hoch byl v Broumově přijat za choralistu, aby mohl do latinských. Nesháněl se nadarmo a měl radost, že tak pořídil, že bude moci Šoltovi oznámit veselou novinu.

Faráři Zeidlerovi o tom chlapci neřekl nic, zato si vzpomněl na to, o čem mu Šolta o poslední své návštěvě vypravoval.

„Pamatujete se, pane faráři, jak jsem vám tuhle poslal po Doubenovi psaní –“

„Psaní, ano, ano, čet jsem je v čeledníku,“ a kvapně dodal: „Bodejť, četl, zrovna u nových kvíčal.“

„Jak se Boušínský zrovna lekl, když jsem mu řekl, že vyšetřováním vyšlo najevo –“

„Aha, aha,“ vzpomínal stařec, „stran těch včel, stran toho oulu, že ho porazili.“

„Jeden z té zlodějské bandy, a ne učitel. To se zarazil, až lekl. Však jsem, myslím, psal, že učitele ještě odprosí.“

„Toníček?!“

„A odprosil.“

„To ne! Toho Šoltu?!“

„Šolta mně to sám vypravoval, když byl naposledy u mne a když jsem se ho na pana faráře ptal. Povídal mně, že je pan farář na něj zcela jiný, že byl teď tak vlídný, a na děti, ty že si dvakrát pozval na faru, když šly z kostela a dal jim chléb s medem. A pak si také učitele pozval.“

„A co?“

„Povídal Šolta, že pan farář začal tak zdaleka o včelách a o kostelníkovi, Markovi, to že je taky, ten že ho tak utvrdil tenkrát, když našli frátera na zemi skáceného. A pak prý,“ kaplan se usmíval, „chyt učitele za ruku a povídá: Však vy mně rozumíte, viďte, Šolto. No, jsme lidé smrtelní, klopýtáme, ale jsme křesťané a křesťané si odpouštějí. A tak – a natáh ruku.“

„A co kantor?“ ptal se rychle farář Zeidler, jenž se v duchu lekal o farářskou autoritu.

„Á, na toho to účinkovalo. Odprosil taky, jak se mně sám vyznal, aby jemnostpán prominul, jestliže ho kdy pohněval. Ale Marek, kostelník, musil učitele také odprosit, pan farář to kostelníkovi nařídil,“ vzpomněl si ještě zámecký kaplan.

„No, tak má teď Toníček pokoj.“

„A nový kryt na stodolu mu také dají,“ doložil s úsměvem P. Havlovický.

„No tak. A o tom jste mně taky psal, Josífku?“ zúmysla nedočkavě ptal se farář, ačkoliv to věděl.

„Psal, psal.“

„Bodejť, vždyť jsem to četl,“ farář se naoko rozpomínal, „v čeledníku u těch nových kvíčal, u těch nových.“ Ty vyslovoval jadrněji a díval se na kaplana. Ten si teprve teď všiml a vzpomněl si, že již jednou se farář o nich zmínil. Otevřely se dveře a stará sestřenice farářova přinášela konvičky s kávou a smetanou a chléb a máslo.

Jak si kaplan naléval do koflíčku kouřící se kávy a husté, dobré smetany, mihli se mu ti mrznoucí lidé na Polickém rynku, jak je viděl a mezi nimi jel, když přibyl ráno do Police.

Od studentských let, kdy ho vozili do klášterního gymnasia v Broumově, neviděl toho obrazu bídy a křiklavého nepoměru mezi prací a mzdou. Tenkráte se na něj tak nedíval jako dnešního dne. Znal leccos z jednotlivostí, mnoho bídy vídal porůznu, a vždycky ho dojala.

Teď se tu sešla všecka. Pohled na to shromáždění chudých tkalců, nedostatkem, mrazem sklíčených, zhluboka ho dojal. Bylo mu líto toho lidu, a jak byl toho dojmu plný, mluvil o něm i ve společnosti. Teď zas o něm začal.

„To jich tam je, viďte!“ zvolal farář skoro vesele. Vyjasnilo se mu náhlou vzpomínkou na mladá léta. „Taky jsem to viděl. To jsem byl ještě na studiích a jednou o vakacích jsem byl u Toníčka, u Boušínského, pozval si mne do Police. Jeho otec tam byl krejčím. A bože, to už jsou léta!“

„Ale bída zůstala stejná, pane faráři. Je teď jako bylo za vašich mladých let.“

„Ale jinačí to už nebude. Ti Broumováci bohatnou –“

„A náš člověk nic. Ti bohatnou, to člověk žasne, když slyší, jaké mají výdělky. Povídali mně v Polici. A já řku, lidičky, pročpak vy si takový obchod nezavedete, proč těm cizím kupcům jen sednice najímáte a krámy? Proč sami nekupujete a nevyvážíte? Vždyť to není ani do Amsterodamu ani do Ameriky, ale jen kousek za hranice? A co, oni že každý k tomu není, nebo že není do toho.“ Kaplan krčením ramen i posunky naznačoval jejich odpovědi i svou nelibost, a pojednou dodal:

„Chutě nemají, kubové jsou, žádná odvaha. Tady vašemu Čejchanovi jsem tuhle na zámku také říkal, aby se pustil do světa. Myslím, že je také pecák.“

Farář Zeidler kloně se ke koflíčku s kávou pozdvihl víčka a divě se, upřel na kaplana oči. Ten, jak už byl rozehřát, pokračoval:

„Pak jsem taky mluvil s těmi kupci z Broumovska.“

„Vy?“

„Páter Vincenc mne zaved na víno a tam ti plátenní kupci seděli.“

„A o plátnech jste s nimi mluvil?“ divil se farář a usmál se.

„O plátnech, o tkalcích.“

„Chválili je?“ podotkl farář ironicky.

„Chválili! Že jsou samý podskok, že si nechávají přízi, že šidí.“

„No, někdy si hledí pomoct; paupertas meretrix. Ostatně kupci mají také podskoky. A oč je může takový chudák ošidit! Však oni si to stokrát nahradí.“

„Je to všecko smutné.“ Kaplan zapomněl na kávu. „Takhle to jinačí nebude. Za tohle zboží, co náš lid dělá, budou vždycky tak platit, ne-li hůř.“

„Tkadlec prodat musí, to ti kupci dobře vědí.“ Farář mluvil volněji, s účastenstvím patrně ochabujícím. Byl by rád už z jiného načal. Než kaplan ve své horlivosti si toho nevšiml.

„Jiné zboží,“ uvažoval, „lepší, jiné druhy by musili dělat, ale to by je musil někdo naučit. V Belgicku, tam to umějí. Kdyby byly školy –“

Farář se prudce opřel o lenoch židle a zvolal:

„Jaké školy?“

„Pro tkalce.“

„Ale jděte, to není možná.“

„Teď ne, my to nesvedeme.“

„A kdo?“

„Vrchnost a vláda by se toho měly ujmout. Hm –“ kaplan se trpce usmál. „Ale takový Essentr, takový, ah, škoda povídat!“

„Máte dobré srdce, Josífku, ale tohle, to si ani nepřipouštějte. Už to jinačí nebude. To bývalo odjakživa a bude.“

„Nemuselo by.“

„To si myslí mladá krev. Ale vy nic nepijete!“

„Naděl pánbůh.“

„A co u vás na zámku nového, co důchodní?“ zamlouval farář.

„Všechno při starém, to víte.“

„A panička?“

„Panička má, myslím, dlouhou chvíli, jako všecky zámecké paničky.“ Kaplan se usmál. „Teď už povídají o bálech a jezdí na saních, vaří punč, klevetí a hrajou v karty.“

„A vy s nimi,“ škádlil farář.

„Vyhnu se, je-li možná. Co taky! Samá planá řeč, a člověk má práce dost.“

„Vy?! Prosím vás, na zámku! Co děláte!“

„Čtu, přiučuju se.“

„I čmerte, čemupak?“

„Hospodářství a trochu rostlinopis studuju a fysiku, historii, jak to jde.“

Farář se díval na kaplana s upřímným úžasem. Pojednou se však usmál, jak mu přišel vhodný nápad, aby se dostal, kam už chvíli chtěl:

„Já taky študýruju, ale pořád jedno, ptáky.“

„Ah, nové kvíčaly,“ připomínal si host.

„Však jste jich ještě neviděl,“ vyhrkl farář skoro vyčítavě a vstal.

„No, to se rád podívám,“ zalhal kaplan, věda, že starého pána potěší. Ten už zapomněl na trh, na zámek, a pln radostné ochoty vedl hosta do čeledníku. Ale tam začal litovat, že se omeškali, že už není dost světla. Černalo se tam od klecí a také již v klecích, jmenovitě dřevěných.

Farář vedl kaplana k těm, kde měl své nejznamenitější a nejmilejší, zvláště k přírůstku, k novým kusům, které chytil na čihadle a které si nechal za volavé. Nejdéle zdržel se u těch nových kvíčal, které si pochvaloval a jejichž chválu od kaplana rád přijímal.

Už se hodně stmívalo, když před farou zase zvonivě zachřestily drkáče na panských bělouších. Farář Zeidler vyprovázel pátera Havlovického až k saním, kdež mu ještě jednou ukládal, aby pozdravoval pana děkana Lukavského a na zámku důchodního i paničku. Znovu zval, tak aby se u něho zastavili, pojedou-li kolem šlitáží.

„A moc, Josífku, nestudujte, zvláště teď zimního času, nekazte si očí, zdraví to nepřidá.“

Kaplan radě dobře míněné se jen usmál a zval faráře, aby také on k nim zajel, když je taková krásná sanice.

„Se mnou už, milý zlatý, nic není. Já už jen u kamen. Tak, sedíte dobře? Nohy si pěkně zadělejte. Tak, tak – Já na teplo držím. Já už jen kamna. Ta hřejí a ptáčkové mně zpívají, to je má radost, a tak mám pořád jaro. Tak, teď sedíte dobře. A přijeďte zas brzo.“

Koně už potrhovali, ztichlé drkáče na červeném sukně zase zacinkaly. Kaplan v kožichu, v beranici, se ještě jednou vychýlil, ruku podal, srdečně se louče. Koně trhli a již letěli od fary pod lipami. Mžikem zmizely sáně v šeru mezi staveními starému faráři, jenž za nimi hleděl. Ohlas tratících se drkáčů vyzníval do mrazivého, zimního večera.

Páter Havlovický, zabalen v kožichu širokého límce, rozhlížel se po staveních vpravo vlevo, jak jel ulicí městečka dále, i pak, když se mu vzad míhala zasněžená, dřevěná stavení táhlé vesnice s Padolím souvislé. Zevšad, zprava zleva, doléhal k němu hlas tkalcovských stavů.

Probouzel v něm tísnivý dojem z Police, jenž pak ještě více zahořkl, když seděl mezi těmi německými kupci, když za hovoru seznal moc jejich peněz, sílu jejich podnikavosti a rozhled jejich ve věcech obchodních a když proti tomu na váhu položil práci chudých tkalců, jež jim všechnu sílu, všechen život ssaje, a k ní netečnost, až tupou odevzdanost na domácí straně.

Co dělat, co dělat?!

XXXVI.

Šimůnek z ulice se brzo utvrdil ve svém důmnění. Pozejtří po té šarvátce u Čejchanů odjel odpoledne Lewit žid. To Šimůnek viděl, ale nevěděl, že Lewit, když se chystal na cestu, sestře silně domlouval, ať nikam nechodí, ani na krok, ať zvečera zavře, ať se neopováží také někoho k sobě zvát. A ještě pak, když už měl na sobě dlouhý, soukenný kožich a bufy přes boty, znovu u samých dveří spustil to kázání a varování.

Justyna všecko vyslechla, slovem se neozvala; také ve tváři jí nezhlédl ani stín nějaké nevole nebo odporu. Vyprovodila jej až k saním a tam se znovu ptala, kdy se vrátí, kdy ho má čekat.

„Zítra odpoledne nebo navečír. To jistě. Tak pozor, Justynko!“ To řekl už po kolikáté. Okamžik za ním hleděla, pak se rychle obrátila a do světnice. Uvolnilo se jí a bezděky se zaradovala, že jede bratr pryč, že bude sama.

Jindy, ještě ve dvoře u strýce se těšívala, když měl bratr přijet na návštěvu. Byl jí vzácnější a také jí vždycky něco přivezl, cukroví, hračky, pak prstýnek, pentle. Ale už tenkrát nerad jí co povolil. Nechtěl ji nechat se šafářovými děvčaty a domlouval jí proto. Tady v Padolí bylo hůř. A skoro hůř a hůř.

Lewit měl sestru rád, ale nedovedl svého citu projevit, leda jen přílišnou starostí, aby na sestru nepadl ani nejmenší stín. Byl nemluva, a Justyna milovala hovor, společnost. Cítila, že to všecko bratru překáží, každé hlučné zasmání, jako i ten stehlík od faráře.

Začala se před bratrem ohlížet, pamatovat i bát se ho. Stávala se opatrnou, ale přeměnit se nedovedla. Zasmála se, zazpívala si a pohovořila, aby to neviděl, a nedbala vždy jeho příkazů. Jak uslyšela o jeho cestě, hned se rozhodla, že nechá všeho a že půjde k Frýdkom na přástvu.

Chodila tam ráda; bylo jí tam volněji nežli doma.

Vincina jí byla upřímnou kamarádkou a starý Frýdek ji také rád viděl. Také ostatní, kdož tam přicházeli, ji nikdy neurazili a nepronesli schválně slova, aby ji zabolelo. Líbila se každému, byla přirozeně vlídná a cítili, že je dobrého srdce, bez klamu a přetvářky. Rozdíl víry jí nepřekážel. Nepomýšlela na něj. Vyrostla jinak nežli její bratr, nebyla takovými přísnými starověrci ve víře vedena jako on, žila víc mezi křesťany nežli mezi svými.

A byla jaře mladá; mládí (a také její původ) dalo jí víc ohně do žil, do krve, nežli jiným. Mysl její jako motýl, jako květina, žádala jen jasno, jen světlo, veselí, žádný stín trudů a úvah. Měla ráda společnost, ráda se stýkala s děvčaty i s hochy.

Ale když se rozešli, nevzpomínala na žádného. Zmizeli jí z mysli jako smích a žert uchu. Nejspíš se jí líbil mladý učitel, Kalina. Toho si všímala, ale přestala, když přišel z Prahy mladší jeho bratr. Pro toho začínalo být jinak u ní v mysli a kvůli němu také, když bratr odjel, těšila se nejvíc na přástvu.

Jak nastal večer čas schůzky u Frýdků, postavila hořící světlo dál od okna, ke kamnům, vzala šátek, zavřela světnici a k Frýdkom. Byla ráda, že nikdo zvečera nepřišel na čtvrtku. Také na nikoho nečekala a každého, i Doubena, byla by nerada viděla.

Za chvíli, když odešla, bral u nich za kliku neobyčejný host, Šimůnek. Nemohl otevřít a neotevřel. Klepal, klikou rachotil; když se mu nikdo neozval, vyšel ven do sousedství, k Frýdkovým. Dlouhý jeho stín se kmital po sněhu, jiskřícím se v světle měsíce.

Šimůnek se šoural kolem oken, nahlédl do světnice. Záclonek u Frýdků neměli. U stolu uviděl Michala Langrova, vedle něho učitelova hodináře, starou Klimšovou a hromádky peří, které drala; druhou, sedranou již, poklopila hrncem.

Za nimi, dál k polici, seděla Anna Jírovcova vedle Pepky Kamenické, obě u kolovratů, a ještě dvě, kterých nemohl dobře rozeznat, jak seděly víc odvráceny. Také přeslice plné lnu je zastiňovaly. U kamen na lavici dělal Frýdek kordinou louč, vedle bafal z „dláhy“ starý Kamenický, bělovlasý, s lysinou.

Šimůnek přehoupl se jako stín ke druhému oknu. Vincina se mu mihla sednicí, mluvila s nějakým synkem obráceným k oknu zády. Stál u postele vedle truhly. Také tam vadil kužel plavého lnu červenou pentlí otočený. Židovka nikde. Po ní už jen pásl, když věděl, že tu učitelův sedí. U kolovratu ji neviděl a také nehledal.

To někde sedí – když ty přeslice, jako les to stojí. To ona je v čele mezi okny, opodál stolu, aby mu byla blíž. Nachyloval se víc, víc, natahoval, kroutil.

Také uši napínal. Zaslechl smích, mladí se něčemu smáli, pak některá zanotovala, a ostatní se hned také chytli, i stará Klimška. Zpívali „Osiřelo dítě“. „A bože, to je dlouhá písnička,“ pomyslil mrzutě Šimůnek a odstoupil; i pro tu smutnou notu, jež tlumená pronikala do měsíčního večera, i proto, že ho mráz už pálil, a nejvíc na uši. Také někdo chvatně přicházel. Lelků Frantík v beranici, ale jen v podvlíkači, tak pospíchal. „Kampak, Franc, kam tak naspěch? Na přástvu?“

„Už po druhé.“

„Ale, copak?“

„Byl jsem tadykle u vody u Kordů pro Honcku.“

„Tak si jen pospěš. Máte tam dnes vzácnou přástevnici," ťukal krejčí.

„Keroupak?"

„No, kerou, tadykle židovu."

„A tak!" Synek se zasmál. „Je tam."

„A přinese-li pak vám kapku rosolky?"

„Dnes ji zlobili, smáli se, že mrzne, má-li něco pro zahřátí."

„A co, co ona?"

„Že zapomněla, že až na ‚dlouhou noc'."

„To se budete mít. No, dej ti pánbů dobrou noc. Je zima."

Domů se vracel krejčí ostřeji. Myslil na ty mladé lidi, na „Pražáka" a na židovku. Zavřela časně a odešla. Kdyby to Lewit zvěděl! To by nebyl kumšt. Ale pak bude po všem, nepustí ji ani na krok. A chtějí-li se? A to by bylo, to by farář – ten, ten, cák Lewit, to by farář kostelníka se židovkou nechtěl.

Zatím u Frýdků již přezpívali „Osiřelo dítě" a zas už hovořili. O písni, o tom matčině zjevení a pak o jiných zjeveních. Svět duchů se otvíral. Stará Klimšová, přihrbená, v tmavé placce na hlavě, nejdřív začala, o ďoučeti ze Srbské, jak šla na jitřní, a když přišla k Padolskému kostelu, myslila, že se tuze zpozdila.

V oknech všude světla, v kostele pak plno lidí, a kněz u oltáře. Ale cizí byli, všichni, a kněz také neznámý. Jak se tak ohlížela, začal ji pojímat strach, a vtom ji zatahal někdo za rukáv.

Nebožka babička to byla, poznala ji, a ta kývala ke dveřím, bledá, zsinalá. Jak děvče ve smrtelné hrůze vylítlo ven ke dveřím, ti nebožtíci všichni za ní – Justyna, sedíc v koutě vlevo

u okna, kam prve nemohl Šimůnek dohlédnout, viděla všecko jako před sebou, v scenerii adventního jitra, kterého sama chtěla do kostela v temnu zářícího.

Kolem ta ona přástevnice povzdechla nahlas tajemnou hrůzou nebo se zamarjovala. Justyna však seděla jako pěna, oči dlouhých řas rozšířené, ani jich neodvrátila, leda že se nakonec ohlédla po stolu, co Antonín. Ten se jíž na ni po očku díval, už chvilku. Líbila se mu, jak tak poslouchá, zardělá, v koutku opřená.

Pak také usedla ke kolovratu, příst za Vincinu. Antonín přisedl blíž, že se musí podívat, jak umí. Už ji netituloval „panna“ a jí to bylo teď už milejší. Příst trochu uměla již ze dvora; tady, co chodila k Frýdkom, se doučila.

Kolovrátek ze slívového dřeva vrčel v notu ostatních, kolo se jen míhalo a ze špetky pěkných prstů Justyniných niť zrovna tekla a ztrácela se na vřetení. Niť tenká, jemná, jak znalci kolem uznali, i starý Frýdek, ta že je, že by dostala za štučku[36] jednou tolik, jistě dva zlaté, aby si pořídila kolovrat a napředla si tenké příze na vébu, aby měla, až se bude vdávat.

Pepka Kamenických, prostořeká, se jí hned ptala, jak je to u nich, že slyšela, že se ženich s nevěstou třeba ani neznají, že pantáta dceři ženicha vybere. Jírovcová pak také dorážela:

„Až ti, Justynko, bratr ňákýho vybere.“

Justynka zarazila kolovrat a naráz rozhodně vyhrkla: „To ne, já si vybírat nedám!“ Řekla, co si několikrát už tajně pomyslila.

Ale vtom jako by se lekla, zapýřila se a spustila zase kolovrat, trochu pomatená smíchem kolem a pokřikem děvčat, to že je dobře, ať se jen nedá. Ke stolu, kde seděl mladý hodinář, se ani nepodívala. Nemohla. Obrátila se ke kamnům jakoby kvůli starému Kamenickému. Ten vykládal Lelkovu Matěji o nějakém jiném zjevení, o hrozném štvaní, jak bývá v noci ve čtvrtek, to že vejžlata běhají po lesích, pří měsíčku i potmě, ale že žádný, kdo je potká, nesmí na ně písknout nebo je huškat, sice že by ho uštvala.

Tadykle, to již zas všichni poslouchali, že nebožtík Hrábek viděl ve Dřevíčku pod strání u lesa večer ňákého kavalíra na koni a ten že pořád dolů, nahoru jezdil jako divý, co kůň stačil, a

před ním zrovna také houf psíčků honících a druhý za ním. Tak to Hrábek viďal na své oči, a Dřevíčský Vajsar, ten tam taky stál a toho se Hrábek ptal, co to je. Ale Vajsar nic, ani nehles a pryč, domů, a teprve když byli ve stavení, vydechl si a tu teprve řek, že to byla pekelná honba, a že –

Bác, bác – někdo zabouchal na okno. Děvčata v strašidelné náladě vykřikla. Anina Jírovcova zrovna s židle vyskočila; hoši se dali do řehotu. Nežli se kdo ohlédl, byl Lelků ze dveří a hodinář učitelův za ním.

Vrátil se až za hodnou chvíli, kdy děvčata zas už zpívala, a to „V Doubravici hustém lese“, a zval už ve dveřích, tak aby ďoučata šla se svízt, sáně že čekají, měsíček že svítí a sáně že mají velké, Jírovcovy.

„A vidíte, strejc, nechytili nás!“ zvolal směje se Antonín na starého Frýdka. „Jírovcovi nic ani nevědí a sáně jsme táhli z kůlny přes dvoreček!“

„I vy lucipeři!“ vzkřikl Frýdek, ale smál se, a na děvčata volal, co úkol, jak napřadou, když budou jezdit.

„Však my jen chvilku!“

„Však my to dohoníme!“

„Ještě se dost napřadem!“

Volaly jedna přes druhou a braly šátky a chystaly se v hlučném štěbetu a chlichtání ven.

Justyna se, jak Antonín prve z čista jasna odběhl, zarazila; ale když vrazil do světnice a zval je, aby se šli vozit, zasvitlo jí v očích a radostným překvapením se až začervenala; a nebyla poslední, která ze dveří vyrazila.

Byl jasný, mrazivý večer. Bílá zvonice s tmavým bedněním, bílý kostel prostřed zavátého hřbitova světle vystoupily z temného pozadí, jak na ně měsíc zplna vysvítil, a zasněžená řada starých lip od kostela dolů projasnila se stříbrem.

Stíny lip ležely nehnutě na osvětleném sněhu, ale jiné se kmitaly nahoře, u zvonice, kde se rozléhal tichým večerem smích, zvonivý dívčí i pokřiky synků. A všichni kolem Jírovcových saní, vlastně kolem Doubena, kterého Lelků a mladý hodinář prve cestou potkali a který jim musil sáně ke zvonici vytáhnout.

Teď aby děvčata poslouchal. Musil na sáně a všechny kolem něho. Nebránil se. Trčel nad nimi jako starý hřib. Mhouřil očka a smál se ze široka. Děvčat kolem něho plno, a vzadu na sanicích, po stranách i vpředu a na voji synků jako much. V tom chumlu dostala se Justyna s Vincinou dopředu, kde se také Antonín mihl. Než řádně dosedla, hnuly se sáně, spustily se.

Letěly dolů, stín s nimi po sněhu, a hluk a smích. A najednou, v nejprudším letu, děvčata se dala do výskání.

Sáně se zarážely a chýlily. Doubenus, jenž postřehl úklad, začal se durdit. Hoši se smáli, děvčata vyskakovala, nebo se chytala korby.

Justyna se vztyčila, okamžik tak stála v plné měsíční záři; velký šátek jí spadl do týla. Vtom před ní mladý hodinář seskočil, k ní se obrátil, ruku jí podával a volal:

„Dolů! Dolů!“

Křik a smích kolem ji zmátly a sáně, přes odpor Doubenův, silně se nachýlily. Jak zahlédla pomoc, hup, mihla se, skočila jako srna. Sklouzla se však a byla by upadla. Než Antonín ji zachytil. A jak ji tak bezděky objal, přilehla ňadry na něj. Ucítil její pružné tělo.

Kolem chechtot, klení (to Doubenus, už ve sněhu, klel) a pokřik děvčat. Okamžik neslyšel Antonín nic a Justyna také nedbala. Ale jen okamžik. Vytrhla se hned, majíc vlasy nad čelem pocuchány; cítila, že se jí nohy chvěly. Rovnajíc si šátek na hlavě, dala se také do smíchu, když zahlédla, jak se Doubenus od sněhu zabílený hrabe a sbírá.

Smála se, mysl však o tom nevěděla. Jako náhlá vlna zalilo ji mocné, neznámé libé vzrušení v tom bezděčném, krátkém objetí, a pocit ten hned nevyzněl. –

Níž, u bednářova stavení, zjevil se v zásvitu Šimůnek z uličky ještě s někým, a zle spouštěl, jaké je to rozpustilství, jací to jsou rozpeskové, a zvláště vyrážel, s hlasitým důrazem, něco o Pražanech, o pražských moresech.

Antonín Kalinův však to neslyšel a ostatní také nedbali té zlé huby z uličky, neboť vystoupil v ten okamžik z farských dveří jemnostpán. Farář Zeidler, stříbrovlasý, v čepičce, v teplém podvlíkači a v bačkorách, stál nad schody a domlouval se schůdku mladým ovečkám, cože si myslí, k čemu bude ráno cesta, jak hladká, uježděná, radši ať jdou po svém, co jim řeknou lidé, teď tak pozdě jezdit –

Rozestřikli se; několik synků dolů se saněmi, a s nimi Doubenus, ostatní a děvčata všechna vzhůru ke zvonici a většinou zase k Frýdkom. I Šimůnek zmizel. Všichni.

XXXVII.

Justyna Lewitová zůstala na přástvě až do konce.

Domů se vracela v hlučném průvodu skoro všech mladých, sama veselá jako všichni. Dole pod schody dala všem dobrou noc a ještě jednou pak nahoře nad nimi u dveří. Tu a dole prve měl poslední pohled její mladý hodinář.

V sednici ticho, bratrova postel neodesílána, paprsky měsíčného světla na podlaze. A sednička ho plná. Bylo tam jasno od něho i od sněhového odlesku. Stehlík spal v kleci v tmavém koutě, kam ho navečer postavila. Bylo již pozdě, ale nesvlékla se hned. Stála u okna, dívala se, jak se přástevníci a přástevnice rozcházejí. Všechno se Justyně v mysli kmitavě vracelo, jak u Frýdků seděli, a zas byla venku, u saní; stála na nich, skočila – Dlouho cítila to dotknutí a teď jak se na to vše rozpomínala, kmitl se před ní Antonín, jeho tvář, úsměv, jak na ni hleděly jeho oči, jak ji chytil.

Když pak vklouzla pod peřinu s uvolněnými vlasy, seděla ještě chvilku, hledíc do houstnoucího šera, neboť světlo měsíce zhasínalo. Bylo jí volně, pěkně, připomínala si, jak to

bylo dnes pěkné, jak k ní přisedl ke kolovratu, jak pěkně zpíval novou písničku o smutném poustevníkovi v borovém na skále háji. –

A po noci, po snech divně spletených, ale příjemných, jež ji vodily sem a tam, z měsíčného večera do Frýdkovy světnice, bylo jí zase tak. Až si pozvukovala, šukajíc, svěží, zardělá, známé písně nebo sbírala, hledala notu té nové, kterou Antonín zpíval.

Když byla dnes tak volná, zběhla si dost záhy na slovíčko k Vincině. Povídaly si o včerejšku, smály se Doubenovi. Také mluvily o „dlouhé noci“, jež nastávala, to že bude teprve veselo, a Justyna chutě přisvědčila, že přijde, že jistě přijde.

Odpoledne přijel bratr, dřív nežli se nadála, a hned se začal na všechno vyptávat. Byl to výslech, o kterém Justyna mnoho zatajila. Toho večera u Frýdků nebyla, ač ji tam zrovna táhlo. Musila zůstat s bratrem. Ráno, když chodili na mši, stála zase v sedničce jakoby u stehlíkovy klece. Vlastně čekala, půjde-li Antonín do kostela. Chtěla jej vidět.

Ale bratr za ní stanul a zase huboval, co že sem pořád utíká, že je víc u toho ptáka nežli v sednici.

Než druhého dne ráno v ten čas vklouzla si zase k oknu k stehlíkovi, protože bratr vyšel ze světnice. Ale vrátil se dříve, nežli se nadála. Vkročil do sedničky celý červený, blýskaje očima, a spustil hněvivě, zrovna se mu rty třásly, že toho ptáka vyhodí, že to nebude trpět. A vztáhl ruku po kleci.

Ale Justyna se postavila před stehlíka, rovná, vzpřímená, bez bázně, na obranu nebohého zpěváčka. Jakub se zastavil, zarazil, a momtaje něco vrátil se do světnice.

Celý den pak bylo u Lewitů trapné ticho; bratr ani sestra nemluvili. Justyna nevyšla z domu ani na krok a umiňovala si, že také večer zůstane doma. Ale když se den nachýlil, když tichá jejich sednice všecka tonula v šeru, padlo na Justynu takové teskno, že byla by hned ven vyběhla, ven, k Frýdkom. Jen se tam podívat, jen se otočit. Tak si namlouvala. Myslila však jenom na Antonína; toho jen vidět toužila, pro něj jí bylo tak teskno.

I vyšla pak ven přede dveře, stála na schodech, dívala se dolů po cestě, do městečka, a zase napravo do sousedství, k Frýdkom.

Justyna čekala, kdyby snad Vincina vyšla, aby alespoň s ní slovíčko promluvila. U Frýdků svítili, zář jejich oken vábila, táhla. Justyna se ohlédla, naslouchala, pak naráz sběhla dolů po schodech, na cestu, ne po jednom, ale po dvou, po třech najednou.

K Frýdkom chtěla jen nahlédnout, proto zůstala také u dveří a nepustila kliku, ani když ji zvali, aby šla dál. A přece tam dost dlouho zůstala. Chtěla, chtěla pryč, než tajná tužba šeptala: kdyby přišel – ještě chvilku, chvilčičku –

Přitom mluvila, o bratru povídala (o stehlíkovi nic), a ptala se, jak holky po včerejšku. A najednou jako by jiskra ji projela, když Vincina za řeči, že ještě se žádnou nemluvila, prohodila škádlivě:

„Ale Antonín učitelův se tu stavil; ptal se na tebe, jak se ti to líbilo."

Náhlá radost chytila Justynu. Rázem se jí uvolnilo, ten divný neklid, který ji tak těžko tížil, najednou jako chmýří sfouknuté. Teď opravdu stiskla kliku a dávala vesele dobrou noc. Chvilku však ještě ostala na tmavé síni s Vincinou, která ji tam šla vyprovodit jako obyčejně.

Vždycky tam postály a ještě šuškaly, nebo se smály, třeba ničemu, nebo se také z bujnosti strkaly. Toho večera tišeji hovořily a Justyna šířeji uslyšela, aniž se ptala, jak se stalo, že se Antonín na ni ptal, že se tu dopoledne zastavil po funuse, o kterém pomáhal zpívat. A za té řeči proklouzlo Vincině:

„Ty se mu líbíš."

Neviděla, že Justyna se zapálila jako mák, ale jak v tom proudu Vincina byla, napověděla, co ji dost tlačilo, co tuhle Antonín u nich řekl, když jim vypravoval o těch pražských hodinách a o Enoefě, jak to Justynka také poslouchala, co řekl, když ona, Justynka, odešla.

Jak napověděla, musila dopovědět. Justyna, bodaná palčivým žahadlem zvědavosti, naléhala důtklivě, netrpělivě, žadonivě, co, co –.

„Ale ty by ses zlobila.“

„Ne, nebudu, jen pověz.“

Naléhala zas, až jí Vincina řekla, že Antonín učitelův, tenkrát, jak ona, Justyna, odešla, řek‘ a tak upřímně, škoda, že je židovka.

Justyna ztichla. Neozvala se, nepohnula se. Na tmavé síni okamžik ani hlasu. Až Vincina, již pojednou zamrzelo, že jí to řekla, se ozvala:

„Vidíš, poudala jsem ti, že se budeš zlobit.“

„Ne, ne, Vincino, ne.“ Chytla ji za paže a tiše, jako váhavě se ptala:

„Opravdu? A – nesmál se?“

„Ne, to ne!“ rozhodně zamítala Vincina. „To ne, ne, to mně věř!“

Justyna okamžik mlčela, pak dala pojednou „dobrou noc“, a nedbajíc, že Vincina za ní volá, letěla domů. Vincininých několik slov bylo jako náhlý lijavec. Zmátla ji, zarazila, zchladila, a přece v nich bylo něco osvěžujícího, radostného, co dosvědčovalo Vincinino: „Ty se mu líbíš.“ Vběhla do světnice vzrušená a nevšimla si, že se bratr na ni zkoumavě podíval. Ale lekla se, když ho spatřila, neboť v ten okamžik jí připadlo, a živě pocítila, o čem jindy neuvažovala, jak je přísný ve své víře.

Uklidila mechanicky skleničku, jež stála na stole, a nezeptala se, kdo tu byl, a bratr jí nepověděl, že Doubenus, že začal jako vždycky rozprávku a vypravoval, usmívaje se, co ta mladá chasa, co mu předevčírem vyvedli, ti kunti a ďoučata, že si ho vzali pěkně mezi sebe, a Justynka –

Tu teprve zdvihl Lewit hlavu, kterou dosud klonil, sedě v šenkyši, nad dlouhou, úzkou knihou dluhů. Zdvihl hlavu, poslouchal a také se vyptával. Sestře však ani slovem se nezmínil, když přišla.

Ta byla zamyšlená, i při večeři, i pak, když četl hebrejskou modlitbu, jíž nerozuměla. Šla si brzy lehnout, dlouho však neusnula. Nemohla. Pořád myslila na to, co u Frýdků slyšela, a také na zítřek, jak bude s „dlouhou nocí“.

Ráno dala stehlíkovi vody a semence, byl čiperný a chutě se hnal ke skleničce; dívala se na něj okamžik, nezdržela se však, kvůli bratrovi, a také pak nešla do sedničky. Až před polednem tam musila; jak vkročila, hned jí padlo do očí, že je v kleci u okna ticho, že tam neposkakuje její neposeda. Šla se podívat. Vystoupila na lavici a bezděky vykřikla.

Stehlík ležel na dně klece v písku; drápky měl křečovitě zaťaté a oči blankou zatažené.

Byl pryč, mrtvý.

Okamžik stála bez hnutí, v úžasu, pak rychle otevřela klec a vzala stehlíka do ruky. Rozčepejřeným peřím ucítila chlad mrtvého těla, jehož hlava visela bez vlády.

Lítost ji pojala. Okamžik klonila nad mrtvým tvář, pak jej položila na okno, seskočila s lavice a kvapila do světnice. Bratr seděl v senkyši a kouřil. Stanula před ním všechna vzrušená a vyrazila:

„Stehlík –“

„Nu co?“ ptal se Lewit zkrátka, lhostejně a sotva se po ní ohlédl.

„Tys mu něco dal!“

„Já?“ A kouřil dál.

„Ty! Tobě překážel!“

„Překážel kvůli tobě. Ale copak nemůže takový pták chcípnout?“

„Před chvílí mu ještě nic nebylo," rozhorleně vytýkala a prudce vyrazila: „Ty mně nic nepřeješ!" Hlas se jí chvěl a v očích se zablýskly slze.

„A dej pokoj, pro ptáka takové křiky! Aspoň tam nebudeš pořád lítat." A křivil úsměšně rty.

Ten úsměv sestru popudil.

„O to ti šlo! Ale proto budu!" Otočila se a rovnou do světničky.

Lewit se za ní podíval a mlčel. Ale když za sebou prudce přirazila dveře, zardělo se mu náhle čelo. Vstal kvapně a jak byl, ve vyšívaných střevících, bez kabátu, dlouhými, rychlými kroky za sestrou. Zůstal však ve dveřích; dále nepřekročil a nekouřil. Dlouhou dýmku držel v levici, upíraje oči hněvem zažehnuté na Justynu, jež odnášela klec do kouta.

„Poslouchej, nech zlosti!" hrozil temným, hněvivým hlasem. „Ty mně děláš všechno naschvál, nic po vůli.

Ti lidé jsou ti milejší nežli já. Už jsem ti říkal. A zas, zas – Hrdlouhalas. Bylas na přástvě!"

„Kdo ti to řek?"

„Kdo mně to řek – kdo s tebou jezdil včera na saních." Lekla se. První pomyšlení bylo na Antonína, že bratr ví – Proto se lekla a mlčela. Lewit tím mlčením jako pobídnut kázal hněvivě dál:

„Na takové děvče se to nesluší. A s těma! Co řeknou, beztoho se ti smějou a chtějí, abys přinášela."

„To není pravda!"

„Ani dnes ne, na dlouhou noc?" ptal se Lewit jizlivě. Lekla se o „dlouhou noc", že nebude smět; a bratr ihned ostře poroučel: „Ani si nemysli. Nikam nepůjdeš, to by tak bylo!" Otočil se a vrátil se do světnice.

Mechanicky postavila klec do kouta; na stehlíka zapomněla. Bratrova hrozba těžko uhodila. Tak se těšila! A co tam řeknou? Vincina si snad pomyslí, že to je proto, co jí včera na síni pověděla o Antonínovi. A kdyby se dověděli u Frýdků, že ji bratr nechce k nim nechat, bude je to mrzet. Byla velmi znepokojena.

Když za chvíli vešla do světnice, psal bratr nějaké psaní. Po ní se ani neohlédl. Postřehla však, že hlídá každý její krok. Když zanesla stehlíka do zahrádky a tam ho zahrabala do sněhu pod angreštový keř u plotu, stál bratr u okna. Nemohla odběhnout ani na okamžik. Jak se den nachyloval, neměla stání. Stála v sedničce u okna nyní tichého, bez klece, vyhlížela, zase šla do světnice nebo na síň, kdyby snad Vincina šla kolem pro vodu. Než nestihla ji. Jak se setmělo a zahlédla kolem jít dvě děvčata s kolovraty, vstala s lavice a chtěla k bratrovi, aby ji nechal alespoň na chvilku. Neřekla však. Nemohla. Byl tak zamračený a to, co udělal stehlíkovi, o tom byla přesvědčena, že mu něco dal, zůstalo v ní. To ji odpuzovalo.

Zato se jí tím častěji vtíralo, co jí onehdy Vincina jen tak poradila, a co v ní prve, když bratr jí zakázal, zrovna vyšlehlo: aby utekla. Šlo by to; ze sedničky oknem a pak zadem k Frýdkom. Uvažovala o tom, pak se zase zarážela, co by tomu řekli, kdyby tak pozdě – a mohlo by to být jenom pozdě – sama přiběhla. A bratr kdyby se dověděl –

Po večeři šla hned do sedničky. Neodstrojila se však. Maně, už po druhé, šla k postrannímu oknu, bylo při zemi, nevysoko, pak zase k oknu do čela, odkud bylo vidět přes zahrádku na cestu. Bratr vedle přecházel, kouřil, plil, bylo v tom smutném tichu každé hnutí slyšet, pak usedl a seděl dlouho u starých novin, které mu Lustykův Herman navečer přinesl.

Justyna neodvracela očí od cesty, v šeru se tratící. Už nikdo nešel. Už jistě všichni sedí u Frýdků, pomýšlela, už to začalo, veselá přástva, zpěvy a hody „dlouhé noci“. Vincina se starou Klimšovou pekla celý den buchty a koláče, teď ona smaží droby a kafe bude vařit, všecko z peněz, které si přástevnice (také s pomocí Justyninou) ukládaly. A hoši také něco přinesou.

Náhle se lekla. Někdo šel kolem zahrádky od školy a těsně kolem plotu. Antonín! Šel zvolna, ohlížel se do oken. Ucítila srdce. V tom leknutí vstala; nežli se však vzpamatovala, zapadl v šero.

Leknutí bylo radostné. Přišel schválně, pod lipami, od Frýdků již, přišel kvůli ní. Byla by hned ven vyběhla. Stála, váhala, a vtom šel opět kolem, zpátky, jakoby ke škole. Přestala uvažovat a váhat. Vyšla ze sedničky, bez šátku na hlavě, bez jupky. Tušila, že se Antonín vrátí, že půjde zpátky cestou kolem schodů u domovních dveří. Těšilo ji to tolik.

„Kam jdeš?“ ptal se zkrátka bratr, ohlédnuv se po ní od novin, když šla světnicí.

„Dům zavřít.“

Neříkal nic i vyšla ven. Hned však nezavřela. Stanula ve dveřích nad schůdky a rozhlížela se. Od zahrady někdo volně přicházel, ale jak ji zhlédl, rychle vykročil. Nemýlila se. Antonín učitelův stanul pod schody. Dal dobrý večer.

Srdce jí bilo. Zaradovala se i strach měla. Strach z bratra.

„Justynko, čekáme na vás.“

„Dnes nemůžu,“ řekla tlumeně, neklidně.

„Já vás hledám. Snad se na mě zlobíte?“

„Proč?“

„Víte, Vincina –“ napověděl, nechtělo se mu však doříci, že mu Vincina, když Justyna nešla, prve pověděla, že se snad zlobí pro to, co jí včera prozradila.

„Nezlobíte se?“ ptal se tišeji.

„Ne, nezlobím.“ Řekla to rychle.

„Tak pojďte!“

„Bratr je doma.“ Postoupila bezděky dále až ke schodům. Antonín stál už na nich, něco níže. Viděla mu do tváře, jak na ni upírá oči. Ještě více však ji dojímal jeho hlas, jak žadonil, aby šla nebo alespoň pak.

„Ráda bych, ale bratr –“

„Justyno!“ ozvalo se síní.

„Slyšíte, musím jít.“ Chvěla se, byla by hned sběhla se schodů a šla s ním.

„To je škoda!“ povzdechl mladý hodinář. „To mě to nebude tak těšit. Dobrou noc!“ Podával jí ruku. Naklonila se, podala mu pravici a šeptem vyrazila:

„Dobrou noc!“ Otočila se a jako pták do dveří. Ohlédla se ještě; kmitl se jí, že stojí na schůdkách a že se za ní dívá. Bratrovo volání ozvalo se vtom po druhé; již docházel ke dveřím. Přirazila je, otočila klíč a do světnice. Ze světnice pak do sedničky.

Stanula prostřed, majíc oči zširoka otevřené, obrácené k oknu do šera. Vyznívalo v ní mocné vzrušení, v něž se hrnuly vlny nových citů. Na bratra zapomněla, nedbala ho a neviděla, že pootevřev tise dveře, za ní se podíval a zase odešel.

Antonína viděla, a znělo jí, jak řekl: „Já vás hledal. To mě to nebude tak těšit –“

Kdyby s ním mohla! Zatoužila žhavěji nežli za dne. A zase jí znělo: „Já vás hledal.“

Ozvuk těch slov ji dojímal radostně, než také divné teskno se z něho rozlilo. Teskno, smutno, jak si připomněla, co řekl, proč se omlouval. Nikdy tak nepocítila rozdílu víry jako v ten okamžik. Žalné tušení na ni dopadlo, že to bude neštěstí, že jsou každý jiné víry.

Mladá ňadra se zdvihla vnitřním pohnutím, hlava se pochýlila, slze vytryskly. Rozplakala se; seděla, nevědouc, na kraji svého lože. Plakala tichou radostí i žalem a divným, nevýslovným steskem –

XXXVIII.

Nazejtří připadl Štědrý den.

Teprve až odpoledne setkala se Justyna s Vincinou Frýdkovou a dověděla se, jak byla včera „dlouhá noc“ veselá, a škoda, že ona, Justyna, tam nebyla, to že bylo, jak se měli a co se nasmáli a nazpívali, a hoši, ti že vyváděli! Jen Antonín se jí nezdál, ten že nebyl jako jindy a také že šel dříve domů nežli ostatní. Přitom se dívala na Justynu, která se náhle začervenala, ale mlčela.

Ten den k Frýdkom nešla, protože byl Štědrý večer.

Hned po ránu toho dne měl Šimůnek krejčí veliké starosti. Nechal díla a šel vyzvědět, jak bylo včera u Frýdků o dlouhé noci. Zmátlo ho, když uslyšel, že Lewitova nepřišla, ale učitelův že tam byl. Šimůnek zchytralec hned tušil, že se něco stalo, to že není jenom tak, že on Lewit asi – tomu že musí přijít na kloub.

Zasněžené Padolí, zapadlé v sněhu, ztichlo toho večera. Stavy, kolovraty mlčely. Do mrazivého šera svítila rudá světla, nikde však nezaplanuly svíčky na vánočním stromku, protože neměli tenkrát o něm na Padolsku ani potuchy.

Všude slavili Štědrý večer po starodávnu, většinou chudě a prostě, počínajíc jahelnou polévkou. Ryby zavoněly málokde, leda na faře, ve mlýně, také u Prouzů pekařů, kteří měli kapra výslužkou ze mlýna. Ale jablka panenská a jiná zarděla se všude na stolech v zlatově hnědých křížalách, sušených slívách a po městečku chrastěly i ořechy. I chlév nezůstal bez daru, ani holý strom v zasněžené zahradě za stavením.

Když do velebného klidu mrazivé noci zahlaholily s padolské zvonice zvony na jitřní, scházelo se z městečka a z přifařených obcí méně lidí nežli jiná léta. Tuhý mráz zdržel jich mnoho doma. Už ráno zle uhodil a k večeru zrovna upaloval. –

Té mrazivé noci chystal se Václav Pavel, mladý tkadlec ze Lhoty, na lože dříve než jindy. Byl za tovaryše ve vsi Rokytníku u Padolí, táhnoucí se úzkým dolem mezi chlumy a vrchy. Na

jejím konci, za nímž Němci začínali, hlídá Turov, v jehož tajemně šerém lůně dřímá svatováclavské vojsko.

Té noci stál báječný kopec v bělostném plášti navátého sněhu pod hvězdami v mrazivém klidu, les jeho ani nepovzdechl, shlížeje na tichou ves, na její roubené statky a chalupy zaváté, zachumelené, na jejich rudá světélka.

V jedné z nich žil teď Václav Pavel. Když z Polického trhu přišel do Padolí, přijali ho u Zejdlů jako dobrého známého, proto především, že přicházel se vzkazem od Machovského starého Kubečka. Ten den u nich zůstal. Dali mu večeři, nocleh, ráno pak šel do Rokytníka ke dvěma známým starého Zejdla hledat práci.

U prvního, jenž byl „bratr“, nepořídil. Zrovna den předtím přijal tovaryše do práce. U druhého, pod Turovem, dobře pochodil. Chalupník ten nebyl helvet, ale se starým Zejdlem byl v daleké přízni. Mzdu neměl Pavel velkou, deset krejcarů týdně, ale byl rád, že místo vůbec dostal. Slavně mu ovšem nestrojili, přece však se měl na stravu líp než doma.

Pracoval pilně od časného rána do noci, tiše, často zamyšleně. Nezpíval, ani mnoho nehovořil.

První dni se mu stýskalo a staral se, jak je a jak bude doma s mámou. Stesk svůj a starosti své tajil. Jedinou útěchou byla mu Kubečkova kniha. Pravda, že jen málokdy mohl po ní sáhnout na trám u černého stropu, kde ji měl ležet v šátku zabalenou. Nejspíš v sobotu večer, kdy přestali dříve pracovat, mohl s ní usednout k černému svícnu s planoucí loučí nebo v neděli odpoledne.

V Rokytníku nebyl ještě dlouho a již toužil zvědět něco o domovu. Sám na trh do Police nechodil, to vždycky Borna, hospodář jeho. Než ten ze Lhoty nebo z Machova nikoho neznal a tak nikdy nepřinesl žádné zprávy.

Tesknota šeptala již mladému tkalci, že by o nastávajících svátcích se mohl podívat domů. Ale hned se tomu bránil. Co by máma říkala, to že brzo jde, a Víšek, ten by se mu ještě vysmál. Leda by k tetce Bitnarce zašel. Toužil po trochu srdečného tepla. Ta by ho ráda uviděla, s tou by si mohl pohovořit, mohl by se jí svěřit a jí si postesknout, protože má pro něj cit.

V neděli před vánocemi zašel si odpoledne do Padolí k Zejdlom, pocvičit se slovem božím, jak ho starý Zejdl, když z Padolí Pavel odcházel, pozval, aby někdy přišel; a tam se dověděl, že na boží hod přijde k nim Machovský Kubeček.

Proto se rozhodl, že se do Machova nepodívá, že počká na Kubečka, od toho že zví pravdu, a k tetce že se rozběhne třeba některou neděli. Na Kubečka ten týden dost často vzpomněl. Co od něho uslyší, a co on, Kubeček, bude-li se ptát stran víry? –

Padolském kostele mladý Pavel ještě nebyl, raději seděl u knihy „Praxis“ nebo v Padolí u Zejdlů. Jenže tam to přece tak nebylo jako u Kubečků.

Ani starý ani mladý neuměli tak promluvit a Písmo vyložit jako Kubeček. To on, Pavel, četl líp nežli Zejdlové, a také jim musil předčítat.

Proto se také na Kubečka těšil, na jeho výklad.

Ale kdyby začal o odstupu –

O tom uvažoval o Štědrém večeru po večeři; byla onačejší nežli jindy, měli jahelnou polévku a „vařené buchty“ se sušenými houbami.

Ohřál si na kamnech peřinu, chudou svrchnici, takovou držku v modrém povlaku, a vylezl na půdu, kde měl u komína postel a kde hodně fičelo a dnes jen mrzlo. Až zuby jektal, když lezl do postele. Schoulil se jako sysel a zahříval se.

Šel si dřív lehnout, aby se jednou hodně vyspal, hned však neusnul. Na Kubečka myslil, a tu uvažoval, kdyby se zmínil o odstupu. Přestal sebou vrtět, ztichl, ležel nehnutě, jako by ztuhl. Myšlenky se mu zarazily; o ten odstup.

Neozvalo se v něm hned a jasně, ochotně a radostně: „Odstoupím.“ Bylo to něco těžkého a rozhodného. Měl někam vykročit, kde již svou náklonností byl, měl odejít z církve, ke které již nelnul, ale ve které byl zrozen a vychován. Dojmy chlapeckých let byly nitkami, které

však držely ještě jako pouta; také ostych před lidmi bránil, tajná bázeň z hluku a z řečí, z posměšku a hněvu, jež budou, kdyby se veřejně přihlásil, že z církve vystupuje.

Tak uvažoval a také na nebožtíka otce vzpomínal, ten že také tak dlouho váhal a říkal, jak to je těžké chodit před odstupem na šestinedělní cvičení na katolickou faru a vydržet.

V těch úvahách usnul. Když ráno sešel kvapně dolů do světnice, byla okna jako cejn. Venku silně přituhlo. Bornová přišla právě z kozího chlívka, jejž nanovo ucpávala, a povídala, bude-li tak pořád, že budou musit vzít kozu z chléva. Tuze se pak divila, když uslyšela, že chce tovaryš do Padolí; zdržovala jej a hospodář mu také domlouval, že je cikánský mráz.

Mladý Pavel však se vymlouval, že musí, že tam bude někdo od nich. Do bot dal slámy, přes letní plátěnky vzal nedělní nohavice, přes podvlíkač kabát, na hlavu beraničku, a tak bez pláště, bez kožichu, s loktuší, kterou mu Bornová půjčila, kolem krku, vydal se před polednem na cestu.

Nebe se krásně modralo, vzduch byl jasný, zářivý. Jiskřící se sníh vrzal pod nohama. Ploty a stromy vrhaly na jeho bělostné, vyzářené plochy lehké, modravé stíny. Vesnicí dolů šlo se dobře. Cestu, místem proházenou, hradily vpravo vlevo veliké kusy, celé balvany zmrzlého sněhu. Hůře se šlo mladému tkalci, když ze vsi zabočil do vršku, ke hřebenu zarostlému lesem, přes který chtěl přepadnout dolů do Padolí. Smekal se na úzké pěšině v sněhu vyšlapané.

Dole po vsi, jejíž komíny rovně kouřily do prozářeného vzduchu, bylo ticho, v lese však, ve sněhu ztuhlém až zastavovalo. Všude mrtvo. U stezky černalo se z bělosti sněhu opršelé jehličí suché, a sem tam zahlédl zaječí zamrzlou již stopu, jež se táhla jako řetěz a ztrácela se mezi kmeny, sněhem tlusto ošlehanými.

Dole silně mrzlo, ale když vystoupil nahoru na hřbet, který se táhne od Jírovy hory na západ, až se mu dech zatajil a oči zaslzely. Tu loktuši víc k uším a tvářím přitahoval a ruce hloub do kapes strkal, choule se zimou. Než přece se tu zastavil. Padolí se mu pod ním, v údolí při řece vroubené holými zasněženými olšemi, rozložilo, kostel se zvonicí výš, na kraji jako hlava, v pozadí zachumelené chlumy a lesy a za těmi vpravo vysoký, stříbrně bílý Bor. Díval se na něj,

a hned se mu zjevila jejich vesnice pod ním na druhé straně, jak je teď v zimě. Co Kubeček odtud přinese? Přijde-li v tom mrazu?

Dolů těžko lezl, místem jel, stromů se chytaje. Tři mrtvé, zmrzlé ptáčky uviděl; leželi nedaleko od sebe. Když docházel k Zejdlom, nohy už ani necítil, jak byl přemrzlý. Než první bylo, je-li tu Kubeček. Nebyl, ale přišel pak, když se již Pavel trochu ohřál; přišel v beranici, s vlněným šátkem kolem krku a tváří, v límcovém, modrém plášti, červený od mrazu jako rak.

Pavla rád uviděl a hned mu vyřizoval pozdravení od tetky Bitnarky, že se u ní stavil, že je zdráva. Pavel byl rád, ale čekal víc. Než Kubeček o mámě ani zmínky, a jen o zimě povídal, co je u nich sněhu, chalpy pod Borem, „Na končinách“, že jsou až po střechy zachumeleny, a se zvěří co je, zajíci že dorážejí až ke stavením a koroptve hlady mořené že chodí skoro až na zásep.

Teprve když starý Zejdl vyšel ven i mladá Zejdlová, ta něco sehnat k jídlu, když tak seděl s Kubečkem sám, zeptal se nejistě, hledě na podlahu, co máma.

„A milý hochu, co bys čakal. Víš, proč odešels, a od té doby se nezměnilo nic. Máma se chce mermomocí vdávat a taky bude. Poudali, že teď hned po vánocích budou svarby.“

Mladý Pavel nemohl se jiné zprávy nadít, a přece se zarmoutil a byl zklamán. Připadaloť mu někdy, že se máma přece jen rozmyslí, že pro něj vzkáže. Teď poznal, jak se mýlil a dobrohloupě myslil. Ale ani nehlesl. Starý Kubeček také dál o tom nevykládal, ač mohl, ač věděl, že Víšek teď je skoro pořád u Pavlové, i na noc že tam bývá; také nepověděl, jaké je pro to mezi „bratřími“ pohoršení, jakou ostudu jim Víšek dělá.

To zamlčel, ale těšil mladého Pavla, že všecko soužení je z božího dopuštění.

„A čteš-li?“ ptal se najednou.

Pavel, sedě před ním na židli, zvedl sklopenou hlavu. Mihlo se mu, že se teď Kubeček bude ptát. Přisvědčil, že Praxis už po druhé.

„A čti ji po třetí, dycky v ni něco najdeš. Zpíváš-li taky?“

Pavel se přiznal, že ne.

„A proč?“

„Někdy nemám na to mysl a taky si myslím,“ zarážel se, mluvil volněji, „aby u nás, Borna a ona –“

V široké tváři Kubečkově hnulo se husté obočí.

„Aha, bojíš se, aby se nemrzali. Eště se, milý hochu, ohlížíš, protože nemáš gruntu. Cvič se, aby ses utvrdil. Čeť a zpívej, to potěšuje ducha. Až přijdeš, nebo až já zas tu budu, půčím ti zas něco. A skládej, Václave, abys moh‘ si také sám něco pořídit.“

Pavel, jenž se začervenal, cítě domluvu, na toto se hned pochlubil, že šetří, že už má třicet krejcarů, že myslí, kdyby tak jednou si moh‘ bibli pořídit.

Jak přišel Zejdl s mladým, starý Kubeček, dav si kované brejle na nos, sedl ke knize. Četl a vykládal až do oběda, na který musel také Pavel ostat.

Po obědě přišel červený a čilý Burdych a dlouhý hubený Hejnyš ze Záles, ten všechen zimou zkřehlý. Povídal, jak je u nich se sněhem, každý ouvoz že je zavátý, všecko, že šel rovně polem, a vzpomínal na bratra Škodu, tam na těch kopcích u Hrádku, tam že ona je Siberie, a Škodovi že to ke zdraví jistě neslouží.

Pobožnost trvala, dokud viděli do kancionálu a Kubeček na biblí. Machovský „farář“ si dobře povšiml, že mladý Pavel horlivě zpívá. Nežli se rozešli, promluvil se starým Zejdlem, za nímž vešel do komory. Ptal se na Pavla, chodí-li nahoru do kostela.

„Co vím, nechodí.“

„Po zákonu je dost dychtivý, ale eště se bojí soudu světa. Dyby ti říkal, půč mu kancionál.“

„Ale půčím.“

Když se Kubeček se všemi rozžehnal, bylo už v soumrak, vyprovázel jej Pavel Padolím. Ptal se zase na tetku Bitnarku, vzkazoval ji pozdravovat, ptal se na známé. Protahoval řeč, při tom se pořád na něco chystal, až se odvážil a optal, věděla-li máma, že Kubeček sem, do Padolí půjde.

„S mámou jsem nemluvil, ale Vísek to věďal, hned předeučírem.“

Poté Pavel už o tom ani nehlesl. Pod kostelem se rozešli. Kubeček ke kostelu a vzhůru k Srbské, mladý tkadlec dolem ke Dřevíči, nebo za tmy lesem a sněhem přes „vrcha“ nebylo radno.

Do městečka šel ráno s tichou, tajnou nadějí. Ve své dobrotě čekal lepší slovo, že matka přece snad vzkáže. A nevzkázala ani slovíčka, ač jistě věděla o Kubečkovi, že sem půjde a že s ním bude asi mluvit.

Ráno pospíchal a nemohl se ani dočkat, teď kráčel s hlavou schýlenou dolem, zasněženým Rokytníkem k Turovu, zimním večerem, jenž mysl mu ještě více roztesknil.

XXXIX.

1824. Rok ten začal se tvrdou zimou, a že byl mráz na boží narození, držela bez proměny. Nepřetrhla se, ba ještě se sílila. Řeka zamrzla celá, od břehu do břehu; mlynáři musili vysekávat led a zle bylo s mletím.

Dne 6. ledna, jmenovitě na Tři krále, umřel starý Khom, osmdesátiletý, dlouhých, bílých vlasů, v nichž nosil, on sám už jediný, hřeben karnyoly zdobený. Stařec ten a ještě starší Kliment Jan, jenž chodil poslední s copem, nejvíc pamatovali, jak bývalo v Padolí za starodávna.

Když starý Kliment uslyšel, že Khom umřel, zakýval hlavou, až se mu copánek pohnul, a povzdechl:

„My jsme byli poslední, v nás byla ta stará památka. A už jsem sám –“

Ale dlouho sám nebyl. Ještě toho masopustu odešel za starým Khomem, a ve spaní. Po obědě přišla na něj klíbačka, položil si hlavu na ruce o stůl opřené a více jí nezdvihl. Neprobudili ho.

Staří odcházeli na věčnost, mladí se veselili. Byl masopust a často, skoro každé neděle, ozývala se do mrazivé noci z Langrova dřevěného „sálu“ veselá muzika. A kolo bývalo nabito.

Šimůnek z ulice byl na každé. Netancoval, jen u stolu seděl kouře z dlouhé dýmky, nebo sálem přecházel, pozoroval, tu a tam si někoho nějakou užírkou dobral nebo smích si ztropil. Při tom si pilně všímal učitelova hodináře, o muzikách a jindy také. Nejprve vyzvěděl, že se u Lewitů strhl nějaký křik pro stehlíka, pak vyslídil, že mladá, Justyna, nepřišla už kolik dní k Frýdkom, zato učitelův Antonín že tam dochází teď denně, jistě kvůli Lewitově sestře, že tam na ni čekal, že se jí pak dočekal. Přiběhla tam zase jednou navečer, chvíli tam pobyla, a pak zase rovnou domů; druhého dne zas a pak už skoro denně, vždycky v tu předvečerní chvíli. Ba dvakrát je Šimůnek vyčíhal, mladého hodináře a Lewitovu, že vyšli od Frýdků zároveň a že spolu šli až ke Krůčkovu domu, ke schodům.

To všechno Šimůnek rád viděl a přál jim, aby se ještě častěji vídali a scházeti se mohli, protože Šimek, starší kostelník, tou dobou ulehl.

Krejčímu z uličky neušlo o muzikách, že si Antonín učitelův ani jednou neskočil. Hrál s bratrem učitelem, ten na housle, Antonín na trumpetu a znamenitě, měl pražskou školu, ale aby někdy nástroj odložil a šel si skočit, jako tu tam některý mladší z muzikantů udělal, i sám bratr učitel, to nikdy. To nebylo samo sebou.

Hlavy si proto nelámal. Hádal, proč asi mladý muzikant do kola nejde. Jen kdyby byla mladá Lewitova přišla! Než ani jednou se na sále neukázala a také ne před Langrovou hospodou, jako o posvícení. Nemohla, nesměla, bratr ji hlídal. Dost po sále toužila, než to ji těšilo, že Antonín nejde se žádnou do kola, a to tušení, že to kvůli ní, bylo víc nežli všechna muzika a veselost.

Po celý masopust držela tuhá, tvrdá zima, a sanice byla znamenitá. Padolí i cesty po vsích ozývaly se za těch jasných, mrazivých dní skoro pořád zvonci nebo rolničkami; jezdily sáně za saněmi, těžké, nákladní, svištěly lehčí korby nebo nedělní, zelené, modré s malováním.

Ve středu, ten týden před Tučným čtvrtkem, zaslechl Doubenus hlučnou směs zvuků, jasných panských zvonců i zvonivě chřestivých drkáčů. Šel právě od fary dolů, když už bylo hodnou chvíli po mši. Jak mu ty zvuky zavadily o sluch, vyskočil a pospíchal, aby nezmeškal. Došel právě před krajní lípu opodál cesty a tu zhlédl –

Z městečka, z náměstí přijížděly sáně, celá řada jich byla, panských, pěkné podoby, se srnčinami rudě lemovanými. Vykrmení koně, bílí a hnědáci, s vlásinovými chocholy červenobílými na hlavách, se třpytnými zvučnými zvonci nade hřbety, se strakatými drkáči vlajících střapců na bocích, hnali se jako vítr lesklou, bílou drahou, jež se svítila na slunci. Hnali se v parách, až kousky ledu a zmrzlého sněhu stříkaly vpravo, vlevo.

Jak ten hlučný, pestrý průvod Doubenus zhlédl, postavil se zrovna, po vojansku, paty k sobě, špičky ven, a když dojížděli, smekl, usmívavě pozdravoval ty čepce a beranice a velké kožichy soukenných potahů, tmavomodré, zelené, šedé, vyhrnutých širokých límců chlupatých s červeným spodkem.

Tolik chytil, že to jsou páni z Náchoda, ze zámku, a v prvních saních kmitla se mu krevnatá, plná tvář direktora Essentra. Hned si také vzpomněl na pana pátera Havlovického, ten že jistě jede s pány. Než jak se ty kožichy kolem jen kmitaly, bylo těžko se vyznat. Jen jedna paní se trochu vychýlila a rukou k faře ukázala.

Tu se Doubenus nejsladčeji usmál, znovu smekl a pozdravoval paní v krásném čepci a v šálu, zardělou jako růže, paní „důchodnici“. Jak se za ní díval, všiml si, že skoro všichni se ohlížejí, a paní důchodňová nejvíc, po Krůčkově domě, na schody před jeho dveřmi, kde stála „židovinka“, bez šátku, bez čepce, přehlížejíc hlučný průvod pod ní se kolem v pestrém kmitu ženoucí.

Doubenus nespustil se saní očí. Ti páni se budou dnes mít; do Vížňova jedou, jistě na víno, do té hospody u lesa, na víno, a toho jídla co bude, pečeně! A v takovýchhle saních tam přijet!

Když se Doubenus obrátil, zahlédl, že jemnostpán, v čepici, v bačkorách a v teplém podvlíkači, stojí před farou na schůdkách. Hned se obrátil k faře, aby podal raport.

Farář Zeidler najisto myslil, že s těmi pány jede také P. Havlovický. Teď se stavit nemohl, nadál se však, až pojedou zpátky, že Padolskou faru nemine. Čekal jej, a když se večer ozvaly zase zvučné zvonce a drkáče, vyšel kvapně ven na schůdky. Sáně zahlédl, jak řadou jako stíny se kolem v temném šeru míhaly; žádné však nevybočily, aby zajely k faře. Zato se stavily dole u Langrů; Náchodské panstvo zdrželo se chvíli v hospodě.

Doubenus se tam namátl, ale zámeckého kaplana nezhlédl. I šel mezi kočí, řeč zapřádal, vyptával se a vrátil se pak na faru se zprávou, že velebný pán ve Vížňově nebyl, ač také měl jeti, že pan důchodní se pro něj zastavil, ale že velebný pán je trochu stonavý.

„Ten a stonavý," divil se v duchu starý farář. Byl, silně se v kostele nachladil a hodně kašlal. Sám důchodní, který, když se ráno chystali na tu „šlitáž", se pro něj zastavil, uznal, že bude líp, zůstane-li doma. Nazejtří, když zámecký kaplan posnídal, zaklepal někdo na dveře.

Přišla důchodních kuchařka zeptat se, jak je velebnému pánu, a tuhle že jemnostpaní posílá nějaké pilulky, ty že jsou tuze dobré pro kašel, a tady že jemnostpaní vrací s poděkováním tu knížku. Poděkoval, ptal se, kdy páni večer přijeli, ptal se, poroučí-li jemnostpaní zas nějakou knížku.

„Ne, to nic neříkala."

Kuchařka již chvilku odešla, a P. Havlovický stál dosud na témž místě proti dveřím. Ta starostlivost paní důchodňové ho tak překvapila. Na první okamžik mile. Zalahodila mu, ale pozbyl také klidu. Sedl k psacímu stolu, rozbaloval bledě zelený, hedvábný papír, vyňal z něho bělostnou škatulku se zlaceným proužkem a s malovaným obrázkem pastýřky na víčku. Jak ji otevřel, ovanul ho příjemný, sladký dech celtliček, zvláštní, jemné vůně.

Půvabná paní urostlé postavy, rozdělených plavých vlasů přes čelo zkadeřených, chvějících se v kučerách přes spánky, se mu mihla, pohled jejích modrých očí, jak se na něj přes karty, když je držela jako vějíř v bílé, pěkné ruce, často tak smavě, upřímně podívaly.

Rychle zavřel škatulku, aniž si celtle vzal, postavil ji do rohu na vrch papírů a sáhl po knize, kterou mu kuchařka přinesla.

Byl to svazek Schillerových básní, o které mu onehdy paní důchodňová řekla, když se za hovoru o nich zmínil; bylo při punči, po kartách u nich, u důchodního, kam jej pozvali. Nyní chtěl knihu odnést a postavit mezi ostatní, seřaděné v otevřeném stojanu vedle dveří do druhého pokoje. Teprve teď si všiml, že z knihy čouhá bělostná, široká pentle. Té tam neměl, když knihu půjčoval. Otevřel ji. Krásně vyšívané znamení, plné pomněnek a růžových poupat, leželo ve verších německého básníka.

A pod těmi květy, hle, hnědý kříž, modrá kotva a rudé srdce s plápolem.

Ostalo tu náhodou, zúmysla? Víra, naděje, láska – Jak pobožně! Zrovna pro kněze, a přec je-li to pobožně myšleno? Co dělat? Vrátit? Zavřel knihu a nepostavil ji mezi ostatní, nýbrž položil ji na stůl vedle škatulky s celtlemi.

Tu dopoledne ještě jednou otevřel a vzal si dvě, tři celtle, aby mohl říci, jaké jsou; také se ještě jednou na znamení podíval, na pomněnky, na růže, na planoucí srdce.

Zapomněla je paní důchodní v knize nebo je to tichý dar? Zmíní-li se o něm? Ne-li, musí on tak učinit. Byl opatrnější od Padolské pouti, kdy seděl na faře vedle ní a kdy si musil všimnout její zvláštní pozornosti k němu, kdy pak i sám, ač se dost bránil, počal se jako uváben jen k ní obracet a cítil, jak se sám rozehřívá.

Za těch dlouhých večerů pak zvali ho důchodňovi na karty, na punč, a na tu partii na saních, když sjednána byla mezi zámeckými úřadníky; na tu zrovna nutkavě. Kaplan nemohl odříci, ač ho to netěšilo; a přece okamžikem se mu mihlo, jak pojedou, jak bude na saních naproti pěkné paní. Chystal se na to, a přece pak byl rád, že nemohl jeti, že měl důležitou příčinu, aby zůstal doma.

Večer přijeli a ráno již vzkázala –

Po obědě, jedl toho dne doma, přišel z města čeledín a přinesl velký balík, že velebný pán, mínil kaplana městského P. Myslimíra Ludvíka, přítele P. Havlovického, tohle posílá, že přijel forman z Prahy.

Knihy! Z Prahy knihy!

Jako na zavolanou přišly do té samoty, kdy nemohl vyjíti, toho tichého, zimního dne, jenž se po poledni začal chmuřit. P. Havlovický, dav poslovi od cesty, odnesl si balík do vedlejšího pokoje, do své pracovny a svého parádního pokojíčku zároveň, do něhož šly z chodby zvláštní dveře.

Rozřezal dychtivě provázky balíků. Hromada knih nevázaných, v šedých, zelenavých, modrých obálkách, se vysypala. Vtom také mu přišla chuť, aby si zakouřil. Včera celý den a dnes dopoledne neměl na dýmku ani pomyšlení. Teď ji nacpal, zakřesal, a jak doutnající hubku ostré vůně kladl na tabák a zabafal, podíval se ven. Nebe ráno jasné zatím se zasmušilo a sníh se opět po dlouhém čase ukázal.

Padal volně, velikými, ne hustými chumáčky a hrubě nezacloňoval bělí svou zasmušilé budovy starého zámku. Na jejich nádvořích ticho.

Chumelilo se, kamna mile vydávala, na stole balík knih, a dýmka chutnala. Bylo příjemně. P. Havlovický přehlížel došlé knihy. Četl jejich nadpisy, kladl je stranou, nahlédl do některých, četl letmo tu a tam a zase sahal po jiné. Odpoledne mile utíkalo. Až někdo zaklepal.

P. Havlovický stáhl obočí a nerad vstával otevřít. Ale jak otevřel, ihned dal dýmku z úst a nezmohl svého překvapení. Důchodní Schmidt v kožichu a za ním dáma v pěkném čepci tmavovišňové barvy s pentlemi, v dlouhém, tmavém plášti; paní jeho.

Důchodní, po včerejšku nevyspalý, unavený jako obyčejně, pozdravil; paní stála tiše, usmívavě hledíc na kaplana, jenž si všiml, že se jí čelem kmitl ruměnec, jak vkročila do pokoje. „Jdeme se na vás podívat, jak vám je," ohlašoval důchodní po německu. „A vy už kouříte. No, to už nebude zle."

Kaplan je vítal a paní se omlouval, že musí do toho kouře. Nebylo ho tuze vidět ve vysokém pokoji, k jehož stropu nesl se modravým oblakem.

„Já jsem zvyklá, velebný pane. Ale vytrhujeme. Mužíček si vzpomněl, že jich navštíví, vzal mne s sebou.“

„Přivěsila se,“ zaškádlil manžel. „Ráda by věděla, jak to tu máte.“

„Všeho se na mne dovědí!“ zvolala po česku. Zasmála se a pohled její zatěkal po pokoji.

Tu již sedali u stolu na židle, které kaplan podal. „Wissens was, Hochwürden – mají tu teplo – “ a důchodní svlékal kožich. P. Havlovický přistoupil k paní, nesdělá-li plášť.

„Vždyť zas půjdeme.“

Ale vstala, aby sňala čepec i plášť. Kaplan jí pomohl.

Ptali se ho na zdraví. Děkoval za laskavost a paní důchodní za celtle.

„Jen jestli přišly vhod,“ a upřela na něj usmívajíc se i zkoumavě oči.

„Jsou velmi chutné,“ pravil kaplan prostě. Čekal, zmíní-li se také o básních. Ale ani slovem nezavadila. Důchodní se díval na hromadu nových knih.

„Co to mají? Tolik knih. To všecko kupujou? A – Was! Lauter böhmische?“

„Právě jsem je dostal z Prahy.“

„Ach, tolik čtení!“ žasla paní důchodňová. Vstala a jala se je zběžně prohlížet.

„A jakého!“ odvětil kaplan s úsměvem. „Jako tuhle.“ Vzav jednu z knih, ukazoval ji a četl nahlas: „Hospodář rozumný aneb učení o rolnictví a chování dobytka s třemi přídavky o vyměřování polí. Sepsal Norbert Vaněk.“

Nechtěla věřit, vzala knihu do ruky, pak ji podala muži, a ten slyše, že to hospodářský spis, ptal se, nač tu knihu má.

„Pro sebe a pro jiné.“

„Snad se už chystají na faru, až budou mít pole,“ žertoval důchodní.

„To si slavný patronát ještě rozmyslí.“ Kaplan se zasmál.

„Nu, nu –“ tajemně pokrucoval důchodní hlavou, a jak začal Vaňkovu knihu přehlížet, opakoval: „Schaumr, schaumr.“ Naposled hlasitěji, to když vzadu našel ryté tabulky k návodu o vyměřování polí. Také paní jeho prohlížela knihy. Chýlíc se nad stolem dostala se až na jeho konec, skoro až k oknu. Zlaté kadeře se jí svezly se spánků přes svěží tváře.

P. Havlovický, postupuje za ní, četl jí tituly některých knih: „Isidor, sedlák Lhotský, ušlechtilý příběh pro lid venkovský.“

„Poučné a kratochvilné historie o strašidlech.“

Jak se paní důchodního víc vpřed, nad stůl nachýlila, musil si povšimnout půvabných kontur její urostlé, svěží postavy. Na okamžik ustal, hned však začal čísti: „Přítel mládeže –“

„Ah!“ zvolala náhle a živě paní, a sáhla po nevelké knize. „Taky Gedichte!“ Vzpřímila se. „Však jsem si myslila,“ a úsměvně káravý pohled ho stihl.

„Ganz hübsch, ganz hübsch,“ broukal důchodní nad měřickými tabulkami.

„Ty básně jsou od Chmelenského, jemnostpaní.“

„Ach, já ráda čtu básně, ale české, já nevím, těm bych snad nerozuměla.“ A náhle, živě dodala:

„Ale zkusím to. Půjčili by mně je?“

„S radostí, jemnostpaní.“

„Ty Schillerovy se mně líbily. Odvedla je holka?“ a bleskla po něm pátravě očima. „Děkuju pěkně.“

„Ráčila jste v knize zapomenout –“

„Chtějí to vrátit?“ vpadla rychle, červenajíc se, tlumeněji, s výčitkou, a převracela neklidně listy v knize Chmelenského. Uklonil se mlčky a jen pohnul dlaní pravé ruky.

„Na, das werden die Bauern nicht verstehen,“ zvolal důchodní, dosud nad knihou nahrbený; sklapl knihu a odstrčil ji.

„Ich will auch böhmisch lesen, schau, podívej se, mužíčku,“ zašveholila paní a kvapně k němu přistoupila, ukazujíc mu Chmelenského básně. Důchodní se útrpně usmál.

„Na, ty budeš rozumět hochböhmisch und Gedichte dazu. Ich lese überhaupt keine Gedichte, Hochwürden, und böhmische!“ A zase ten úšklebek.

„Nesměj se, mužíčku, velebný pán je vlastenec jako pan páter Ludvík,“ varovala paní, ale více žertem. Zarazila se však hned, když kaplanova tvář náhle zvážněla.

„To je svatá povinnost každého Čecha i každé Češky, jemnostpaní. Bohužel, že vlastenek je nejmíň.“

Byla v tom výtka, poslouchala však pozorně, ráda, ne pro ta slova, ale že mu to slušelo, když tak horlivě z pevného přesvědčení mluvil. Důchodní poslouchal netečně, přitiskl prsty k nosu, aby stisknul zívnutí, a ptal se beze všeho přechodu a ohledu, tak co, přijde-li velebný pán zítra večer na karty, dnes že nebude nic, že půjdou brzy spat.

Kaplan neslíbil, vymlouval se, že neví, jak mu zítra bude, a jen dodal, že se bude nutit; to když paní důchodňová ho také laskavě zvala.

Mluvili o včerejší sanici, jak se ve Vížňově měli, důchodní vykládal o víně, paní si vzpomněla, že viděla Padolského pana faráře, že stál venku, a také tu hezkou židovku mladou zahlédla, všichni že se po ní ohlíželi a páni pak že o ní mluvili, jak se jim líbila.

Sníh venku hustěji poletoval, světla počalo ubývat. Důchodní vstal, že tu jsou dlouho, že už musí. P. Havlovický jim děkoval za účastenství, podal paní čepec a plášť. Sama se hlásila o knížku, o ty básně, aby je tu nezapomněla. Když ji přijímala, řekla polo žertem, polo vážně:

„Na nás ženské nesmějí být tak přísný stran toho vlastenectví. My za to nemůžem."

Páter Havlovický se na ni překvapeně podíval, pak rychle uznal:

„To račte mít, jemnostpaní, vlastně pravdu. Ale dobrá vůle mnoho zmůže."

„No, komm, Tynynko, komm!" Švitorný hlas paní důchodňové ozýval se ještě se schodů. Kaplan mu naslouchal, a když už zanikl, pořád jako by tu ještě byla, neviděna, v pokoji pořád ještě to jiné ovzduší, které s ní přivanulo, dráždivě, s dechem jemné vůně.

V neobvyklém vzrušení začal přecházet pokojem. Přemýšlel o jejích posledních slovech, že řekla bezděky pravdu, že nemůže za svou neuvědomělost, ani ona, ani jiné. Získat ji vlastenecké věci – To by ji musel vyhledávat a ne se jí stranit. Ale šířit tu myšlenku také v těchto kruzích, získávat příznivce –

Mihla se mu, jak se chýlí nad stůl, jak se na něj podívala, když řekla, chce-li to znamení vrátit. To znamení – Čeho znamení? Její přízně, a z té přízně – Co řekl Bolzano, k čemu je nabádal, když měl výklad o čistém srdci, že kdo jednou čistotu srdce poruší, dalšímu porušení se neubrání, že je nutno všeho se vystříhat, co by mohlo vzbudit horoucí přání a tužby, jichž vyplnit je nemožno nebo nedovoleno; kdo sebe přemůže, ten že bude silný. A on tu musí být silný, nezávislý.

Hleděl na pusté nádvoří zámecké, kolem něhož se starobylé budovy tratily v šeru a chumelenici. Rozvaha přicházela, a jak vzrušení se tišilo, vzpomněl na pražskou zásilku. Rozsvítil svíci a zapálil fidibusem dýmku, sedl chutě ke knihám. Pocítil uvolnění. Jasný klid práce dechl mu do duše.

XL.

Šel medvěd z hrachoviny (Honza Kaválků), klátil se a bručel, a průvodčí jeho (dolejších Klugarů) křičel na něj a bušil do něho obuškem, dva židé v dlouhých bradách ze svařených a zkadeřených vlásin sebou potrhovali, mečivě křičeli, v to bila podivná maškara v kabátě na ruby na bubínek, jiná pískala pronikavě na píšťalu, a kočka v homolkové kleci, nesl ji Matěj Hejnův v obráceném kožiše, prskala až strach.

Hlas trumariny, na kterou hrál starý Luňák, zanikal v tom jeku a křiku, v šumu a hluku hojného zástupu Padolských, velkých malých, mladých starých, který se tlačil a hrnul kolem maškar v ten bláznivý den výskavých ostatků. Hrnul se a kupil a zase dál se valil za medvědem, za židy, za kočkou v kleci, jak táhly maškary zasněženým městečkem od domu k domu.

Večer zas otřásala se okna Langrovské hospody hlučnou muzikou, až se podlaha „sálu“ houpala, jak bylo v kole nabito a jak všechno rozpáleno tancovalo.

Černý Vacek pil už třetí noc. Ostatky byly už na sklonku, již pochovávali masopust; muzikanty zmáhalo spaní, foukali do klarinetů a trub s přivřenýma očima, v dřímotě, a starý Mikeš držel fagot jen u rtů a už ani nefoukal. Jen Pašťalka u pozaunu vydržel, a Langr u „káči“. Ale již ji nehladil šmytcem, nehrál, už ji jen mrskal a bil šmytcem potrhaných vlasin do jejích mohutných, ohraných strun s hustým podpraškem, až se u kobylky bělalo.

U té bručivé „káči“ stál Černý Vacek, před samou půlnocí, proti konšelu Mityskovi, jenž neměl tentokráte povříslo za pás, nýbrž byl v „slavnostovém“ hnědém kabátě vážných šosů, vysokého límce a úzkých rukávů. Stál s holbou v ruce a klaněl se, čertova podšívka, konšelovi a podával mu holbu plnou piva:

„Pij! No tak pij, ty jseš konšel, právo, právo – áh, á –“ Konšel Mityska, zmožen i dojat, plačtivě přednášel, vlastně vyrážel v pausách, těžkým už jazykem, ale čím dál tím pohnutější:

„Víš, Prokope, víš. Víš! To mně bylo líto, ty mě s pavlače shodit, víš, Prokope –“

Potáhl v tom pohnutí, umlkl, oči se mu zakalily. A Prokop, on Černý Vacek, krátký, s hlavou šedou, kolikrát sešívanou, klaněl se mu a chlácholil ho:

„Ty jseš právo, rozumíš! Ze sednice vyhodím každou prašiuku, ale právo, rozumíš-li právo," stupňoval významně hlas, „musí z vysoka – každému bych to neuďál. No tak pij, konšel, pij!"

Konšel pil, Černý Vacek pil, pak se objali a objímali a hubičkovali, to už pozaun mlčel a všechno, jen „káča" mrskaná bručela a vrzala, a kolem se smáli. Pak šli domů; Černý Vacek s Mityskou se vedli, motali se, až konšel se naráz u Prouzových svalil do závěje. A Vacek se mu klaněl a přál: „Dobrou noc, konšel! Dobrou noc!" Tak se usmířili, tak se rozešli. –

Muziky ztichly, přišel přísný půst a s ním vážné ticho. Také Zima, obecný posel, připomínal, že je čas rozjímání a pokání. Chodil, tenkráte ještě bez výložků, jen tak jako každý soused oblečený, po staveních, roznášeje z obecního ouřadu cedulky do každého čísla, do každé rodiny, s jménem jednoho každého, cedulek sílu, aby každý šel k zpovědi, aby ji každý odvedl panu faráři na důkaz, že byl u správy boží. Tak ještě tenkrát bylo za rychtáře Lelka, jako bývalo za jiných před ním, v Padolí i po vsích, před padesáti, před sto lety, jak to začali přede dvěma sty za protireformace, kdy tu kázal a zdejší kraj, bratrský a evangelický, na víru obracel ostrý, mocný slovem Kravarský, jezovita.

Postní ticho všude. Také klepot cepů, který zněl po celou zimu z padolských stodol i po vsích, slábl, až ustal a zmlkl nadobro. Pak už i tolik kolovratů se netočilo a nevrčelo po jizbách. Čas přástev přestal. Jen tkalcovské stavy rachotily stejně dál, i kdy den se natahoval. Sanice začala plakat, až odplavala.

Lesy spustily bílý plášť a promodrávaly se temně, do černa na obzoru. Už jen popraškem a pruhy bělal se sníh ve stráních červené půdy jako žíly v deskách zarudlého mramoru, a držel ve stínu na kraji lesů, jejichž tupou tmavou barvou, ještě bez šťávy a lesku, odrážely se světle hnědé skvrny suchých dubin.

U cest, na mezích v polích stály aleje sliv holé a černé, větve jejich však už svítily v záplavě slunečné záře, v níž rdělo se nad bledou, vymořenou zelení luk, u potoků, u řeky, mládnoucí proutí starých vrb i křovin. Už vypučela v Kozinských a Petrovických lesních stráních, tu tam ještě v posledním sněhu, růžová kvítka na proutkách lýkovce, panská luka za Padolím vzhůru

údolím rozkvetla bledulemi, zbělela tím něžným květem jako by sněhu nasypal. Kvítí kvetlo, nikdo ho však netrhal, v kytice nevázal, leda že děti si s hrstkou pohrály u louky, na cestě, ne však doma; nesmělyť s tím květem do stavení, protože by zanášely slepice. Tak tenkráte věřili.

Luka kvetla bledulemi, v stínu, ve stráních se zazelenal „kopidlant“[37], „devesel“[38] se ukázal i „červený petrklíč“[39], pod olšemi u řeky zasvítily se bělostné sasanky, chvějící se v jarním větru.

Cesty a stezky vyschly, oživovaly se, jmenovitě v sobotu po ránu, zvláště ty, jež vedly z vesnic k Padolí, městečku. Oživovaly se čím dál tím hustěji chudáky starými, starci a stařenami v chatrných loktuších, o holi v třesoucí se ruce, s uzlem na levé.

A dětí mnoho teď chodilo žebrat, i ty, které ani za tuhé zimy nechodily; s nimi nejeden dospělý, jenž se z podzima, v zimě bránil a ubránil, dokud byla skýva chleba, dokud bylo do hrnce bramborů; ale ty došly a nebylo chleba, ani výdělku, ani práce. S jarním vánkem přicházela nouze, horší než ta zimní, a tloukla se nejen po chalupách a zastrčených chaloupkách, nýbrž zabloudila do leckteré živnosti i do hodného statku, kdež byly už podlážky prázdné a sotva na setí zůstalo, kdež píce došla, a také dobytek nedostal dosyta a hlady řval.

V ten čas chodil starý zámecký lev, Macek, fendovat. Do Padolí také zavítal, jednou hned po ránu, a tu se mu dostalo velké pocty. Černý Vacek, jak ho zhlédl, hned mu z krámu naproti a tolik ho „cestoval“, poklony mu dělal a pořád zdvořile, tak co, jak bylo v „díře“ a půjdou-li tam zase spolu. Starý lev tu, na cizí půdě, jen se mračil a škaredil, ani nenadával, neosopil se, nýbrž pospíchal pryč jako v úřední horlivosti, ke Kordyšom, fendovat, kam už cestu znal.

Než u chudého toho souseda nic nenašel, už ani postele ani peřiny, jen starý prádelník červotočivý s pootevřenými zásuvkami. Na ty padl hned a především. Jak první vytáhl, zarazil se; místo prádla malé dítě. Jak do druhého nahlédl, ustrnul; zase dítě, větší, také v bídném pelíšku. A když třetí zásuvku vytáhl, už se mu tuze do ní nechtělo, a zhlédl třetí dítě, také v takovém loži, zkoprněl a rozhlížel se chudou sedničkou, jako vybitou, vydrancovanou. Neuzřel nic než vyhublou, utrápenou ženu, matku těch tří dětí. Starý lev zámecký, jenž

leckterou bídu již viděl, otočil se a pryč, a ne už městečkem dolů, vyhýbal se Černému Vackovi, nýbrž „za vodou“, kolem řeky, a dál dolů k Poříčí, k Náchodskému zámku.

V ten čas nastaly první polní práce. Do polí vyváželi hnůj, na vozích, do prudších pak strání na trakařích. Řady trakařníků se černaly na těch strmých cestách plných výmolů, rozrytých jarními vodami. Vozili hnůj, zardělí, zpocení, do vrchu mlčky. Ale jak tam na výšinu dojeli, jak náklad vyklopili, zavýskali, zazpívali a zpívali, jak s prázdnou dolů jeli, až se jejich hlasy daleko rozléhaly.

Ti řadami jezdili; leckde však od chaloupky, kde měli políčko nahoře na stráni, hmoždil se chudý tkadlec sám s trakařem vysoko naloženým, až měl šandu napjatou, až se mu ruce i hlava třásly, jak jel těžko do výše, bídnou kamenitou cestou. Šlo to zle, ač vpředu děti pomáhaly, dvě, tři, malé, bosé, v sukýnce nebo v plátěnkách, provaz od trakaře přes ramena. Táhly, až provaz byl jako struna. Trakař pištěl, vrzal a hrkal přes kamení, a děti vpřed skloněné o nožičky se opíraly, s hlavou schýlenou.

Tváře, čelo zčervenaly namáháním a vlasy se svítily na slunci jako lněné, až do běla, nad rudým, zpoceným čelíčkem; a nad nimi vysoko, v čistém, průzračném vzduchu šveholil radostně skřivan. –

Šlo jaro. Po vsích i v Padolí vynesli „smrt“, zazpívali jí a utopili ji v potocích, v řece. Když se rozzářilo jitro Květné neděle, ozývalo se všecko městečko zpěvem „lítovnic“. Chodily se zeleným „litem“, pentlemi, pestrými klůcky, obrázky vyšperkovaným, chodily, „litovaly“, zpívaly o zelené ratolesti, o žalosti p. Marie; chodila malá děvčátka v nedělním obleku, s uzlíčkem na ruce, od dveří ke dveřím, domácí, ze vsí. Zpívaly jako skřivani, jasné jejich hlasy zvučely ze všech síní v zářivé, čisté jitro Květné neděle, plné předtuchy květů a zpěvu.

Tak malé chodily zpívat, a lidé jim dávali dárky. Justyna také, kde mohla, strčila těm lítovnicím, když k nim zabloudily, tu kus chleba, tu krejcar, aby bratr neviděl. Sama pak vzpomínala, jak se kamarádky na dnešek těší, na „litování“, jež dnes každá dostane od svého milého. Což ona? Jak pak jí, když je jiné víry. A kdo! Vzpomene-li si? Myslila na Antonína.

Ach, kdyby jej alespoň častěji vídala a mohla s ním častěji promluvit. Co zima minula, co večery se tak krátily, bylo hůř. Schůzky u Frýdků přestávaly; již sama tam nemohla tak často

a také ne Antonín. Ještě že měl bratrovu školu. Teď dost často tam odběhl, vždy za nějakou záminkou, pro noty, nebo že budou hrát. Většinou se však ve škole jen otočil a zase ven, za školu a za farskou zahradu a zpátky kolem hřbitova ke zvonici, odkudž s vršíčku dolů k Frýdkom byl skok. Takhle někdy šel, aniž se ve škole zastavil. Tajená ta cesta se mu často vydařila; to když ho Justyna zhlédla, jak se zatáčí kolem starého javoru ve škole.

Zrovna jako by jí někdo pošeptal, že učitelův přijde, že přijde; a již jako poplašena ven a ven, z domu, také za nějakou záminkou, někdy také bez ní, a rovnou nebo i oklikou k Frýdkom.

Tak se scházeli, pravda, řidčeji nežli v zimě, ač se ani slovem o tom nesmluvili. Touha je vedla.

Když mladý hodinář uviděl Justynku Lewitovou, bylo nebe. Myslil na ni i při díle, a teď k jaru, jak se blížila Květná neděle, také na dárek, na „litováni“, má-li ho také dát, jestliže by to Justynku třeba nemrzelo. Rád by, aby viděla a poznala, že na ni myslí a jak. Stará učitelka počala si všímat, že je Anton nějak zamyšlený, že si už tak při práci nezazpívá.

Že v zimě tak často k Frýdkom chodil, nebylo jí divno. Byliť s Frýdkovými trochu příbuzní, a pak měl tam Anton společnost. Než když pak i k jaru, jak jen mohl, se vytratil a po každé k Frýdkom, divila se. Už jí také připadlo, nechodí-li tam za Vincinou. Ale ta už měla ženicha a pak – Anton si jistě vybere trochu onačejší. Na mladou židovku ani ve snách nepřipadla.

Zato ji Antonín i ve snách vídal. Jak se s ní den, dva nesešel nebo ji neviděl, neměl stání. Někdy uvažoval, pravda, kam to povede. Byl zbožně vychován, a ona – židovka. Kdyby tak panímáma zvěděla! A co by jemnostpán říkal! Co lidé! Smáli by se, nebo by se po něm ohlíželi, a po ní – a ona, Justyna! Mihl se mu pohled jejích velkých modrých očí, její úsměv, jak jako srna kvapí do schůdků, jak mu dává s nich „dobrou noc“. Je tak hodná –

Vždyť není ani jako z nich, nic není znát na řeči, ani na pohled, a je tak upřímná, milá.

Když šel na Květnou neděli odpoledne na nešpory, zahlédl Justynu od lípy u zvonice, jak se níž kmitla přes uličku z Krůčkova k Frýdkom. Kmitla se, ani se neohlédla, jeho ani nespatřila. Zamrzel se, že jí přece něco nekoupil, teď že jí ten dárek mohl pěkně dát. Nic nenesl, ale

přece se neudržel. Do kostela ani nedošel. Hned u hřbitovních vrátek se zastavil, a rozhlédnuv se opatrně, pustil se vpravo, dolů k Frýdkom.

V tu chvíli ukazovala Vincina v sedničce, jasně vybílené, byla tam s Justynou sama, co dostala od svého milého „litování“. Rozkládala před ní marcipán, perníkové srdce s obrázkem, květovaný pestrý šátek. Justyna se na něj dívala, dívala, ale nějak zamyšlená jako přišla, a smutně. Vzala jeden cíp do ruky, naklonila se nad ním, jako by ho prohlížela, náhle zvedla oči a upřela je na Vincinu. Nezářila z nich radost a veselost jako jindy.

„Vidíš, Vincino,“ řekla vážně, „takhle já – A kdybych alespoň věděla, že si na mne vzpomene, že – Ach,“ pustila šátek a vyskočila, „já ti ho mám ráda!“ Chytila Vincinu a objala ji, celá červená, zakrývajíc si tvář na jejím rameni.

Mladý hodinář, přišed k Frýdkom, nezastal nikoho v sednici. Starý odešel na nešpory, Vincina nikde. Zalekl se, že Justyna již zatím opět odběhla. Jak se vrátil na síň, zaslechl ze sedničky naproti hovor. Dveře byly pootevřeny. Zastavil se a naslouchal. Slyšel Vinccin hlas, slovo, dvě, pak Justynu. Mluvila pohnutě, zajíkala se, hlas se jí třásl. Nerozuměl jí.

Co se děje! Napínal sluch, pak opatrně, tiše ke dveřím. Než tu zakopl o škopek, kterého neviděl; na hřmotivý ten hlas se dveře u sedničky rychle hnuly. Vincina vyhlédla a hned zase couvla.

„Antonín!“ zvolala úžasem (to zaslechl), pak Justynčino temné vzkřiknutí. Skokem byl u dveří; ale v těch, na prahu, vrazil na Justynu. Byla zardělá, uplakaná; chtěla pryč, prchnout jako vyplašená laň.

Rozpřáhl ruce, zatarasil dveře.

„Pusťte mě! Pusťte, prosím vás!“ Prosila rozčileně, zmatená, a chtěla proklouznout. Chytil ji za ruce a vstoupil do sedničky, jež byla malá, pod svahem plným ovocných stromů, táhnoucím se až nahoru k obrubě hřbitovní. Justyna, jak prudce chtěla ven, tak pojednou jako by ochabla. Jako přemožená stála před ním s očima sklopenýma. Dlouhé jejich řasy zdvihly se teprve, když do tváře jí zavanul tichý, ale naléhavý hlas pohnutím vzrušený, proč utíká, proč chce pryč, jestliže kvůli němu –

Chtěla se usmát, ale vtom jí zase vytryskly slze; nevládnouc už sebou, zmožená city, přiklonila hlavu, zavadila o jeho rameno a dala se do pláče. Objal ji, hladil, ptal se, co se stalo.

„Justynko! Co je vám, ublížil jsem vám, co se stalo, Justynko!“

„Co se stalo!“ ozvalo se u dveří. „To bys moh uhodnout!“

Justyna sebou škubla; Antonín se kvapně ohlédl po Vincině, aby uslyšel, a vtom Justyna, jak pustil její ruku, vytrhla se mu a mžikem byla ze dveří. Vyběhl za ní na síň, vrátil se však brzo ještě zardělý, rozčilený.

„Je pryč. Tak co se stalo, povídej, Vincino.“

„Ale jistě víš, že tě má ráda, a tuze. Prve, když jsem jí ukazovala, co jsem dostala ‚litování‘, najednou se zamyslila a byla smutná, jako by to na ni hodil. Bylo jí líto –“

„Že nemá lítování. Já chtěl, ale když – víš,“ vpadl kvapně hodinář.

„Ne, to ne, ale že, no, dyť však víš, ta víra –“

Antonín se zasmušil a povzdechl:

„Já vím.“ A myslil: „To já taky cítím.“

Zadíval se okénkem ven, do břehu dosud vybledlého, do jeho stromů, jimiž proudilo odpolední jarní slunce. Ani větvička se nehnula, všude hluboké nedělní ticho. Tím jasněji se zachvělo hluboké povzdechnutí mladého muže. Stál jako socha a hnul sebou teprve, když od kostela zaslechl až sem tlumený hlas varhan.

Jak se obrátil, viděl, že je sám. Vyšel ven vyhledat Vincinu. Stála ve dveřích. Podívala se na něj zdlouha. Bylo jí ho líto.

„Je pryč?“ zeptal se, ač věděl, že tomu tak. Přisvědčila a dodala:

„Dnes už asi nepřijde.“

„Tuze rád bych s ní mluvil.“

„Řeknu jí to. Kdy přijdeš?“

„Zítra.“

„Bude-li moct, přijde jistě.“

„Že ji pozdravuju.“

Bral se opět zpátky ke hřbitovu, nevešel však do kostela; kráčel rovnou dál až ke březině na úpatí táhlé stráně, k Zličku vedoucí, a do březiny, vystlané suchým, loňským listím, hřející se na jarním slunci. Šel zamyšleně mezi bělostnými kmeny, jejichž větve a větvičky již živly a leskly se na slunci, nasazujíce pupeny. Šel vzhůru a vrátil se pod „Kocournicí“ „milíři“ dolem. Bylo už dávno po nešporách, a matka doma nemohla se ho ani dočkat.

Vyptávala se ho, kde byl. Řekl jí, že v kostele a pak nahoře, na čihadle, podívat se, jak to tam je po zimě. Uvěřila tomu, než tomu se divila, že o čihadle nic nepovídá, a nic, že je tak divně roztržitý.

XLI.

Nazejtří ráno ustrojil se na cestu, a že musí do Náchoda, ohlašoval, koupit si nějaký pilníček a ještě nějaký nástroj. Učitelka mínila, že by to snad Doubenus také pořídil, kdyby mu to na ceduličku napsal.

Než syn, to že nejde, že si to musí sám vybrat, Doubenusovi že to nesvěří. Šel a vrátil se až odpoledne. Co koupil, učitelce ukázal, ač ne všecko. Zatajil pěkný, zlatý prstýnek se srdíčkem, který si přinesl ve škatulce v bílém hedvábném papírku.

Sedl k dílu, dlouho však u něho nevydržel. Pozdě odpoledne zašel do nízké sedničky přes síň, aby si vzal kabát z almary. Ale jen ji otevřel, vytáhl škatulku, rozbalil, kryt dveřmi otevřené skříně, papír a prohlížel, nachýlen k světlu, opatrně prstýnek. Pak ho zase uschoval, oblékl se a oznámil matce, že musí do školy přezpívat s Johanem pašije, že má zpívat Ježíše.

Učitelka se pro ty pašije nic nedivila, že jde tak záhy, ale zavzdychala. Začínal jí smutný týden, plný truchlivých vzpomínek, jak bylo před rokem těmihle časy, když nebožtík muž stonal, když se chystal na věčnost, tenkráte na Bílou sobotu, o vzkříšení, jak ji těšil –

Antonín se ve škole zastavil; bratrovi, když se jen zmínil, že zrovna nemá pokdy, hned ochotně oznamoval, tak že přijde za chvilku, že se zatím podívá ven.

Šel za školu mezi školskou a farskou zahradou, tu pak obešel, maje březinu vpravo, a zase nalevo kolem hřbitova obvyklou cestou dolů k Frýdkom. U zvonice stál Šimůnek z uličky, jako by čekal, číhal.

Mladý hodinář měl strach, že ho „ulický“ zastaví a začne rozprávku. Chtěl ho rychle minout, neproklouzl však. Šimůnek ho zastavil a hned začal, kam jde, jestliže k Frýdkom, a nečekaje odpovědi, oznamoval, že u Lewitů mají hosta, teď před chvilkou že přijela nějaká stará židovka z Nového Města, nejspíš ňáká tetka Justynina. Antonín cítil, že ji schválně jmenuje, a Šimůnek také hned beze všeho dodal, teď že ono to ďoučátko bude teprv ukováno, že si nebude smět ani k Vincině vyběhnout.

Jak to povídal, usmíval se podivně a tak zostra se díval na mladého. Ten se začervenal, na okamžik se zmátl a nevěděl ani hned, co říci. Měl na Šimůnka zlost; také se lekl, že ten užírka něco ví. A ta novina byla nemilá. Jako by se něčeho dopustil, jako by se musil Šimůnka bát; neměl dost odvahy, aby ho zostra odkrojil.

Prohodil jen, že neví, že nic neví, že tu z Nového Města (židovka neřekl, nešlo mu to) neviděl, že ji nezná.

„No, no, Anton, jen nezapírej, dyť já vím.“ Šimůnek se usmál a pohladil věnec svých vousů pod bradou zprava, zleva. „Ale nic se neboj, bloude, dyť já – no, to se ví, dyť mám z toho rozum. Jako bych nic nevěděl, a eště ti třá štafetu přinesu, dybys potřeboval.“

Antonín se nutil do smíchu, jakou štafetu; ale Šimůnkova slova, tak srdečně pronesená, ho začala upokojovat. Taky hned Šimůnek obrátil: kde Anton chodil, a když uslyšel, prohodil, jak ono to tenhle týden bude s kostelem, Šimkoj kostelníkoj že je líp, že přechází, ale službu v kostele že on asi nezastane, zvláště tenhle týden.

„Přijde prý do kostela, vzkázal, ale jemnostpán taky povídal, že to asi nepůjde.“

„A jeden to nezastane. Kdepak. To bys musil pomoct.“

„Jemnostpán povídal, že mně vzkáže, když by bylo potřeba.“

Šimůnek stiskl rty, ale bradu spustil, takže se mu spodní část obličeje na okamžik protáhla. Hned si však vousy pohladil a volněji povídá:

„A prauda, prauda, toť se ví, to by šlo – ty bys to zastal.“

Rychle ukončil hovor a dolů, domů. Zlé tušení se mu potvrzovalo. Toť už farář myslí na toho učitelova, tomu by to kostelnictví dal, nevydrží-li Šimek. Takovému hochu! Ale ještě to nemá, dá se to zkazit. Bodejť, kostelník a chodit za židovkou!

Mladý hodinář přišel k Frýdkom znepokojen, a Justynu tam nezastal. Vincina mu také oznámila, že asi nepřijde, že Lewitom přijela nějaká tetka z Nového Města.

„Od včerejška s ní nemluvilas?“ Toužil alespoň o Justyně něco uslyšet, když s ní nemohl mluvit.

„Jen pár slov, u studnice.“

„A co?“ ptal se dychtivě.

„Byla veselejší, ale to ji trápí, povídala, co si ty pomyslíš.“

„Však by mohla vědět, co si myslím. A kdybych jí to moh říct!“

Čekal, chvíli čekal, ale nedočkal se. Pak musil také do školy na cvičení. Druhého dne šel opět se tam cvičit, a třetího dne oznámil matce, že si musí přezpívat sólo na neděli. Chodil tuze horlivě a po každé se stavil u Frýdků. Justyny se však ani jednou nedočkal. Zato ji po každé viděl, když se ubíral do školy.

Stála u okna, patrně na něj čekala, a vždycky se tak nějak smutně na něj usmála.

Obával se, že se snad u Lewitů něco stalo; než Vincina jej potěšila, že ne, Justyna že nemůže na delší chvíli z domu kvůli té tetce staré. I chtěl tedy ten prstýnek poslat po Vincině, která se stala od Květné neděle zjevnou důvěrnicí. Ale pak se přece rozhodl, že počká, až bude moci sám s Justynkou mluvit. –

Tu středu po Květné neděli, odpoledne, vrátil se Čejchan z bělidla, které bylo za Padolím v Žabokrckých lukách. Měl tam už několik kusů plátna na bílení a tu středu zase tam jeden odvezl. Jeho máma se divila, co že teď dává všechno bílit, proč neprodal režné jako jindy, ale syn granatýr jen tak napolo jí vysvětlil, „že má ňákou spekulaci“.

Sedl na lavici k Fidélu Hanušovi, jenž se těch dní jehlou oháněl od rána do noci, co měl před těmi svátky šití. Vyřizoval mu, že mu vzkazuje Radechovský Vít, že ten kabát musí být.

„A dyť, dyť,“ vskočil mu do řeči dost mrzutě krejčí, s papírovou mírou kolem krku, a zabodnuv jehlu, šňupl si z kulaté tabatěrky, kterou měl před sebou na stole, „dyť se ho dočká.“

„Že musí na zámek, na ouřad, a nemá co na sebe. Bude synoj postupovat statek.“

„On, Vít?! Dyť eště není tak starý.“

„Aby syn nemusel na vojnu.“

„Hele, my bez statku museli.“ Fidél Hanuš se podíval na granatýra.

„Toť, bohatý si dycky pomože,“ ozvala se od kamen stará Čejchanka, lámajíc tam suché louče. „A chudý, jak to jde. Slyšali jste? Tuhle Martinců jaký má bolák, takovou prý ránu, otevřela se mu hned po konškripci.“ Čejchan, vytahuje měchuřinu s tabákem, aby si nacpal dřevěnku, se jen ušklíbl.

(Konskripce byla ten týden před Květnou nedělí, to přijel k rychtářovi kontribuční ze zámku a z Josefova od vojanských a ti řídili seznam všech, kdož by měli k odvodu.)

„Na šlapě má tu ránu,“ vykládala Čejchanka. „Od řasy, udál si to sám.“

„To je kmotr hloupý,“ politoval Fidél, ani očí neobrátiv. „To si to nemusel dělat na šlapě. Teď aby ležal! Dyby si dal řasy[40] na lýtko, moh‘ při tom chodit.“

„Že si to dělá! Kdy se mu to zahojí! To je zlá věc.“

„Zlá, panímámo, ale čtrnáct let na vojně, to je horší!“ Fidél Hanuš si šňupl.

„Ba máte praudu,“ povzdechla stařena. „Co jsem se tuhle pro hocha namračila,“ podívala se na vysloužilého granatýra, „co nocí nespala, zrovna jsem bláznila.“

„A přece jste se dočkala.“

„Dočkala, ale co matek se nedočká, co synů se nevrátí. Bože, bože, to zas bude nářku! Čtrnáct let – čtrnáct let, to zas bude doba.“

Za toho vzdychání vyšel syn, granatýr, ven, do komory, kam odnášel balík příze. Jen zapadl jeho krok, už se hnala stará Čejchanka od kamen k Fidélu Hanušovi, s nímž se tak často radila o numerách a rozjímala o snech. Teď, ani nedošedši, bojíc se, aby nebyla překvapena, nachýlila se dopředu, krk natáhla a ptala se tlumeně, dychtivě:

„Poslouchejte, Fidél, co to má Josef s těmi plátny, jakou špekulaci?“

Fidél přestal šít, vzal šňupec do špetky a dívaje se na stařenu, také tlumeně odpovídal:

„Milá zlatá, to já nic nevím. Dyž vám to nepověděl, mámě, kdák mně! Četu, že má ňákou špekulaci.“

Tak si tu špekulaci zas odnesla. Čekala, že syn pak přece něco poví, ale celý den o tom ani nehlesl. Nazejtří, byl Zelený čtvrtek, chystal se ke zpovědi. Mámu pěkně odprosil, o té špekulaci však ani slova. Zato na hřbitově o ní mluvil.

U sakristie došel P. Havlovického, jenž přijel ze zámku pomoct zpovídat. Jak zhlédl Čejchana, vesele a vlídně na něj:

„Hlele, Čejchan! Pozdrav vás pánbůh. To jsem rád, že vás vidím. No jak?“ a pozdvihl obočí.

„A dobře, velebný pane. Chci se do toho pustit. Mají praudu. Už to chystám.“ Ohlašoval granatýr vesele a sebevědomě.

„A to rád slyším!“

„Dyž mně to tak do hlavy nasadili, a dyž to tak člověk uvažuje –“

„To jste chlapák, a vy světa zkušený muž nemusíte se bát. Vy dobře pochodíte.“

„Už chystám kolik kusů.“

„Ale poctivé zboží, Čejchane!“

„Jistě by ho pochválili. Plátno opravdu jako vykvetlé.“

„Kdy vyrazíte?“

„Teď zjara.“

„A to hned ne, to počkejte, až budou lázně plny hostí, tak koncem máje; do žní můžete být zase doma. Ale víte co, musím do kostela, stavte se u mne, až budete mít cestu.“

„Já bych, prosím, přišel třá extra.“

„To bude ještě líp. S radostí vám poradím. Ale teď nejdřív, co je božího, bohu. Půjdeme.“

Vešel do kostela. Čejchan za ním. Když se pak odtud vrátil, nepověděl ani matce, ani Fidélovi, o čem s panem páterem jednal; také se ho již nikdo neptal. Znali ho, že nepoví, když nepověděl.

Fidél Hanuš nazejtří, na Velký pátek, vstal časně ráno, skoro za tmy, vyšel ven, do studeného jitra na zahrádku vedle stavení, klekl pod holou starou slívu a modlil se, jak se na Velký pátek modlilo:

„Šel Pán Ježíš do zahrady,
naklonil své svaté hlavy,
na travičku zelenou,
na rosičku studenou –“

Pak se vrátil do sednice, přehodil nový kabát, jejž večer došil, přes levou ruku, přikryl ho loktuškou a ven. To se již stará Čejchanka venku pod stromem klečíc modlila; když pak také granatýr vyšel se pomodlit, byl už pěšák od Rohanských kdovíkde.

Kvapil rychlým krokem k nedaleké řece, přes ni, přes „laje“, kolem „dvora“. Spočíval v tichu, jen z ovčína vyrážel hlas hladových ovcí. Bylo chladno, popelavé nebe viselo nízko nad tichou krajinou, budící se v ranním zábřesku. Fidél Hanuš metešil stezníky, polem k nedaleké červené cestě „Vyniklici“, vinoucí se jako pentle do táhlého hřbetu, za nímž v údolí se rozkládá Radechová.

V polích byl Hanuš sám a sám, ale jak, stoupaje „Vyniklicí“ vzhůru, dostal se do lesa, uslyšel pádné rány. Dál od cesty v lesním šeru zahlédl dva mužské, kteří poráželi starou, rudokmennou borovici. Jednoho z nich, v krátkém kožíšku, poznal hned; byl to sám „dvorský“. Rychlý krejčí se ani nezastavil, ani nepozdravil, věda dobře, že starý strom

schválně dnes na Velký pátek a před slunce východem porážejí, protože louč z borovice takto poražené nečadí a jasně svítí. Tak věřili ti u stromu, jako všichni, tak i Fidél Hanuš. Proto jich nerušil, ani se neozval a pelášil dále.

Když u Čejchanů posnídali, měli jen úkrop, byl už zas rychlonohý podruh doma, dřív než za hodinu, ač jiný by dobré dvě potřeboval. Sedl ke stolu jakoby nic; domácí se již nedivili. Teprve když začal chutě úkrop srkat z plechové lžíce a povídat, ohlédl se Čejchan, jenž si chystal na stav, a matka jeho nechala nádobí ve dřezu.

„Co se vám stalo! to je s tou řasou nic," začal Fidél. Stará Čejchanka se dychtivě ptala, co, co –

„Ale v Radechově, ten Rambousků, ten starší. Mají dva, ten mladší je ňáko ponížený, napadá silně na nohu, ten nemusí mít strach z vojny. Tak ten mladší štípal za chalpou dříví a k tomu přišel ten starší, byl u konškripce a kontribuční mu plesk na rameno, to že bude voják, a od té chvíle byl pořád zarmoucený. Tak von, ten starší, přijde k tomu mladšímu bratru, co dříví štípal, včera to bylo, chvilku tak stojí a pak najednou poudá:

‚Jirko, já na tu vojnu nepůdu. A oni mě vemou, já to vím, já to vím. Ale to radši –' A najednou vezme bratra za rameno a povídá: ‚Jirko, utni mně tenhle prst, ' a ukazuje mu ho, ‚tenhle ukazovák. '" Fidél Hanuš také ukazoval, a zase pokračoval:

„A hned shodil poleno s nátoně. Mladší nechtěl, ale ten starší pořád na něj: ‚Bratře, máš-li mě rád, tak to uděláš. Když ne, musím na vojnu, na čtrnáct let, víš-li, a já si tam ustejskám. Jiříku! Bratře!' A položil ruku na nátoň. No, a ten mladší vzal sekeru, sek – a prst uletěl naráz."

Stará Čejchanka zamhouřila rychle levé oko, až se jí zkřivila tvář, zasykla a zvolala jménem božím. Ale syn, granatýr, podíval se na starého od Rohanského regimentu, a usmál se na něj úsměšně.

„Viď, to my jsme byli jinší hrdinové. A jak bys teď šňupal!"–

Tak chodil přízrak odvodu, vojenské služby krajinou, městečkem, po vsích, samotách, všude kde měli synka zbraně schopného. Tak chodil, lekal, stavěl se jako děsivý stín mezi milé, mučil obavami srdce matek, starostí skličoval hlavy otců.

Kde mohl, sáhl tatík do měchuřiny, aby syna nadobro z vojny vyplatil, nebo aby mu na zámku alespoň cestu upravil, aby podmazal kontribučního a zámeckého doktora, jenž posílal rekruty buď zpátky domů hned ze zámku nebo do Josefova.

Kdo z mladých mohl, utekl přes nedaleké hranice do Pruska, na Kladskou půdu, sice mezi krajany, ale přec do cizí země, jako Kylarův Ondřej, jenž byl ve Slaném[41] už třetí rok. V neděli vždycky přicházel na chvíli domů mezi své, však jen na skok, a za chvíli zase jako plachý srnec zpátky přes hranice.

XLII.

Také stavení učitelčino obcházelo to strašidlo. Spíše však se lekala matka nežli syn. Ten myslil více na Lewitovu; zdálo se mu, že s ní už celý čas nemluvil. Staré tetce její zle žehnal a přál jí, aby ji už kozel vzal.

Prstýnek, jejž chystal Justyně jako opožděný dar „litování“, nosil dva dni v kapse, až pak ho zase schoval v sedničce do almary.

V ten pašijový týden nemohl ani k Frýdkom každého dne. Byl nespokojen, zamyšlen, chvílemi také smutný. Učitelka zpívala pobožné, postní, ale syn někdy jako by ani neslyšel. Dívala se na něj starostně, pozorovala ho. Někdy si toho všiml a vytrhl se, někdy ani o tom nevěděl. Po tom, co se událo na Květnou neděli, toužil tím více.

Když se zamyslil, jak bylo u Frýdků o nešporách v sedničce, povyjasnilo se mu v líci. Cítil, ujišťoval se, že ho má Justyna ráda. Když se tak k němu přiklonila, a jak se na něj tak podívala – oh, a mračila, chudáček. Dojímalo jej to hluboce. Že jsou každý jiné víry! Ach, co bude, co bude!

Stará učitelka se domnívala, že ta všecka synova zamyšlenost je pro nastávající odvod, že má strach z vojny. Mohl jej mít. Byl urostlý, podobný, chybičky neměl. Sama se starala, jak bude na zámku; ale když viděla, že je Antonín jako zmoklé kuře, začala ho sama těšit, že to všecko nějak půjde, že musí poprosit jemnostpána, ten že požádá Náchodského pana děkana, ten že má u zámeckých pánů slovo a pan páter Havlovický že by snad třeba také něco zmoh. Ona že půjde jemnostpána poprosit hned po svátcích, až půjde dávat na mši za tatínka, on, Antonín, že si také musí zajít.

Na to syn odpověděl, však že ještě dost času, a když se mu pak po druhé zmínila a jej nabádala, trhl sebou a vyhrklo mu:

„Kdyby si mě radši vzali!“

To dolíval právě barevnou vodou skleněné koule, které chystal k božímu hrobu. Když dolil, vzal je, nakládal je mladšímu bratru a sestře, aby je zanesli do kaple, sám vzal také dvě a vyšel ven. Učitelka se nad jeho odpovědí lekla. V ten okamžik se jí vyjasnilo, že ne vojna, ale něco jiného syna tíží, když takhle hříšně promluvil. Odtud se již dostala na stopu, třeba jen na neurčitou. Na vojnu se dávali hoši sami jen z dešperace, pro děvče obyčejně.

Tady v tom je snad také nějaké; ale které, které? Učitelka začala od hořejšího konce, od Frýdků až dolů do „městečka“ a ještě dál, k dolejšímu konci Padolskému; šla v duchu od čísla do čísla, kde měli dcery, a hádala, která by snad padla Antonínovi do oka, které by si snad více všímal. Mladou Lewitovu však pominula docela. Tak na žádnou nepřipadla, žádná se jí nezdála; až se zase k Frýdkom vrátila. Není-li to Vincina? Ale ta má přece ženicha. Tak snad alespoň něco ví. Nebo je to ona, a právě proto, že má ženicha? Ale ne – kam by dal Antonín oči.

Ten, jak ven vyšel, sám nad sebou se zamrzel, že tak matku odbyl. Než, jak se blížil k starému javoru, obracel oči ke Krůčkovu domu, neuvidí-li Justynu. Tentokráte nestála u okna. Tak musil bez potěchy do nového díla v poboční kapli kostelní. Sám farář ho požádal, aby pomohl stavět boží hrob, že Šimek, kostelník, dobře nemůže, on, Antonín, aby pomohl, že v Praze leccos viděl.

O to mu řekl hned v úterý po mši. Téhož dne před samým obědem přišel na faru Šimůnek z uličky v nedělním kabátě. Políbil farářovi ruku a začal sladce, aby jemnostpán odpustil, že byl, on Šimůnek, u nemocného Šimka, jako že ho tu zimu kolikrát navštívil, no, chválabohu, že mu je líp, že chce a půjde ty svátky do kostela, to že půjde a pořádně obslouží, ale na boží hrob že nemůže, to že není přece ještě dost chlapík, a tak že si pomyslil, on Šimůnek, že, kdyby jemnostpán dovolil, by rád pro boží čest a chválu pomohl při božím hrobě.

Farář Zeidler, sedě v černém křesle u stolu, dívaje se na Šimůnka, pohladil si bílé vlasy, pak vlídně poděkoval, to že je hezky, ale že té pomoci není už potřeba, protože už požádal učitelova Antonína, ten že to udělá.

Závist a zlost hryzly Šimůnka, když odcházel z fary. Zlobil se na faráře i na mladého Kalinu, co že je s takovým Pražákem, co nadělají, jako by všemu rozuměl, a farář že na něj už opravdu myslí, že mu asi jistě chystá Šimkovo místo.

Pak se žlučil ještě víc, když všude slyšel samou chválu, jaký je boží hrob letos krásný, takový že nikdá nebyl. Ty barevné koule, modré, bílé, zelené, temně červené, jaká to krása, a těch lampiček strakatých a tak pěkně urovnaných že taky nikdo ještě neviděl, a baldachýn, a to zelené z lesa!

Také Justyna o tom zaslechla od Vinciny, když ji o Velký pátek vyčíhala, jdoucí před samým polednem k studnici pro vodu. Více však Lewitovu dojalo, když jí kamarádka vyřídila pozdravení, že mluvila prve s Antonínem, když šla z kostela, že se ptal, co dělá Justyna, proč ji není vidět, že by s ní tolik rád mluvil, že se mu už stýská.

„Věř, je ti nějak smutný. A nemohla bys k nám?“

„Když tetička – abych pořád u ní byla.“ Mladá židovka zchmuřila čelo a začernila.

„Kdypak odjede?“

„Snad už brzo. Já ji nedržím, to víš, ale bratr. Ale víš, v neděli, nebo ne, o binování, to je v pondělí, viď?“

„V pondělí.“

„To snad k vám budu moct dopoledne, jako bych se schovala binováčům.“

V polední ticho slunečného Velkého pátku zaryl pronikavý vřesk; za ním strhl se zuřivý klapot. Ve hřmot dřevěných zvuků spustily řehtačky. Od zvonice vyrazilo svahem dolů pod lípy hejno chlapců jako mrak komárů. Běželi, letěli, o závod klapali klapačkami, točili řehtačkami, hlásit poledne celému Padolí, od shora až dolů k Šedivé hoře.

Děvčata u studně od sebe odlítla; každá chvátala domů. Navečer pak už Antonín zvěděl, co Justyna řekla u studně. –

Ty posvátné vážné dny vzpomínala stará učitelka přes tu chvíli na nebožtíka muže, jak bylo teď rok, a nabádala také před Antonínem menší děti, aby se za tatínka modlily; sama říkala tiše z knížek, doma, když osaměla, nebo když klečela v kostelní lavici.

Když pak nastala slavnost vzkříšení a průvod se bral hřbitovem kolem kostela, den se už nachyloval, když jemnostpán dlouhých bílých vlasů kráčel s lesknoucí se monstrancí pod nebesy v kmitavém plápolu svíček a kostelních luceren, když v hlahol zvonů cinkaly zvonce ministrantů, a syn učitel, drže starý zpěvník v rukou, nahlas předříkával a zástup vroucně zpíval, když v jásavé Hallelujah do jarního soumraku houkaly u březiny rány hmoždířů a vířil kotel, jejž nesl starý hrobař na zádech, a muzikanti spouštěli slavnou intrádu, klečela učitelka u hrobu starého kantora, stočený šátek s modlitbami pod paždí a sepjaté ruce u chvějících se rtů. Slze se jí hrnuly po zvadlých tvářích, a jako by slyšela muže se smrtelného lože: „Vzkříšení! Vzkříšení! –“

Druhého dne, na boží hod velikonoční, po nešporách zastavila se u pana kmotra. Farář Zeidler ji uvítal velmi vlídně a stará sestřenice jeho musela přinést koflík kávy a mazanec. Nežli učitelka přednesla svou žádost, sám ji vyslovil.

„Už vím, už vím, už mně říkali, učitel i Anton. Budu sloužit mši svatou, jakpak ne, sám bych to byl udělal, a celý týden se budu modlit otčenáše po mši. Budu. Měl jsem ho rád, byl hodný, ó, hodný. No, a boží hrob jste viděla? Líbil se vám, viďte, to se Antonín vyznamenal. Pěkně to seřídil, krásně, a má se ke všemu. Z toho bude kostelník.“

Učitelka, jež si poněkud v rozpacích rovnala nad čelem placku, spustila ruce a upřela oči na pana kmotra.

„No, víte, člověk ať nic napřed neřídí. Všecko je v rukou božích. Ale četu, že Šimek, chudák, dlouho nebude. Nutil se, moc se ty dni nutil. Posílal jsem ho domů, ale on ne, a dnes musil sám, a hned do postele. No, a kdyby si ho pánbůh vzal, dva tu při kostele musí být, moh by Antonín za druhého kostelníka. Já bych ho rád."

Nebyl to jen boží hrob, který mladému Kalinovi u faráře tak pomohl, nýbrž dávná přízeň, zvláště však to, že se měl ke ptactvu a že byl obratný na čihadle. „Já bych ho rád," opakoval farář, „jen bude-li chtít."

„Jakpak ne, jemnostpane. To by bylo! Ale jen jestli ho nevemou na vojnu. Však jsem právě přišla poprosit, aby byli tak mnoho laskaví a přimluvili se, aby mně ho páni nechali."

Farář slíbil, že hned po těch svátcích bude psát do Náchoda, a kdyby bylo potřeba, že dojede i na zámek.

„Pan důchodní by kvůli taky něco udělal, jsme spolu zadobře, a kdyby se panička přimluvila," usmál se, „ta by zmohla nejvíc. No, nějak to uděláme." Učitelka se vrátila z fary všecka potěšena a v té radosti hledala hned Antonína. Stál v sedničce u otevřené almary. Když uslyšel, co matka, patrně vzrušená, s veselou tváří a jasnýma očima oznamovala, nehnul se a v tváři neproskočil mu ani zákmit radosti. Ba, když uslyšel o tom možném kostelnictví, zakabonilo se mu čelo.

Učitelce, která domů s tou novinou tak pospíchala, bylo to líto, i mrzela se. Už ani nehlesla a odešla přes síň do velké sednice, v duchu si opakujíc:

„V tom něco je, v tom něco je."

Syn vyšel od almary, postavil se k oknu, díval se, ani nevěda, do zahrádky. Co to matka přinesla! Kostelník a chodit za – židovkou. Kdyby jemnostpán věděl!

Už nikam nešel, a když zpozoroval, že se k nim zatáčí několik kamarádů, uskočil na půdu a schoval se. Nebylo mu do řeči, nechtěl se s nikým setkat. Když pak malý bratr přinesl červené, omladlé pruty vrbové, upletl mu z nich binovačku[42] a sobě také, než tu teprve, když se ho malý Lojzík optal, zdali také sobě neuplete.

Tedy upletl, ale jen aby se ho neptali. Na koho? Nechtělo se mu mezi děvčata, honit je, šlehat je, „aby je mouchy nepoštípaly“, a za Justynkou nemohl, nesměl. Myslil jen, přijde-li zítra. Nemohl se ani dočkat. Vstal časněji nežli jindy a když první binováči přišli, když se za dveřmi na síni ozývalo první:

O srdce jediné,
probuď mně čas –

byl už dávno ustrojen.

Doma neměl stání a záhy odešel. Dnes mohl, dnes chodili mládenci překvapovat děvčata. A binovačku si vzal. Padolím běhali hoši, binováči s binovačkami obyčejnými nebo bílými, vrzavými, pentličkou ozdobenými, domácí, ze vsí, zpívali, dary přijímali. Antonín si jich sotva povšiml a šel rovnou k Frýdkom.

Vincinu stihl na síni. Jak zhlédla binovačku, utekla do sedničky. Sotva ji tam několikrát flákl, dala se do smíchu.

„Už dost, už dost. Taky něco pro Justynku. Počkej radši tady.“ Vyběhla ven. Čekal, tiše čekal, dveře nechal pootevřené, jak byly. Naslouchal, vyhlížel jimi. Až po chvíli zaslechl lehké, kvapné kroky. Nahlédl rychle, opatrně. Justyna!

Přišla jako květ, svěží, ve světlých šatech, bez šátku, krásné rulíky po štíhlých zádech. Stanula na síni, pozoroval ji, jako by se rozhlížela, váhala, až se k sedničce obrátila. Ustoupil, a jak rychle vešla, chopil se v náhlých rozpacích binovačky.

Ale když ztlumeně vykřikla a zahořela v tváři i po čele, nenadávši se ho, jak jí modré oči zasvitly radostí a na něm zářivě utkvěly, chytl ji za ruku, a náhle ji přivinul, přitiskl. Nachýlil se k ní, pravice jeho, jemně tisknouc její hlavu, slastně cítila hedváb jejích krásných vlasů,

políbil ji na rdící se spánek. Ztichla v jeho objetí, víčka dlouhých řas se přivřela – Ale hned se vytrhla, planouc jako polní mák, a ustoupila.

„Vincina!“ zašeptala v leknutí. Než on svou důvěrnici ani neslyšel, až když hned nato stanula ve dveřích a zažertovala:

„No, dostalas, Justynko, viď! A máš-li pak binování!“

Mladá židovka se vzpamatovala.

„Mám.“ Sáhla do kapsy a vyňala malované vejce, červené, na němž bylo bíle, ne zrovna uměle vyryto: „Na památku.“ Nepodala je však, nýbrž, jako by se bála, držela je v ruce a řekla, v milých rozpacích se usmívajíc:

„Jestli to ode mne přijmete –“

Antonín po něm chvatně sáhl, potěšen, že tak pamatovala.

„To vy sama?“ ptal se; zrak jeho spěl po písmenkách nápisu.

„Sama a žádný nic neví.“ Nepověděla, co jí to dalo, nežli je takhle upravila, aby doma na ní bratr ani tetka nic nepozorovali.

„Dostal jsem ‚binování‘, a nedal jsem ‚lítování‘.“ Antonín, usmívaje se, přistoupil, a vyňav z kapsy papírek, podával jí prstýnek se srdíčkem.

„Prosím vás, Justynko, tuhle, lítování, a taky – na památku.“

Lekla se vzácného daru, nechtěla, ač jí srdce zrovna poskočilo, váhala, než Antonín, vzav její pravici, navlékl prsten na prst. Již se nebránila. Dívala se v radostném zmatku na lesklou obroučku, na Antonínovu ruku a na něj. Pohledy jejich se setkaly. Oba v tom blaživém vzrušení zapomněli na Vincinu a nevšimli si, že stojí ve dveřích, jako na stráži, že poodešla přes síň k domovním. Až najednou ji zaslechli, a hlas její je vytrhl z nebe.

„Justynko!“ vyrazila tiše ve dveřích. „Tetka jde, a nejspíš k nám.“

Justyna chtěla hned pryč, Antonín však, drže ji za ruce, ptal se naléhavě, kdy zas přijde.

„Já nevím, přijdu, já vzkážu, já vzkážu.“

Kmitla se ve dveřích; ze síně ještě zašustěly její šaty, a byla ta tam. Antonín za ní nemohl, nesměl. Neviděl, jak tetku potkala u schodů, jak se jí vymlouvala, že se schovala binováčům. Když stará židovka zvolna lezla do schodů ke dveřím, smekla si Justyna rychle prstýnek a schovala ho chvatně do kapsy, jak vstupovaly do síně, kdež přede dveřmi rozléhaly se jasné hlasy dvou malých koledníků:

„O srdce jediné,
probuď mně čas –“

XLIII.

S tichou nadějí šel mladý Pavel o vánocích do Padolí a hodně zamyšlen se tenkráte vrátil. Šel hned ležet, aby nemusil povídat, jak bylo v Padolí, ale ve své posteli u komína dlouho se přehazoval a rozvažoval. Všecko se mu tu míhalo, co slyšel o mámě, o tetce Bitnarce, a hlavně co mu Kubeček do duše pověděl.

A nevyspal se z toho. Ještě spíš se mu všechno rozleželo. Ale co tu dosud nikdy neudělal, učinil; dal se do zpěvu. Zanotoval si pobožnou, žalm, který znal už, když chodil s tátou ke Kubečkom. Zazpíval si hned toho rána po vánocích, protože mu „machovský farář“ u Zejdlů vytkl, že nezpívá, protože se bojí a nemá gruntu. Pavel se zastyděl a v duchu mu přiznal, že uhodil na to pravé; připamatoval si zas, jak již včera cestou, co mu Kubeček již v Machově řekl, že kdo se chce učit cestám Hospodinovým, nesmí si ze světa nic dělat.

Bornovi se sic ohlédli a divili se, že se zamlklý tovaryš dal do zpěvu (začal dost tlumeně), ale neřekli mu ani slova.

Zpíval, čím dále tím s větší chutí a čím dál bylo mu volněji. Brdo rachotilo, člunek lítal čerstvěji. Mladému tkalci se nějak čiperněji házelo. Chvíle utíkaly, a zapomínal na Víška, na máminy svatby, a to mu bylo ulehčením. Odpoledne si zazpíval zas a ráno nanovo. Tak zpíval denně, samé pobožné, které uměl, kterým se naučil u Kubečků. Ale pak mu nestačily, a zatoužil po těch, jejichž nota se mu líbila, ale jejichž slov neznal. Proto se rozběhl hned první neděli do Padolí k Zejdlom. Uvítali ho srdečně a zrovna se zapálil úžasem i radostí, když starý Zejdl tak najisto se ho zeptal:

„No, deš si pro kancionál?“

Pavel skoro celou cestu uvažoval, jak by o tu knihu řekl, a tu sotva práh překročil, mu ji starý nabídl sám! Navečer po pobožnosti svázal dost hrubou knihu v tmavých kožených deskách do šátku a pospíchal s ní radostně domů. Byla to „Cithara sanctorum aneb žalmy a písně“.

Měl nové čtení, těšil se na ně; ještě toho večera přisedl k čadivé louči u kamen a četl při jejím kmitavém plamenu písně a žalmy v písně uvedené. Četl dlouho, když ho již oči štípaly, a přestal teprve, když šli Bornovi spat.

Po vážné, přísné „Praxis“, plné rozjímání o smrti a marnivosti světské, byla mu kniha srdečných písní oddechnutím. Vroucí zbožnost, hluboká důvěra v boha zvučela z prostých těch veršů, mluvících alespoň místem vzletněji a vřeleji, ohlasem poesie žalmistovy, a jímala mysl mladého tkalce.

Tak zpíval, vstávaje, lehaje na půdě, často pak za stavem při práci, četl a také si opisoval. Ušil si z hrubého papíru, v Padolí u kupce koupeného, sešit a do toho opisoval, nejvíce v neděli, z „Cithary“ písně, které se mu zvláště líbily.

Mimo práci jenom tímto se zabýval a čtením. Nejednou mu připadalo na mysl, co mu Kubeček o vánocích řekl a co teď uznával, že čtení a zpěv potěšuje ducha. O nějaké kratochvíle se nestaral ani nedbal. Jen jednou, bylo první neděli masopustní, jej hospodář přemluvil a zrovna vytáhl, aby s ním šel do hospody k muzice. V sednici nízkého stropu bylo plno lidí, mladých, starých, plno kouře, páry a prachu, ječivé muziky a křiku. Byla to pravá dupanda při cymbálu a rozskřípaných houslích.

Mladý Pavel tancovat neuměl a také nepil. Ani si nedal nalít. Stál u dveří v mačkanici, díval se do nabitého kola, na rozpálené chasníky a děvčata. Hleděl na ně bez vzrušení a touhy, ba záhy počalo se mu to nelíbit, všecko kolem: ten hřmot a křik, jak se chechtali, jak do sebe strkali v kole i mimo, jak se mačkali i jak kleli žertem i opravdu.

Až se mu hlava zatočila. Bylo mu nevolno. Váhal, váhal, ohlížel se na hospodáře, než posléze se přece rozhodl. Neřekl nic a vytratil se jako voda z koše, na síň nejprve, pak ven, a pospíchal mrazivým večerem domů. Už v hospodě i cestou zase vzpomněl na Víška, tohle že je po jeho, takové marné hřmoty a radovánky. A máma – Myslil, že ona teď také s Víškem chodí a snad u muzik tancuje, ani ne rok po tátově smrti!

Svatbu s Víškem měla druhý úterek masopustní; synovi však nevzkázala. Od cizích se o tom dověděl. Když mu to povídali, u Zejdlů to slyšel, zastyděl se a roztrpčil. Byl rád, že není doma. Viděl Víška, jak u nich poroučí a bude poroučet v jeho chalupě až do jeho právních let. A do těch dob, co se stane, jak bude hospodařit, ten tralda lenošný! Viděl ho, jak se tam u nich roztahuje, slyšel jeho řičivý smích, kmitly se mu jeho silné, nažloutlé zuby, a pocítil prudkou nenávist k němu.

Než pak mírněji o tom uvažoval. Po prvním prudkém dojmu účinkovala slova starého Kubečka, že všecko soužení je z božího dopuštění. To slyšel od něho o vánocích, když o mámě a Víškovi mluvili; v paměti však také zachoval, co tenkráte mu řekl, když ho k němu nebožtík táta po prvé přivedl, že člověk musí se světem bojovat a nejvíc trpělivostí.

Domů se podívat, na to již nepomýšlel. K tetce Bitnarce nešel také celý masopust, ani pak. Přivykl už Rokytníku, hlavně však proto se nevypravil, že se nemohl odloučit od nedělního čtení a opisování. Když se však jaro otvíralo, když se u vod, u plných struh a potoků začala tráva zelenat, zastesklo se mu tak, že o velkonocích na boží hod se ustrojil a rozběhl se v domácí stranu. Ale ne domů. K tetce Bitnarce zamířil.

Přišel k ní před polednem a zastal ji u nístěje pod komínem v kanduši, v placce z nedělního šátku, v modré zástěře a pantoflích. Vařila si oběd. Zaclonila si dlaní slábnoucí zrak, když vešed na síň pozdravil, a vykřikla jménem božím, když ho poznala.

„Inu, hochu, hochu! Kde ses tu vzal!“ A hned zavzdychala a hned ho vedla do sedničky, aby si odpočal, a hned mu přinesla ze síně z almary chleba a hrnec perného tvarohu, máslo že nemá, kdepak teď, že je nouze o mlíko, že nemá, že má kozu před kůzletem. V to zase, jak se za ten čas spravil, jak je o mnoho silnější; otázka šla za otázkou, kdy přišel a byl-li doma, u mámy.

Vzdychala zase, když jí řekl, že jde rovnou k ní, k tetce, a že domů ani nemíní.

„Inu, chudáku, já se ti nedivím. Dyby ona máma – ale když vona ho poslouchá, vona je zrouna slepá a hluchá. Tuhle, bylo to brzo po svarbách, jsem ji po ranní potkala a ptala jsem se na tebe, a vona: Cák ten paličák hlavatá. A já poudám, dyť je tvůj syn, a na to pamatuj, abys mu zachovala, co má po tátoj, aby to Víšek nerozved. A tu vona, pane, na mě hned vzhůru, šak že vona ví, co dělá, a Víšek, ten že je hodný, s tím že užije za týden víc, nežli s nebožtíkem tátou za celý věk, ten že jí nic nepřál.“ Pavel zčervenal. Stará však tetka, nevidouc, rozhorlovala se dál:

„Užije vona. První čas ji vodil k muzikám, ale teď se už toulá sám, utrácí a vona se pěkně dře. To je užití.“

„Za stavem nedělá?“

„Von, Víšek? A toto. Ale máma. To nikdá neďála, ale teď to de, musí. A von se toulá do Prajska, nebo tak jen po staveních, a kouří, to pořád má tu fajfku v hubě, a dluhy dělá. Kampak to povede, milý, zlatý. To rozumíš.“

U tetky musil zůstat na oběd. Že byl slavný den, měla po kmínové polévce jahelnou kaši. Synovci však každé sousto v ústech rostlo. Tetka ve své upřímnosti a rozhorlenosti kořenila mu jídlo podrobnostmi o tom, jak Vísek hospodaří a jak máma všecko trpí, až mu hněvem i lítostí všecko zhořklo.

Po obědě se vydal navštívit Kubečka. Tetčiny zprávy ho skličovaly; zarmoutily ho kvůli matce, ale také mu žlučí hnuly, to pro Víška. Nevěděl, co dělat, má-li k mámě jít čili nic. Tetka Bitnarka mu radila, aby šel, aby mámě domluvil. Nechtěl se však také s otčímem setkat.

Měl k němu nechuť, odpor, a také se ho trochu bál. Proti jeho hrubé síle a bezohlednosti cítil se slabým.

Proto pospíchal zrovna ke starému Kubečkovi dříve, nežli by se bratři shromáždili k odpolední pobožnosti. Chtěl se s ním poradit. Důvěřoval v jeho slovo tak jako v tištěné. Co od něho dosud slyšel, všecko mělo jádro, všecko se splnilo a leccos i sám na sobě zkusil. Také byl Pavel přesvědčen, že už kvůli nebožtíkovi tátovi se ho ujme.

Kubečka zastal u stolu v brejlích u knihy, jako tenkráte, když sem po prvé vkročil. Staroch uvítal ho klidně, jako by ho vídal každý den, a jen dodal:

„Čakal jsem, že přijdeš."

Mladého tkalce to těšilo. Vycítil, že ho Kubeček rád vidí a na něj myslil. Rozvázal uzlík, a vyňav z něho „Praxis", vracel mu ji s poděkováním.

„Tak bys rád něco jiného?"

„Kdybyste byl tak hodný."

„A co sám? Na Písmo eště nemáš." Kubeček se usmál. „Mám zlatý a dvacet krejcarů."

„Ó to musíš eště skládat. A kancionál bys nechtěl?"

„Ten mám vypůjčený."

Kubeček pokývl spokojeně hlavou a také z hlasu znělo spokojeně, jak se ptal:

„Tak zpíváš?"

Pavel přisvědčil a pochlubil se sešitem opsaných písní. To starého zvláště těšilo. Upřel oči na Pavla, položil mu ruku na rameno a povzbuzoval: „Jen abys vydržal, hochu, a ty, dá pánbůh, vydržíš. A když rád čteš, půjčím ti zas, až půjdeš, no sedni si." Pavel sedl a mlčky hleděl na

podlahu, nevěda, kudy do toho, proč přichází. Kubeček, jako by tušil, začal sám: „Byls doma?“ „Ak,[43] jen u tetky Bitnarky.“

„Slyšals, jak je u vás.“

Teď teprve pověděl mladý Pavel, že jde o radu.

„Já myslím, milý zlatý,“ vykládal Kubeček, když vyslechl, „abych praudu řek, že tuze nepochodíš.“ Pošinul kované brejle na čelo. „Ale di, s mámou promluu, ale nezapomeň, že to je tvá matka. A s tím, s Víškem – to bych ti ani neradil, ale ten dnes nebude doma, ten se jistě toulá. To je syn světa, drží jen se světem, od zvířete je malý rozdíl. Já mu dost domlouval, a jak mě odbyl! Ten nebude jinačí, až ho pán bůh stihne, a mámu taky. Tu potrestá skrze něho, ta přijde skrze něho na diuná pračata, vzpomeneš na mě. Tak zajdi k ní, snad se v ní hne svědomí, a to by byl začátek.“

Bratři a sestry začali se scházeti. Každý vítal upřímně hosta a podával mu ruku. Po pobožnosti, při které mladý Pavel horlivě zpíval (Kubeček si toho všiml), vydal se na trpkou cestu. Kráčel v nejistotě a nepospíchal; v tom neklidu však se rozhlížel po vsi, po známých staveních a místech, také upíral oči k Boru, po jehož lesích, dosud černých, kvapily plaché stíny, jak bílé oblaky pluly vysoko jasným vzduchem.

Ale zapomenul hned na všechno, když se před ním zabělala jejich chalupa s doškovou, zeleně omšenou střechou pod holým košem staré třešně, jejíž kmen se leskl na slunci. Srdce se mu pohnulo a ozývalo se ještě více, když kráčel po záspi. Stará jejich strakatá kočka, jež se tu vyhřívala, utekla naráz. Nevšiml si jí, ale toho, že na záspi je složeno tmavé stativo tkalcovského stavu. Poznal, že to ten starší, za kterým nebožtík táta léta letoucí od rána do večera dělal a za kterým také umřel. Teď ten stav vystěhovali, vyklidili ven. Bezděky se u něho zastavil a na okamžik se na něj zadíval.

V chalupě ticho, na síni žádný. Když vkročil do světnice, seděla Víšková u druhého okna, odkud nebylo vidět na zásep, nýbrž na trávník. Na synovo pozdravení se kvapně ohlédla, a jak poznala, kdo to, lekla se. Majíc šití na klíně a jehlu s nataženou nití v ruce, dívala se na něj. V tom pohledu bylo víc rozpaků nežli mateřského potěšení.

Syn šel k ní, podal jí ruku, a teď teprve, při plnějším světle, zdála se mu churší, přepadlejší. Nejistě ho pozvala, aby si sedl. Ptal se jí, jak se má.

„No, chvála pánbou," a nepodívala se mu přitom do očí.

Ve světnici bylo bez otcova stavu světleji, mladému se však zdálo, že prázdněji, jako pustěji. Také mu padlo do očí, že druhý stav je prázdný, že na něm nemají.

„Cák že jste tátů stau vyklidili?"

„Kdák by na něm ďál? Za tímhle tvým dělá –" lhala, syn však toho nesnesl.

„Šak to děláte vy za stavem, a teď myslím taky ne. Dyť by moh dost dělat –"; „táta" nechtěl říci a „Víšek" také ne, kvůli matce.

„Dyť on nezahálí," slevovala Víšková, „má všelijaké kšefty. Ale chceš," zamlouvala, „počkej, upekla jsem na babníček buchet, dyž jsou ty svátky." Rychle vstala.

Syn si pomyslil, že za nebožtíka táty jakživi neměli o těhle svátcích buchty a nikdá, leda o posvícení. Víšková hledala klíč; hledala ho na hřebíku u dveří, na okně, ve stole, u kamen, až se vrátila plna rozpaků k synovi.

„Že von si táta vzal klíč od komory, to už vzal."

Syn se na ni podíval.

„Mámo, tak je to prauda, že vám už ani klíče nenechává. Slyšal jsem to."

„U tetky Bitnarky, viď, ta toho asi naklevetila."

„Teď to vidím na svý oči. Od jarmary klíč taky nemáte. Jen aby von měl, von sám, a vy nic. Tak už jen von hospodaří. Vidíte, mámo! To jste si pomohla!"

Znělo to vyčítavě i soucitně.

„O to se ty nestarej!“ Hlas její zněl ostřeji. Popudila se, jsouc zahanbena tím klíčem a také tím, že syn jí to řekl do očí a že ji tak napomínal a litoval.

A ještě nepřestal:

„Mámo, pamatujte taky na mě, abych o ušechno nepřišel.“

„Dyť ještě o nic nepřišels!“ Odbyla ho, jak tak pojednou uhodil na její svědomí.

„Nepřišel – Nebožtík táta nedál žádný dluhy.“

„My taky žádný nemáme.“

„Ó, Víšek má, a dost, a snad ani o tom nevíte.“

„Pořád na něj sočíš!“ Náhle se zarazila a naslouchala. Venku jako by někdo zazpíval, pak se ozvaly těžké kroky. Víšková přistoupila blíže k synovi:

„Jde domů. Václave, neříkej nic,“ mluvila polekaně, skoro prosebně. Kolem okna mihl se kolísavý stín, stanul u druhého, nachýlil se do něho a díval se do sednice. Mladý Pavel uviděl otčimovu tvář. Byla od světla, ale že je červená, že její tmavé oči slídivě se dívají, že se jí ústa roztáhla k úsměvu, to dobře postřehl, i žlutavé, silné zuby; hned také uslyšel ten řičivý smích, na který si ani vzpomenout nesměl. Prve se lekl, když matka tak ve strachu vyhrkla, že táta jde, a jak se Víšek u okna ze záspi podíval.

Zpívaje chraplavým hlasem, vevrávoral do sednice s beraničkou na pravém uchu.

„A pěkně vítám, tak je to prauda,“ kanil, „nehrdlouhali mně, žes přišel, můj synáčku –“ Smál se řičivě a v tom smíchu se ptal, byl-li mezi bratry, u pana faráře.

„U našeho panáčka, víš, co spravuje pantofle a smrdí mazem. Mně taky udál pěknou kázeň – von! A ty, tys snad přisel taky kázat?“ To již stál před nevlastním synem, „ale ty – ukaž se,“ chýlil se k němu a prohlížel si ho od hlavy do paty. Oči zardělé leskly se mu mdlým svitem

opilosti. „A dyť ty jseš chlapák, to tě tam krmili líp nežli táta a máma,“ smál se zas. „Ukaž, votoč se!“ Začal ho klátivě obcházet a prohlížet si. Mladý Pavel ustoupil bezděky ke zdi. Víšek však na něj křičel, aby stál, že si ho musí prohlédnout, a vztáhl po něm ruku.

Mladého už bázeň přešla; bylo mu ošklivo z opilce a popudil se, co s ním dělal.

„Muži!“ ozvala se prosebně ustrašená Víšková.

„Ty mlč, nebo ti dám přes –“ a napřáhl po ní ruku. Žena rychle ustoupila, ale jako pěna, ani nehlesla. Nechal ji a hned se zase proti synu obrátil; stál těsně proti němu, jako by ho chtěl přimáčknout ke stěně.

„Otočíš-li se, legruto!“ rozkřikl se všechen zardělý.

„Dejte mně pokoj! Vám se nebudu otáčet!“

„A budeš! Mně, mně budeš jako doktoroj v Polici. Tam se budeš otáčet a na vojně.“ Rozchechtal se nanovo.

„A vy tu budete mámu trápit!“ vzkřikl mladý, všechen už zsinalý.

„Já, já?“ ptal se pošklebně Víšek a najednou se obrátil po ženě, třesoucí se, stojící u kamen. „Tak já tě trápím? Já? Tebe? I ty! Ty sis ho pozvala, na mě!“ rozkřikl se. „Já ti dám!“ Rozpřahal se nanovo.

Pavel chytl jej za ruku a všechen od sebe zkřikl:

„Nechte ji!“

Nežli se však nadál, popadl ho Víšek za krk:

„Ty votroku votrocká, tak ty takhle na mě?“ Otčim řval a hrdlil syna. Mladý se bránil, silnějšímu však Víškovi nestačil. Ten ho držel jako v kleštích a tlačil ho ke dveřím. Víšková se dala do pláče, do křiku; volala na muže, na syna. Ten, bledý jako stěna, ztěžka dýchaje, byl

u samých dveří. Tu se postavil naposledy, opřev se o práh. Náhle se mu však zajiskřilo v očích, a hned zatmělo; ucítil prudký náraz, pak druhý, až klesl.

Když se vzpamatoval, viděl, že je za záspí, před stavením. Vstával bledý, s košilí u krku roztrženou; nohy, ruce se mu třásly, celý se třásl. Ze světnice vyrážel pustý křik, hrubý smích a ostřejší hlas Víškové. Její syn motal se jako opilý po záspi; ani se již neohlédl, ale sklopil hlavu, když zahlédl, že sousedé stojí venku, naslouchají a pozorují, co se děje. Nutil se do kroku, a když na něj volali, ani se neozval. Bylo mu hanba.

Udýchán, bez sebe, vrátil se k tetce Bitnarce a tam, jak sedl u stolu na lavici a uřvaně oznamoval, co se stalo, dal se do pláče. Opřel hlavu do dlaní a vzlykavě ze sebe vyrážel:

„Takhle! Takhle!“

Tetka Bitnarka se rozzlobila. Nadávala Víškovi a mámě, té ještě víc, a teď že on ji Víšek pere; ale ať ji bije, patří jí to, však ona jí to říkala, ať ji pánbůh tresce. „Ale ty – ty chudáku!“ zalkala nad synovcem.

Nehnul se od ní, až když nastal večer. Tu teprve zašel ke starému Kubečkovi. Ten seděl právě se ženou u večeře; hned však nechal jídla, když mladý Pavel, jako by neslyšel pozvání, aby si vzal s nimi, začal si stěžovat, znovu se rozčiluje, co ho stihlo. Když opakoval o té vojně, když popuzen vypravoval, jak si ho Víšek chtěl otáčet a mluvil o odvodu, položil mu Kubeček ruku na rameno. „Milý hochu, to je jeho špekulace. Já mu tuhle domlouval, a zostra, jak je živ, a taky sem mu předložil, jak to može takle dlouho trvat, že jen do tvých právních let, pak že ty ujmeš chalupu. A on se dal do smíchu, že ne, tebe že odvedou. Mně to bylo hned diuno – a teď v opilostí tohle mluví! To má ňákou špekulaci. Podplatí on třáňákého písaře a bůhví co na ouřadě namluví, víš, stran víry, třeba sám byl evandělík, partyka je náramný, a ty, milý hochu – ty seš sirotek a chudý člověk, a takové, to víš, berou na vojnu, jen dyž sou trochu k světu. A lidské spiknutí je horší nežli boží dopuštění.“

Nadto vyvstalo před mladým Pavlem strašidlo odvodu čtrnáctileté službě vojenské. Sic už v Rokytníku bývalo mu nevolno, když zaslechl hovor o vojně a odvodu; než tu sám sebe utěšoval, že je slabý. Nyní, když tak Kubeček vyložil, popadl ho strach. Ten nadarmo nemluvil, nelekal; a neřekl, že je slabý, a tetka Bitnarka se divila, jak se spravil. V tom leknutí

si na to vzpomněl, a jako by měl už jistotu, že ho vezmou, že Víšek má takovou moc a splete to, aby ho odvedli, z vojny měl hrůzu, jako každý. A pomoc nikde. Jak leknutím umlkl, upřel úzkostný a prosebný pohled na Machovského „pastora“ starého. –

Tetka Bitnarka se nemohla synovce dlouho dočkat. Přišel až po desáté a přinesl si nějakou knížku; nerada ji viděla, protože byla, jak si najisto myslila, helvitská. Pověděla mu, co zatím (sobě se zadostučiněním) zvěděla, že když on, Václav, odešel, Víšek mámě natloukl.

„To není naposledy, ba není,“ hrozila věštecky, ale nějak radostně. Synovec neříkal nic, jen zavzdychal. Dlouho nezůstal vzhůru. Žádal, že by si šel lehnout, že chce časně ráno odejít. Nezdržovala ho. Co taky tu, co tu má? Leda zlost a lítost a ostudu. Když ráno vstal, ještě za tmy, byla už taky vzhůru a nepustila, až mu polévku uvařila. Když odcházel, strčila mu skrojek chleba do uzlíku, kde měl Kubečkovu knihu, pak začala si oči cípem zástěry utírat a vyprovodila synovce až před chalupu.

Odcházel s těžkou, tíže nežli po prvé. Tenkrát měl jen lítost, teď šel také s hanbou, jako vyhnaný, a zdálo se mu, že je prodaný, zrazený. Nevracel se do Rokytníka, nýbrž mířil do kopců nad Náchodem a Novým Městem. Šel neúnavně, rovnou podél hranic, přes ně, kladskou půdou a zase na české, jak si napřímil. Před polednem, právě když šli z hrubé, vylezl do pohorského Hrádku, jehož náměstí vroubily kostel v lipách a příbytky většinou dřevěné.

U pekaře si koupil dvě podbělky, tetčin skrojek už cestou snědl, trochu si odpočinul, pak se vyptal na cestu do Tysu, porůznu roztroušené vesničky, kde bydlel také bratr Škoda, ten, jenž byl u Zejdlů v Padolí na posvícení, tenkráte o té bouřce, jak ji hlavně Šimůnek ztropil.

Mladý Pavel šel sem na Kubečkovo slovo. Radil staroch, aby Pavel v Rokytníku nezůstával, že by byl tuze blízko domova, aby si raději vyhledal jiné místo, a tajně, aby ho tak snadno nenašli před odvodem, a odkud by, kdyby bylo zle, mohl třeba uskočit přes hranice. I pověděl mu o bratru Škodovi, kterého mladý Pavel také znal, ovšem jen z vypravování u Zejdlů, ten že se ho ujme sám anebo že ho jináč opatří.

Tak šel z Hrádku do nedalekého Tysu. Pod městem v lese trochu bloudil, až se dostal k Olešnici potoku, jenž se jarně šumný hrnul mezi stráněmi, pod olšemi dosud holými, uzounkým údolím. Jen les kolem, voda a palouk ze zimních mrákot se na slunci probírající.

Šumné hrčení potoka ozývaly se první ptačí hlasy. Mladý Pavel minul dřevěný mlýn patrový, pěkně obílený, jenž stál s pilou zcela osamělý. A zase lesní samota mezi stráněmi a svahy vpravo, vlevo potoka, kdež tu tam zabělal se pod olšemi trs sasanek. A ticho, ticho.

Mladý tkadlec cítil tu uvolnění. Modlil se, a samota také účinkovala. Zdálo se mu, že je tu zcela od světa, tady že žádný o něm nezví, kdyby tu zůstal. Tak se ubíral při potoku, proti vodě, až stanul před osamělým stavením, před roubenou chalupou čistě obílenou pod došky a šindelem. Stála u bídné cesty samojediná v tom uzounkém údolí, jež modré, zářivé nebe přepínalo, na úpatí stráně; tam nad chudým polem svítily se na slunci bělostné kmeny dost rozlehlé březiny. Druhá stráň, hned za potokem, zelenala se tmavým lesem.

Před chalupou seděl na stoličce a vyhříval se na slunci nevelký muž, silně nezdravé barvy, zamodralých rtů, dlouhých vlasů, za uši sčesaných, bratr Škoda. Oddychoval těžko, s namaháním. Klidně, skoro netečně hleděl na mladého Pavla, když pozdraviv k němu přistoupil. Hned vsak oživl, jak uslyšel, kdo je, odkud přichází a jaká pozdravení vyřizuje. Pavel musil si vedle něho sednout, a když bratru Škodovi všecko nepokrytě vylíčil, i to, co radil Kubeček, sepjal Škoda ruce a pohleděl k nebi.

„Pane bože, ty všechno řídíš!“ Jako v modlitbě upřímně proslovil a hned se k Pavlovi obrátil: „Vidíš, zrouna tě pánbů posílá. Není mně dobře, už dost dlouho, včera jsem omdlel za stavem. Ostaň tu, ostaň!“

Pavel se zaradoval a chutě oznámil, že do týdne přijde. Až do pozdního odpoledne pobyl u bratra Škody, jenž byl sám doma se ženou, neboť děti jeho, syn a dcera, odešli k příbuzným. Pozdě v noci, utrmácen, že nohou necítil, vrátil se pod tajemný Turov a spal pak na svém loži u komína jako zabitý. Hned ráno, ač jinak nerad, dal výpověď z práce, že musí domů; tak zalhal.

XLIV.

Už bylo zaseto (vážně, mlčky svěřovali zrno matce zemi, ba starý „dvorský“ dokonce rozsíval s kudlou v zubech, protože se bál, jako mnozí, že by měl churé obilí, kdyby se ozval), už jabloně odkvětaly, mladina i starý les byly jako pokropeny zlatou zelení výhonů a svěžím listem zalesklo se habří „liščiny“ ve strmém břehu u Jírovy hory, rozložitý, starý buk na té hoře i mladá bučina vedle, březina za školou i lípy ke kostelu. Po zahradách u stavení plno zlatého mlíčí, plno bělostných husích kvítků, na mezích všude rány hojivý celník a kyselenčí rostlo skokem.

Na mezích, na drahách, ouhorech pasoucí se ovce, které vyháněli už hned, jak sníh sešel, i koně, jež pásli navečer, jednotlivě i v houfích, „na skočku“ svázané. Dni byly krásné, zářivý vzduch zvučel šveholem skřivanů; pak také písněmi veselými, smutnými, unyle, plačky i divoce zpívanými.

Rekruti chodili. Padolím už přešel velký houf z Policka. (Mladý Pavel ze Lhoty mezi nimi nebyl, k odvodu nepřišel, ani se na něj nemohli doptat.) Kráčeli městečkem pádným, hlučným krokem, rozjaření, na oko veselí, v čele jim starý mušketýr Polický se žlutými výložky a s šavlí po boku. Nejednoho vyprovázela milá, nebo matka, nutíc se do kroku, ač nohy vázly. Usedaloť srdce, trnulo úzkostí. Plakaly nebo jen zhluboka povzdechovaly, zardělé oči po milém, po synu obracely. A kolem zpěv a výskot; až ryčeli ti opilí a ploty lámali.

Hned poté se také z Padolí průvod vypravoval. U Langrů v hospodě, muzika tam hrála, sešli se a scházeli hned po ránu rekruti, rodiče, příbuzní, známí. Mladí se chystali, pili, dělali hrdiny, dali se litovat, zpívali, objímali se. I stará vojna přišla, Čejchan, granatýr, i Fidél Hanuš, od Rohanského regimentu, přiklusal; Doubenus tu byl již dávno, hned jak muzika spustila. Přiživoval se, pil tu, pil tam, jak mu dávali zavdanou, ti mladí, které čekalo, co on už přetrpěl; jako čmelák od květu ke květu, on od stolu ke stolu. O vojně mluvil, zavdával si, notoval, kde zpívali, tu svou: „Líto, líto, má matičko –“

Pak, to již zčervenal, oči mu svítily a měl je jako čárky, jak se široko usmíval, vykládal už o Italii, o kaštelích, o Veroně, ach o Veroně – A začínal italsky a píseň italskou.

Až přišel rychtář Lelek, s ním také Mityska konšel, bez povřísla, v slavnostovém kabátě, aby z úřední povinnosti vyprovodili městské synky až na zámek a tam je předvedli.

Muzika vstala; kolem se strhl křik, výskot, zpěv i pláč, matky, milé chytly, objímaly syny, hochy, z nichž nejeden už měl od nich svatý obrázek, aby ho nosil pro ochranu nebo aby si ho připevnil pod kyrys, když by ho vzali na koně –

Šel průvod rekrutů a kolem shluk příbuzných, známých i zvědavých; před příbytky, kudy se s muzikou v čele ten výskající a zpívající smutný proud ubíral, všude plno lidí. Všude pozdravovali rekruty, litovali je, štěstí jim přáli.

Mladý hodinář, učitelův Antonín, byl mezi posledními. Když ráno vycházel ze stavení, zastavil se před zahrádkami a podíval se nahoru, jakoby ke kostelu. Pod lipami nebyl nikdo, jen pod nejkrajnější stála Justyna Lewitova, jako by vyhlížela a naslouchala hudbě, z městečka sem až zaléhající.

Stará učitelka, jak za synem vyšla, všimla si právě mezi zahrádkami, že Antonín smekl a kamsi nahoru pozdravil. Rychle vykročila ven a zahlédla Lewitovu. Na okamžik se zarazila, až lekla, ale pak si sama vymlouvala. Zná ji od Frýdků, kdepak – Než divný nepokoj v učitelce zůstal.

Se synem šla až na „městečko“, kde se již chystali k odchodu. Neplakala, netesknila, protože měla silnou naději, skoro jistotu, že syn se jí vrátí. Jemnostpán ji včera ujistil, že na svou přímluvu dostal z Náchoda dobrou odpověď. Proto také Antonín nevýskal ani nevzdychal. Šel klidně, jako ti, kteří dvacetníky si u zámeckého doktora pojistili nedostatečnou míru nebo jinou chybu.

Justyna Lewitova zvěděla o příznivé zprávě farářově navečer před odvodem v březině ve svahu za školou, kam tajně přišla se rozloučit. Nebyla tam po prvé. Stará tetka její odjela asi čtrnáct dní po velikonocích. Justyně se tím uvolnilo, než k Frýdkom nemohla přece hned a tak často. Nebylo dlouhých soumraků, a bratr hlídal. Zdálo se, že slídivěji nežli dřív, protože snad něco tušil nebo měl podezření. Také se nemohli u Frýdků často scházet z opatrnosti, kvůli lidem.

Když stará tetka odjela, vzkázala Justyna po Vincině, jak o binování v mocném vzrušení slíbila, kdy přijde. Bylo v neděli navečer. Přišla jen na chvilku a ještě mohl s ní Antonín mluvit jen ve velké světnici za přítomnosti starého Frýdka. Ta teď už mladému Kalinovi vadila.

K Frýdkom šel pak kolikrát nadarmo, až po několika dnech se s Justynou tam sešel a po čase zase s ní zůstal sám, když Vincina na okamžik zašla do komory a starý Frýdek nebyl doma. Tu si povzdechl Justyně, jak by rád s ní častěji mluvil a tady že není možná; ale kdyby chtěla, tu ji vzal za ruku na stůl volně opřenou, jak proti ní seděl, mluvil tlumeně, a vřelý, skoro chvějící se tón hlasu zrovna prosil, v březině že by se mohli sejít, tam že by byli jistější.

Lekla se, modré, velké oči se jí rozšířily, okamžik se upřely na Kalinu, a hned je zas sklopila. Nepřisvědčila, neslíbila, ale také se nebránila. Okamžik čekal, pak prosebně, tiše vyrazil, jak zaslechl kroky Vincininy.

„Justynko! Tak pozejtří!“

Nebylo již možná odpovědět. Ani pak, protože Justyna musila brzo odejít. Pozejtří šel zvečera do školy. Bratra zastal ve třídě, rovnal partesy ve skříni; když pak vyběhl pro nějakou mši do světnice, vytratil se rychle bratr hodinář a zmizel kolem farské zahrady v nedaleké březině.

Světlo již haslo v její mladé, svěží zeleni a mezi bílé kmeny, v podrost keřů a na vřes ještě v květ neprobuzený padaly už husté stíny. Bylo ticho, v březině i kolem, jen kos ještě dozpěvoval v přestávkách a pohvizduje krátké noty. Mladý hodinář stál při pokraji, ale ukryt, a vyhlížel na cestičku od kostela a hřbitova sem vedoucí.

Vyhlížel, čekal. Na cestě od kostela však se nikoho nedočkal. Ale přišla. Byla opatrnější nežli on. Zprava, nad hřbitovem, od travnatého dolce se mu zjevila.

Přišla plaše, s tlukoucím srdcem; bála se i těšila. Jak jí ruku podal, zahlédl na ní prstýnek. Všimla si, že se na něj dívá potěšen, a přiznala se mile, že si ho cestou vzala na ruku, jindy že ho nesmí nosit, ale že si ho doma přece někdy dá tajně na prst.

Stáli u cesty vedoucí březinou a zase kousek šli vzhůru, za ruce se vedli pod měkkým krytem starých i mladých bříz.

Mladý hodinář povídal, jak se těšil, jak se mu na dnes už o tom zdálo, že se tu sešli, jak se jí tu nemohl dočkat. A ona zas, že měla velkou nesnáz, a kdyby bratr zvěděl – A již byli u toho, co oba nejvíce tížilo, u rozdílu víry. Než toho pěkného okamžiku nezavadili o ni ani slovem. Antonín té chvíle nechtěl, nemohl se odhodlat, a Justynu lekalo bližší nebezpečenství: nastávající odvod. Pověděl jí, co se již stalo, že se ho ujal pan farář, že ty dni očekává odpověď, aby sem přišla, že jí poví.

Nebránila se, nemohla však říci určitě, kdy. Byl rád, když i tak slíbila, a oznámil, on že sem bude chodit každý den, že bude čekat, ale aby jen přišla, brzo přišla; a jak stáli blízko sebe, vložil svou dlaň na její hebké, krásné vlasy, náhle se mlčky přiklonil, čelo jí políbil a také ústa v tom měkkém přítmí, pod lehkým krytem bílých bříz, pod nímž vanul z osení, z luk, od lesa dech májového večera.

A šli zase beze slova, v sladkém odmlčení, až stanuli na pokraji. Justyna se lekla. Meze, pole, všechno ztemnělo, černalo, i stromy u školy, na farské zahradě i na hřbitově; jen kostel se za nimi bělal, tak neobvykle v tom šeru. Jírova hora naproti v pozadí vyvstávala jako ohromný stín. Musila domů. Vytrhla se a spěchala tudy, kudy přišla, až zmizela na stezce k dolečku. Antonín stál na pokraji březiny, až mu Justynka zmizela. Pak chvátal rovnou dolů, ke kostelu. Šel velkými kroky, jak byl v blaženém nadšení. –

Lewit doufal, že teď na jaře bude s Justynou pokoj, že mu nebude tak k Frýdkům odbíhat. Měl jí to za zlé a ještě více to, že tak ráda mezi křesťany, že je tak vlažná ve víře. Ale jak tetka odjela, byla sestra zase tak žhavá po toulkách jako v zimě. Domlouval jí, na Frýdkovy se zlobil, ale nic jim neřekl, aby jich neurazil a ostatních sousedů proti sobě nepopudil, když by zbraňoval sestře s nimi se stýkat.

Toho předvečera, kdy sestra zaskočila si po prvé do březiny, psal troje psaní, jež pak chtěl poslat Lustykovi, chystajícímu se nazejtří do Náchoda a do Hradce. Když dopsal, zavolal na sestru, ale nedovolal se. Byla zase pryč. Už se popudil a nerozvažuje, rozběhl se k Frýdkům. Ptal se tam dost zostra, není-li tu Justyna. Nebyla. Když pak přišla, samý večer už, z březiny, obořil se na ni, kde se toulala.

„Byla jsem u Frýdků.“

Podíval se na ni, zasvítil očima a vybuchl, že lže, že se tam sám po ní ptal. Lekla se; jak to postřehl, opanoval se a zdržel, poněvadž mu v ten okamžik svitlo jako zsinalý blesk podezření, že v tom něco je, něco horšího, že byla jinde. Divila se, že víc nenaléhal, aby mu pověděla, že se jen tak zlobil a huboval. Byla pak opatrnější.

Mladý Kalina potom po kolík dní chodil do březiny nadarmo. Justyny se nedočkal, až teprve ten večer před odvodem ukázala se od dolečka a přichvátala. Hnala ji obava o milého, chtěla uslyšet, jak bude s odvodem, jaké zprávy má od faráře. Netušila, že ji bratr vyčíhal, že nešla zase k Frýdkom, a jak na to rychle popadl čepici a jak byl ve střevících, dal se opatrně za ní kolem Frýdkových a postihl ji ještě, ana se kmitla v šerém dolečku.

Nedbal trávy, vlhka, vylezl opatrně na břeh, a skrčiv se za rozlehlým keřem šípkovým, zahlédl sestru mezi osením, jak zapadla jako světlý stín do březiny. Zrudl, vstal, jako by ho vymrštil, ale hned se zase skrčil a tak opatrně postupoval, aby zvěděl, kdo tam na ni čeká, aby je přepadl. Bylo již šero, a v té končině ani živé duše.

Nedostal se však daleko. Justyna, jak v březině zvěděla, že pan farář pomohl, že nebude zítra na zámku zle, už se loučila. Pospíchala, že musí, že jen ztěžka odběhla, že musí, kvůli bratrovi. Nevědouc, mihla se kolem něho, za starou slívou schouleného. Utekl se tam, když Justyna vyběhla mimo nadání z březiny. Nechal ji, zato rychleji postupoval k březině, aby stihl toho – Zahlédl ho ještě a poznal. Mladý hodinář ho však neviděl, a Lewit na něj nevzkřikl, nevyběhl. Zato domů se přihnal jako mrak. Jak dveře otevřel, hledaly jeho oči Justynu. Chtěla právě rozžehnout a sdělávala s šenkyše svíčku. Bratr se na ni obořil, kde byla. Zapírala, on však jí pověděl sám, a jaká je, že se schází, a s křesťanem, s tím – Zdvihl ruku a chtěl ji uhodit.

Vešla domácích děvečka, odvádějíc nějakou nádobu. Lewit spustil ruku a více jí proti sestře nezdvihl, ale vztekal se, hrozil, vyčítal, jaká hanba, jaká hanba, to že jsou otec a matka v hrobě znectěni. Běhal po světnici, a zase proti sestře se postavil, lál, vyčítal, česky, německy. Justyna jako přívalem zděšená nejprve mlčela. Ale když ji bratr začal tak obviňovat, jakou hanbu páše, dala se do pláče.

„Je to hanba, hanba! Pro tebe, pro nás všechny, s křesťanem, a s takovým pražským flamendrem!“

Vykřikla, postavila se proti němu, volajíc, že učitelův je hodný člověk.

Zdvihl opět pěst a zahrozil jí zrovna do tváře. Justyna vrazila do sedničky a již pak ani nevyšla. Bratrovi ani k večeři neprostřela; nevzpomněla na to. Lewit přecházel světnicí, pak rozsvítil, a vytáhnuv ze stolu papír, jal se psát, a psal dlouho, list nějaký. Když byl hotov a psaní zapečetil, přecházel zas, uvažuje popuzen o té hanbě.

Sestra seděla v temné již světničce u okna. Vrazila sem všecka pobouřená, že ji chtěl uhodit, že jí tak spílal a hanebně vyčítal, jako by kdožví co spáchala. To nebyl bratr! Cítila se tak opuštěnou, že nemá nikoho. Hrozná tesknota ji schvátila.

Byla by vyskočila a běžela rovnou k němu, k Antonínovi. Jak by ho chytla kolem krku! U něho by měla ochranu. Rozplakala se. On by ji přijal, těšil –

A vtom jí zachvělo děsivé pomyšlení, půjde-li bratr na Antonína, oboří-li se na něj a bude-li na něj zlý. Trnula. To by byl konec, konec. A bez Antonína – Antonín se vracel toho večera nespokojen. Čekal tak dlouho, a sotva promluvili několik slov, Justyna zas odkvapila. A jak dál, takhle?

„Dej pámbů dobrý večír.“ Ozvalo se ze šera. Mladý Kalina, jak kráčel maje hlavu sklopenou, se zrovna lekl, když poznal Šimůnka.

„Byl ses loučit?“ ptal se krejčí s jistotou, že ano. Antonín cítil, jak se přitom usmívá. „Kdepak tady,“ a smál se nuceně.

„No, dnes je všude loučení mladých lidí, na zahrádkách, u komůrek a taky v březinkách. No, a nic se nestalo. Dyť mám rozum.“ Mluvil chlácholivě. Šli spolu kus a mluvili o zítřejším odvodu. Antonínovi nebylo přitom volno a ještě více znepokojen se vrátil domů.

XLV.

Justyna se smutně probudila.

Bratr jako by jí neviděl a ona nedbala jeho. Vyptala se však domácích služky, nebyl-li z domu. Uvolnilo se jí, když zjistila, že ne. Hned však vyvstal jiný stín, jak uvážila, že si to bratr nechává, až přijde Antonín od odvodu.

Když pak na dvorečku zaslechla zdola, z městečka, hluk, ohlas zpěvu a hudbu, vyšla ven až pod lípu.

Nedbala bratra, na nic, ať se děje, co děje. Štěstí jí přálo. Uviděla Antonína, právě když odcházel provázen matkou, a uviděl ji, pozdravil a usmál se na ni.

A jemu jako by sluníčko vysvitlo, když zahlédl výš pod lipou Justynu. Chtěla ho ještě vidět, přišla se rozloučit!

Zato se učitelka vrátila znepokojena, když se synem se u Langrových rozloučila. Mladé židovky se nemohla z mysli zbýt. Proč tam stála pod lipou? A pozdravil ji tak pěkně, sama viděla, a jak se mu pojednou v očích vyjasnilo! To pro ni, pro tu židovku. K Frýdkom chodila –

Učitelce začalo svítat. Děsila se. To by tak bylo! A co by jemnostpán říkal! Celé dopoledne na to myslila i odpoledne, když už přes tu chvíli syna vyhlížela. Dříve však, nežli přišel, přiletěla zvěst, a nesla se městečkem od čísla do čísla, že odvedli Součkova a Kociánova Pepka, Jírovcova dolejšího, Kolářova a Vojnarova, ze Zbečníka Klikarova.

Jmenovali jich ještě několik, ze vsí, ale ne všecky s jistotou a také různě. Všude o nich mluvili, všude s velkým účastenstvím, a po Padolí ve staveních odvedených strhl se křik a pláč.

Antonín učitelův se vrátil brzo odpoledne, dřív nežli ostatní. Nechtělo se mu v hospodě pít na radost. Také jí neměl, živé, velké radosti. Uvolnilo se mu, že ušel vojančině; ale to očekával, a jak se tohoto břemene zbavil, dolehla tím tížeji zase první starost.

Matka ho vítala radostně, hned si však v duchu povzdechla:

„Inu, milý bože, ten náš hoch nemá ani z tohohle radost. Co by jiný za to dal!“ –

Když se Justyna ráno zpod lípy vrátila do světnice, nepustil ji bratr ani na krok; ani s Vincinou nemohla promluvit. Jak nastalo odpoledne, přecházela v neklidu od okna k oknu, a jak mohla, vyšla na síň, aby alespoň zaslechla, jak bylo v Náchodě, které odvedli. Teprve k večeru to uslyšela od domácích děvečky. Antonín se vrátil volný. Zaradovala se, ale při tom zákmitu nepřestalo ji tížit smutné šero –

Antonín se zvečera ztratil ze stavení. Učitelka se po něm sháněla v sousedství, poslala Aninku do školy, Lojzíka k Frýdkom. Nebyl ani tu, ani tam.

Čekal v březině, ale marně. Když se vracel a přišel až k dolejší lípě, zahlédl Šimůnka. Stál pod stromem a pokuřoval si. Chtěl ho minout, krejčí ho však zastavil. Začal o odvodu, o vojně, a pak najednou se z ničeho nic optal s jakousi tajemností:

„Ty, Anton, slyšals, jaký byl včera večír u Lewitů hřmot?“

Antonín se lekl.

„Ne, nevím nic,“ vyrazil, netaje svého pohnutí.

„On, Lewit, ďál takovou bouřku. Na sestru se tak rozzlobil a snad ji taky pral.“

Antonína jako by do čela uhodil. Nedbal, jak Šimůnek po něm stříhá, a ptal se vzrušeně, proč…
„Kdák ví, ledacos se poudá.“

Mladý hodinář dal kvapně dobrou noc a pospíchal domů. Před stavením u zahrádek se však zastavil, okamžik se rozhlížel, pak se pustil dolů, do městečka, z městečka na „laje“ přes řeku kolem „dvora“ a zase vzhůru proti vodě stezníkem kolem pole. Olše již zčernaly, řeka pod nimi se tratila v temnu; jen ji bylo slyšeti, jak šuměla tichým, jarním večerem.

Antonín, dostav se zase nahoru ke druhé lávce, u mlýna, přešel tady a rovně k Frýdkom. Měl tam několik kroků. Vkročil tam, nutě se do klidu, jako by se zastavoval po odvodu a přihlašoval se, že šťastně dopadl. Nemohl se tam Justyny nadít, a přece tam nevydržel. Vstal brzy, protože se nadál, že Vincina ho vyprovodí a poví mu. Vyšla za ním, ale nic jistého nepověděla, že prý Justynku od včerejška neviděla.

„A neslyšelas nic?“ Řekl jí, co mu Šimůnek pověděl.

Přiznala, že o nějakém hřmotu také slyšela, dodala však těšivě, tak že to není asi pravda. Slíbila ochotně, že mu hned poví, jak něco zví.

Odešel nepotěšen, a ne domů. Zabočil kolem Krůčkových, jakoby ke škole, a nespustil očí s oken i se zahrádky. Nadarmo. V sedničce u Lewitů bylo tma. Postál u starého javoru a znovu se vrátil. Ale nespatřil ani stín Justynin. Pojednou ho pojala úzkost. Co se stalo, kde je, kde je! A Lewit, ten – Ví-li to, a od koho? S mučivou nejistotou vrátil se domů. Do světnice nevkročil, ač matka byla ještě vzhůru. Pospíšil hned do sedničky a hned se odstrojoval, aby si lehl a měl pokoj, aby nemusil s nikým mluvit.

Svlékl kabát, uložil ho na židli přes lenoch, rozepínal vestu, všecko dělal v zamyšlení, ale nerozepjal ji do konce. Nevěda, usedl na truhlu u okna a zadíval se do stmělé zahrádky. Kdo to Lewitovi pověděl, kdo je mohl vidět? Vždyť nikoho nepotkali, ani on ani Justyna. Šimůnek – ale ten tak mluvil – a teď, až vše propukne –

„Antoníne!“ ozvalo se venku přede dveřmi, měkce a mateřsky starostlivě. Učitelka tam stála, již bosa, v sukni a životě s proramenicemi a bez placky, s vlasy nad tenkým týlem stočenými. Naslouchala, pak opět zavolala:

„Antoníne! Toníčku! Spíš?“

Ticho, neozval se. Neměl odvahy a bál se, že matka vkročí, že se snad bude vyptávat; a on jí teď nemohl říci. Hlasitý povzdech zachvěl se tmavou síní. Učitelka vracela se do světnice. Chvilku čekala, pak ještě jednou otevřela dveře, vychýlila se do tmy, naslouchala. Ale ani dechu. –

Justyna vzpomínala celý večer. Antonín přišel jistě do březiny, čekal, nebo ví-li už – Co udělá? Kdyby mu mohla všecko říci a požádat ho, aby na bratra nedbal, jestliže něco řekne, aby ji neopouštěl.

Těžký zápas pro víru nezalomcoval ani teď, ani předtím její duší. Jak byla vychována, jak své mládí strávila, necítila nikdy hluboce nábožensky, židovsky. S křesťany žila více nežli se souvěrci; všecko příjemné, vše skoro, nač si ráda vzpomínala, měla mezi křesťany. A první láska, jež jí krev, srdce zažehla, byla ke křesťanu. Ta zvítězila nad věrou, hned od prvního, neuvědomělého záchvěvu, třeba že si toho mladé děvče nebylo hned vědomo. Lásce se pro víru nebránila, až se stala víra překážkou jejímu horoucímu citu, v němž byl její život.

Od té chvíle, kdy Justyna po prvé ty nesnáze pocítila, nechvěla se o víru, ale o lásku. Lekala se těch nesnází, jež různost věr navalovala jako balvany na stezku blaženosti. A bratrovo jednání ji nezdržovalo; jak vztáhl proti ní ruku, zaplašil rázem i poslední stíny, jichž se někdy lekala: památku starého strýce a staré tety, u nichž na osamělém dvoře za dětství žila. Na otce a matku se nepamatovala.

Najednou jí zahořklo její nitro proti bratru; vinila ho z tvrdosti, nechápajíc jeho náboženské horlivosti a vroucnosti. Až ji chtěl bít, a teď navečer shledala, že nemůže ze sedničky, že ji zavřel! I zavřela se nazejtří navečer sama.

Antonín šel druhého dne po odvodu navečer opět do březiny a čekal; Justyna nepřišla. Když nazejtří vyhledal Vincinu, dověděl se jen tolik, že bouřka u Lewitů byla, ale že děvečka Krůčková neví, proč ten hřmot byl, že Lewit začal hned po německu, jak vkročila do sednice. Ani Vincina, ani hodinář netušili, že Šimůnek dobře ví, ale že prozatím mlčí, že si to nechává. Toho se však Antonín také dověděl, že druhý den večer po té bouřce Lewit svou sestru zavřel v sedničce na klíč.

S Justynkou už nemluvil. Od onoho večera, kdy přišla naposledy do březiny, zahlédl ji jen dvakrát: ráno, když šel k odvodu, a pak druhého dne u okna, cestou do kostela. Chodil tam nyní denně, jako zástupce nemocného Šimka, jak jemnostpán o to požádal. Podobalo se, že hodinář při tom už zůstane, neboť týden po odvodu musil farář Zeidler k Šimkovi s pánembohem.

Toho dne podvečer šel Antonín zase do březiny. Neměl žádné naděje, než touha mu našeptávala, kdyby přec, kdyby jen na chvilku přišla, co by s ní slovo promluvil, však že ji Lewit pořád nemůže zavírat. Snad už má Justyna cedulku, snad se podařilo Vincině doručit jí ten lístek, kterýmž oznamoval, že každý den chodí na známé místo a čeká –

Bylo vlažno, až mrtvo, jako před bouří. Za březinou vyvstala černava. Na stráni a jejích polích a níž všude ležel ohromný stín. Tím šerem odrážely se bílé kmeny v březině pronikavěji, s divným, žlutavým přísvitem. Pole ztichla, jen stromy počaly šumněji ševelit, jak se zdvíhal vítr, a hebké větve bříz povívaly ztemnělým vzduchem Antonínovi nad hlavou.

Stál na pokraji, před se hledě, mysle na Justynu. Nečekal ji už. A náhle by byl málem vyskočil a vyrazil a naproti běžel. Od dolečku se zabělalo. Ona! Chvátala, skoro běžela! Rozechvěl se radostí a neudržel se, když docházela; vyskočil před samý kraj. Vzal ji za ruce, v němé radosti pak ji přivinul, to již pod krovem šumné březiny, a tu teprve postřehl, že je tak vzrušena, jako ustrašená, vyděšená.

„Co je ti, Justynko? Zavírá tě ještě?“

„Ne, už ne, ale utekla jsem, je ve sklepě, abych –“ Chytla ho, objala.

„Já nepůjdu, nepůjdu.“ Zrovna se jí hlas třásl. „Nenecháš mě, viď,“ a rozplakala se. „Nepůjdu, a u bratra taky nebudu, nemůžu být. Ne.“

„Kam nepůjdeš, kam máš jít?“ ptal se polekaně, chvatně. Obešlo jej tušení.

„K tetce, k té, víš, co tu byla, a ta mě zaveze. Bratr chce, psal jí. Chce mě dát zavízt, daleko, až někam za Prahu. Dnes přišlo psaní od tety, a řek, abych se přichystala na cestu. To bylo zas první jeho slovo.“

„A kdy, kdy, Justynko?“ ptal se ulekaně.

„Pozejtří, a víc mě nepustí. Odtud, oh!“

Rozplakala se. Přivinul ji těsněji, jako by už pro ni šli, a řekl určitě, pevně:

„Ne, nepojedeš, nepustím tě!“

Svitlo jí obličejem, vzhlédla k němu vděčně i s radostí, hned však padl stín v tvář i v pohled.

„Ale vaši, maminka –“ zašeptala váhavě s bázní. „Maminka ještě nic neví, ale už si něco myslí. Ale víš, Justynko –“

Uvázl, pak začal tišeji, chlácholivě, jako by chtěl na něco těžkého připravit:

„Je o to jenom –“

„Vím, vím, co chceš. Já všecko udělám! Já už na všecko myslila.“ –

V tu chvíli se farář Zeidler, v černé sametové čepičce, rozhlížel po nebi a usuzoval, že přijde déšť, že musí klece uklidit. Kosa měl venku, drozda a křepelku v klecích, zavěšených na zdi do zahrady. Vtom někdo zaklepal, a dříve než farář řekl „dál“, vstoupil Antonín.

„A, zrovna vhod,“ volal na něj pan kmotr. Dále však nic.

Takhle mladého hodináře ještě nikdy neviděl, tak vzrušeného, jako vyjeveného.

„Co se stalo, Toníčku! Snad panímáma –“

„Ne, ne – ale, jemnostpane, prosím jich, kdyby mě vyslechli.“

Farář uslyšel zpověď. Nebyla dlouhá. Antonín rozčilen schůzkou v březině, odkudž přicházel, vzrušen svým rozhodnutím, maje strach z faráře, lekaje se o Justynu, mluvil uřvaně a zkrátka,

aby svalil své břímě. Farář stoje proti němu, naslouchal s úžasem o známosti svého chráněnce, jenž pojednou sepjal ruce:

„Jemnostpane, prosím jich, ujmou se nás!“

Farář se nemohl zlobit. Antonína měl rád, a hoch tak prosil! A ta židovka – Měl ji v dobré paměti pro ty volavé a vždycky byla zdvořilá, tak mile pozdravovala. Tušil však velké nesnáze, a bylo to tak neobyčejné. Hladil si dlaněmi tváře a říkal, víc pro sebe nežli Antonínovi:

„I čmerte! I čmerte!“ Najednou se optal, ví-li o tom panímáma.

„Ještě ne.“

„Ta musí dát nejdřív svolení.“

„Já jí to teď nemůžu říct, ale budu ji prosit, a kdyby se přimluvili, jemnostpane, ona se nebude bránit, až bude Justynka křesťankou.“

„A chce to děvče opravdu?“

„Chce, jistě, ale jestli se jí neujmou, jemnostpane, musí odtud, pryč.“

„Víš-li pak, co z toho bude, a ona, co ji čeká? Vždyť Lewit se bude bránit.“

„Ona chce všecko podstoupit, a já taky, ale bez jejich pomoci, jemnostpane, aspoň první čas, co bude pokřtěna.“

„A proč ona nepřišla?“

„Musila zas domů, kvůli bratroj, ale ona přijde, ráčejí-li dovolit, dnes večer.“

„Večer?! Ještě dnes?!“

„Zítra by nemohla, to by už bylo pozdě.“

Farář se chvilku zamyslil, pak přešel pokojem. Antonín nespustil s něho očí. Čekal v naději, ve strašich. Pojednou se pan kmotr před ním zastavil:

„Tak když chce být opravdu křesťankou, tak ať přijde. Uvidíme.“ Antonín se rychle shýbl a políbil starci ruku. Ten se však náhle obrátil; těžké krůpěje dešťové začaly pleskat do oken, kolem nichž se bujné psí víno chvělo ve větru.

„Klece! Klece mám venku, pojď, pomoz!“ Farář chvátal na síň a do zahrady. Antonín za ním. Za chvilku vyšel z fary a pospíchal dolů, jakoby domů. U starého javoru se však dal vpravo, těsně kolem zahrádky Krůčkovy, před Lewitovými okny. V okně u sedničky stála Justyna. Zakýval hlavou; pak obešel Krůčkův dům, dal se pod lípy a zase k faře, vyhledat Doubena.

Tichý, májový déšť se rozšuměl vlažným soumrakem. Suchem pod lipami pospíchal k faře Šimůnek krejčí. Faráře zastal v čeledníku. Prosil ho sladce a pokorně, aby ráčil odpustit, že tak pozdě, ale že má novinu, že se proslýchá, a on, Šimůnek, sám se o tom přesvědčil, na své vlastní oči, že učitelův Antonín chodí za židovkou, za tím Lewitovým ďoučetem, on že – cák mu je do toho, ale že jde o lidi, když hodinář posluhuje u božího oltáře, že to dělá pohoršení –

Šimůnek přicházel z konceptu. Čekal úžas, rozhorlení, zlost, a jemnostpán klidně poslouchal a klidně pak řekl:

„Víte, Šimůnku, s tím pohoršením není tak zle. Já neslyšel o tom dosud nic, žádný to neví, jenom snad vy a já, a ti mladí lidé.“ Vincinu nejmenoval, ač z Antonínovy zpovědi zvěděl o jejím tajemnickém účastenství. „A ještě tohle, Šimůnku, je dobře, že jste tak horlivý, ale o boží oltář se nestarejte. To já už dbám a budu dbát.

A konec konců, kdož zná cesty Páně. O to si hlavu nelamte. Pozdrav vás pánbůh!“

Jako polit vytratil se Šimůnek z čeledníku, a když sešel se schůdků, zastavil se jako zmatený. Už to farář věděl! Od koho jen? A nic, jakoby nic! A takhle jej odkrojit, kněz, sám farář? I to počkej – a teď to poletí, ta má, a ten kluk pražská. –

Justyna, jak jí Antonín, vraceje se z fary, dal znamení, že má přijít, odskočila hned od okna. Čekala dosud v dychtivém napětí, nyní měla jednat. Chvěla se. Okamžik váhala, pak pojednou chvatně začala skládat nejnutnější prádlo a šatstvo. A vtom se lekla, že dnes zapomněla. Zavírala se teď v sedničce sama, bratrovi naschvál. Skočila ke dveřím a zavřela. Chvilku naslouchala, pak pokračovala velice rozčilená ve svém díle, každou chvilku vstávajíc; naslouchala neb u dveří se shýbala. Bratr seděl v šenkyši. Byla skoro jista, že teď sem do večera ani večer nepřijde. Co jí oznámil, že teta pro ni přijede, zase si jí nevšímal ve svém hněvu, a ona zas pořád se tu v sedničce zavírala.

Už byl uzel svázaný, když zaslechla vedle ve světnici Doubenův hlas. Přišel, jak Antonín jí v březině navrhl.

Už! Tak už se snad více sem nevrátí – Rozžehla svíčku, chodila sem tam, jako by vzpomínala a shledávala, co ještě, co ještě? Zrak hledal, těkal, ale sluch byl pořád napjatý, jak vedle. Nevrátí-li se už z fary – Chytla kus papíru na okně a začala olůvkem na něm psát, že odchází, že se už nevrátí, že nemůže opustit Antonína. Ustala, slze jí vyhrkly do očí. Pak náhle nachýlivši se, připsala, aby jí bratr odpustil. To však, že chce na jinou víru, neoznámila. Nemohla. Vedle ozval se nový hlas. Šimůnek krejčí! Lekla se. Antonín jí v březině nadhodil své důmnění. Napjatě naslouchala. Šimůnek taky hned začal. K Doubenovi mluvil a hned s úštěpkem, tak že mají nového kostelníka, ten že strčí jemnostpána do kapsy, to je kos, ten bude zpívat u oltáře Kriste elejson, a že poletí do březiny – Zaslechla, že bratr vyskočil ze šenkyše, a zase Šimůnkovu řeč:

„Do březiny, ten kos, ten pražský flamendr, za hrdličkou.“

Lekla se, a jako by ji bodl, když slyšela, že bratr jde ke dveřím, k sedničce. Chtěl dál, chytl za kliku. Justyna se ozvala temným hlasem. Sotva ho z hrdla vyrazila. Zaslechla, že bratr něco zamomtal, že odešel, slyšela zase Šimůnka, jenž bratra zastavil:

„Řeknou, pane Lewit, to je kos, pražský kos, to si pan farář pěkného chytil.“

Dál už neposlouchala. Šimůnek bratra tak hned nepustí, a ji bratr slyšel. Vzala cedulku, rychle ji vstrčila pod šálek, z kterého bratr snídal, postavila svíčku dál k oknu do čela, otevřela postranní, do dvora, vyhlédla do hustého šera, čekala. Slyšela své srdce bít a tepot ve

spáncích, pak se vyhoupla s uzlem, jejž měla pro všecko přichystaný, přeběhla dvorkem do uličky, a tou kolem Frýdkových vzhůru ke zvonici pod lípy, kde čekal Antonín. Vzal uzel a šli níže k faře. Všecko jí bylo jako ve snách, jako ve vidění. Zaslechla, jak jí Antonín pod schůdky pošeptal, aby šla napřed, k jemnostpánu –

Farář Zeidler roztržitě povečeřel, po večeři přecházel pokojem, nepromluvil na sestřenici, jež sklízela, na nic se neoptal jako jindy a dvakrát za sebou utíral svíčku, ač toho nebylo potřeba. Stará hospodyně vyšla z pokoje všecka znepokojena; ale již za chvíli se tam rychle vebatolila, vyjevená, oznamujíc, že je tu ta Lewitova –

V míhavém světle živěji vzplanuvší svíčky vkročila Justyna do tichého pokoje farářova. Chvějíc se, ubledlá, stanula u dveří, krásné pletence vlasů volně po zádech. Velké modré oči pozvedla ke starci úzkostně i s důvěrou a tichou, vroucí prosbou. Její zjev a nejmocněji ten pohled dojaly bělovlasého faráře. Bylo mu jí líto; a chtěla být křesťankou!

„Pojďte dál, nebojte se," zval mírně, srdečně. V očích Lewitovy sestry blesklo cosi jasného, pak rychle, až vášnivě pokročila, najednou sklesla před farářem a rozplakavši se, chytla jeho ruku.

„Jemnostpane!" V slově i hlase chvěla se prosba i radost nad tím přijetím.

„Vstaňte, vstaňte, Justynko." Klonil se k ní. „Nebojte se, důvěřujte v boha."

Musila si sednout. Znovu se jí jako Antonína dotazoval, a když přisvědčila, že chce, že přestoupí, vykládal jí, co ji čeká, jaké nesnáze a snad i protivenství.

„Vím, vím, jemnostpane," rozplakala se, „ale já jináč nemožu, já –" Nedořekla, že Antonína nenechá.

Ten zatím, složiv uzel v kuchyni, stál před farou a hlídal, rozechvěn, jako by jím zimnice třásla. Čekal, s jakou se vrátí Doubenus, lekal se, že snad dříve ještě se přižene Lewit sám, a zas ohlížel se po oknech farářových, kde se rozhodovalo. Všude ticho. U Krůčkových ani hnutí. Pak musil do fary, do kmotříčkova pokoje. Jak vstoupil, uvítala ho Justyna vyjasněným pohledem, a pan kmotr vážně hlásil:

„Justynka nechce povolit. Děj se vůle Páně. Pánbůh vám požehnej, neboť vás čeká leccos trpkého. Na to se připravte.“

Políbili mu ruku. Pak musila stará sestřenice do pokoje a té odevzdal Justynu; Antonína si ještě chvíli nechal a jednal s ním, pak i sestřenici zavolal. Když pak mladý hodinář s hospodyní byl propuštěn, zašel do kuchyně k Justyně. Těšil ji, aby se nebála, teď že už ji nedá, tady že je jistá a ráno že bude na ni čekat.

Vyšed přitiskl se k prapísku a čekal nad farními schůdky svého posla. Zdálo se mu, jak byl neklidný, rozčilen, že Doubenus dlouho nejde. Již se lekal, nezmámila-li posla ta čertovina, nebreptá-li. Zrovna ho bodlo, že tolik Doubenovi svěřil.

Ale Doubenus přišel rovně a měl jasnou řeč, ač jinak byl rozjařen. Těšilo ho, že dobře pořídil; jak podával raport, bylo znát, že se usmívá. Šeptal, že Lewita zdržel hodně, ale ještě víc Šimůnek.

Antonín sebou trhl a ptal se dychtivě, co říkal.

„Říkal, neříkal, pořád kroutil řeč a jen píchal jako ježek do jemnostpána!“

„Taky do mne?“

„Taky, pořád jen o březině, o hrdličce, o kosoj a kostelníkoj, a zas o březině, až Lewit vylít, a do sedničky. Ale nic, bylo zavřeno, židо- – či Justynka se ozvala. A dobře, a pak k Šimůnkoj, zatáh ho do šenkyše, tam spolu šuškali, abych já – no bodejť – a já zatím – a co si ten žid myslí, že mu bude Šimůnek mlčet? Toť on slíbí, ale dyž si troufá na jemnostpána, bodejť, cák mu je do žida.“

Antonín byl s raportem spokojen. Vtisknuv Doubenovi dvacetník, poslal ho ještě k jemnostpánovi. Ten psal při dvou svíčkách a psal zas, když Doubenovi dal potřebná opatření stran zítřka.

Stará sestřenice farářova se Justyny vlídně ujala. Lekla se sic, když uslyšela, oč běží, hned na učitelku vzpomněla a v duchu se křižovala, co řekne, až uslyší. Ale bratranec to schválil, a to děvče chce být křesťankou. To u pobožné ženy rozhodovalo.

Také ji Justynka sama dojala, když přišla; litovala ji, co ji snad čeká, divila se jí, jak je odvážná.

Ustlala jí co nejlépe, těšila ji, když jí dávala dobrou noc. Nenadálý host však nemohl usnout, i když se na faře přestaly dveře otvírat a zavírat, i když umlkl hlas hospodyně, farářův i Doubenův.

Přes tu chvíli usedla, naslouchala, netluče-li někdo na dveře, nejde-li bratr pro ni. A odejde-li odtud, jak bude? A tak dlouho od Antonína! Bylo ticho, slyšela stromy šumět. Jak ji má rád – a bude jeho – Usnula pozdě; jen zavřela oči, už se jí pletly sny, o bratru, o faráři –

XLVI.

Časně ráno, ještě za Šera, vyšel z Padolské fary, zadem jejím, Doubenus, v jedné ruce notný uzel, v druhé hůl. Přes dvoreček zamířil pod ovocné stromy, pod nimiž se trávník probělával kozím pyskem, k zadní brance, vedoucí do polí, v táhlém svahu a do březiny při jeho úpatí.

Za Doubenem zjevila se ve farských dveřích Justyna s menším uzlem v ruce, ve vlněném, velkém šátku přes hlavu, a s ní farář Zeidler v černé čepičce, ve střevících, maje tmavou plantu zapjatu a límec ke krku přehrnutý. Nebyl ještě dostrojen. V pozadí stanula stará jeho sestřenice v šátku pod bradou volně uvázaném.

Justyna, ubledlá, stanula před prahem, děkovala a dávala ještě jednou sbohem. Farář jí podal ruku.

„Sprovázej vás pánbůh a posilni vás ve vašem předsevzetí.“ Hospodyně, jíž při každém vážném slově, slavnostněji předneseném, se svíralo hrdlo pohnutím, zaslzela. Zůstala s farářem, až Lewitova přešla zahradou a zanikla za brankou.

Dala se za Doubenem, jenž byl potěšen, že mu jemnostpán svěřil ten úkol, aby „židovinku“ vyvedl, ale tak, aby jich nikdo neviděl, aby nikdo nezvěděl, kam, v kterou stranu. Také to rád udělal kvůli ní i proto, jak se budou na Boušíně divit, jemnostpán a panna Aninka, ta že bude vzdychat, až uvidí, uslyší –

Zvečera pršelo málo, jen orosilo. Vítr vysušil přes noc kamení i cestu. Ještě teď foukal dost studeně, až se v březině listí chvělo.

Justyna přitáhla šátek, ale nepřestala se tiše chvět, ač byla zkonejšenější klidem z pevného rozhodnutí.

Doubenus výše nad březinou, cestou mezi osením, dost pospíchal. Teprve když je zaclonil les Kocournice, uvolnil; pak se brzo zastavili. Antonín, jenž přišel „milíři“, chvátal jim naproti. Doubenus zabočil do farského lesa a mladí za svým vůdcem. Mluvili zticha, o noci, jak minula. Justyna se zeptala na učitelku.

„Maminka ještě nic neví, ale bylo jí divno, kde se tak toulám. Neboj se, je hodná, a jemnostpán, víš –“

O Lewitovi se nezmínili, ač oba na něj stejně myslili a měli na jazyku, že ještě nic neví, že teď ráno teprve – Justyna vzpomněla na lístek pod šálkem, a strach ji ovanul.

Les se svažoval. Antonín šel skoro až dolů, a byl by šel rád ještě dál, až na Boušín. Přidával si ještě kus, od stromu ke stromu, až se musil zastavit a jít zpátky, z opatrnosti. Políbil Justynu tiše, Doubenus byl napřed, a políbil ji zas; sotva mohla promluvit, když prosila, aby jí brzo poslal vzkaz, a když Antonín dával sbohem; pak nakazoval Doubenovi, ať dá pozor –

Šli dolem (kterými lesy, Justyna nevěděla), až Doubenus ohlásil, že přijdou k řece. Jak vykročili z lesního temna, poznala, že jsou v údolí, kus za Padolím, že se dostali sem velikou zacházkou. Doubenus se pořád opatrně ohlížel a rozhlížel, a Justyna s ním, lekajíc se, že zhlédne bratra, jak se za nimi žene. Ale kolem pusto, ticho. Šedá obloha se již trhala a výš, nad lesnatými kopci, do černa modrými, hořel už řeřavý pruh.

Kolem několika tichých ještě statků přešlí napříč údolím, pak vysokou lávkou nad Medhují, jež se šumně hrnula přes kamení, čechrajíc zelenavé kštice vodního pryskyřníku ve stínu starých, vysokých olší. Hlas vln zněl jitřním tichem, drozd se ozval v lesnatém svahu, jejž měli před sebou, za chvilku zalehlo k nim ze vsi klekání. Obešli Střezinu, osamělou formanskou hospodu, dali se nad ní prohbím táhlého hřbetu, mezi lesy, mezi mladým osením, mezí, rosou zperlenou, pestrou květy bílého lomikamu, rudých slziček, pryskyřníků, kyselenčí, modrých zvonků, plnou šlápot panny Marie i dechových luceren. A rozlehlý keř hlohu kvetl ve břehu.

Jak se tu Justyna zas ohlédla, vyvstal za ní, za lesnatými vrchy údolí, z něhož přicházeli, modravý Bor i Hejšovina, kdež se budil den. Pak zase dál, až dostoupili na vrch hřbetu. A tu pod nimi dole hluboké, zelené údolí při Dřevickém potoku, roubená stavení, bělající se skupinami stromů, ještě temnými.

Sestoupili v to údolí, z něho se dali do Rokytenského, pobočného. Zatím už zmizela lehounká, bělavá clona po lesnatých kopcích; rdělo se nad nimi, modrošedé mráčky rozhořívaly se do červena, hořely, pak hasly, a rozplývaly se, když zardělý okraj slunce tiše vyvstal nad tmavou horou. Růžová zář po nebi zbledla, až zbělala. Vrcholy kopců se projasnily, pak i po orosených lukách rozlil se zlatý přísvit, do něhož skupiny olší hodily dlouhé, zelené stíny.

To už Doubenus s Justynou dali se z Rokytníka zase do lesné stráně, přes hřbet a dolů do údolí Zbečnického; z toho pak červenou cestou v zeleném osení vzhůru na výšinu Hájku. Slyšeli ze vsi humínka, jak na nich klepali kosy.

Brali se Hájkem, plání ke Končinám a Kostelci. Justyna, jež šátek spustila s hlavy, přestávala se strachovat, ač přes tu chvíli se ještě ohlédla. Na Hájku jí Doubenus řekl s úsměvem, že mají vyhráno. Šel volněji, také víc už mluvil a neohlížel se tolik, zato víc ukazoval plání, krajinou, kterou všecku již zalila zlatá zář jitra. Otáčel holí, tam že je Čertovina, hospoda, tam Hejnovka les, tam ten rybník že je u Zábrodí; a dál ukazoval přes moře klasů, přes osení, z něhož tu a tam jako ostrůvek vyvstával vrchol košatého stromu v poli nebo stinná skupina jich nad střechou samoty.

Ale nejvíc vpřed hleděl a ukazoval, tamhle v tu stranu, že je Boušín. Umlkal, polkl slinu, počítal, že ještě přijdou k snídani (jednu si už odbyl) a na oběd že ostane, to jistě. A hned zase

těšil Justynku, na Boušíně že je hezky, v létě tuze veselo, a pan farář že je tuze hodný, takový dobrák, kamarád jemnostpánův, a včelaří. A panna Aninka, ta že sic vzdychá, ale taky dobrácká, a že pane vaří a taky lidem sousto přeje. Před Kostelcem si trochu odpočinuli, Kostelcem však pospíchali. Jen něco Božího daru tam Doubenus koupil z peněz, které mu dal Antonín; na Justynu počítal kolik kousků, musil je však sám odpravit. Bylo po nich hned za Kostelcem, jak šli na Stolín. Minuli už lány, osení, kvetoucí luka, místem stříbrošedá ostřicí, kterou vítr vál, minuli les, palouky s osamělými skupinami olší. S pláně se teď dostali do dolíku. Šli vesničkou mezi příbytky v ovocném stromoví na dole, ve březích, pak ze vsi ven, zase výš stezkou v palouku nad potokem, jenž pod nimi nalevo hrčel v hustém stromoví.

Dostali se zase do samoty, do lesa krásných kmenů, a potok jim pořád šuměl po boku, čím dál hlasitěji, jak se půda nížila, jak zabíhal v stinnou, chladnou úžlabinu, mezi lesy.

Museli přes potok, sem, tam, poté rovnou, pořád vysokým, tichým lesem, plným vonného dechu. Až pak s vůní táhlý šum přivanul a neodvanul. Nesl se stále stejně.

„To je řeka.“ Doubenus ukázal před se holí. „Už tam hned budeme.“

Justynu napadal zase smutek v té samotě, v tom lesním šeru a tichu. Ale jak zaslechla, že se blíží k cíli, vzpružila se a pozorovala, co Doubenus ukazoval. Před nimi mezi lesními stromy a starými omšenými olšemi zahlédla proud řeky a za ní hned zelenou stráň. Došli k Úpě, pod Boušínskou stráň.

Doubenus vedl Justynu lesem, podél vody, kousek dál k lávce, ke dvěma kmenům zhruba otesaným, položeným přes řeku. Na kraji lávky se Justyna zastavila. Stanuli na dně úzkého, lesnatého údolí, u řeky, jež přicházela z ohbu mezi lesy a tratila se níž v modru a stínech lesa. Za tou řekou – Justyna se podívala do stráně, Boušína však ještě nezhlédla.

Jak přešli lávku, dali se šourem nahoru. Doubenus měl teď dost řeči, tak že vyhráli, že tam už jsou, a není-li Justynka hladová, má-li žízeň, tu že mají tuze dobrou vodu. Došli, skoro už nahoře, ale pořád v lese, ke studánce křišťálové vody, kryté roubením a omšenou stříškou. Lavička stála u ní a na kmenech nad ní visely dva svaté obrazy za sklem: anděl strážce a panna Maria.

Justyna si tu sedla. Byla unavena a také se jí dal strach do kolen. Srdce jí tlouklo a s bázní obracela oči po stezce, která ji měla dovést k Boušínské faře. Vzdychla si, na Antonína vzpomínala, na Padolí, tam že je teď zle, a jestliže se bratr obořil na Antonína – A co učitelka, chudáček? Antonínu je hůř – Vstala dost těžko, a pak, když se dostali z lesa ven, ke dřevěné obrubě hřbitova, když uviděla osamělou faru, těch několik chalup opodál, a pole, les a les – bylo jí do pláče.

Sedla si opět, to před samou farou pod ořeší nedaleko dveří a ořechu, rozloženého nad starou studnou. Nechtěla jíti zrovna do fary, Doubenus musil napřed odevzdat psaní. A tak hledíc smutně samotou k chudým chalupám, a zase ke dveřím, čekala, čekala –

Doubenus, jak vkročil, teď po ránu bylo otevřeno, vtáhl hned do sebe vůni kysela. Nepřišel tedy pozdě a faráře také zastal na dvoře, u včeliček dušiček, poblíže „frátera“, zcela spraveného a zdravého. Z česna se včeličky v zlaté, sluneční záři jen rojily, až radost.

Farář Ondrášek rozbalil hned na místě psaní. Četl, četl, najednou se obrátil po Doubenovi.

„A pro pána krále! Co si to pan farář vzpomněl!“ Vtom panna Aninka, zhlédnuvši Doubena, vyšla, co se děje. Zavzdychala, bolestné oči bolestně obrátila a přitiskla si ruku k boku, jako by ji chytlo „pškání“. Doubenus podporoval list svého pána dost výmluvně. Vykládal, že to je tuze hodné děvče, ani nějako židovka, a že chce být křesťankou. –

„A prosí, tuze prosí!“ opakoval farář, hledě na psaní; pak obrátil se k hospodyni, vyložil: „Padolský pan farář tuze za ni prosí. Tak kde ji máte, kde?“

Doubenus šel pro Justynu a panna Aninka za ním. Když ji tak na lavičce přede dveřmi zhlédla, smutnou, jako sklíčenou, když Justynka pak rychle vstala jako vyplašená koroptvička, pocítila s ní soustrast. A když mladá židovka svým milým způsobem vlídně pozdravila a prosila za odpuštění, zmizel bolestný stín z pohledu Boušínské hospodyně. To také postřehl farář Ondrášek, jenž chtěl do pokoje, ale také ven vyšel. I jej překvapil zjev mladé, sličné dívky, její způsob, jak upřímně a přece skromně pozdravila a jak mu ruku políbila. A čeho se odvážila!

„Vítám vás, panenko, tak pojďte dál, pojďte. A nic se nestrachujte; když vás posílá pan farář Zeidler –“

Z kostela zahlaholil zvonek na mši a hlas jeho nesl se dolů nad lesnaté údolí k řece. Doubenus se jen usmíval, když si Boušínský farář a jeho hospodyně Justynu skoro sami vedli do stavení a když mu hospodyně na síni řekla, že je asi hladova, a on taky.

XLVII.

Lewit, jak by byl u březiny rád popadl mladého hodináře, neučinil tak. Byl v tom instinkt opatrnosti, jenž jej zadržel i v návalu hněvu. Pak už se docela odhodlal, že bude mlčet, když se rozhodl, že pošle sestru pryč z domu. Běželo mu jen o to, aby ta hanba, která jej stihla, se utajila, aby nikdo nezvěděl, s kým se scházela. Chtěl vše rázem odbýt.

Zlobil se na sestru, co vyvedla, a proto pak, že nejevila žádné zkroušenosti, že se mu opřela a nejen že neprosila, ještě se zlobila, a proto, když ji jednou v sedničce zavřel, že se pak sama tam vždycky zvečera zavírala a nevycházela. Nechal ji, což na ten nějaký den, nežli ji odveze! Pak bude pokoj! Nikdo nic nezví a ten učitelův bude mlčet a bude mít po všem.

A tu přišel Šimůnek. Lewit se lekl, že věděl o všem; žádal ho, sliboval mu, aby jen mlčel. Krejčí, když ho dost popíchal a potýral, slíbil. Ale hned nazejtří ráno chtěl roznášet tu podivnou novinu, bouřit proti učitelovu a mstít se faráři. Zmeškal však i tu.

Ráno přiběhlo jedno děvče, že Lewitova Justyna je pryč, že Lewit celý bez sebe lítá po stavení, že se přihnal k Frýdkom a tolik že tam dělal, kde je Justyna, že o ní musí vědět. Ale Frýdkovi se sami lekli a neměli ani potuchy, ani Vincina. Od Frýdků se hnal Lewit k staré učitelce a tam se obořil na mladého, kde je Justyna. Mladý, že nepoví; a tu se prý tak chytli, až Lewit odtud všechen jako rozkacený vyletěl a zle hrozil. Učitelka ostala jako omámená, a pak se dala do mračku a nářku, a na Antonína –

To již děvče nevědělo, aniž to, že Antonín nezapíral, že se matce vyznal. Chtěl ji prosit, těšit, mluvil o jemnostpánu, ale tím více jí rozhněval. Vyčítala mu, že ho pan kmotr požene nejen

ze sakristie, ale i z kostela, a nechtěla věřit, že o tom ví, že mu byl nápomocen. Náhle přehodila na hlavu velký šátek a chvátala na faru, požalovat si, postěžovat, poprosit, aby jemnostpán se nezlobil a odpustil, aby hochovi do duše promluvil.

Zatím Lewit sehnal posly, rozeslal je k Náchodu i k Polici, za Justynou, aby nalezli alespoň její stopu. Sám doma hledal, přehazoval, co našel v sedničce neurovnaného, jak zůstalo, když se Justyna chystala na útěk. Jen jednomu nerozuměl: že ten učitelčin je doma. Jak tedy? Sama se dala na útěk? Snad, napadlo mu, utekla k tetce. To bylo jen mdlé zakmitnutí. Zase hledal, nenechala-li nějaké zprávy. Peněz se netkla, ničeho, jen své šaty vzala a ještě ne všechno.

Napsal psaní do Nového Města, poslal s ním schválního posla, a zase šťoural, až nalezl cedulku pod šálkem. Vytrhl ji, četl. Zesinal, a najednou roztrhl papír a trhal ho a šlapal po jeho kouskách. Vtom stanul jako stín Šimůnek za ním, a ten ho nechlácholil, netěšil, ale křísl mu, že je v tom farář, ten že tomu Pražákovi pomáhal, ať jen jde na faru a pohrozí. Lewit neuvažoval a poslechl.

Vrazil k farářovi do pokoje prudce, za chvilku poté, co odtud odešla učitelka. Ta se vracela rozželená a zmatená, že pan kmotr Antonína v tomhle tak podporuje. Chválil ji, tu židovku, a vykládal, že to nebude žádná ujma na cti jejich rodu, že je to zásluha, když se stane to děvče křesťankou, Antonín že jedná poctivě, jinak že nemůže jako řádný mladík, když si to děvče opravdu zamiloval.

Tu to šlo s mírnou, ale pak, když Lewit na něj zhurta vrazil a chtěl sestru, odbyl ho přísně, ať se pamatuje, kde je.

„Jejich sestra chce být křesťankou," doložil rozhodně, „oni jí v tom bránit nemohou, a já nesmím. U mne ji nenajdou, protože tu není."

Lewit hrozil ouřadem, ale tu starý farář uťal hovor, ať jen jde.

Když se poslové vrátili odpoledne s nepořízenou, najal si Lewit příležitost a jel do Náchoda. Vrátil se až pozdě večer, sám, ještě zamračenější a zlostnější.

Mladý hodinář se celý den ani neukázal, a když přicházeli zvědavci ze sousedství, uskočil po každé do sedničky, nebo za stavení. Stará učitelka pak už zavřela. Nechtěla s nikým o tom mluvit, vykládat lidem, co ji tak rmoutilo a tížilo. Kolikrát si od rána zaplakala, celý den skoro nepromluvila; jen když Antonín ze sednice odcházel, volala se zlostnou ironií na něj, proč utíká, jen aby ostal a pověděl, aby se nestydal.

To o tom stydění ho popudilo, než přemohl se a mlčel.

V sednici, jindy tak útulné a milé, bylo dusné ticho. Pozdě odpoledne přišel znenadání farář Zeidler a zasedl proti staré učitelce. Znovu ji konejšil a těšil, aby rozvážila, že on je kněz a kmotr jejího syna, že mu poradil po dobrém uvážení.

„Ale co lidé, jemnostpane! Kdyby slyšeli –“

„Řeč lidí jako vítr. Přejde všecko, i klevety, které rostou jako houby po dešti. Všecko se zas upokojí, a vy budete mít hodnou nevěstu. Sama víte, že je hodná.“

„Je, je, ale –“

„Pak už nebude židovkou, bude naší víry. A syn váš bude spokojen a šťastný. To byste nechtěla přehlížet, kdyby se trápil a byl nešťastný, a nechtěla byste, aby vám odešel do světa, jak mně řek a jistě by byl udělal.“ Učitelka se lekla. Když farář odešel, už ani trpké slovo jí neproklouzlo, a když pozdě večer, bylo již tma, přišel Doubenus, ukázala mu sama do sedničky, kde Antonín seděl i přecházel, čekaje dychtivě zprávu, jak Justyna došla.

Doubenus všecko vykládal, jak šli, jak pannu Justynku na Boušíně pěkně přijali, vyřídil pozdravení a kytičku polního kvítí přinesl, tu že panna Justynka posílá. Pak chtěl vracet peníze, které mu zbyly, ale nesměl. Když pak se tiše do tmy vytratil, vstoupila stará učitelka do světničky. Zůstala u prahu, dívala se mlčky na syna, na jeho tvář patrně vyjasněnou, a zeptala se mírně, ne bez účastenství:

„Došla dobře?“

Antonín překvapen podíval se na matku, pak dojat k ní přiskočil a chytl ji za ruce.

„Dobře došla, dobře. To jste hodná, maminko, děkuju vám.“ Hlas se mu třásl.

Šimůnek druhého dne sháněl Doubena, a když se s ním setkal, pozval ho na skleničku; po druhé začal ho jen tak na sucho zpytovat a zkoumat. Ale Doubenus byl po prvé hrdina, nešel, a po druhé ferina, nic nepověděl.

Těch dnů zemřel Šimek kostelník. Pochovali jej a do sakristie pak chodil jenom mladší, nyní starší kostelník. Antonín se tam ani neukázal. Sám o to farářovi řekl, aby nemusil nyní posluhovat, a pan kmotr to schválil. Nového však neustanovil.

Kolik dní v Padolí o jiném nemluvili nežli o útěku mladé židovky, o zlosti jejího bratra, jak Justynu shání, jezdí do Náchoda, posílá sem tam. A všechno nadarmo. Přáli mu to, jakož jeho sestře, aby ji nedostal, aby se nemusila k němu vrátit, když proskočilo a pak se zjistilo, že chce být křesťankou, že pan farář o tom ví. Mladí byli hned pro ni, pak i staří chválili její odhodlanost a všichni se divili, jak ten učitelův se tak zamiloval a jak všecko navlékl. Pojednou se stal hrdinou. –

V ten čas zašel si Čejchan do Náchoda poradit se s P. Havlovickým. Proč tam jde, ani teď doma nepověděl. Když se vrátil, vypravoval, co že je i po Náchodě řečí o Lewitově, P. Havlovický že se ho také dost vyptával a každý dole v městě, když zvěděli, že je z Padolí. A židé náchodští, ti že se zrovna rojí, jaké je mezi nimi zděšení, jak se zlobí, a nejvíc prý na jemnostpána, ten že prý to všecko nastrojil.

Pak teprve předstoupil s druhou novinou, že pojede do světa s plátny. Máma se lekla, zbraňovala mu, co si myslí, do světa, aby se mu tam něco stalo, že ho užil dost, když byl na vojně. To všecko čekal, proto jí nic o své „špekulaci“ dříve nepověděl, ani Fidélu Hanušovi. Věděl, že by se rychlonohému od Rohanského regimentu o tom zdálo a že by mámě všecko vyzvonil, jak by spolu jednali o těch snech a numerách.

Plátno měl už z bělidla doma, a druhý den mu přivezli od truhláře bednu, pevnou, na zámek, na kladku. Čejchan ji vylepil modrým papírem a pak do ní ukládal vébu za vébou, všecky bělostné, pentličkami pěkně zavázané, jako když dítě ke křtu nesou. Toho dne se také se

známými rozloučil, a večer přišel Zbečnický Holub, člověk nevelký, ale sporý, kterého si najal za trakarníka.

Ráno si zašel Čejchan s mámou do kostela a po mši vyjel do „světa“. Máma ho vyprovázela až za most a pořád plakala, jako by na vojnu musil, Fidél Hanuš až za Poříč, skoro až do Náchoda; pořád klusal kus napřed, pořád se musil zastavovat, ač Holub jel dost a Čejchan granatýrsky vykračoval.

Tak vyjel první Padolský „světák“. Mířil na Karlovy Vary a Mariánské Lázně, tak, jak mu P. Havlovický poradil.

XLVIII.

Boušínský farář měl toho jara dost starostí. Včeličky „dušičky“ byly zdrávy, dařilo se jim na novém stanovišti, v oulech i ve fráterovi nikde nic, ale přece dost daly. Obcházel je, pozoroval, přehlížel; pak přišli tesaři a pustili se do staré stodoly. Dali jí konečně nový kryt, který tolikrát žádal. Čekal ještě zedníky na chlév. A vtom poslal „Honzíček“, on Padolský, to děvče. To měl farář Ondrášek nejprve za velkou nesnáz; než dost brzo jinak smýšlel a jinak mluvil.

Děvče bylo jako koroptvička, hodné, pořádné, hledělo se zachovat, jemu i hospodyni. A včeličky měla ráda. To bylo to hlavní. Ráda chodila s farářem k oulům, ráda je pozorovala a pozorně poslouchala, když jí o nich vykládal zrovna tak horlivě, jako když ji náboženství vyučoval. Vypravovala mu také o včelách, které měl strýček ve dvoře, když tam u něho byla, a hned navázal, ukazoval i vykládal o nich, a také pověděl o fráterovi, jak s ním bylo, co měl s ním starostí. Někdy i při náboženství se hodilo, kdož ví jak, ale faráři Ondráškovi to tak přišlo, a začal o „včeličkách dušičkách“.

Z domu však ji první čas nenechal. První dny nesměla ani na zahradu, neřku-li do lesa ke studánce pro vodu. Farář nedopustil z opatrnosti. Pořád měl na mysli, co mu psal „Honzíček“, aby byl na to děvče hodně opatrný, aby o něm lidé nezvěděli, alespoň pro začátek, aby měla pokoj, a hlavně kvůli jejímu bratru, ten že by ji třeba ukradl jako cikáni dítě.

Justyna ráda poslechla a sama držela se v úkrytu, poněvadž se bála bratra. První dny ji rozčilovalo ustavičné napětí.

Strach ji často napadal, co je a bude na Padolí, co bratr udělal, co stará učitelka říká a jak je s Antonínem.

A žal rozloučení tak hned nepřebolel. Za dne ho ještě snášela. Farářovy náboženské výklady, jež začínaly po mši, zabíraly jí část dopoledne. Z počátku poslouchala roztržitě a musila mysl sbírat. Ale pak už nebylo třeba pozornost vynucovat. Farář pěkně vykládal a v tichém jeho pokojíku, jehož zamřížovanými okny chvělo se a na slunci stříbrošedě se lesklo husté malinčí a jimiž šlehaly zlaté pruhy na vydrhnutou podlahu, krásně se poslouchalo o životě Pána Krista.

Jímavé děje poutaly mladou dívku. V té samotě a odloučenosti, v klidu a tichu i v tesknosti své vnímala živěji vznešenost a krásu božské nauky a srdce její, často smutné, cítilo ji tím vroucněji a ssálo její útěchu.

Čím dále, tím vděčněji a raději poslouchala starého faráře, jenž si ji hned první den získal. Byl k ní stále hodný a vlídný, choval se k ní srdečně, staral se o ni a snažil se ji rozveselit. Učila se hodně, aby se mu jen zachovala, a on si zas v duchu i před hospodyní liboval, jak se Justyna všemu hned naučí, co jí uloží, a jak krásně odříkává, že je radost poslouchat.

Když si odbyla „hodinu“ a po ní zpravidla také návštěvu „včeliček dušiček“, zašla do kuchyně, pomoci panně Anince.

I s tou dobře vycházela. Přirozená vlídnost mladé židovky, její ochota v díle a ve všem, přemohly záhy jistou nechuť staré hospodyně, kterou z počátku měla. A Justynka nejen obratně pomáhala v práci, ale také trpělivě poslouchala vzdechy panny Aninky o „pškaní“, výklady o větřici, o mazání, o těžkých snech, jak viděla zase duše v očistci. Poslouchala, ale byla radši, když mohla do zahrady okopávat nebo zalévat zeleninu a kvítí.

Tak míjela dopoledne; odpoledne zase v kuchyni, na dvorečku u včel, na pokojíčku nahoře, kde se Justyna katechismu učila, dole při ruční práci nebo také na zahradě.

Odpoledne vsak míjel čas volněji. Tu se již zamyšlovala a divná neuvědomělá tíseň mysl jí tížila, ať pracovala, ať se učila. A tíseň rostla, jak ubývalo dne, až večer se ozvala nejmocněji. To tesknota chodila.

Nejhůř bylo, když osaměla, když ji pojalo hluboké ticho šerého jejího pokoje, a jak upřela zraky ke ztemnělým, v jedno splynulým korunám starých lip nad hřbitovní obrubou a k černějšímu ještě lesu níže pod bělavým kostelem, kde se nic nehnulo, kde nebylo člověka, kde vše stálo jako ztrnulé, zakleté. Tu se často rozplakala tesknotou i touhou.

Ráno jí bylo zase volněji a chutě počítala, že je zase nový den, teď že snad už brzo přijde Doubenus, jak jí Antonín slíbil, že jí ho pošle, aby zvěděla o Padolí. Než čekala a vyhlížela kolik dní marně. Již týden minul. Až tu jednou ráno, když se nahoře dostrojovala, zaslechla hlas starého vojáka.

Lekla se, zčervenala, pak skokem vyrazila otevřenými dveřmi a po schodech dolů, všecka vzrušená, jako by ženichu naproti chvátala. Měla radost, když Doubena zhlédla, jeho zardělou, usmívavou tvář, přimhouřené do čárek oči. A milostný posel s holí v ruce dal také upřímné své potěšení najevo, když ji uviděl, když mu ruku podala a jej vítala. Vyřizoval pozdravení z fary, od Antonína, od paní učitelové. Podívala se na něj nedůvěřivě, když také Antonínovu matku jmenoval.

„A což Vincina?“

„No, je zdravá, ale nic neví, že sem půjdu, já zas tak tajně, jako my –“ Usmívaje se, vytáhl za té řeči zpod vesty list, který odevzdal Justyně, že tohle psaníčko posílá Antonín, pak se hrabal v kapse po druhé, až vytáhl druhé psaní, s kterým vstoupil do pokoje farářova.

Toho okamžiku Justyna již vyběhla, vylítla nahoru. Chtěla do svého pokoje, aby si přečetla psaní. Ale již na bílé, tiché síňce pod Piccolominskými podobiznami je nedočkavě rozpečetila a četla, hořic dychtivostí.

Četla, srdce jí tlouklo, rděla se, oči se jí rozjasňovaly radostí, že Antonín na ni vzpomíná, jak se mu po ní stýská, panímáma že se již udobřila, že ji pozdravuje. Papír se jí v ruce zachvěl.

Ten stín, kterého se tak lekala, teď se rozplynul. To místo četla ještě jednou. Když se na dalším řádku dověděla, že hlavně jemnostpán nejvíce maminku upokojil, pocítila hlubokou vděčnost k starému faráři a byla dojata.

Tak příznivé zprávy se nenadála, ale také ne takové, jakou Antonín ještě krom ní posílal. Očekávala, že se bratr nadobro rozzlobí, že ji nebude chtít ani znát; a tu četla, jak se zlobí, jak se stále namáhá, aby zvěděl, kde sestra je, že byl také v Náchodě na zámku žalovat, a zařekl se prý, že sestru musí dostat, musí a třeba násilou.

Antonín milou napomínal, aby byla opatrná, ale těšil ji také, aby se nestrachovala, teď že už je skoro vyhráno, a že za několik neděl bude moci být jeho. Ach, jak lituje, že jemnostpánu slíbil, že co ona bude na Boušíně, tam nepůjde. Že to na něm jemnostpán žádal! Jak by se rozběh, jak by běžel polem, lesem. A zase jak na ni vzpomíná, jak se mu stýská!

To všecko dychtivě oči jen přelítly. Chtěla číst nanovo, vtom ji dole na síni volal pan farář. Sběhla hned, domnívajíc se, že to kvůli Doubenovi. Ale toho na síni neviděla, ani ho z kuchyně neslyšela; a ji farář zas nahoru posílal, na pokoj, aby tam chvíli zůstala a nevycházela, ba aby ani k oknu nechodila.

Poslechla, ale ne docela. Nahoře dveří nezavřela úplně. Stojíc u skuliny, zaslechla, že někdo přišel, a podle řeči a hlasu poznala, že to nějaká stará židovka. Panna Aninka ji odbývala, že nic nepotřebuje, ale stará obchodnice byla jako přikutá, až sám farář musil přijít a rozhodně ji odbýt, že nic nepotřebují, ani děvečka, po které se židovka ptala, nikdo. Krčíc se u okna, zahlédla Justyna starou židovku a viděla, jak se ohlíží, a pak že jde do chalupy opodál.

Když pak Justyna sešla dolů, vykročil Doubenus z farářova pokoje, kam patrně musel před vyzvědačkou ustoupit. Za vyzvědačku měli tu starou židovku, a také se pak doslechli, jak v chalupách vyzvídala a vyptávala se na faru a její obyvatelstvo.

Doubenus zůstal až do pozdního odpoledne, a Justyna byla skoro ustavičně s ním. Nikdy jí nebyl tak vzácným. Kus Padolí s ním přišlo, vypravoval o něm a Justyna přijímala ráda a vděčně každou zprávu o městečku a jeho lidech. Když s farským poslem na chvíli osaměla, sama se vyptávala na faru, na starou učitelku a také na Antonína. Zvěděla, co dělá, že nikam

nechodí, leda na faru, do školy a někdy také k Frýdkom. A na svého bratra se zeptala nejistě, hledíc do země.

„Teď je teprva diuný nemluva. Až mu to mají lidé za zlé, že je tak paličatý a že vás tak pronásleduje. Ale po vás se pořád ptají, to byste měla slyšet, jak mu to všichni přejou, že na vás nemože, a že jste – no na Antonína lidé pořád chodí, a staré učitelky se taky pořád ptají, kdy přijdete, už by vás rádi zas měli doma. A mně se taky ptají. Ale já, to víte –“ Usmíval se, až se mu tváře blyštěly.

Když odcházel, dala mu dvě psaní, která napsala nahoře na pokojíčku. Jedno kratší faráři Zeidlerovi, kterému děkovala a též oznamovala, že se má dobře, že se ráda učí a že Boušínský pan farář je na ni tuze hodný a laskavý. Druhé, delší, Antonínovi. Upřímně si posteskla, jak se jí stýská, jak na něj vzpomíná, vyznala, že se jeho prstýnkem často těší, pověděla, co dělá celý den, a jak každý den počítá, jak se těší. A o panímámě, učitelce, psala, jakou měla radost z jejího pozdravení, a z toho ještě větší, co Antonín psal. Pozdravovala ji, prosila ji, aby jí odpustila, že měla panímáma kvůli ní takový nepokoj, a děkovala jí za laskavé vzkázání.

Doubenus uschoval obě psaní k listu, který měl od Boušínského faráře Padolskému, a jak náleží syt vydal se na cestu s notným skrojkem, v jehož hluboké jamce bělal se tvaroh jako sníh a žlutě z něho prokvétal notný kus másla. A druhou kapsu tížilo v šátku několik homolek začervenalých, s kmínem, ten zvláštní druh výborný, jak je panna Aninka dělala a které Doubenus raději nežli pečeni, jak tvrdil při homolkách.

Justyna byla by ho ráda vyprovodila; ale po té návštěvě staré židovky ani sama nežádala. Dívala se za Padolským poslem nahoře z okna, až kolem kostela sešel dolů do lesa, a šla v duchu s ním, před ním, k tomu roubenému příbytku s dvěma zahrádkami přede dveřmi –

Celý večer mluvilo se o Doubenovi a ještě skoro více o staré židovce, t. j., panna Aninka zaváděla pořád o ní řeč, v tom že něco je, něco jistě, tady že se židovka už kolik let neukázala, a to že – a že kdyby nic, tak že ona bude mít zkaženou noc, že se jí bude o židovce zdát, a ta že měla takové zlé oči, a že není pohled jako pohled.

Justyna poslouchala, přisvědčovala, ale ne tuze doopravdy, poněvadž ve své blaženosti hrubě nevážila příhody se starou židovkou. Ráno vstala osvěžená, jako růže, s myslí vyjasněnou, a

hned sáhla po Antonínově psaní a četla je, jako si je před spaním dvakráte v tiché blaženosti přeříkala. Toho rána si zanotovala na Boušíně po prvé, a to tu, kterou Antonín z Prahy přinesl a kterou měla ráda: „V borovém na skále háji.“

Zato čtvrtého dne ráno, když farář byl v kostele, se lekla. Panna Aninka, držíc dlaň na boku, všecka udýchaná, vylezla až k ní nahoru a polekaně vypravovala, že byla na zahrádce, že zahlédla nějakého žida, starého, že má bílé vousy, tadyhle, ukazovala, na spáncích, že má zimní čepici a takový dlouhý kabát, že se ho zrovna lekla, až ji v boku píchlo. Ten žid že přišel od Slatiny a rovnou ke kostelu, že čekal u hřbitovních vrátek, a vtom že vykročil jemnostpán.

„Už jdou, spolu jdou!“

Justyna přistoupila k oknu. Lekla se té nemilé zprávy; jak oknem povyhlédla, ztemna vykřikla:

„To je náchodský Pik, daleký strejček, bratr mu tak říká.“

Hospodyně i Justyna vyšly na síň, a tam nade schody nachýlené naslouchaly. A ne nadarmo. Ostrý, cizí hlas zdola k nim pronikal, pak se ozval farářův. Na Justynku volal, aby šla dolů.

Vzpřímila se ulekaně, ke zdi přitiskla a upřela oči na starou hospodyni. Bála se, nechtělo se jí dolů.

„Jděte, Justynko, jděte, vždyť vás jemnostpán nedá.“ Ve farářově pokoji stál starý, kudrnatý Pik, s čepicí v ruce. Šedivé jeho oči upjaly se zpod hustého, šedého obočí na mladé židovce, kteráž se na něj sotva podívala. Farář Ondrášek, ještě v klerice, s černou čepičkou v ruce, zardělý, patrně rozčilený, zvolal, jak vešla: „No tak, tu je, tu ji máte, tak se přesvědčte, vy člověče! Justynko,“ obracel mírněji, „tohle je prý váš strýc. Je, není, co na tom, ale přines‘ psaní od vašeho bratra, a v tom psaní, a tuhle ten“, farář jen střihl očima po starém židovi, „taky, nás bratr obviňuje, mne a Padolského pana faráře, že jsme vás unesli, ukradli, rozumíte, že vás nutíme –“ V rozčilení třepal čepičkou.

Justynu to kvůli faráři velmi zamrzelo. Rázem nabyvši odvahy, obrátila se k Pikovi, a hledíc mu do tváře, řekla pevně:

„To není pravda, já přišla sama, mě nikdo nenutí!“ Staroch sebou škubl, jako by ho někdo bodl, začal prudce kývat zimní čepicí, kterou držel ve svislé pravici, a tlumeným, hrčivým hlasem vyjel:

„A chceš tu ostat, chceš být křesťankou?“

„Chci,“ odvětila hned, určitě. Farářovou tváří svitlo. Zakýval hlavou. Starý žid se neopanoval, trhl sebou s místa, přitiskl lokte k bokům, a maje dlaň povztyčené levice roztaženu, zasyčel:

„Tak ty chceš zradit víru? Herr Pfarrer – Justyno, pán bůh tě potrestá, budeš –“

„Žádné vyhrožování, člověče!“ zakřikl ho farář. „Udělal jsem vám dost po vůli, přesvědčil jsem vás, máte toho dost, ale hrozit mně tu nesmíte. A pro všechno, Justynko, ptám se vás ještě jednou: Chcete s ním jít, a k bratrovi?“

„Ne, nechci, já tu ostanu, prosím jich, jemnostpane.“

„Dobrovolně?“

„Ano, ráda.“

„Tak, prosím vás, jděte zas, abyste měla pokoj.“ Starý žid se začal bránit, česky, německy. Ale co mluvil, Justyna již neslyšela. Vzrušená, chvějíc se, vběhla do kuchyně, kde již panna Aninka čekala jako na trní. Justyna se jí chytla, sklesla k ní na lavici jako plašené ptáče a vyrazila: „Měla jsem jít –“

Vtom se dveře u farářova pokoje hlučně otevřely a prudké zvuky vylily se na chodbu. Starý žid, s čepicí už na hlavě, rozkládaje rukama, v prudkém, zlostném hovoru hnal se k domovním dveřím, jež za sebou prudce přirazil.

Za chvilku poté stanul v kuchyňských otevřených dveřích farář Ondrášek. Už se jen usmíval. Jak ho Justyna zhlédla, kvapila k němu.

„No, dobře, Justynko, držela jste se. Už nemám teď strach.“ Chtěl, jak došla, pohladit jí hlavu; ona však, sehnuvši se, chopila se jeho pravice, dotekla se jí svými rty.

„Odpustěj, jemnostpane, a děkuju, děkuju.“ –

Na Boušínské faře se všem ulevilo, poněvadž se nadáli, že teď bude pokoj.

Po kolik dní se žádný cizí ani na faře ani u ní neukázal. Justyna teď spíše vyšla ven a nikdo jí nebránil. Pravda, že se nespouštěla daleko. Jen na zahrádku, za faru k poli, po němž se vlnilo osení, až k lesu. Také na hřbitov si vyběhla, za horkého odpoledne, v sobotu před svatodušními svátky, nalámat lipových haluzí. Jako veverka vyhoupla se na roubenou obrubu, na její šindelovou, omšenou stříšku, a stavíc se na špičky, natahovala se po větvích, hustě až na obrubu se sklánějících, zabořila hlavu do spousty mladého, hebkého listí, tiskla zardělou tvář do jeho sametu a chladila ji jeho libou svěžestí.

Vrátila se, nesouc plnou zástěru lipových snítek, jež s děvečkou zatýkala ke dveřím, za okna, kolem celého stavení, a měla radost, jak to faře sluší v té zelené ozdobě. Pak natrhala na zahradě kvítí, modřence, aurikulí, narcisek a štíhlého řepčíku, listí kosatce, trčící jako šavličky, jehož šťavnatou zelení hořela krvavá poupata pivoněk. Dvě kytky navázala a nesla je do kostela, do váz na oltář; zastavila se však na hřbitově.

Rozhlížela se, parným jasným dnem, níž k Červené Hoře nad řekou na druhém břehu. Nejdéle však utkvěly její zraky přes vršky lesa ve stráni pod hřbitovem na pláni za řekou, kde v sálavé záři, v stromoví, za lány vlnícího se obilí probělávaly se Mstětínské příbytky. Hleděla, vzpomínala, že za nimi dále Kostelec, za Kostelcem Končiny. Dále, dál spěchala tou plání k Hájku, k Padolí, až viděla roubený příbytek a dvě zahrádky před ním –

Markův hlas ji probudil.

Vešla dveřmi, dokořen otevřenými, na dlážka pokropená, již umetená, do prosté svatyně, příjemně chladné, jíž proudil zářivý sloup paprsků. Jejím tichem ozýval se ševel stromů, jakoby posvátnou úctou ztlumený. Pak zbloudilá vlaštovice se mihla, přelítla prostorou.

Marek, upravuje něco na oltáři, přijal vodou pokropené kytice. Justyna, stojíc opodál, dívala se na oltář jako zapomenutá. Myšlenky na Padolí a na domek Antonínův ulétly jako zlaté mušky. Ztichla v dojmu posvátného místa, jeho tajemného ticha, zvláštního kouzla. Bylo jí milo, cítila zvláštní uvolnění, vyjasnění.

Ani nevěděla, že za ní stanul farář Ondrášek, ve vyšívaných střevících, v starém kabátě obnošeném, s černou čepičkou v ruce, že se potěšen, spokojeně na ni dívá. Až se pak ozval, když ho Marek od oltáře oslovil, je-li tak dobře.

„Je tu pěkně, Justynko, viďte; no, až pokleknete před svatým oltářem, až s námi budete konat pobožnost!“

Jak tichý svit živého dojmu kmitl se jí tváří, a jak se usmála, řekl si v duchu spokojeně: „Těší se na to, těší. To by měl Honzíček radost.“

Myslil starého „pana bratra“, Padolského. Když vyšli z kostela, potkali u hřbitovních vrátek pod lipami učitele Šoltu. Provázel ho jeho dvanáctiletý synek, bosý, bez kabátu, hošík černých, bystrých očí, které měl po tatíkovi. Nesl partesy a housle.

Justyna byla s oběma již známa. O kantorovi zvěděla záhy po svém příchodu na Boušín. Panna Aninka jí, často s povzdechy, často teskně oči obracejíc, pověděla, jaké kousky Šolta vyváděl a jak pil, ale jemnostpán, ten že mu pověděl do duše, teď že je jinačí, a dolů do mlýna že také nechodí, tam že je helvit mlynář, takový mudrlant divný. Justyna po tomto vymalování se učitele Šolty trochu bála; ale když se jednou po mši zastavil na faře a uslyšela ho mluvit, vesele, žertovně, a viděla, že tmavé jeho bystré oči dovedou se vlídně i čtverácky usmívat, neostýchala se ho tak. A získal si ji; když s ní mluvil, začal hned o Padolí, o nebožtíku otci Antonínově, jaký to byl znamenitý muzikant, a hodný, a učitelka, ta že je taky hodná; hned věděl veselou příhodu, jak s nebožtíkem Kalinou jednou honili po polích u Padolí čerta, živého, huňatého čerta, jak ho přehnali, jak před nimi utíkal, až se do měkkoty

svalil, Tonda Pašťálků ze Zbečníka že ďál o Mikuláši v Padolí čerta, a v tom tak šel do Zbečníka domů, a tam na struhách že ho tak po čertech prohnali.

„Na cvičení, na cvičení?“ oslovil farář kantora pod lipami.

„Přijde-li má slavná kapela, jemnostpane; ona se teď radši cvičí na mezi.“ Učitel se jen usmál a vjel prstem za černý svůj šátek na krku.

„A co ty, Vašíčku?“ ptal se farář synka. „Jak ti chutná němčina. Vozystrkajven –“

Hoch se zakroutil, hlavu k levému rameni otočil a jen se usmíval.

„Tuze mu nejede,“ odpovídal za něj otec.

„Ah, to musíš, to musíš, bez ní bys nemoh študýrovat.“

„Že by ani do nebe bez ní nepřišel. Říkám mu to pořád.“ Učitelovy oči zahrály.

Farář se usmíval a dále zpytoval:

„A latina pak – až budeš konjugirovat, kraduslio, kraduslivi, pasucro, pasucravi[44]. No, ale doopravdy, musíš se přičinit. A víš-li co, Vašíčku, ty bys moh o vagacích ke mně chodit na tu latinu, abys přec nebyl hloupý, až přijdeš do Broumova.“

„Jemnostpane, bože, já si netroufal, ale myslil jsem na to. Já ovšem chtěl sám, ale já už té latiny nemám nazbyt, a vy račte mít velkou forotu.“ Kantor žádal i lahodil; farář, spokojeně se usmívaje, utvrdil se tím ve svém nápadu, aby se Vašík u něho připravoval do gymnasia. Tak ať o vagacích vždycky po mši sem přijde. Na tom zůstali a s tím se rozešli.

Večer bylo ještě všelijakých příprav v kuchyni, poněvadž čekali na zítřek hosta, P. Havlovického, jenž měl mít slavné kázání. Přijel po ránu. Ještě nežli se odebral do kostela, zavolal farář Ondrášek Justynu, aby se velebnému pánu představila. Zarděla se, když stanula před urostlým zámeckým kaplanem, jenž ji zdvořile pozdravil a laskavě s ní chvilku

rozmlouval. V kuchyni vypravovala o něm s nadšením, panně Anince do noty, jak je hezký a hodný, že se na něj pamatuje z Padolí a že by ho ráda slyšela kázat. Než dosud nemohla.

Zaslechla, že pan farář mluvil s hostem také o Šoltovi a jeho chlapci.

P. Havlovický si po nešporách na učitele sám počkal na hřbitově. Začal s ním hned o Václavu, tak že se pomalu čas jeho odchodu blíží, oznámil, že v Broumově v klášteře je všecko opatřeno, jisto a ostatek, co bude potřeba, jako knihy a podobné, o to aby si učitel hlavy nelámal. Ten potěšen chtěl děkovat, ale zámecký kaplan skočil mu do řeči:

„To nechte, to je teprve jeden. Až jich bude víc, až vám taky dcery opatříme," zažertoval, hned však se vážně ptal, jak je s knihami a čtením. Mínil s tím, které učitel měl od něho a jež na knězovo požádání dále po vsi půjčoval.

„Teď to spí, velebný pane."

„Pravda, je polní práce. Ale v zimě četli."

„No, některému se do toho nechtělo, ale několik už přišlo knížkám na chuť."

„Jen když jeden, dva."

„Ale o ty hospodářské tuze neříkali."

„Ah, snad by živé slovo více působilo."

„A myslím, že příklad ještě víc, velebný pane."

„Vida, máte pravdu." Kaplan se na okamžik zamlčel, jako by o tom přemýšlel, pak se pojednou optal, co dolejší mlynář, Kylar. Usmívaje se, upjal zraky na učitele. Ten zamrkal a usmál se čtverácky.

„Poslouchám, velebný pane, poslouchám. Do mlýna nechodím."

„Ale mimo mlýn.“

„No, vám se můžu vyzpovídat, tak někdy na sadě, nebo ve stráni se náhodou sejdeme, pohovoříme, porovnáme svět, máme radost, kde utlačení vyhrávají, zahubujeme na ty mocné, taky si povíme, jak u nás bývalo a jak s námi orají.“

„Kylar je rozšafný člověk; vidí, má rozhled, dobrý vlastenec. Vaše náboženství má jistě v šetrnosti,“ dodal pojednou.

„Jako já jeho.“

„Jak se na křesťany sluší. Pozdravujte ho.“

Docházeli k faře. Šolta děkuje se loučil, než vtom stanul farář Ondrášek na prahu a volal, ať ostane, ať se staví na šálek kafe.

P. Havlovický odjel z Boušína pozdě odpoledne. Když se vrátil navečer na zámek, potkal na nádvoří paní důchodního. Byla ve světlých, letních šatech, slaměný klobouk měla na pentli na ruce zavěšený. Zastavila se s ním, ptala se, jak se dařilo na Boušíně (už ráno věděla, že tam jel), a hned také, co ta Padolská židovka, to že je hrdinka, ach, jaká hezká, že ji zná, a že die ganze Umgegend, všecko že o ní mluvilo, a židé dole že ještě nejsou spokojeni, že jí to mužíček povídal.

„Je v zahradě, jdu za ním, je tam takový chládek, a večír bude tam krásně. Páni tam jsou všichni a také paničky. Nesmějí jich minout,“ zvala slovy i lahodným úsměvem.

Musil se „na okamžik“ stavit a již cestou do nevelké Piccolominské zahrady, rokokového rázu, nad bývalým zámeckým příkopem, z níž byl pěkný rozhled na lesnaté vrchy, na dolinu k Radechové a Rybníkům, musil vypravovat o Justyně Lewitově. Když vstoupili do zahrádky, zastavila se paní důchodní maně, jako v dychtivé pozornosti, opodál kovové branky v uličce přistřiženého křoví habrového. Vonný dech květin vanul zahrádkou; z její besídky, dál za květinovými záhony a koly, mezi zelenými pyramidami, chodbami a oblouky z křovin, za nimiž se probělávala zelenavým přítmím z výklenku u zdi socha cudné Diany, ozýval se hlasitý hovor zámeckých úředníků i jejich dam.

Na všem už ležel stín, v křovích, v stromoví hlubší už tóny. P. Havlovický vypravoval naschvál stručně, jako by s místa pospíchal. Ale paní důchodního se pořád zastavovala a ptala se zas, až povzdechla:

„Ach, glückliches Kind! Taková láska, tak s překážkami a nesnázemi, ach, jak je krásná – romantisch!“

„Je.“ Kaplan se usmál, ale vážněji pokračoval: „Je, takhle ano, a není to proti povinnosti a svědomí.“ Vykročil.

Paní důchodní se na něj zkoumavě podívala a bezděky vykročila za ním. Chvilku ani nemluvila. Jak to myslí? Je takový, nebo nechce rozumět?

XLIX.

Za týden po svátcích, v pondělí odpoledne, přišla na Boušínskou faru starší už, hubená žena, v loktušce. Ukazujíc svou pravici silně zavázanou, vykládala panně Anince, jež byla v kuchyni sama (Justyna meškala na dvorku u drůbeže), že byla na Hořičkách, že má tak tuze bolnou ruku, že je z Padolí, Šimůnková, a že se tu stavuje, aby vyřídila Justynce pěkné pozdravení od Antonína učitelova a staré učitelky, že jí uložili, aby se tu stavila. A hned zas o ruce začala, co s ní zkusí, jaké bolesti.

Justyna, když přišla ze dvorku, užasla. Šimůnková! Hned vzpomněla na jejího muže, a jaké měl o něm Antonín důmnění. Ale ta žena sama začala pak za řeči na svého muže louznit, jaký je necita, že nerad dělá, ona aby všecko odřela, i teď, když nemůže na ruku. Pak o Hořičkách a zas o Padolí vykládala, o Lewitovi, že v Padolí neostane, najisto se proslýchá, že si už v Novém Městě najal krám, a do Padolí že přijde ňáký žid z Náchoda; Lewita že nelitují, každý že mu má za zlé, že je tak proti ní, jako proti sestře Justyně.

Šimůnková vzbudila soustrast panny Aninky, pořád také, dle domnění, nemocné a trpící, a Justynina nedůvěra začala se záhy rozplývat. Krejčová mluvila s takovým účastenstvím o

jejím osudu, a jak všude litují, že není v Padolí, jak na ni vzpomínají. Když panna Aninka na chvilku vyšla z kuchyně, ptala se na faráře, kdy se vrátí, zvěděla prý v Slatině, že tam je, a hned šeptem Justyně hlásila, že jí má něco vyřídit, ale tady před kuchařkou že nemůže.

Víc Justyna nezaslechla, než bylo toho dost, aby zahořela dychtivostí. Je to jistě od Antonína. Proto když Šimůnková odcházela, vyprovodila ji až přede dveře a šla s ní dál, zapomínajíc, co jí farář, nežli odešel, připomenul, aby nikam nechodila. Šimůnková vykládala o Vincině, to již byly pod farou a šly kolem kostela a hřbitova, a když začala o Antonínovi, stály už pod hřbitovem u samého lesa, černajícího se svahem dolů k řece.

A naráz přestala Justyna Šimůnkovou poslouchat a zapomněla na ni v náhlém leknutí. Houština se nápadně hnula, něco se tam mihlo, větve zaharašily, rozklátily se, a mužský jakýs vyrazil. Starý žid, Pik! A výš, od lip, od hřbitova ozval se farářův hlas v ten okamžik:

„Justynko, pojďte domů!“

„Schnell! Schnell, sie will zuruck,“ křičel Pik do lesa.

Než dozněl jeho hlas, vyskočili tři mužští; Justynka je jenom zahlédla, už utíkajíc, a Šimůnkovou, jež ji chytala za sukni. Vytrhla se zrádné poslici a letěla nahoru jako honěná laň. Vášnivé hlasy, prudký, zlostný křik se ozýval těsně za ní. Smrtelný strach ji poháněl; sotva se země dotýkala. Všecka udýchaná, úzkostí bledá a chvějíc se, skočila k faráři Ondráškovi, jenž jí spěchal naproti, a jako tonoucí chytla se jeho ruky. Jak se pak do fary dostala, ani nevěděla. Sklesnuvši na židli ve farářově pokoji, ještě se třásla a nemohla ani slova vyrazit.

Panna Aninka div rukama nelomila; vzdychala, teskně oči obracela, farář domlouval Justyně, proč neposlouchala, hospodyni, proč ji nechávala. A hned zas Šimůnkové lál, to že je – Hanba, hanba, křesťanka, takhle pomáhat! Toho dne Justyna nevyšla z fary ani na krok.

Nazejtří přišel Doubenus, a ten jen dotvrdil, co na faře o Šimůnkové myslili, to že je, na Hořičkách že ani nebyla, ruku že má zdravou; ještě včera ráno viděl Doubenus krejčovou na trávě, jak žala. Milostný posel se na zrádnou krajanku tak dopálil, že až před samým farářem zaklel.

Justyna si pro tuto událost s židy a krejčovou Padolskou sotva povšimla Padolských novin, zvláště té, že stará „dvorská“ umřela; ve čtvrtek večer že byla dát ještě jídlo „hospodáříkovi“ jako obyčejně a v pátek poté, navečer, že už byla v Pánu. A jaký slavný funus měla, že přijel taky její vnuk, pan páter.

Zato psaní Antonínovo! Četla je nahoře v pokojíčku, ale nedočetši, seskákala po schodech dolů, rovnou k faráři, oznámit, co Antonín oznamoval, že přičinění jemnostpána Padolského v Náchodě, u pana vikáře a na zámku i v Hradci se vydařilo, že právě přišlo od krajského soudu povolení, aby směla ona, Justyna, být v Padolí pokřtěna, že jí to tedy hned ohlašuje a Doubena posílá.

Farářovi Ondráškovi zasvitlo v očích. Zpráva ho těšila i dívčina radost.

„Vida, vida, Honzíček, no, pozdrav ho pán Bůh, ale vy, poplašená panenko, vidíte, vy byste byla málem všecko pokazila. Včera přišlo povolení, a včera, vidíte, číhali na vás a už by vás byli lapli a odvezli. A měla byste po křtinách, po všem. Že oni věděli? A bodejť, jak by nevěděli, proto oni – Kdo by si pomyslil.“ Ostatek listu a pak znovu celý dočetla Justyna o samotě. K psaní, jež Antonínovi skoro každý večer pro své potěšení nahoře v pokoji skládala, dopsala odpověď, jak mu děkuje, jak se těší, také aby za ni jemnostpánovi poděkoval, a v jakém byla nebezpečenství, ale že teď dá pozor. Ó, kdyby už čas hodně utíkal, kdyby bylo po žních –

Toužila po Padolí, ač se jí tu v té samotě líbilo. Přivykala, domácněla tu, spřátelila se s farou i s nejbližším okolím, jak je poznala, zvláště s farskými, k nimž upřímně přilnula. I v chalupách se seznámila, jakož i s učitelovými ve Slatině.

Odpoledne před božím tělem vyšla si se Šokovými děvčátky kousek do polí, ne daleko, do lučinatého oupadu, jenž bělal se kopretinami. Natrhaly tam a na mezích rozmanitého kvítí, pomněnek, kohoutků, mateřídoušky, zelených andělíčků i růžových punčošek.

A když natrhaly, usedla do stínu pod javory, jež v skupině jako bratři vznášely své rozložité koruny k vysokému, modrému nebi, a pletla věnečky, obklopená bosými děvčátky plavých vlasů s rulíčky v týle nebo i přes spánky za ouška spletenými.

Vila věnečky učitelovým, jejich tatínkovi, panně Anince, panu faráři a také sobě.

V hlučném průvodu však nazejtří o slavnosti nešla. Bylo horké dopoledne, zářící vzduch se prochvíval, slunce pražilo. Lesové v pozadí byli tak jasní, jako bližší, kostel za lipami svou bělostí až oslňoval.

Jas pestrých barev ve zpívajícím průvodu na okamžik pohasl, jak jej přikryly tlumivé stíny lip, ale rozehřál se hned, rozhořela se červeň sukní a šátků, zapestřily se květované zástěry, šněrovačky nad zelenými sukněmi, vysvítila zas tvrdá běl rukávců, jak vycházeli zpod lip do plné, volné záře.

Kantor Šolta, v hřebíčkovém kabátě úzkých rukávů, v černém hedvábném šátku na krku, s bělostným límečkem košile na šátek přehrnutým, maje černé vlasy do spánků přičísnuté, kráčel se svými zpěváčky, s celým chorem zpívaje.

Pod nebesy se kmitla prokvetlá hlava faráře Ondráška, nesoucího v bělostném velu monstranci bleskotající na slunci, jakož i zlaté porty jeho ornátu plného vyšívaných růží a květů.

Vše zpívalo, zvony hlaholily, světla se kolem nebes kmitala, zvonečky cinkaly, chvílemi kotle zavířily.

A na faře ticho, i v kuchyni. Panna Aninka ji na chvíli opustila. Stojíc s Justynou křižovala se a skláněla, modlíc se potichu, Justyna byla jako pěna. S průvodu nespustila očí, dojatá tou slávou, zpěvy a zvony i tím, jako by všechno kolem ztichlo v posvátné úctě. A na Padolí si vzpomněla, jak tam teď je, že teď pan farář také asi tak kráčí, viděla ho v bílých, dlouhých vlasech pod nebesy, a že Antonín je dnes jistě na kůře, že hraje nebo zpívá.

Měla radost, když farář přinesl jí posvěcený věneček, který sobě uvila. Hned si jej zanesla na pokoj, kde měla lože, a zavěsila jej na zeď pod mariánský obrázek.

Justyně Lewitové bylo teď na Boušíně také proto volněji, poněvadž se nemusila již tak ukrývat a bát. U fary, u lesa se nikdo cizí neukázal. Nicméně nespouštěla se daleko od

stavení. Byla opatrná, strachovala se, aby jí bratr, když se už jednou tak tuze odvážil, něco zas nevyvedl.

Zato ji bylo za dne často na zahradě vídat nebo na dvoře u včel s farářem, jemuž ochotně a obratně pomáhala, měl-li co se včeličkami dušičkami. Každé pak soboty, když umetli a poklidili v kostele, přinesla velké dvě kytice pokropené, jako porosené, na hlavní oltář.

V ten jarní čas bývaly vlažné večery, plné vůně z lesa i ze zahrady. Za těch tichých, šerých chvílí sedala Justyna s farářem, někdy také s pannou Aninkou, před farou na lávce pod ořeším. Hovořili, farář pověděl to ono ze života, ze svého mládí, jak bývalo za těch let, a když studoval a byl s Honzíčkem, jako s Padolským farářem, v jednom kvartýru, co se tak leckdy veselého provádělo.

O tom Justynka poslouchala nejraději, třebaže farář někdy už leccos opakoval. Ale měla ty veselé příběhy radši nežli vypravování o francouzských válkách, o Rusech, jak tudy táhli, nebo o starších ještě časech, když tu Brandeburk tak hospodařil a raboval.

Když seděla Justyna s pannou Aninkou, musila s ní často do říše duchů a zjevení i na smutná místa v lesích nebo v samotách, kde se to ono neštěstí přihodilo, to ono zjevení zjevilo a toho onoho strýce nebo tu onu tetku přestrašilo, jako to dělá dole u řeky hastrman.

Dost často si také vzpomněla a s jakousi rozkoší vypravovala, ovšem vzdychajíc a teskné oči teskně obracejíc, o loňské hrůze, když byla ta velká voda, tu neděli po jejich pouti, po nešporách, to že se pod Mečovem oblak utrhl a spadl takový hrozný lijavec, och bože! To že bylo – och, a taková tma a hrůza, och bože, a tolik vody, celé proudy! Až sem na faru bylo slyšet hluk vody, jak dole řeka mezi lesy bouřila, ach, to že bylo, že myslila, že nastal soudný den.

Nač zapomněla, doplňoval Marek, hrobař, když tu některý večer zůstal a s nimi seděl nebo stál proti nim o plot opřen a pokuřuje z dýmky. Ten si jednou vzpomněl, však že to nebylo po prvé s tím mostem pod Červenou Hůrou, co se tenkrát o té velké vodě probořil, před sto lety už taky, a kdepak před sto lety, tomu že je jistě půl druhého sta let, a toť že, když jel Náchodský kníže, to že byli ještě Pikoloni[45] na Náchodě, tak že ten kníže jel jednou sem na Boušín, na pouť, šestima jel a kolem samý sloužící, a jak tady sjede pod Červenou Hůru a na

most, most, rozumíte-li, prask a prask – prolomí se pod ním a kníže s třemi páry koňů, s kočárem, sloužícími, se vším všady se propadl. Skrze most! Ale to je divné, uvázl v trámech a musil tak ostat, až ho vytáhli, a koně, kočár, všecko, a žádnému že se nic nestalo, a pak že dal na památku a na poděkování pánubohu postavit na břehu kapličku, jak stojí podnes, a namalovat na ni celý ten příběh, jak se kníže topil.

Někdy usedla Justyna s Marjánkou, mladou děvečkou, vzadu na dvoře na nízké pavláčce starého srubu zahnědlých trámů nebo na schůdkách té pavláčky. To bývalo za tichých nedělních odpolední, po nešporách, když si děvče spravovalo nebo něco šilo a Justyna jí pomáhala. Někdy také večer po práci, zvláště kdy měsíc svítil.

Marjánka často také zazpívala. Měla pěkný hlas, uměla mnoho písniček, a Justyna ji ráda poslouchala.

Když se Justyna za takových večerů vrátila na pokoj, neulehla. Otevřevši okno, dívala se do jasného, vlažného večera, jehož lahodný dech ji lichotně ovíval jako květ, hleděla přes sad ke kostelu a na temný les pod ním v stříbrném mlhavu měsíčního světla. Ořech nad starou studní, stromy na sadě i košaté lípy šustěly jí v živý sen, jak si malovala, až Antonín pro ni přijede, jak si ji poveze domů a jak bude s nim, pořád s ním.

L.

Večer před sv. Janem Křtitelem rozhořely se ohně na Boušínské pláni, na výšinách nad Slatinou, nad černými lesy, také naproti nad řekou na Červené Hůře u starého hradu, a dál a dál; zářily, svítily do měkkého šera kolem dokola až po černý obzor; zářily, svítily létu vstříc.

V ten čas také potlukač svědčil, že se přiblížilo. Chodil po vsi od čísla k číslu, k starým stavením, na nichž vázly poslední články staletých okovů, chodil i k novým chalupám na drahách i jinde, kdež si musili dát připsat také řetízek třinácti dnů roboty, když žádali vrchního Essentra o povolení ke stavbě.

Tak tedy potlukač chodil ke starým i nově roubeným příbytkům, ale ne do sednic, nýbrž jen k oknům, a tloukl na ně a volal a hlásil:

„Zejtra o vůsmé na robotu na luka.“

Z Boušína, Slatiny, z Červené Hůry a tady všude chodili na dol k Oupě pod olšemi na ten dlouhý, krásný pás zelených luk, do vlajících trav, do moře květů, pod lesnaté svahy toho údolí.

Časně ráno sestupovali robotíři do luk, rosou mokrých, kdy tu na dole všecko v modrých, hlubokých stínech, les, luka, vysoké olše i zticha šumící řeka. V hlas drozdů zasvištěly do jitřního ticha v lesním údolí blýsknavé kosy.

Vysoká tráva, plná zlata pryskyřníků i sněhu kopretin, růžové pruhy kohoutků i brunátného šťovíku, klesala rázem, pomněnky v ní, jak by se modré oči zavíraly, vysoké rdesno, všecko padalo, klesalo řadem.

Rady rostly, přibývalo jich ve stínu a v rose, i pak, když i na dol k řece do luk vysvítilo po jedné straně a po druhé kdy ležel ještě stín, i pak, když se všecko údolí vyjasnilo v plné zátopě sluneční záře.

Robotíři s kosami postupovali lukami dál a dál, a ženské, babky i mladice, v kanduších i v sukni jen a košili, za nimi roztřásaly hráběmi trávu i květ. Hned tu, hned tam objevil se mušketýr nebo dohližitel ze dvora, a pořád tu i tam ten oflakovač přísně a ostře:

„Dělejte, dělejte, hejbejte se! Všecko pěkně udělat, uhrabat, pojede tudy pan kontribuční!“

Hartusil, a když se mu zdálo, přetáhl holí, jak tenkrát neměl člověk žádné ceny. Ale jak ten oflakovač zašel, už se ohlíželi, nedívá-li se, a mnohý robotíř se dost vyležel, až zase vyskočil, když se dohližitel ukázal po boku pana kontribučního, na nějž na cestě u lesa čekal panský kočár. A zase kontribuční přehlížel, poroučel, hartusil, třeba i nadával, ať v poledne se dlouho neválejí, ať nevalaší.

Však je dozorce ze dvora nebo mušketýr dlouho nenechal. Jen snědli ten kus chleba s tvarohem nebo s homolkou, co si z domova přinesli, už na ně křičel; a držel je pak dlouho po slunce západu a zapisoval každému vykonanou robotu do knížky, kolikrát už klekání zvonili a neviděl ani na to.

Pak teprve je pustil a rozcházeli se do vsí, a luka v údolí mezi lesy v hlubokých stínech podvečera osaměla a ztichla. A stíny temněly, šero houstlo od lesů. Do něho voněly posečená tráva a květy. To jaro oddechovalo v tom vlažném šeru vonným, posledním dechem.

A léto přišlo.

Po širých lánech a políčkách na vrchách, v stráních i na dole všude husto obilí. Sytá zeleň osení, z jara prozářená svítivě žlutou ohnicí, měnila se, jak klasy vyháněly a bujně rostly. Bledla, šedla a fialový nádech i zahnědlý tón rozlil se hladinou klasů, i tichý svit, když se rozkolébala měkkými vlnami, když beránky po ní běžely nebo kdy ztišená zahořela v zlatě růžové záři za krásných západů, plných klidného světla.

Ale Justyně se obilné lány v barvě jen zvolna měnily a dlouho jí nezrály. Vycházela mezi ně za faru, chodila mezi nimi po kvetoucí mezi a počítala, počítala, až na ně přijdou ženci, až bude sklizeno.

Zatím jen vzkaz a zprávy občas z Padolí chodily. Po každé ji potěšily a celý den vyjasnily. Nejvíc jich dostala v nejslavnější den na Boušíně, o pouti proslavené po všem okolí, na svátek Navštívení panny Marie, kdy pernikáři a kramáři zastavili svými stany všecku prostoru před kostelem, kdy sešlo se lidstva, a nejvíc mladého národa, z daleka široka, kdy před kostelem pod lipami i níž v lese u studánky, u kapličky hemžilo se lidmi, a v zeleni i v lesním šeru rozkvetlo veselou barvou sukní, šněrovaček i šátků i bělostí rukávů, kdy kolem kostela a dolů až v temno lesnaté stráně zaléhal šum davů i houslí hlas v průvodu drnkavé harfy.

Justyna se na ten den už dlouho těšila a s pannou Aninkou i s Marjánkou o něm mluvila. Věděla, že Antonín nepřijde, že nesmí, jak zněl zákaz Padolského faráře, čím dál tím těžší. Ale čekala někoho z Padolí, že jistě někoho uvidí. A kdyby tak Vincina – Přišla po obědě a rovnou na faru. Justyna ji zhlédla ze svého pokojíku. Jako střelená odskočila od okna a hnala se jako větřice dolů po schodech.

Všecka červená překvapením, radostí, chytla ji kolem krku. Vincina se pak mezi boudy a stany ani nedostala. Byla pořád s Justynou, dole v kuchyni, kdež seděly s pannou Aninkou, nahoře na pokojíčku nebo vzadu na zahradě. A pořád Padolí, Padolí, Antonín, jeho panímáma, pan farář, Šimůnková i bratr Justynin, o němž Vincina přinesla, že se ten týden postěhuje se starou tetkou, která k němu přijela. To však Justyně zatajila, že když ta stará židovka šla s Lewitem kolem Antonínova příbytku, že se okatě uplivla a bratr že hrozně černil a z cesty do stavení pohrozil.

To byl stín v tom hovoru radostí a nadějí jako vyzářeném. Ale ten stín byl stín, pominul a hovor hned se zase vracel k těm, kteří jí přáli a na které se tolik těšila.

A nejvíc k Antonínovi, o kterém Vincina musila zas a zas začít. Pak už opakovala, co již řekla, že se Antonín nemůže dočkat, až bude moci sem na Boušín, pro Justynu, a jak k nim, Frýdkom, chodí, aby si o ní mohl pohovořit, a jak je na něm vidět, že nemá mysl doma, že už tak nečtveračí, s hochy že také tuze nechodí, že je raději sám; a jak sháněl a běhal na faru, do Náchoda na děkanství i na zámek, jen aby vymohl z Hradce to povolení.

Justyna byla by si Vincinu nejraděj i nechala přes noc, ale kamarádka, ač by ráda, nemohla se zdržet. Pak už ji Justyna nepřemlouvala, a hned ustala, jak Vincina připamatovala, co Antonín, ten že se těší a čeká, s jakou ona, Vincina, přijde, jistě že se, chudák, nebude moci dočkat.

Nemohl, a také neměl nikde stání. Ani nesel do hampejzu,[46] kde po nešporách jako vždy hráli v kuželky, až rachot jejich a prken i hrčení koulí zaléhalo městečkem až za řeku v tom tichu nedělního odpoledne. Ale také nevzal udici a nevydal se na ryby, jak s hochy dělával, když se brousili lukami proti řece chytat pstruhy a lipeny.

Nežli se sluníčko začalo hory chytat, vytratil se ze stavení, od not, které opisoval, a rovnou za řeku, lukama „po struhách“ nad Zbečník k Hájku. Šel Vincině naproti. Těšil se, co přinese, co Justyna, jak je na Boušíně, těšil se jako když za chlapectví nemohl se maminky dočkat a chodil jí naproti, když měla přijít z Vambeřic z pouti.

Už slunce zapadlo, už mnoho Boušínských „poutníků“ potkal, už Zbečník dole pod ním zapadal v soumrak a do hlubokého ticha svátečního podvečera ozvalo se klekání.

Došel až k lesíku před Končinami, a tu teprve se Vincina zjevila. Šla s dvěma děvčaty z Padolí a s bratrancem. Dala se do smíchu a libovala si žertem, jak je vzácná.

„To jsem si myslela, že mně přijdeš naproti, ale takovýhle kus!“

Za chvilku se již mladý hodinář opozdil v kroku a Vincina musila také, aby mu vyřídila, nač čekal, aby už vypravovala.

Když se pak večer s ní u Frýdkových rozloučil, vracel se potěšen, a bylo mu, jako by šel z farské březiny.

Léto kvapilo. Lány plavěly, žloutly, jak slunce hořelo z vysoka. Obilí krásně stálo, sv. Jakub se blížil. V ten čas se všude těšili na žně, hospodář, chalupník, podruh, že bude božího požehnání a dost díla, obživy, že bude líp pod širým nebem, třeba v parnu a v potu, nežli v dusné sedničce za chudým stavem.

O žních šla řeč, a v kraji že už začnou. Bylo to vidět. Chudí sekáči se sbírali a s kosou na rameně, s toulcem u pasu a s uzlíkem v ruce vydávali se k Opočnu, za Jaroměř a dál do kraje, aby se najali do práce, klást na širých lánech zlaté obilí. Už se na to těšili, že si každý přinese pytel chleba a v měchuřině pár grošů na hotovosti, až se zas vrátí domů, do nové práce u nich, v kopcích.

V ten čas, a zrovna na sv. Jakuba, vrátil se Čejchan granatýr se svým trakařníkem ze světa, ze své výpravy. Trakařník jel lehko, protože bedna byla prázdná, že ani loket plátna neostalo; zato Čejchanův opasek byl plnější. Tržil, a jak tržil! Až se podivil i páter Havlovický, u něhož se potěšen zastavil, když se přes Náchod domů vracel.

Z Náchoda pak obzvláště pospíchal a již se nemohl dočkat, jak Fidél Hanuš vyletí, jak se máma podiví a radostí vykřikne nad jeho nenadálým příchodem. Nic o něm nevědí, neboť žádnému nic nevzkázal. Chtěl je překvapit. A oni překvapili jeho.

Žádný nebyl doma, když přijel. Sednice zavřená, klika vytažená. Ale tu se již nedivil, neboť jak vjížděl či přicházel do Padolí, připomněli mu, že je sv. Jakuba. Na městečku to bylo znát, neboť placho všude a po staveních všude prázdno.

Čejchan nechal bednu na síni a pospíchal s trakařníkem nahoru „městečkem“ ke zvonici, před níž se shluklo všecko Padolí. Ženy, staří, mladí stáli tam v jednom hustém zástupu, z něhož vyznívala vřískavá hudba, smuteční pochod, a k němuž pořád ještě opozdilci dobíhali. Všichni obraceli hlavu nahoru, na okno v bednění staré zvonice zděného spodku, jež trčela z toho ztrnulého mraveniště nad spoustou hlav; hleděli na okno, z něhož čouhalo staré prkno. A na ně již vyváděli, vystrkovali ze zvonice dva mužští černého, kosmatého kozla. Mezi velkými rohy, na nichž se zelenal věnec, trčel mu vršek borovice, růžemi okrášlený; mašle po cudrách třepetaly se po celém těle ubohému zvířeti, jež stálo zděšené, zrak vyvalujíc, vysoko nad hlučícím zástupem. A ten je vítal křikem i fanfárou.

Pak na okamžik ztichli, když Franta Švec, jenž tohoto nebohého kozla vyhledal (musil být nejšerednější ze všech po okolí), začal na věži vyvolávat nad „starým hříšníkem“, že po celý svůj život užíval kratochvíle, a teď že jemu přišla smutná chvíle. A když dokončoval:

„Nemeškej, skoč rychle dolů,
sraz hlavu, uděláš konec všemu –“

počalo se prkno chýlit. Kozel ve smrtelné úzkosti ucufoval. Dole se strhly křiky, jež vybuchly v divoce jásavý řev, když kozel, jak prknem trhli, donucen ke smrtelnému skoku, mihl se ve výši, až pentle a fábory na něm zavlály, a dopadl na tvrdou zem, až žuchlo.

Vystrojený řezník, drže nůž s černou stuhou v dlani, přiskočil, vrhl se na nebohé zvíře, aby je zapíchl a krev jeho zachytil. Všichni hrnuli, hnali se za ním a prodírali se k němu v divém zrovna chumlu, z něhož každý dychtil ulovit trochu prolité kozlí krve.

Fidél Hanuš v té líté mačkanici pochodil; nesl si domů trochu „jakubovské“ krve, která, čerstvá i sušená, měla silnou, léčivou moc. Stará Čejchanka však nepořídila. Když se s podruhem či „přástevníkem“ svého syna u chalupy setkala, naříkala si přes zásep až do síně a zlobila se na ženské, jak se o tu krev praly. Umlkla však, když kliku ode dveří nenašla na květované jarmaře, nýbrž u dveří. A jak polekaná otevřela a s Fidélem do světnice vkročila,

spatřila syna za stolem. Pokuřoval si chutě jako jindy, jako by nikde nebyl. Stará vykřikla a rychlonohému od „Rohanských“ dřevěněly nohy.

Večer, ač bylo teplo, až dusno, byla u Čejchanů světnice plna, jako za nejdelších zimních večerů. Sešli se všickni, jak tu bývali; jen Šimůnek ne, poněvadž teď, co Doubenus roznesl, jak se ženou držel při židech, jak jim pomáhali, nesměl pořádně ani na lidi. Sólo měl Čejchan, neboť musil povídat o své cestě. I vypravoval o Varech, o Mariánských Lázních, jak dobře pochodil, co tam je panstva, hrabat a knížat, jak dobře kupovali, a platili až i zlatem, dukáty.

Konšel Mityska, bez povřísla, v plátěné plantě, v nohavicích po kolena, bos, úžasem se oblizoval a potahoval a divil se, jakou má Čejchan kuráž, že chce jet zas, na podzim do Prahy a na jaře, dá-li pánbůh, zase ještě dál do světa.

LI.

Pánbůh dal dobré žně a pohodlný čas. V polích živo, plno lidí, jen se hemžilo. O dělníky žádná nouze. Jiných výdělků nebylo, a tak lidé rádi šli na pole. Obživu měl nejen žnec a žnečka; i děti jejich se táhly za nimi do statku, do pole. O žních se už každé přiživilo, které bylo jen trochu postačitelné k nějaké práci, ve statku třeba jen kolébat, v poli třeba jen za „vodáka“, žencům vodu nosit ze studánky.

Staří žali, tenkrát se víc žalo, každý na svém záhonu, a přičinil se dost, aby neostal daleko za „Špičákem“, jenž šel napřed v práci a někdy je sakulentsky proháněl. Každý se nutil a chutě, ač dopoledne nic nebylo na desátek, o kávě pak ani zmínka, ani o kořalce. Tu mívali jenom sekáči.

Než přece bylo veselo, a jak! Ženci i žnečky zpívali, až se v polích rozléhalo, ráno i odpoledne. V poledne však zmlkalo vše, lidé i kraj, všechen plavý božím obilím, i les, nad nímž stál bílý oblak nehnutě v horkém, zmrtvělém vzduchu.

A modré hory kol pod modrým nebem, oku tak sblížené, stály jako vážná, němá stráž nad hnědě žlutou krajinou, kterouž, jako by sám sebe tlumě, dozníval polední zvonek z bílé vsi, v tajemné ticho zaklené pod košatými stromy bez hnutí a dechu.

Poslední zvuk zvonu se rozplynul; horko, ticho, nade vším svatě veliké, slavné ticho, jako by bůh tudy neviděn kráčel. –

Když na Boušíně žali a sklízeli, Justyna na farském pomáhala. Zardělá, majíc šátek pod bradou uvázaný přes čelo, svěží, čiperná jako křepelka, prostírala povřísla, na ně pokládala z kolíbek, přinesla z fary vody, mléka; i zpívat pomáhala. Bylo tak veselo kolem, tak se jí to líbilo, práce i zpěvy a žerty, a tichá radost v ní hrála, že se blíží doba návratu.

Naposledy si na Boušínské faře zazpívala o obžínkách a tu si také zatančila, jen tak na dvorečku při houslích a zpěvu. Když bylo po hlavních žních, ovsů stálo venku ještě dost, zrovna na Anděla Strážce, zajel si farář Zeidler na Boušín a s ním mladý hodinář, Antonín Kalina; ten v kastorovém klobouku, v tmavomodrém fraku, v bílém šátku na krku a v nankynkách, vystrojený, jak se na ženicha slušelo. Na faru přišel samou nedočkavostí skoro ještě za šera a musel hodnou chvíli ještě čekat, nežli přijela příležitost, zelený kočár s ohromnými péry.

Cesta mu pak málo ubývala, koně mu zvolna jeli, a nemohl se dočkat. Tvář starého faráře, dlouhých, bílých vlasů, jenž seděl v tmavomodrém límcovém plášti, byla klidně veselá. Těšil se na „Toníčka“, kterého chtěl už o Boušínské pouti navštívit, těšil se z Antonína, jehož radostný neklid dobře pozoroval a jemuž se usmál, když za Kostelcem ze sedadla povyskočil a rukou před se ukazuje přes pláň, k lesům, nad nimiž se probělával kostelík, vykřikl:

„Boušín!“

Sjeli krkolomnou cestou kolem rozvalin Červenohorského hradu dolů k Úpě, přes ni krytým mostem vzhůru k Slatině. Odtud šli, aby se vyhnuli bídné cestě, pěšky. Vůz jel za nimi. Bylo zářící nedělní ráno, pláň i lesy se rozkládaly ve svátečním klidu a tichu. Měli daleký rozhled, Antonín však jen před se zraky upíral.

Přišli dřív, nežli je očekávali. Boušínský farář seděl právě u kysela, Justyna pomáhala panně Anince v kuchyni. Dnes horlivěji nežli kdy jindy, ale neklidná, rozčilená dychtivým očekáváním. Až pak naráz pustila kudrnaté hlávky kapusty, jež ze zahrádky přinesla, když se na síni u dveří ozval radostný hlas farářův a známé hlasy. Neudržela se, vyrazila ven, než u dveří se zastavila. Ale Antonín už k ní chvátal. Podali si ruce, a jak mlčky, v prudké radosti proti sobě stanuli, zatemnilo se jí v očích pro slzy.

Pak musila hned do pokoje. Políbila Padolskému faráři ruku, upřímně, vděčně, a všecka jako u vidění odpovídala a poslouchala, jak on, jak Boušínský ji chválili. Dlouho se v pokoji neomeškali. Boušínský vedl „Jeníčka“ na dvůr, ukazoval mu včely, frátera, povídal, vykládal, s uspokojením ukazoval opravenou stodolu a pobořený chlév, místo něhož mu již začali stavět nový, zděný.

Staří páni sobě ani hned nevšimli, že se jim Antonín ztratil. Zašel do kuchyně, aby panně Anince odevzdal dar, krásný růženec se stříbrným křížkem. Byla tím až dojata; vzdychala zármutkem a teskně oči obracela, že jí Justynku odvezou, že již na ni zvykla jako na svou. A najednou jí scházela ještě cibule a trochu satorky; Justynka se pro ně rozběhla a ženich ji vyprovodil. V zahradě však, jak stáli opodál malinových křovin, na slunci stříbrošedých, dlouho nevzpomněli na cibuli a satorku, ale hleděli na sebe, povídali si o Padolí, o mamince, o Vincině.

Oběd se zdál Antonínovi nekonečně dlouhým a pořád jen po dveřích pošilhával, kdy zase vkročí Justynka, která pomáhala v kuchyni a jídla přinášela, zardělá, zářících zraků, rozmilá kuchařinka, že až farář Zeidler jí do očí řekl, jak jí to svědčí a sluší.

Až po nešporách mladí zase na chvilku osaměli. Vyšli si z fary, dolů kolem kostela. Justyna ukázala Antonínovi okno svého pokoje a řekla tišeji, klopíc oči:

„U toho jsem se navzpomínala –“

Šli níž, až stanuli u lesa. Antonín se zastavil.

„Tady to bylo?“

Justyna přisvědčila a zeptala se:

„A bratr opravdu –“

„Už odjel.“

Do té chvíle o něm nemluvili. Pak vešli do lesa, jenž se táhl strání dolů, stmívaje se víc a více. Byl tichý, půda samé jehličí; jen u potůčka, jenž prýště ze studánky, tiše tekl kolem několika omšelých skal dolů k řece, zelenala se pentle trav a zaječího jetele.

Omšená byla také šindelová stříška roubení nad křišťálovou studánkou, u níž na dřevěné lavičce si sedli. Les mlčel, jen zdola ze šera, v němž stromy se tratily, táhl tlumený šum Oupy. Justyna si vzpomněla, jak jí bylo tenkráte, když tu řeku po prvé uslyšela a sem lesy, touto strání kráčela, jak si tady na tu lavičku musela usednout unavením i strachem, jak tu na Antonína vzpomínala. Jak to řekla, přiklonil její hlavu, položil dlaň nad týl na její krásné vlasy, a políbil ji. –

Pak se vraceli k faře, vedouce se za ruce jako tenkráte v březině. Farář Zeidler se již chystal k odjezdu, dokládaje, když ho „Toníček“ zdržoval, že den už teď za nic nestojí, a že by se rád za světla aspoň za Kostelec dostal. Staří „contubernales“ srdečně se rozloučili, a když Justyna plačíc a děkujíc dávala sbohem, položil jí Boušínský ruku na hlavu a žehnal jí. Panna Aninka ji vzdychajíc objala a zavzlykala. Když vycházeli, přišel Šolta se ženou, jimž Justyna už včera byla dát sbohem.

Z fary šli pěšky až do Slatiny, pak vsedli do kočáru, Justyna vedle faráře, Antonín naproti. Jako ve snu jela. Všecko se jí zdálo tak krásné, všichni, které potkávali, byli tak hodni, spokojeni. Až pak jí srdce začalo hlasitě bíti. Blížili se k Padolí. Páry se již táhly po lukách, ve stráních leckde dýmaly pasácké ohně: šero šlo údolím a již i po kopcích spouštělo svůj závoj. Před Padolím, na kraji Zbečníka musili zastavit.

Vincina tu na ně čekala.

Byl skoro večer, když Antonín s Justynou stanuli před příbytkem s dvěma zahrádkami. Mezi ně, až k cestě, přišla jim stará učitelka vstříc; nastávající svou nevěstu, ostýchavě a ne bez bázně vcházející, uvítala upřímně, vlídně.

Bylo již pozdě, když ji zaváděla přes síň do světničky, kde měla připravené lože. To již srdečněji učitelka mluvila, neboť nevěsta se jí zalíbila, její řeč, její všecko chování. Ráno pak, ještě za šera, když šla učitelka zatápět a pozvukovala si svou ranní, pobožnou, to ještě Antonín a ostatní děti ve velké světnici spali, ráda uslyšela, když se u sedničky pojednou otevřely dveře a nevěsta, jimi pohledši, dala jí pěkně, mile „dobré jitro“–

LII.

Toho léta, dne 13. září, jmenovitě na slavnost jména panny Marie, byly v Padolském kostele slavné křtiny, jakých tu nikdy neslavili. Farář Zeidler křtil Justynu Lewitovu, jež, co se vrátila z Boušína, byla u staré Langrové, tetky Antonínovy. Kmotry byli Padolský rychtář Prokop Vacek, bratranec Černého Vacka, a Ignác Prouza, kmotrami: Ludmila Prouzová, mlynářka ze Dřevíce, dobrá známá staré učitelky, a Ludmila Šimková, dcera po zesnulém kostelníku Šimkovi.

Těmi provázena vstoupila Justyna Lewitová, v bělostném šatě, od něhož se tím nádherněji odrážely její krásné vlasy, svěží a sličná, do kostela, jenž dole, na kruchtách i na kůře byl všechen plničký. Z toho množství dost lidí plakalo pohnutím, když bělovlasý farář Zeidler učinil krátké, dojemné proslovení, když mladá Lewitová, na křtu Marie nazvaná, poklekla u oltáře při mši a přijímala, pobledlá pohnutím, tělo Páně.

Po křtu vedl si mladý Kalina svou Marii domů, kde byly pak křestné hody. Co se Marie přestrojovala, ukazovala učitelka příbuzným a známým dary, které nevěsta dostala od kmotrů a kmoter i od jiných z městečka i ze vsi: zlatý čepec, bílou zástěrku, krásně vyšívanou, fialové hedvábné šaty, krásný kabátek s varhánky, a lnu, co lnu! Plná komůrka ho byla, plná kloubů krásně utřeného lnu, plavého, lesklého, radost se podívat.

Za tři neděle po křtinách byly svatby. Antonín si zašel pro nevěstu k tetce Langrové, kde Marie-Justyna zase meškala. První družičkou byla Vincina Frýdková. Na svatby přijel také Boušínský farář. Při traktací bylo všecko veselo, starý Frýdek často až zapískl, když se družbovým i jiným řečem a různým žertům smál. Doubenus pomáhal už před svatbou, chodil na pochůzky, pomalu „pospíchal“, špičky ven, paty k sobě. O svatbě však pomáhal nejhorlivěji. Jedl a pil, a pil a jedl, až se mu tváře blyštěly i ústa, a smál se, červený jako brabenec, až měl oči jako čárky, a zpíval pak už taliánsky – to když dole v Langrovské hospodě svatebčané a jiní tancovali.

Konšel Mityska tam také byl, v slavnostovém kabátě, a Černý Vacek také. Onen se dost oblizoval, a tento mu pořád připíjel: „Pij, konšel, pij! Dnes tě s paulače neshodím. Pij, konšel, ty jseš právo!“

LIII.

Léta 1825. Z jara tohoto roku, koncem května měsíce, vydal se Čejchan granatýr zase do světa s plátny, už s dvěma trakarníky, neboť na podzim minulého roku také v Praze dobře pochodil. Do světa s plátny po jeho příkladu a také jako on do lázeňských míst vyjeli Václav Klikar a Václav Hanuš, jak mu říkali Kanda.

Téhož roku, jmenovitě na Jméno panny Marie, narodil se mladé Kalinové, hodinářce, právě rok po jejích křtinách, chlapeček, jemuž byl, jakož už i otci byl, kmotrem farář Zeidler; chlapeček dostal po svém kmotrovi jméno Jan.

Pan kmotr, vysokého věku, v ten čas už nějak scházel, a zdraví jeho se nelepšilo. Když pak na podzim ptactvo táhlo, málo již chodil na čihadlo, kdež mu byl výborným pomocníkem mladý hodinář, druhý kostelník, Kalina.

Druhou neděli po sv. Václavu měl farář Zeidler kázání na slova: „Nesuďte a nebudete souzeni.“ A vícekráte už pak nekázal. Hned v pondělí ulehl. Antonín a jeho mladá žena starali se o něj a ošetřovali ho jako vlastního otce. Ale faráři Zeidlerovi bylo den co den hůř.

Ve čtvrtek musil kaplan napsat psaní na Boušín a pozvat pana faráře. Doubenus šel s tím listem schválně. Smutně nastupoval cestu a smuten vypravoval na Boušíně, že jemnostpánovi je zle; farář Ondrášek poslal si hned do Slatiny, aby ho zítra dovezli do Padolí.

Toho dne zastesklo se nemocnému faráři po ptácích. Antonín mu přinesl tři klece s nejmilejšími ptáky a pověsil mu je v pokoji. Starý ptáčník se na ně díval a dlouho je pozoroval, až pak slabostí přivřel oči.

Nejmilejší drozen mu ještě nazejtří časně zrána, ač temně už, zazpíval. To ho farář Zeidler slyšel naposled.

Pak už ani toho, ani jiného hlasu ptačího. Když farář Ondrášek před polednem dojel, byl jeho contubernalis bez vědomí a pozdě odpoledne vydechl duši.

Plakali všichni, a nejvíc mladá Kalinová. Boušínský farář odjížděl s pláčem; na pohřeb přijel zas.

Pohřeb byl slavný. Osmnáct kněží se sjelo, kondukt vedl Kašpar Lukavský, děkan náchodský a školní dozorce. Tělo nebožtíkovo, jež provázelo veliké množství lidu z kolatury i ze sousedství, neseno z fary dolů „rynkem“ kolem statue pod jasany a pak zpět na hřbitov, kde po slavném rekviem uloženo vpravo vedle dveří sakristie, jak v Pánu zesnulý v nemoci své přání vyslovil.

Že umřel Padolský farář, o tom se dověděli na Náchodském zámku hned nazejtří.

Zpráva ta zkazila důchodnímu Schmidtovi důkladné zívnutí, na které se právě chystal, vzpružila však jeho tělo jako rozlámané, jež chtěl při tom zívnutí příjemným protáhnutím napraviti.

Divil se klidně, co že farář tak pojednou. Ale pak se více divil a živěji, když přinesl tu novinu domů a ženuška se pro ni tak silně lekla.

Co že ji to tak dojalo?

Začala se na starého faráře vyptávat, kdy a jak umřel, jak bude s pohřbem, a za řeči se mimochodem optala, kdo že asi Padolskou faru teď dostane.

„Nu, nejvíc naděje by měl P. Havlovický.“

Více se již neptala.

Za týden po tom vyšla si odpoledne (podzimní slunce dost hřálo) do Piccolominské zahrady.

Na nádvoří setkala se znenadání s P. Havlovickým, jenž mířil k bráně a dolů do města.

Zrovna ji píchlo; usmála se však, když ji pozdravil, a v tom úsměvu jakoby žertem se optala:

„Tak prý nás opustějí, velebný pane; do Padolí –“

„Jemnostpaní, kdožpak ví, jak se to rozhodne.“

„Ale šli by tam rád!“

„Šel, ano, nezapírám. Je to přece jen fara, třebaže zašlá. A pak, jemnostpaní, tady mnoho zahálím, a tam –“ Chtěl doříci, že je ouhor, ale nahlas pověděl: „Tam je co dělat.“

Obočí se jí hnulo, stín přelétl jí čelem. Nerozuměla mu, myslila jen na sebe.

Okamžik na něj upírala oči; smutkem se zasmušily, až se zas bolně usmála.

„Když tak odtud pospíchají!“

Hlas se jí zachvěl, slabě, ale P. Havlovický to vycítil. Uklonila se a chvatně zahnula do Piccolominské zahrady; její arkády z habří, pyramidy a oblouky svítily zlatem, z něhož u besídky rudě do brunátna hořelo psí víno v klidné, plné záři podzimního odpoledne.

P. Havlovický se za paní ohlédl a pomyslil si:

„Je už na čase. Odtud pryč, jinam a do práce.“

Konec knihy prvé.

POZNÁMKY:

[1] [Vrchmezí.]

[2] [Dnes Polska.]

[3] Vysoká čepice, také persiánka.

[4] Lopuchy.

[5] Kohoutků.

[6] Pysku.

[7] Četnictva nebylo.

[8] Polévka z kvasu do vody zavařeného.

[9] Druh bramborů; jinde rohlíčky.

[10] Větší kůzle, lonšťák.

[11] Píchání.

[12] Šátek na pokos, na babku.

[13] Od neštovic pobodaný.

[14] Poplakala.

[15] Finanční strážník.

[16] Pastýř koní.

[17] Nástroj o jedné struně.

[18] Drhlen, velký železný hřeben, jímž se len protahuje a hlávky sdrhují.

[19] Každý tkadlec musil, šel-li na trh, mít každou kopu okolkovanou na doklad, že je pravé míry. Každá obec měla takový „štrempl“ s číslem obec označujícím a svěřovala jej zpravidla starému vojáku, jenž byl pod přísahou. Ten po každé kopy nepřeměřoval, nýbrž, důvěřuje známým tkalcům, prostě okolkoval za poplatek 2 kr.

[20] Jídla z rozstrouhaných, syrových brambor.

[21] T. j. volný den. (Regrací, rekreace, zotavení.)

[22] Bočar Marko, rodem Bulhar.

[23] Špatně.

[24] Dětem.

[25] Váleček, o nějž opírali vidlici, když jí hrnec do nístěje (pece) strkali.

[26] Vařené buchty– knedlíky.

[27] Česká ves v Kladsku nedaleko českých hranic, kam z Čech evangelíci do kostela chodívali.

[28] Motýli.

[29] [Na holo, bez sněhu.]

[30] [Žebrotou.]

[31] Na půdu.

[32] Plátěná vložka vpředu na sukni, aby se tolik dražší látky nemusilo kupovat; plátěnou tu vložku zakrývala zástěra.

[33] Šest zlatých šajnů.

[34] U Lysé 1757.

[35] Z Břevnovského kláštera.

[36] Čtyři přadénka.

[37] Kopytník.

[38] Devětsil.

[39] Plicník.

[40] Pryskyřník vodní.

[41] [Vesnice v Kladsku, hned u hranic.]

[42] Také „dynovačka“– pomlázka.

[43] Ne.

[44] [Kdysi oblíbená studentská hříčka slov: utvoří-li se z latinsky vypadajících sloves pasucro, craduslio perfektum (minulý čas), vzniknou tvary pasucravi, craduslivi — „pasu krávy“, „kradu slívy“.]

[45] Piccolomini.

[46] Kuželník.